

Η συμμετοχή των ενηλίκων στη διά βίου εκπαίδευση

Εμπόδια & κίνητρα συμμετοχής (2011-2016)

Θανάσης Καραλής

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος	4
Κεφάλαιο 1	
Η συμμετοχή στη Διά Βίου Εκπαίδευση: θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις	7
1.1. Διά Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων	7
1.2. Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα – σύντομη ιστορική αναδρομή	10
1.3. Η συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες	12
Κεφάλαιο 2	
Κίνητρα και Εμπόδια για τη Συμμετοχή	19
2.1. Κίνητρα και λόγοι συμμετοχής	19
2.2. Εμπόδια στη μάθηση και τη συμμετοχή	20
2.3. Κίνητρα και εμπόδια - επισκόπηση ερευνητικών ευρημάτων	26
Κεφάλαιο 3	
Μεθοδολογικό πλαίσιο	28
3.1. Αντικείμενο της έρευνας και βασικές μεθοδολογικές επιλογές	28
3.2. Ποσοτική προσέγγιση	30
3.3. Ποιοτική προσέγγιση	34
Κεφάλαιο 4	
Παρουσίαση των ερευνητικών ευρημάτων	38
4.1. Η συμμετοχή στη Διά Βίου Εκπαίδευση στην Ελλάδα	38
4.2. Κίνητρα συμμετοχής	43
4.3. Εμπόδια για συμμετοχή	46
4.4. Ευρήματα του ποιοτικού μέρους της έρευνας	49

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα και Προτάσεις	57
5.1. Η εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής	57
5.2. Οι ανισότητες κατά τη συμμετοχή	61
5.3. Κίνητρα και εμπόδια	64
5.4. Γενικά Συμπεράσματα	68
5.5. Προτάσεις για τη διεύρυνση της συμμετοχής	71
Βιβλιογραφία	
Ελληνόγλωσση	76
Ξενόγλωσση	79
Παράρτημα 1: Πίνακες	82
Παράρτημα 2 : Το ερωτηματολόγιο της έρευνας	166
Παράρτημα 3 : Ομάδα Εστίασης – Συνεντεύξεις	176

Πρόλογος

Το ζήτημα της συμμετοχής των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, αλλά και των κινήτρων και εμποδίων που προωθούν ή δυσχεραίνουν αυτή τη συμμετοχή, συνιστά διεθνώς έναν βασικό τομέα της έρευνας στο πεδίο της διά βίου μάθησης. Στη χώρα μας, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και μετά, καταγράφονται τα σχετικά ποσοστά συμμετοχής και σε ορισμένες περιπτώσεις διερευνώνται τα κίνητρα και τα εμπόδια, στις περισσότερες των περιπτώσεων από ευρωπαϊκές και εθνικές υπηρεσίες, κυρίως την Eurostat και την ΕΛΣΤΑΤ. Η έρευνα που παρουσιάζεται στη συνέχεια είναι η πρώτη στον ελληνικό χώρο όπου μελετώνται με ποσοτική και ποιοτική προσέγγιση τα ποσοστά συμμετοχής, τα κίνητρα και τα εμπόδια στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό της χώρας.

Η δημοσίευση των αποτελεσμάτων της πρώτης φάσης της έρευνας που αφορούσε τα ποσοστά συμμετοχής, αλλά και τα κίνητρα και τα εμπόδια για πρόσβαση των πολιτών στη διά βίου εκπαίδευση έγινε πριν από πέντε χρόνια. Τα ευρήματα και τα συμπεράσματα εκείνης της φάσης, που αφορούσαν τη συμμετοχή κατά το έτος 2011, ενεργοποίησαν ένα γόνιμο διάλογο για τη θέση της εκπαίδευσης ενηλίκων, την αποτελεσματικότητα των εφαρμοζόμενων πολιτικών, αλλά και τις αναγκαίες παρεμβάσεις για την αύξηση της πρόσβασης των πολιτών στη διά βίου εκπαίδευση. Αυτός ήταν και ο λόγος που τα ερευνητικά ινστιτούτα της ΓΣΕΕ και της ΓΣΕΒΕΕ αποφάσισαν την περιοδική διεξαγωγή αυτής της έρευνας, προκειμένου να δημιουργηθεί σε βάθος χρόνου ένα απόθεμα δεδομένων και στοιχείων που θα επιτρέπει στους ενδιαφερόμενους φορείς να προσανατολίζουν τη δράση τους στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Έκτοτε η έρευνα επαναλήφθηκε δύο ακόμη φορές και πλέον τα στοιχεία για τη συμμετοχή αφορούν την περίοδο 2011-2016.

Η διεξαγωγή της έρευνας, η οποία ξεκίνησε να σχεδιάζεται το 2008, συνέπεσε με την εκδήλωση και τη συνεχιζόμενη εκδίπλωση των συνεπειών της σφοδρότερης οικονομικής και κοινωνικής κρίσης που έπληξε την ελληνική κοινωνία, τουλάχιστον από τη μεταπολίτευση και μετά. Μια κρίση, οι συνέπειες της οποίας επηρεάζουν κυρίως τον κόσμο της εργασίας, θέτοντας σε διακίνδυνηση βασικές κατακτήσεις του, αλλά και το βιοτικό του επίπεδο. Πράγματι θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι η διεξαγωγή μιας τέτοιας έρευνας σε συνθήκες δημοσιονομικής ασφυξίας, περιστολής των εργασιακών δικαιωμάτων, αναστολής της λειτουργίας χιλιάδων μικρών επιχειρήσεων και μείωσης των εισοδημάτων, ίσως και να φαντάζει περιττή πολυτέλεια. Ωστόσο θεωρούμε αναγκαίο να σημειώσουμε ότι η ανάπτυξη (εντός ή εκτός εισαγωγικών, ανάπτυξη με βάση μόνο τους μακροοικονομικούς δείκτες ή ανάπτυξη προς όφελος του κόσμου της εργασίας) δεν μπορεί να είναι ούτε εφικτή αλλά κυρίως ούτε βιώσιμη, αν δεν βασίζεται σε κατάλληλα εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό, αλλά και σε πολίτες με θετικές προδιαθέσεις έναντι της μάθησης και της εκπαίδευσης, πολίτες εκπαιδευμένους που να είναι σε θέση να καθορίζουν τις εξελίξεις.

Στη συγκυρία που περιγράψαμε είναι μάλλον αναμενόμενο να έχει δεχτεί πλήγματα και το πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, άλλωστε διεθνώς η εκπαίδευση ενηλίκων παρουσιάζει μεγαλύτερη ευαισθησία ως σύστημα στις γενικότερες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες έναντι των άλλων εκπαιδευτικών συστημάτων. Η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των πολιτών, η οικονομική δυσπραγία των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, εκπαιδευτικές δράσεις που ακυρώθηκαν ή μετατέθηκαν χρονικά, φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων που η δραστηριότητά τους μειώθηκε δραματικά, επιτελικοί φορείς του δημόσιου τομέα με μακρόχρονη προσφορά που συρρικνώθηκαν ή καταργήθηκαν, παρεμβάσεις απορρύθμισης του τοπίου της διά Βίου μάθησης, συνιστούν ένα εξαιρετικά δυσχερές πλαίσιο για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων και της διά Βίου μάθησης. Ωστόσο θεωρούμε ότι είναι σημαντικό η κοινωνική έρευνα, κατά μείζονα λόγο σε δύσκολους καιρούς, να στρέφει το ενδιαφέρον της όχι μόνο σε αυτό που συμβαίνει αλλά και σε αυτό που κυοφορείται, ώστε να αξιοποιούνται οι θεωρητικές προσεγγίσεις και τα ερευνητικά ευρήματα προκειμένου να σχεδιαστούν κατά αποτελεσματικότερο τρόπο οι επιδιωκόμενες δράσεις.

Ως επιστημονικός υπεύθυνος της έρευνας, θα ήθελα να ευχαριστήσω όσες/ους συνέβαλαν διαχρονικά στην πραγματοποίηση αυτού του εγχειρήματος. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Χρήστο Γούλα, Διευθυντή Διά Βίου Εκπαίδευσης και Κατάρτισης του ΙΝΕ ΓΣΕΕ και τον Παρασκευά Λιντζέρη Εκτελεστικό Διευθυντή του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για τις γόνιμες για εμένα συζητήσεις που κάναμε από το σχεδιασμό έως και την ολοκλήρωση της έρευνας και τις πάντοτε χρήσιμες παρατηρήσεις τους σε όλα τα στάδια διεξαγωγής της. Ευχαριστίες οφείλονται στον Θωμά Γεράκη και τα στελέχη της ΜΑΡC, για τη συνεισφορά τους στη διεξαγωγή του ποσοτικού μέρους της έρευνας. Σημαντική ήταν η συνεισφορά των στελεχών των Ινστιτούτων που διεξήγαγαν τις συνεντεύξεις και συγκεκριμένα της Έλλης Πετρίδη και του Μιχάλη Τζάμαλη από το ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, της Θάλειας Γραβά και της Νατάσσας Μπέτζιου από το ΙΝΕ ΓΣΕΕ, όπως επίσης και της Ρένας Βαρβιτσιώτη κατά τα πρώτα στάδια της έρευνας. Τέλος, πολλές ευχαριστίες οφείλονται στα στελέχη του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ Δέσποινα Βαλάση και Γιάννη Μισεντζή για τη συμβολή τους στην τελευταία φάση της έρευνας, καθώς επίσης και τους ειδικούς του πεδίου της διά Βίου μάθησης που συμμετείχαν στην ομάδα εστίασης.

Τα ερευνητικά Ινστιτούτα της ΓΣΕΕ και της ΓΣΕΒΕΕ, εδώ και αρκετά χρόνια έχουν σημαντική συνεισφορά όχι μόνον στην υλοποίηση εκπαιδευτικών δράσεων, αλλά και στο σχεδιασμό και τη διεξαγωγή μελετών και ερευνών στους τομείς της απασχόλησης και της διά Βίου μάθησης, έχοντας αναδειχθεί σε καθοριστικούς παράγοντες του δημόσιου διαλόγου στα παραπάνω ζητήματα. Αναλαμβάνοντας την, αυτόνομη άλλωστε, ευθύνη για ενδεχόμενες μεθοδολογικές και ερμηνευτικές αστοχίες της έρευνας, ελπίζω τα αποτελέσματα και οι προτάσεις που διατυπώνονται εδώ να συνεισφέρουν στο δημόσιο διάλογο για το ρόλο και της ανάπτυξη της διά Βίου μάθησης στη χώρα μας.

Κεφάλαιο 1

Η συμμετοχή στη Διά

Βίου Εκπαίδευση:

θεωρητικές και

εμπειρικές προσεγγίσεις

Η συμμετοχή στη Διά Βίου Εκπαίδευση: θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις

1.1. Διά Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων

Θεωρούμε απαραίτητο, πριν από την παρουσίαση των βασικών θεωρητικών και μεθοδολογικών επιλογών της έρευνας, να αναφερθούμε στους κεντρικούς όρους που χρησιμοποιούνται στην παρούσα ερευνητική έκθεση και τούτο γιατί όροι όπως διά βίου μάθηση, ή διά βίου εκπαίδευση περιλαμβάνονται συχνά σε κείμενα εθνικών και διεθνών οργανισμών προκειμένου να υποδηλώσουν στις περισσότερες των περιπτώσεων επιμέρους περιοχές και τομείς εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που εντάσσονται στο εννοιολογικό εύρος των δύο παραπάνω όρων, αλλά δεν ταυτίζονται με αυτούς. Κατά την τυπολογία Coombs, οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες κατατάσσονται στους παρακάτω τρεις τύπους (Coombs, 1968; Coombs & Ahmed, 1974):

(α) **Τυπική εκπαίδευση**, δηλαδή το ιεραρχικά δομημένο και χρονικά διαβαθμισμένο εκπαιδευτικό σύστημα που περιλαμβάνει όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, από την προσχολική έως την τριτοβάθμια, καθώς και όλα τα περιεχόμενα σπουδών αυτών των βαθμίδων (γενική και επαγγελματική εκπαίδευση).

(β) **Μη τυπική εκπαίδευση**: στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνεται οποιαδήποτε οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα, εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, που έχει συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους και προσδιορισμένο κοινό (για παράδειγμα, τα προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, τα μαθήματα ξένων γλωσσών, κ.α.).

(γ) **Άτυπη εκπαίδευση**, που περιλαμβάνει όλα τα πλαίσια στα οποία οι πολίτες αποκτούν γνώσεις, δεξιότητες και διαμορφώνουν στάσεις και αξίες, μέσα από την επίδραση του περιβάλλοντος και την καθημερινή εμπειρία (οικογένεια, εργασία, διαδίκτυο, βιβλιοθήκες, κλπ).

Ουσιαστικά, η ενοποίηση των παραπάνω τριών τύπων παραπέμπει στο περιεχόμενο του όρου διά βίου μάθηση, δηλαδή σε μια προσέγγιση διαφορετική από τη συμβατική προκειμένου να αντιληφθούμε και να σχεδιάζουμε τις διαδικασίες που αναφέρονται στη μάθηση, την εκπαίδευση, τους εκπαιδευτικούς θεσμούς και τον εκπαιδευόμενο πολίτη – με βασικό στοιχείο διαφοροποίησης την έννοια του συνεχούς (continuum). Η διά βίου μάθηση περιλαμβάνει όλες τις μαθησιακές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες οποιουδήποτε τύπου, βαθμίδας και περιεχομένου που λαμβάνουν χώρα σε τυπικά, μη τυπικά και άτυπα εκπαιδευτικά πλαίσια και στις οποίες συμμετέχουν πολίτες κάθε ηλικίας και μορφωτικού επιπέδου, σε οποιαδήποτε φάση του βιολογικού και κοινωνικού τους κύκλου (Καραλής, 2008, σ. 131). Ο Βεργίδης (2001, σ. 138) αναφέρει επιγραμματικά ότι «η διά βίου εκπαίδευση αποτελεί μια προσέγγιση του συνόλου των μορφωτικών δραστηριοτήτων (τυπικής, μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης όλων των επιπέδων, που επιτρέπει τη συγκρότησή τους σε ένα εκπαιδευτικό συνεχές, σε διαρκή αλληλεπίδραση με την κοινωνικο-οικονομική, πολιτική και πολιτισμική πραγματικότητα».

Η έννοια του συνεχούς που παρουσιάστηκε στους προηγούμενους ορισμούς είναι εκείνη που προσδίδει επιστημολογικό και ερευνητικό ενδιαφέρον στην έννοια της διά βίου μάθησης. Αν οι μαθησιακές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες που συμβαίνουν στη ζωή ενός ανθρώπου θεωρηθούν ως συνεχές τότε αποκτούν σημασία οι όροι και οι προϋποθέσεις για τη συγκρότηση και ανάπτυξη αυτού του συνεχούς. Ερωτήματα που σχετίζονται με τη θεώρηση του εκπαιδευόμενου πολίτη ως συνεχώς μανθάνοντος υποκειμένου, οι ωσμώσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των τριών διαφορετικών τύπων της τυπολογίας Coombs, οι συνθήκες λειτουργικής ενοποίησης αυτών των τριών τύπων, η διερεύνηση των θεσμικών περιορισμών που προωθούν, αναστέλλουν ή παρεμποδίζουν τη συγκρότηση του εκπαιδευτικού συνεχούς, οι διεργασίες συναρμογής και συνάρθρωσης των τριών τύπων ώστε να συνιστούν πράγματι ένα συνεχές, αποτελούν ορισμένες από τις βασικές περιοχές της ερευνητικής ατζέντας της διά βίου μάθησης. Η ατζέντα αυτή είναι σαφώς διαφοροποιημένη σε σχέση με εκείνη της συμβατικής ή παραδοσιακής προσέγγισης για τη μάθηση και την εκπαίδευση, στο πλαίσιο της οποίας οι επιμέρους μαθησιακές δραστηριότητες, αλλά κυρίως οι διαφορετικοί εκπαιδευτικοί θεσμοί είναι απολύτως διακριτοί και εν πολλοίς στεγανοί.

Είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι η Εκπαίδευση Ενηλίκων, αποτελεί ένα πεδίο δραστηριοτήτων, αλλά και έναν επιστημονικό τομέα, σαφώς περιγεγραμμένο εντός του πλαισίου της διά βίου μάθησης και εκπαίδευσης, τουλάχιστον στον επιστημονικό λόγο (βλ. και Κόκκος, 2001 & 2007). Ο όρος εκπαίδευση ενηλίκων, παραπέμπει σε οποιαδήποτε οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα, εκτός της τυπικής εκπαίδευσης, στην οποία συμμετέχουν ενήλικοι. Σημειώνουμε ότι η ενηλικιότητα δεν ταυτίζεται με το ηλικιακό ή νομικό όριο, είναι μια έννοια ρευστή και ευμετάβλητη, μορφοποιούμενη ανάλογα με το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο στο οποίο χρησιμοποιείται. Ο Κόκκος αναφέρει (2005, σ. 39), πως «χαρακτηριστικό της είναι ότι το άτομο αναγνωρίζει στον εαυτό του τα στοιχεία της ωριμότητας και της τάσης αυτοπροσδιορισμού, ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζεται από τους άλλους με τον ίδιο τρόπο». Επομένως, η ενηλικιότητα των εκπαιδευόμενων συνιστά το βασικό κριτήριο προκειμένου μια εκπαιδευτική δραστηριότητα μη τυπικής (κατά Coombs) εκπαίδευσης να ενταχθεί στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Είναι σύνηθες, σε ένα σημαντικό τμήμα της διεθνούς και της ελληνικής βιβλιογραφίας, να διακρίνονται δύο επιμέρους πεδία της Εκπαίδευσης Ενηλίκων: (α) η συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση, που αφορά εκείνες τις δραστηριότητες που το περιεχόμενό τους συνδέεται άμεσα με το επάγγελμα και την εργασία, και (β) η γενική εκπαίδευση ενηλίκων, που περιλαμβάνει όλες τις άλλες δραστηριότητες της εκπαίδευσης ενηλίκων (λ.χ., γραμματισμοί, ιδιότητα του πολίτη, προγράμματα προληπτικής ιατρικής, εκπαίδευση γονέων, εκπαίδευση εθελοντών, κ.α.). Ειδικά για τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση, που αφορά σημαντικό μέρος της παρούσας έρευνας, σημειώνουμε τον ορισμό του Δημουλά (2002, σ. 9), σύμφωνα με τον οποίο ορίζεται ως «η οργανωμένη διαδικασία εκπαίδευσης, η οποία απευθύνεται σε ενήλικα άτομα που εργάζονται ή/και επιδιώκουν να εργαστούν, με σκοπό τη συντήρηση, ανανέωση, αναβάθμιση ή και την αναμόρφωση των επαγγελματικών τους γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων».

Πέραν των ορισμών και των εννοιολογικών οριοθετήσεων που παρατέθηκαν, είναι αναγκαίο να επισημάνουμε ότι στο δημόσιο λόγο, και κυρίως σε ένα μεγάλο μέρος των διεθνών, ευρωπαϊκών και εθνικών κειμένων διαμόρφωσης πολιτικής, παρατηρείται ότι ο όρος διά βίου μάθηση χρησιμοποιείται προκειμένου να παραπέμψει αρχικά στην εκπαίδευση ενηλίκων και εν συνεχεία στη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση. Συνιστά συνήθη πρακτική η διά βίου μάθηση και οι πολιτικές της να ταυτίζονται στην πράξη μονοσήμαντα με την αναβάθμιση των γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, δηλαδή των εργαζομένων ή των ανέργων. Με βάση τα όσα έχουμε αναφέρει αυτές οι διαδοχικές μεταπτώσεις (από τη διά βίου μάθηση στην εκπαίδευση ενηλίκων και ακολούθως στη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση), ουσιαστικά συνιστούν εννοιολογικό ακρωτηριασμό της έννοιας της διά βίου μάθησης και εκπαίδευσης, καθώς από την ποικιλομορφία των εκπαιδευομένων, των δραστηριοτήτων, των περιεχομένων και των θεσμικών παρεμβάσεων, επιλέγεται μια απολύτως περιορισμένη και οριοθετημένη περιοχή της διά βίου μάθησης – εκείνη που συνδέεται με τη σφαίρα της οικονομίας και της απασχόλησης.

Οι αιτίες αυτής της υποκατάστασης θεωρούμε ότι συνδέονται με το γεγονός ότι ο όρος διά βίου μάθηση παραπέμπει, πέραν όλων όσων αναφέρθηκαν, και σε ένα ιδανικό για τη μάθηση και την εκπαίδευση, δηλαδή στην απαρτίωση του ανθρώπου μέσω της διαρκούς μόρφωσης και καλλιέργειας. Όμως, είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι η διαρκής μόρφωση και καλλιέργεια συνδέεται άμεσα με τις μορφωτικές ευκαιρίες τις οποίες το μανθάνον υποκείμενο αξιοποιεί κατά τη διάρκεια του βίου του. Η μετατόπιση της ρητορικής, αλλά κυρίως, του κέντρου βάρους των σχετικών πολιτικών από τη διά βίου εκπαίδευση στη διά βίου μάθηση, ενέχει προϋποθέσεις μετατόπισης του κέντρου βάρους των σχετικών πολιτικών από την εκπαίδευση ως υποχρέωση των οργανωμένων κοινωνιών και των κρατών πρόνοιας, στη μάθηση ως ατομική ευθύνη του πολίτη (Jarvis, 2005 & 2007 Βεργίδης, ο.π. Καραλής, ο.π.) με μόνο προσπαιτούμενο την ύπαρξη διάχυτων ευκαιριών εκπαίδευσης. Όμως, όπως επισημαίνει ο Dave (1976), τρεις είναι οι αλληλένδετες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της διά βίου εκπαίδευσης: οι ευκαιρίες, τα κίνητρα αλλά και οι δυνατότητες για εκπαίδευση. Επομένως, ο λόγος περί ευκαιριών στη διά βίου εκπαίδευση είναι κενός περιεχομένου αν δεν συνοδεύεται από την παροχή κινήτρων αλλά, και κυρίως, από τη δυνατότητα των πολιτών να υπερκεράσουν τα εμπόδια και τους δομικούς και θεσμικούς περιορισμούς ώστε να αξιοποιήσουν αυτές τις ευκαιρίες.

Επομένως, η διερεύνηση των κινήτρων και δυνατοτήτων των ενηλίκων εκπαιδευομένων, ουσιαστικά συνδέεται άμεσα με την αξιοποίηση των ευκαιριών και τη συμμετοχή των εκπαιδευομένων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Όπως θα αναδειχθεί στις επόμενες ενότητες, αυτές οι ευκαιρίες για εκπαίδευση δεν είναι ισοκατανεμημένες, αντίθετα η πρόσβαση των ενηλίκων σε εκπαιδευτικά προγράμματα διακρίνεται από εμφανείς και διαχρονικές ανισοτικές τάσεις. Σημειώνουμε, ωστόσο ότι στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, σε ορισμένες περιπτώσεις και για λόγους συμβατότητας προς άλλες έρευνες ή κείμενα πολιτικών, οι όροι διά βίου μάθηση και διά βίου εκπαίδευση χρησιμοποιούνται προκειμένου να παραπέμψουν στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που αποτελούν το αντικείμενο διερεύνησης της έρευνας, δηλαδή δραστηριότητες συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης ή γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων για ένα συγκεκριμένο ηλικιακό φάσμα πολιτών.

1.2. Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα – σύντομη ιστορική αναδρομή

Τα πρώτα στοιχεία και ευρήματα της επιστημονικής έρευνας για την ιστορική εξέλιξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα εντοπίζονται στις εργασίες του Βεργίδη (1982, 1985, 1995) και της Βουκουναλάς (1988)¹. Οι πρώτες δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων εμφανίζονται στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα, ως πρωτοβουλίες εκπαιδευτικών και πολιτιστικών σωματείων, μορφωτικών οργανώσεων και επιμελητηρίων, ωστόσο είναι μάλλον σποραδικές και κυρίως χωρίς θεσμική υπόσταση. Η πρώτη απόπειρα επίσημης κρατικής παρέμβασης εντοπίζεται το 1929, με την ίδρυση νυκτερινών σχολείων για ενήλικους. Έως και τις αρχές της δεκαετίας του 1960, οι δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων επικεντρώνονται στην καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και αποτελούν προέκταση του δικτύου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, αφού πραγματοποιούνταν κυρίως σε δημοτικά σχολεία, στις περισσότερες των περιπτώσεων με τα ίδια εκπαιδευτικά υλικά που προορίζονταν για τους μαθητές² των τάξεων του δημοτικού σχολείου, ενώ οι εκπαιδευτές ήταν οι δάσκαλοι των σχολείων αυτών.

Με τη μεταρρύθμιση Παπανούτσου το 1964 θεσμοθετείται η ίδρυση των Κέντρων Διδασκαλίας Ενηλίκων, στο πλαίσιο του θεσμού της Λαϊκής Επιμόρφωσης, αυξάνεται η χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων εκπαίδευσης ενηλίκων και διευρύνεται το φάσμα των αντικειμένων των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων. Ωστόσο, αυτή η προσπάθεια για την επέκταση της εκπαίδευσης ενηλίκων θα αποδειχθεί βραχύβια, καθώς η δικτατορία αξιοποίησε το δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης ως προπαγανδιστικό μηχανισμό. Στη μεταπολεμική περίοδο οργανώθηκαν, πέραν της Λαϊκής Επιμόρφωσης, και οι πρώτοι οργανισμοί εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως τα Κέντρα Γεωργικής Εκπαίδευσης (ΚΕΓΕ) και το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ). Το ΕΛΚΕΠΑ ιδρύθηκε το 1953, με βασικό σκοπό την αύξηση της παραγωγικότητας στην ελληνική οικονομία και πραγματοποίησε τα πρώτα του προγράμματα το 1958 σε συνεργασία με την ΓΣΕΕ, σε αντικείμενα διοίκησης. Κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970 το ΕΛΚΕΠΑ επέκτεινε τη δραστηριότητά του στην περιφέρεια, όμως ο αριθμός των προγραμμάτων που πραγματοποίησε ήταν αρκετά περιορισμένος.

Η ποσοτική επέκταση της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, σημειώνεται μετά την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Τα πρώτα χρόνια μετά την ένταξη οι φορείς που κυρίως δραστηριοποιήθηκαν ανήκαν στο δημόσιο ή ευρύτερο δημόσιο τομέα και απορρόφησαν τις πρώτες επιδοτήσεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου: η υπηρεσία Λαϊκής Επιμόρφωσης που αναβαθμίστηκε το 1983 σε Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης³, το ΕΛΚΕΠΑ, ο ΕΟΜΜΕΧ, η ΕΕΤΑΑ⁴ και μικρός αριθμός άλλων φορέων. Μόνον στο δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης, ο αριθμός των

¹ Είναι προφανές ότι στο πλαίσιο αυτής της ενότητας δεν είναι εφικτό να επιχειρηθεί μια ενδελεχής ανάλυση των ιστορικών εξελίξεων της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα. Για μια διεξοδική ανάλυση βλ. στις εργασίες των: Βεργίδη (1982, 1985 και 1995), Βουκουναλάς (1988) και Καραλή (2010).

² Σε ολόκληρο το κείμενο χρησιμοποιείται μόνον ένα γένος χάριν οικονομίας του λόγου, χωρίς αυτό να παραπέμπει σε οποιαδήποτε διάκριση με βάση το φύλο.

³ Η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΓΓΛΕ) μετονομάστηκε σε Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ) το 2001 και σε Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης (ΓΓΔΒΜ) το 2008.

⁴ Ελληνικός Οργανισμός Μικρών-Μεσίων Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας (ΕΟΜΜΕΧ) και Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ).

εκπαιδευομένων κατά την πενταετία 1982-1987 ξεπέρασε αθροιστικά το ένα εκατομμύριο (Καραλής, 2010, σ. 29)⁵.

Τα τρία Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, που ακολούθησαν για σχεδόν μια εικοσαετία επέφεραν σημαντικές μεταβολές στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα, οι σημαντικότερες των οποίων ήταν οι εξής (Karalis & Vergidis, 2004 • Καραλής, 2010, Kokkos, 2012):

- Η αναμόρφωση του συστήματος συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, η ίδρυση του Εθνικού Κέντρου Πιστοποίησης (ΕΚΕΠΙΣ) και η θεσμοθέτηση της λειτουργίας των Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ).
- Η ανάθεση των προγραμμάτων σε ανταγωνιστική βάση με δημόσιους διαγωνισμούς, που ουσιαστικά σήμανε τον τερματισμό της έμμεσης στήριξης των δημοσίων φορέων κατά τη δεκαετία του 1980. Μετά το 1998 το μεγαλύτερο μέρος της υλοποίησης των προγραμμάτων γίνεται πλέον από ΚΕΚ που ανήκουν στον ιδιωτικό τομέα.
- Η συνακόλουθη συρρίκνωση των φορέων του δημόσιου τομέα, κυρίως του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης, αλλά και η αναστολή λειτουργίας του ΕΛΚΕΠΑ.
- Η εκπαίδευση των εκπαιδευτών της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης υπό την εποπτεία του ΕΚΕΠΙΣ αλλά και των εκπαιδευτών της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων υπό την εποπτεία της ΓΓΔΒΜ.
- Η ίδρυση των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) και η λειτουργία των Κέντρων Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΚΕΕ).

Κατά την προαναφερθείσα περίοδο σημειώνεται και η ανάπτυξη του επιστημονικού πεδίου της Εκπαίδευσης Ενηλίκων ως διακριτού τομέα στον ακαδημαϊκό χώρο. Η λειτουργία μικρού αριθμού μεταπτυχιακών προγραμμάτων και Εργαστηρίων σε ακαδημαϊκά ιδρύματα, η ίδρυση και λειτουργία του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου⁶, η ίδρυση της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων, αλλά και η λειτουργία επιστημονικών ινστιτούτων από τους κοινωνικούς εταίρους (όπως του ΙΝΕ της ΓΣΕΕ και το ΙΜΕ της ΓΣΕΒΕΕ), σημαντικό μέρος της δραστηριότητας των οποίων αφορά την εκπαίδευση ενηλίκων, είναι οι πλέον σημαντικές εξελίξεις σε αυτή την κατεύθυνση (Karalis & Pavlis-Korres, 2010).

Η ποσοτική επέκταση της εκπαίδευσης ενηλίκων μετά το 1980, σε συνδυασμό με τις ενδείξεις ποιοτικής αναβάθμισης που αναφέραμε και οι οποίες σημειώνονται κυρίως μετά το 2000, διαμόρφωσαν ένα σχετικά ευνοϊκό τοπίο για την διείσδυση της ιδέας της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης σε ένα σημαντικό μέρος της ελληνικής κοινωνίας. Ωστόσο, η δημοσιονομική κρίση και οι περιοριστικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν μετά το 2010 τείνουν να ακυρώσουν αρκετές από αυτές θετικές εξελίξεις της προηγούμενης περιόδου. Η μείωση της προσφοράς προγραμμάτων, η συρρίκνωση ή οι συγχωνεύσεις

⁵ Είναι αναγκαίο να σημειώσουμε πως αναφερόμαστε σε συμμετοχές και όχι σε συμμετέχοντες, καθώς είναι πιθανόν εκπαιδευόμενοι να συμμετείχαν περισσότερες από μια φορές σε προγράμματα.

⁶ Σημειώνεται ότι το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο λειτούργησε το πρώτο μεταπτυχιακό πρόγραμμα με τίτλο «Εκπαίδευση Ενηλίκων», ενώ στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών δημιουργήθηκε το 1998 το πρώτο στην Ελλάδα ακαδημαϊκό Εργαστήριο για θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων – το Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, με σημαντική ερευνητική παραγωγή στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων (βλ. ενδεικτικά τη συμμετοχή στις διεθνείς συγκριτικές έρευνες Eurodelphi και Saeda, αλλά και την εκπόνηση ερευνών και μελετών σε εθνική κλίμακα).

επιτελικών φορέων του δημοσίου με σημαντική συνεισφορά στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, η αναστολή αρκετών επιδοτούμενων δράσεων, αλλά και οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης σε άτομα και επιχειρήσεις σίγουρα δεν προοιωνίζονται ένα ευοίωνο μέλλον για τη διά βίου μάθηση στην Ελλάδα. Παρά το γεγονός ότι, η διά βίου μάθηση θεωρήθηκε σε επίπεδο ρητορικής ως βασικός άξονας των πολιτικών για την υπέρβαση της κρίσης, η απουσία συγκροτημένων δράσεων είχε ως αποτέλεσμα τη στασιμότητα και σε αρκετές περιπτώσεις την οπισθοδρόμηση.

1.3. Η συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες

Το ζήτημα της συμμετοχής των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες αποτελεί διαχρονικά, αν όχι τον βασικότερο, τουλάχιστον έναν από τους βασικούς τομείς έρευνας στο επιστημονικό πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Χαρακτηριστική είναι η διατύπωση του J. Crowther (2000, σ. 479): «πιθανώς το πλέον καλλιεργημένο αυλάκι στην έρευνα της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι αυτό της συμμετοχής». Ο Mezirow (1971) αναφερόμενος σε μια επισκόπηση των σχετικών ερευνών στις ΗΠΑ που δημοσιεύτηκε από τους Brunner, Wilder, Kirchner, & Newberry το 1959, παρατηρεί ότι ήδη εκείνη την εποχή εντοπίζονται περίπου 600 ερευνητικές εργασίες που συνδέονται με τα χαρακτηριστικά, τα ενδιαφέροντα και τα κίνητρα των ενηλίκων εκπαιδευόμενων. Κάτι τέτοιο είναι μάλλον αναμενόμενο καθώς το ζήτημα της συμμετοχής (και κυρίως των κινήτρων και των εμποδίων) είναι συμφυές προς την επιστημολογική συγκρότηση του πεδίου της εκπαίδευσης ενηλίκων – με δεδομένο ότι ο βαθμός εμπρόθετης συμμετοχής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες θεωρείται ίσως ο πλέον βασικός παράγοντας που διαφοροποιεί τους ενήλικους από τους ανήλικους εκπαιδευόμενους.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, είναι προφανές πως υπερβαίνει κατά πολύ τα όρια αυτής της εργασίας η ενδελεχής και διεξοδική αποτύπωση των κατά καιρούς θεωρητικών προσεγγίσεων και ερευνητικών προσπαθειών σε αυτόν τον τομέα, αρκετές από τις οποίες άλλωστε έχουν επικαιροποιηθεί ή αναθεωρηθεί. Στην ενότητα αυτή, αλλά και στις δύο επόμενες, θα προσπαθήσουμε, εστιάζοντας στο έργο κλασικών θεωρητικών του τομέα, να διαμορφώσουμε ένα θεωρητικό πλαίσιο για την παρούσα έρευνα δίνοντας έμφαση στα κίνητρα και τα εμπόδια στη μάθηση. Στο σημείο αυτό θεωρούμε αναγκαίο να επισημάνουμε ότι σε αρκετές από τις θεωρητικές προσεγγίσεις και τις εμπειρικές διερευνήσεις, τα κίνητρα και τα εμπόδια θεωρούνται ως οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος (για παράδειγμα η ποιότητα υλοποίησης ή ο βαθμός αναγνώρισης ενός προγράμματος μπορεί να λειτουργούν ενισχυτικά ή αποτρεπτικά για την παρακολούθηση).

Αναφορές στα χαρακτηριστικά, τα κίνητρα και τα εμπόδια στη συμμετοχή των ενηλίκων εκπαιδευόμενων εντοπίζονται ήδη στο έργο κλασικών θεωρητικών της εκπαίδευσης ενηλίκων όπως του E. C. Lindeman (*The Meaning of Adult Education*, 1926) και του B. Yaxley (*Lifelong Education*, 1929). Συστηματικότερες αναφορές εντοπίζονται και στον Knowles (1970), κατά τη διατύπωση της θεωρίας της ανδραγωγικής, όπου τα ενδιαφέροντα και οι ανάγκες συνδέονται με τις αλλαγές που συμβαίνουν στη ζωή των ενηλίκων. Κατά τον Knowles (ο.π., σ. 84-85) τα κίνητρα συναρτώνται άμεσα με την έννοια της εκπαιδευτικής ανάγκης και για το λόγο αυτό ο Knowles προτείνει μια κατηγοριοποίηση των

κινήτρων, ή ακριβέστερα των λόγων/αιτιών που οι ενήλικοι συμμετέχουν σε προγράμματα σε συνάρτηση με την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών, τις οποίες διακρίνει σε φυσιολογικές, αναπτυξιακές, ασφάλειας, εμπλουτισμού εμπειριών και αποδοχής/αναγνώρισης.

Το ζήτημα της αποτύπωσης του ποσοστού συμμετοχής των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες αποτελεί διαχρονικά ένα από τα δυσχερέστερα ερευνητικά εγχειρήματα. Ήδη από το 1977 οι εμπειρογνώμονες του ΟΟΣΑ (OECD, 1977, σσ. 9-16) επισημαίνουν τις ακόλουθες αιτίες που καθιστούν δύσκολη τη συγκέντρωση αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων ακόμη και για την περίπτωση μιας χώρας:

1. Ασάφεια ως προς το εύρος και τον τύπο των δραστηριοτήτων που καλύπτει η εμβέλεια της εκπαίδευσης ενηλίκων (λ.χ. περιλαμβάνονται και δραστηριότητες άτυπης εκπαίδευσης και σε ποιόν βαθμό;).
2. Σύγχυση ως προς την έννοια της συμμετοχής (όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται: «αν ένας πολίτης παρακολουθήσει μια διάλεξη μέσα σε ένα χρόνο καταγράφεται ως συμμετέχων;»).
3. Ύπαρξη μεγάλου αριθμού φορέων που παρέχουν διαφόρων τύπων εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε ενήλικους.
4. Απουσία μέριμνας των εθνικών αρχών για τη συγκέντρωση στατιστικών στοιχείων.
5. Αναξιοπιστία των μεθόδων που χρησιμοποιούνται για τη συλλογή των στατιστικών στοιχείων.
6. Ποικιλία και ανομοιογένεια των μεθόδων που χρησιμοποιούνται από τις εθνικές αρχές.
7. Η ταυτόχρονη συμμετοχή ενηλίκων σε περισσότερα από ένα προγράμματα.

Επιπροσθέτως θα σημειώναμε πως κρίσιμης σημασίας είναι ορισμένα επιπλέον ζητήματα, ειδικά ως προς τη συγκρισιμότητα των στατιστικών στοιχείων:

- (α) Ο **τρόπος που τίθενται οι σχετικές ερωτήσεις** προς τους συμμετέχοντες σε μια έρευνα (για παράδειγμα ποιοι όροι χρησιμοποιούνται, ποιες είναι οι πιθανές νοηματοδοτήσεις αυτών των όρων από τους συμμετέχοντες, σε ποιόν βαθμό οι συμμετέχοντες ταυτοποιούν/θεωρούν μια δραστηριότητα ως εκπαιδευτική, κ.ο.κ.).
- (β) Το **παράθυρο χρόνου** που επιλέγεται για κάποια έρευνα. Στο σημείο αυτό οι αποκλίσεις μπορεί να είναι σημαντικές καθώς στη διεθνή βιβλιογραφία εντοπίζονται έρευνες στις οποίες το παράθυρο χρόνου είναι ο τελευταίος (προηγούμενος της διεξαγωγής της έρευνας) μήνας και άλλες στις οποίες είναι το τελευταίο έτος.
- (γ) Το **εύρος ηλικιών** που καλύπτεται από την έρευνα. Η συνηθέστερη πρακτική είναι να επιλέγεται το εύρος 25-64 έτη, που αποκλείει την εκπαίδευση της τρίτης ηλικίας, αλλά και τους πολίτες ηλικιών 18-24 που δεν συμμετέχουν στην τυπική εκπαίδευση αλλά παρακολουθούν προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης.
- (δ) Ο **πληθυσμός – στόχος** των ερευνών, αφού σε ορισμένες περιπτώσεις επιλέγεται ο γενικός πληθυσμός, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η έρευνα περιορίζεται σε συγκεκριμένους πληθυσμούς.

(ε) Η σύγκριση μεταξύ των όρων «συμμετοχή» και «συμμετέχων». Στην πρώτη περίπτωση αναφερόμαστε στο συνολικό αριθμό των εκπαιδευομένων, οι οποίοι πιθανώς να συμμετείχαν περισσότερες από μια φορές σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα, ενώ στη δεύτερη καταγράφεται το ποσοστό των εκπαιδευομένων που συμμετείχαν σε προγράμματα, ανεξαρτήτως της έντασης συμμετοχής.

Τα παραπάνω δεδομένα επηρεάζουν σημαντικά και την καταγραφή των σχετικών ποσοστών για την Ελλάδα, καθώς όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια παρατηρούνται αφενός ασυνέχειες και αφετέρου σημαντικές διαφοροποιήσεις. Οι ασυνέχειες θα μπορούσαν να αποδοθούν στην απουσία μιας κεντρικής υπηρεσίας για την καταγραφή των συμμετεχόντων ή έστω τη στατιστική διερεύνηση των ποσοστών. Για τους λόγους αυτούς, οι ερευνητές αναγκαστικά χρησιμοποιούν στοιχεία από μια ποικιλία εθνικών και διεθνών φορέων ή και δεδομένα από έρευνες και μελέτες, στα οποία όμως εντοπίζονται τα προβλήματα και οι δυσχέρειες που αναφέρθηκαν από τους εμπειρογνώμονες του ΟΟΣΑ.

Ήδη από τη δεκαετία του 1980 καταγράφεται ένας σημαντικός αριθμός συμμετοχών στους φορείς για τους οποίους κατέστη εφικτό να ανευρεθούν στοιχεία. Το έτος 1982, μετά την πρώτη εισροή κοινοτικών πόρων, στο δίκτυο της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης καταγράφονται 283.487 συμμετοχές στα τμήματα μάθησης σε ολόκληρη τη χώρα (Vergidis, 1988; Karalis, 2002) αριθμός σημαντικά υψηλότερος σε σχέση με την προηγούμενη πενταετία (όπου οι συμμετοχές ήταν της τάξης των 60.000 ανά έτος). Σημειώνουμε ότι στα παραπάνω στοιχεία δεν περιλαμβάνονται οι συμμετοχές σε διαλέξεις, ημερίδες και ενημερωτικές εκδηλώσεις που διοργάνωνε το δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι την ίδια χρονική περίοδο λειτουργούσε μεγάλος αριθμός Εργαστηρίων Ελευθέρων Σπουδών, ενώ συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση παρεχόταν και από ορισμένους ακόμη φορείς του δημόσιου τομέα (για παράδειγμα στις δραστηριότητες του ΕΛΚΕΠΑ συμμετείχαν 5.288 εκπαιδευόμενοι, βλ. Καραλής, ο.π., σ. 133). Επομένως, ήδη από τη δεκαετία του 1980 καταγράφονται σχετικά αξιόλογα ποσοστά συμμετοχών (επισημαίνουμε ότι πρόκειται για **καταγεγραμμένες συμμετοχές** και όχι για στατιστική εκτίμηση με βάση έρευνες κοινής γνώμης).

Σε έκθεση του Χασάπη (1996) για την πρόσβαση και την ποιότητα στη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση, αναφέρεται ότι, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, κατά το έτος 1991 ποσοστό 6% του εργατικού δυναμικού συμμετείχε σε ενέργειες κατάρτισης που συγχρηματοδοτήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Το ποσοστό αυτό κατανέμεται ως εξής: μακροχρόνια άνεργοι 0,4%, άνεργοι 1,7%, απειλούμενοι με ανεργία 3,0%, εργαζόμενοι 0,6%, εργαζόμενοι σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις 0,1%, ευάλωτες κοινωνικές ομάδες 0,1% και γυναίκες που εισέρχονται στην αγορά εργασίας 0,1%.

Ο Καραντινός έχει ασχοληθεί εν εκτάσει και διεξοδικά με την καταγραφή των ποσοστών συμμετοχής, όπως αυτά προκύπτουν από τις σχετικές εκθέσεις εθνικών και, κυρίως, διεθνών οργανισμών. Από την εργασία του με τίτλο «Συμμετοχή στη Διά Βίου Μάθηση: Τάσεις και Προοπτικές», προκύπτουν τα παρακάτω στοιχεία (Καραντινός, 2010, σσ. 45-53):

- Κατά την περίοδο 2000-2006 τα ποσοστά συμμετοχής κυμαίνονται από 1,0% έως 2,3% (έναντι 7,1% έως 9,7% του ευρωπαϊκού μέσου όρου). Τα ποσοστά αυτά είναι από τα χαμηλότερα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ-27), καθώς μόνον η Βουλγαρία και η Ρουμανία εμφανίζουν

ποσοστά χαμηλότερα από αυτά της Ελλάδας (ωστόσο, η συμμετοχή σχεδόν διπλασιάζεται μεταξύ των ετών 2000 και 2006, αφού από 1,0% αυξάνεται στο 1,9%). Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι στις συγκεκριμένες έρευνες, οι πολίτες καλούνται να δηλώσουν αν παρακολούθησαν προγράμματα εκπαίδευσης ή κατάρτισης (στα οποία περιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες όλων των τύπων), τις «τελευταίες τέσσερις εβδομάδες».

- Σε ειδική έρευνα της Eurostat που διενεργήθηκε το 2003 και στην οποία οι συμμετέχοντες (ηλικιακή ομάδα 25-64) καλούνταν να δηλώσουν αν συμμετείχαν σε εκπαιδευτική δραστηριότητα κατά το τελευταίο έτος, το ποσοστό για την Ελλάδα ανέρχεται σε 17,4% - μόνον η Ουγγαρία από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες έχει χαμηλότερο ποσοστό (12%), ενώ σε ορισμένες χώρες η συμμετοχή κυμαίνεται σε ποσοστά γύρω στο 80%. Στη συγκεκριμένη έρευνα διακρινόταν η συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες τυπικής, μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης (στην άτυπη εκπαίδευση περιλαμβάνονταν η αυτομόρφωση με έντυπο υλικό ή χρήση υπολογιστή ή/και διαδικτύου, καθώς και η αξιοποίηση βιβλιοθηκών, κλπ). Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό συμμετοχής σε δραστηριότητες άτυπης εκπαίδευσης είναι 12,2%, τυπικής 1,1% και μη τυπικής 4,1%, ενώ από τους συμμετέχοντες σε προγράμματα, ποσοστό 77,5% ήταν εργαζόμενοι. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι χειρώνακτες απέχουν από προγράμματα κατάρτισης σχεδόν παντελώς (98-99%), ενώ οι υψηλών δεξιοτήτων κατηγορίες «λευκού κολάρου» εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής.
- Για την ειδική έρευνα του 2003 οι Kailis & Pilios (2005, σ. 2) αναφέρουν ότι η Ελλάδα κατατάσσεται στη ομάδα των χωρών ΕΕ-25 με ποσοστά συμμετοχής κάτω του ενός τρίτου του πληθυσμού (στην ομάδα αυτή περιλαμβάνονται εκτός της Ελλάδας και η Ουγγαρία, Ισπανία, Λιθουανία, Τσεχία, Πολωνία και Εσθονία), ενώ άνω του 80% ποσοστά παρουσιάζουν η Αυστρία (89%), η Σλοβενία (82%) και η Δανία (80%).
- Με βάση την έρευνα 2005 της Eurostat για τις επιχειρήσεις που παρέχουν κατάρτιση (CVTS 3), το ποσοστό για την Ελλάδα ανέρχεται σε 21% έναντι 60% για την ΕΕ-27. Ποσοστό 16% του εθνικού μέσου όρου καλύπτεται από τις μικρές επιχειρήσεις (10-49), 39% από τις μεσαίες επιχειρήσεις (50-249 άτομα) και 70% από τις μεγάλες (περισσότεροι από 249 εργαζόμενοι). Στην αντίστοιχη έρευνα του 1999 (CVTS-2), το ποσοστό των επιχειρήσεων ανέρχεται σε 15% (έναντι 53% του μέσου όρου για ΕΕ-15), ενώ το συνολικό κόστος των προγραμμάτων κατάρτισης σε επιχειρήσεις ως ποσοστό του συνολικού εργατικού κόστους ήταν 0,9% (έναντι 2,3% του μέσου όρου). Με βάση τα ποσοστά αυτά η Ελλάδα κατατάσσεται στην τελευταία θέση των χωρών ΕΕ-15 (European Commission, 2002, σσ. 28 και 92).

Σε έρευνα του CEDEFOP για την κατάσταση στη διά βίου μάθηση στις ευρωπαϊκές χώρες το 2003, που διενεργήθηκε από την Eurostat (Chsiholm, Larson, & Mossoux, 2004, σ. 117) και η οποία αφορούσε σε συμμετοχή κατά το τελευταίο έτος πριν τη διεξαγωγή της έρευνας, αναφέρεται ότι το ποσοστό συμμετοχής ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες στην Ελλάδα ανέρχεται σε 13,7%, όταν ο μέσος όρος για την ΕΕ-15 είναι 27,9%. Στην έρευνα αυτή η Ελλάδα είναι στην προτελευταία θέση (μόνον η Πορτογαλία έχει μικρότερο ποσοστό – 10,3%). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στη

συγκεκριμένη έρευνα έχουν εξαιρεθεί οι φοιτητές με ηλικία μικρότερη των 25 ετών. Επίσης, με βάση τα ευρήματα έρευνας που έγινε από την εταιρεία Μέτρον για το Υπουργείο Εργασίας, σε δείγμα 2.473 ατόμων ηλικίας 18-64 ετών, προκύπτει ότι ποσοστό 81% δηλώνουν ότι δεν έχουν παρακολουθήσει ποτέ πρόγραμμα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης ή κατάρτισης (Μέτρον, 2000, σ. 48, όπ. αναφ. στο Κόκκος, 2005, σ. 110).

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα έρευνας του ΙΝΕ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (Ρομπόλης, Δημουλάς, & Γαλατά, 1999, σ. 187-189) «η διά βίου κατάρτιση, προς το παρόν, όπως αποδεικνύεται από την έρευνα, αποτελεί έναν θεσμό άγνωστο για την πλειοψηφία των Ελλήνων εργαζομένων». Από τα ευρήματα της έρευνας προκύπτει ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, τόσο για την ενημέρωση σχετικά με τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, όσο και για τη συμμετοχή σε αυτές.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω στοιχεία, παρά την ανάπτυξη θεσμών και οργανισμών, την εισροή κοινοτικών πόρων και τη συνακόλουθη ποσοτική επέκταση των όγκου των προγραμμάτων, η συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος παραμένει καθηλωμένη σε ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά. Ο Κόκκος (2004, σ. 19 • 2005, σσ. 108-118,) ερμηνεύοντας το φαινόμενο της έντονης προτίμησης για τυπικές (και κυρίως πανεπιστημιακές) σπουδές, αλλά της ισχνής συμμετοχής σε δραστηριότητες μη τυπικής εκπαίδευσης που παρατηρείται διαχρονικά στην Ελλάδα καταλήγει στους εξής παράγοντες:

- (α) Το πλέγμα βλέψεων και προσδοκιών που ιστορικά έχει διαμορφωθεί στην ελληνική οικογένεια έχει ως αποτέλεσμα να εκφράζεται μια έντονη κοινωνική ζήτηση για εκείνου του τύπου τις σπουδές που αποτελούν το ασφαλέστερο εφιαλτήριο για ανοδική κοινωνική κινητικότητα.
- (β) Το γεγονός ότι δεν αναπτύχθηκε ενδογενώς στην Ελλάδα ένα κίνημα εκπαίδευσης ενηλίκων συνδεδεμένο με τα κοινωνικά κινήματα, με αποτέλεσμα ο θεσμός να είναι σε μεγάλο βαθμό επείσαστος και επομένως να μην συνιστά μόρφωμα εγγεγραμμένο στη συλλογική κουλτούρα.
- (γ) Η χαμηλή ποιότητα και αποτελεσματικότητα της μη τυπικής εκπαίδευσης, αλλά και η απουσία ζήτησης προσόντων υψηλού επιπέδου στους εργασιακούς χώρους.
- (δ) Η καχεκτικότητα της κοινωνίας των πολιτών και η περιορισμένη συμμετοχή σε συλλογικού τύπου δράσεις που λειτουργούν ανεξάρτητα από την κρατική εξουσία.

Κατά την τελευταία πενταετία εντοπίζεται μικρός αριθμός ερευνών στον ελληνικό χώρο, οι οποίες αφορούν το ζήτημα της συμμετοχής των ενηλίκων (βλ. σχετικά και: Καραλής, επιμ. 2009). Σε έρευνα του ΙΝΕ ΓΣΕΕ σε δείγμα μισθωτών και ανέργων, η οποία διενεργήθηκε από την εταιρεία VPRC κατά την περίοδο Ιουνίου-Ιουλίου 2008, εμφανίζονται τα ακόλουθα ποσοστά συμμετοχής: ποσοστό 9% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας συμμετέχει σε πρόγραμμα, ποσοστό 20% δηλώνει πως συμμετείχε κατά τα τελευταία 2-3 έτη και αντίστοιχα 15% πριν από 4 ή περισσότερα έτη, ενώ ποσοστό 55% δηλώνει ότι δεν έχει συμμετάσχει ποτέ σε πρόγραμμα εκπαίδευσης / κατάρτισης.

Σε έρευνα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΣΥΕ), που διενεργήθηκε το 2007 σε δείγμα 6.510 ατόμων ηλικίας 25-64 ετών (και αφορούσε τη συμμετοχή κατά το έτος 2006), ποσοστό 14,5% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι συμμετείχε σε εκπαιδευτική δραστηριότητα, μάλιστα ποσοστό 12,2% δήλωσε ότι αυτή η δραστηριότητα υλοποιήθηκε εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος. Στη συγκεκριμένη έρευνα παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο των συμμετεχόντων, καθώς το ποσοστό συμμετοχής των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι διπλάσιο του αντίστοιχου των αποφοίτων της δευτεροβάθμιας και οκταπλάσιο του ποσοστού των αποφοίτων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (31,8%, 15,2% και 4,0%, αντίστοιχα).

Η πλέον πρόσφατη έρευνα, πριν την πραγματοποίηση της έρευνας που παρουσιάζεται εδώ, είναι αυτή που του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων με τίτλο «Έρευνα κοινής γνώμης επί ζητημάτων διά βίου μάθησης». Η έρευνα διενεργήθηκε από την εταιρεία Public Issue κατά την περίοδο 23/12/2010 – 18/1/2011, σε δείγμα 3.050 ατόμων του γενικού πληθυσμού (18 ετών και άνω). Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της έρευνας, ποσοστό 26% δήλωσε πως συμμετείχε σε πρόγραμμα διά βίου μάθησης εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος κατά το έτος 2010, ενώ ποσοστό 57% δήλωσε πως συμμετείχε κάποια φορά στο παρελθόν σε παρόμοιο πρόγραμμα.

Μετά το 2011 (έτος που πραγματοποιείται η πρώτη μέτρηση της έρευνας) τα στοιχεία που διαθέτουμε για τη συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες προέρχονται κυρίως από τις έρευνες της Eurostat και της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής. Συγκεκριμένα:

Στις έρευνες της Eurostat παρατηρείται μια αρκετά σημαντική αύξηση των ποσοστών μεταξύ των ετών 2011 και 2016, από 2,8% σε 4,0% (δηλαδή μια αύξηση της τάξης του 43%). Με βάση τα ποσοστά του 2016 η Ελλάδα είναι η κατατάσσεται έκτη χώρα στην ΕΕ-28 από το τέλος (οι χώρες που ακολουθούν είναι: Πολωνία – 3,7%, Κροατία – 3,0%, Σλοβακία – 2,9%, Βουλγαρία – 2,2% και Ρουμανία – 1,2%), ενώ το 2011 κατατασσόταν στην τρίτη θέση από το τέλος (ακολουθούσαν η Βουλγαρία και η Ρουμανία με 1,6%). Σημειώνεται ότι το μέσο ποσοστό για τη συμμετοχή στην ΕΕ-28 ήταν 9,1% το 2011 και 10,8% το 2016 (δηλαδή αύξηση κατά 18,6%). Σε έρευνες της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής για τη συμμετοχή των ενηλίκων ηλικίας 18-64 ετών (εργαζομένων, ανέργων και με ενεργών) σε προγράμματα τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης (επανάληψη της αντίστοιχης έρευνας του 2006) τα ποσοστά συμμετοχής είναι 9,6% για το έτος 2011 και 15,4% για το έτος 2016, παρατηρείται δηλαδή μια αύξηση της τάξης του 60,5%.

Καταλήγοντας, θα πρέπει να επισημανθεί πως παρά το γεγονός ότι την τελευταία δεκαετία εντοπίζεται ένας έστω μικρός αριθμός ερευνών αναφορικά με τα ποσοστά συμμετοχής, τα κίνητρα και τα εμπόδια, εξακολουθούν να παρατηρούνται τα ζητήματα που τέθηκαν στην αρχή της ενότητας (αξιοπιστία στοιχείων, βαθμός συγκρισιμότητας), ενώ απουσιάζουν συστηματικές και εις βάθος διερευνήσεις σχετικά με τους λόγους για τους οποίους οι ενήλικοι αποφασίζουν να συμμετέχουν ή να απέχουν από εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Κεφάλαιο 2

Κίνητρα και Εμπόδια για τη Συμμετοχή

Κίνητρα και Εμπόδια για τη Συμμετοχή

2.1. Κίνητρα και λόγοι συμμετοχής

Η πρώτη ευρύτερα γνωστή συστηματική διερεύνηση των κινήτρων συμμετοχής αποδίδεται στον C.O. Houle, ο οποίος στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ερεύνησε τους λόγους συμμετοχής των ενήλικων εκπαιδευομένων με βάση ποιοτικού τύπου προσέγγιση (εις βάθος συνεντεύξεις) σε 22 εκπαιδευόμενους που συμμετείχαν σε διαφόρων τύπων προγράμματα εκπαίδευσης ενήλικων. Με βάση τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας ο Houle πρότεινε μια τυπολογία των ενήλικων εκπαιδευομένων (Houle's typology of adult learners) διακρίνοντας τρεις τύπους: τους προσανατολισμένους στους στόχους, τους προσανατολισμένους στη δράση και τους προσανατολισμένους στη μάθηση. Παρόμοια έρευνα πραγματοποίησε αργότερα ο Tough (1968) με εις βάθος συνεντεύξεις σε 35 εκπαιδευόμενους, καταγράφοντας ως βασικό συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευόμενοι συμμετέχουν σε ένα πρόγραμμα όχι για ένα λόγο, αλλά για αρκετούς και διαφορετικούς μεταξύ τους λόγους (5,4 αναφορές κατά μέσο όρο από κάθε συμμετέχοντα), ενώ ένα από τα κύρια ευρήματα της έρευνάς του ήταν η επιθυμία των συμμετεχόντων να εφαρμόσουν τις γνώσεις που αποκτούν από το πρόγραμμα (Tough, ο.π.).

Προκειμένου να διαμορφώσει ένα θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση της συμμετοχής των ενήλικων σε εκπαιδευτικές διαδικασίες, ο Mezirow (ο.π., σ. 144) χρησιμοποιεί για πρώτη φορά στο έργο του τον όρο της οπτικής (perspective), ο οποίος αποδίδεται από τον ίδιο στους Becker, Geer & Hughes που τον ορίζουν ως «ένα συντεταγμένο σύνολο ιδεών και πράξεων που ένα άτομο χρησιμοποιεί σε μια προβληματική κατάσταση... ο κανονικός τρόπος που σκέφτεται, αισθάνεται και δρα ένα άτομο σε μια τέτοια κατάσταση» (1968, σ. 2). Κατά τον Mezirow, ο τρόπος που το άτομο προσδιορίζει μια τέτοια κατάσταση έχει τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά: (α) καθορισμός στόχων, (β) περιγραφή του οργανισμού εντός του οποίου δρα και των απαιτήσεων που αυτός εισάγει στη δράση του, (γ) τυπικοί και άτυποι κανόνες από τους οποίους η δράση αυτή καθορίζεται, και (δ) αμοιβές και τιμωρίες.

Εκκινώντας από την τυπολογία του Houle, ο Boshier δημιούργησε την Κλίμακα Εκπαιδευτικής Συμμετοχής EPS (Educational Participation Scale), εστιάζοντας όχι μόνον στους τύπους των εκπαιδευομένων αλλά και στα κίνητρα συμμετοχής που προκύπτουν με βάση τους προσανατολισμούς τους (Boshier, 1971; Boshier, 1973; Boshier & Collins, 1985), τα οποία ομαδοποιούνται στις ακόλουθες κατηγορίες: (α) ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων, (β) εξωτερικές προσδοκίες, (γ) κοινωνική προσφορά, (δ) επαγγελματική αναβάθμιση, (ε) διαφυγή από άλλες καταστάσεις και (στ) ενδιαφέρον για τη γνώση. Στη συνέχεια ο Boshier αλλά και άλλοι ερευνητές εφάρμοσαν την κλίμακα EPS σε διαφορετικούς πληθυσμούς και μαθησιακά περιβάλλοντα της εκπαίδευσης ενήλικων (βλ. ενδεικτικά: Morstain & Smart, 1974; Fujita-Starck, 1996) με αποτέλεσμα η πλέον πρόσφατη μορφή της κλίμακας να αποτελείται από τις ακόλουθες επτά κατηγορίες: (α) βελτίωση επικοινωνιακής ικανότητας, (β) ανάπτυξη κοινωνικών επαφών, (γ) εκπαιδευτική προετοιμασία, (δ) επαγγελματική εξέλιξη, (ε) βελτίωση των σχέσεων στην οικογένεια, (στ), επιδίωξη κοινωνικών ερεθισμάτων, (η) ενδιαφέρον για μάθηση σε ένα

αντικείμενο. Σημειώνουμε ότι στη διεθνή βιβλιογραφία χρησιμοποιείται σε αρκετά μεγάλη έκταση ο όρος **λόγος συμμετοχής** αντί του **κινήτρου**, καθώς ο δεύτερος παραπέμπει περισσότερο στην έννοια της βαθύτερης εσωτερικής παρώθησης (βλ. ενδεικτικά: Boshier & Collins, 1996).

Η θεωρητικός Patricia K. Cross, ασχολήθηκε εν εκτάσει με τα κίνητρα και τα εμπόδια στη μάθηση. Με βάση ερευνητικά ευρήματα από το χώρο των ΗΠΑ, αναφορικά με τη συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές διαδικασίες μη τυπικής εκπαίδευσης, η Cross (1981, σ. 54-56) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι από όλους τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ο βασικότερος είναι ο βαθμός φοίτησης στην τυπική εκπαίδευση, δηλαδή το εκπαιδευτικό επίπεδο του ατόμου. Σύμφωνα με την Cross (ο.π., σ. 55) όλες οι σχετικές έρευνες καταδεικνύουν ότι «όσο περισσότερη εκπαίδευση έχουν οι άνθρωποι, τόσο περισσότερο ενδιαφέρονται για περαιτέρω εκπαίδευση» ή διαφορετικά: «η μάθηση είναι εθιστική, όσο περισσότερη εκπαίδευση έχουν οι άνθρωποι, τόσο περισσότερη επιθυμούν». Κατά την Cross το βασικό εμπόδιο συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων για τους λιγότερο εκπαιδευμένους είναι η έλλειψη ενδιαφέροντος.

Τέλος, σημειώνουμε ότι κατά καιρούς έχουν προταθεί μοντέλα τα οποία επιχειρούν να ερμηνεύσουν τη συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες συνδυάζοντας τη μελέτη των χαρακτηριστικών των ενηλίκων, των λόγων και των κινήτρων, καθώς και των ανασταθικών παραγόντων που υπεισέρχονται σε αυτές τις διαδικασίες. Οι Merriam & Caffarella (1999, σ. 60-71) έχουν αναφερθεί διεξοδικά στα μοντέλα αυτά⁷, τονίζοντας ότι «όλα αυτά τα μοντέλα για τη συμμετοχή εστιάζουν στην πολυπλοκότητα του ζητήματος της ερμηνείας και της πρόγνωσης της συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων» (ο.π., σ. 68), ωστόσο «η αξία αυτών των μοντέλων στην ερμηνεία και πρόγνωση της συμμετοχής θα πρέπει να προσδιοριστεί μέσω περαιτέρω έρευνας και εξέτασης» (ο.π., σ. 71).

2.2. Εμπόδια στη μάθηση και τη συμμετοχή

Η Cross έχει προτείνει και την κλασική πλέον τυπολογία των εμποδίων για τη συμμετοχή κατατάσσοντας τα εμπόδια σε τρεις κατηγορίες (ο.π., σ. 98):

Καταστασιακά (situational): πρόκειται για τα εμπόδια που αποδίδονται στην κατάσταση στην οποία βρίσκεται μια συγκεκριμένη περίοδο ο ενήλικος και περιλαμβάνουν παράγοντες όπως η έλλειψη χρημάτων, η έλλειψη χρόνου, η φροντίδα των παιδιών για τους γονείς, κ.ά. **Θεσμικά (organizational):** στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι παράγοντες και οι διαδικασίες που αποθαρρύνουν ή αποκλείουν τους ενήλικους, όπως τα ωράρια διεξαγωγής, οι προϋποθέσεις εισαγωγής σε ορισμένους τύπους προγραμμάτων, η περιορισμένη προσφορά προγραμμάτων, στην ουσία δηλαδή παράγοντες που συνδέονται με τους θεσμούς και τους οργανισμούς που προσφέρουν προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων ή/και ρυθμίζουν το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας αυτών των προγραμμάτων.

⁷ Όπως λ.χ. το μοντέλο της Ανάλυσης Δύναμης-Πεδίου του Miller (Force-Field Analysis, 1967), το μοντέλο Σύγκλισης του Boshier (Congruency Model, 1973), το μοντέλο της Αλυσίδας Αντίδρασης της Cross (COR/Chain of Response, 1981), κ.α.

Προδιαθετικά (dispositional): εδώ εντάσσονται οι στάσεις έναντι της μάθησης και οι αντιλήψεις που έχουν οι ενήλικοι για το ρόλο τους ως εκπαιδευομένων, για παράδειγμα οι πολίτες τρίτης ηλικίας θεωρούν ότι είναι αρκετά μεγάλοι για να μάθουν ή οι ενήλικοι με περιορισμένο εκπαιδευτικό υπόβαθρο πιστεύουν ότι δεν θα καταφέρουν να ολοκληρώσουν την εκπαίδευση.

Όπως αναφέραμε η τυπολογία Cross για τα εμπόδια συμμετοχής είναι η ευρύτερα χρησιμοποιούμενη στις σχετικές έρευνες, ωστόσο θεωρούμε σημαντικό να επισημάνουμε ότι η ίδια η Cross σημειώνει ότι η ένταξη ενός εμποδίου σε μια από τις παραπάνω κατηγορίες εξαρτάται σε αρκετές περιπτώσεις από την οπτική που εξετάζουμε το ζήτημα ή ακόμη και από το πλαίσιο στο οποίο αναφερόμαστε, φέρνοντας ως παράδειγμα την **έλλειψη πληροφόρησης**:

Η έλλειψη πληροφόρησης, για παράδειγμα, μπορεί να είναι θεσμικό εμπόδιο αν κάποιος θεωρεί ότι οι οργανισμοί έχουν την ευθύνη να κάνουν γνωστή την προσφορά προγραμμάτων, μπορεί να είναι καταστασιακό εμπόδιο αν κάποιος θεωρεί ότι οι κάτοικοι ενός συγκροτήματος χαμηλού κόστους κατοικιών σπάνια έχουν αυτή την πληροφόρηση ή ένα προδιαθετικό εμπόδιο με την παραδοχή ότι οι ενήλικοι που δεν έχουν θετικές προδιαθέσεις έναντι της μάθησης θα καταβάλουν μικρή προσπάθεια να πληροφορηθούν για τις ευκαιρίες εκπαίδευσης. (ο.π., σ. 100).

Είναι σημαντικό να τονιστεί πως σύμφωνα με τους θεωρητικούς της εκπαίδευσης ενηλίκων το έργο των οποίων αφορά το ζήτημα της συμμετοχής (ενδεικτικά: Boshier, 1973, Cross, ο.π., Merriam & Caffarella, 1999) δεν έχει συγκροτηθεί μια ολοκληρωμένη θεωρία που να ερμηνεύει τη συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, αλλά και τους παράγοντες που δρουν ανασχετικά σε αυτή τη συμμετοχή - αν και υπάρχει κοινός τόπος μεταξύ των ερευνών και μάλιστα σε διαφορετικά κοινωνικο-οικονομικά πλαίσια, αναφορικά με ορισμένες μεταβλητές που επηρεάζουν αυτή τη συμμετοχή (όπως για παράδειγμα, η ηλικία, το φύλο, η προηγούμενη εκπαίδευση, το μορφωτικό επίπεδο, η εργασία, ο τόπος διαμονής, καθώς και οι ποικίλες δεσμεύσεις που απορρέουν από τους ρόλους που οι ενήλικοι αναλαμβάνουν στην κοινωνία).

Επιχειρώντας να δομήσει ένα ολοκληρωμένο μοντέλο που να ερμηνεύει τη συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες ενσωματώνοντας τα κίνητρα, τις προσδοκίες, τα χαρακτηριστικά και τα εμπόδια στη μάθηση, η Cross πρότεινε το μοντέλο της Αλυσίδας των Αντιδράσεων (Chain of Response - COR). Στο μοντέλο αυτό η διερεύνηση της συμμετοχής των ενηλίκων σε εκπαιδευτικά προγράμματα εκκινεί από δύο εσωτερικούς παράγοντες του εκπαιδευόμενου: την αυτοαξιολόγηση και τις στάσεις έναντι της εκπαίδευσης. Αυτοί οι εσωτερικοί παράγοντες επηρεάζουν κατά την Cross τους στόχους που θέτει ο εκπαιδευόμενος και την προσδοκία ότι μέσω της συμμετοχής θα επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι. Οι προσδοκίες αυτές καθορίζονται και επηρεάζονται από τις μεταβάσεις και τις αλλαγές στη ζωή του ενήλικου και την ανάληψη των απαιτούμενων δράσεων. Οι διαθέσιμες ευκαιρίες για προγράμματα, τα εμπόδια και η πληροφόρηση που διαθέτει ο ενήλικος καθορίζουν στη συνέχεια το αν θα συμμετάσχει τελικά σε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα. Ο Σουηδός θεωρητικός Kjell Rubenson (2001a, σ. 27) θεωρεί ότι στο μοντέλο COR δίνεται έμφαση σε ψυχολογικές έννοιες ενώ

υποαντιπροσωπεύονται οι κοινωνικές συνθήκες που επικαθορίζουν τα στοιχεία που το συγκροτούν (όπως για παράδειγμα, τα εμπόδια και η πληροφόρηση για τα προσφερόμενα προγράμματα).

Στην εργασία των Rubenson & Desjardins (2009) διατυπώνεται η θέση πως παρόλο που τα κοινωνικά υποκείμενα διαθέτουν ένα βαθμό αυτονομίας και επιλογής αναφορικά με τη δράση τους (agency) για συμμετοχή σε προγράμματα, ταυτόχρονα περιορίζονται (bounded) από τις κοινωνικές δομές και τα συγκείμενα αλλά και από ατομικά χαρακτηριστικά που στην πράξη απομειώνουν τις διαθέσιμες επιλογές («ευκαιρίες»). Αναλύοντας τα δεδομένα σχετικής έρευνας του Ευρωβαρόμετρου (2003), με βάση την τυπολογία των εμποδίων της Cross, οι Rubenson & Desjardins διαπιστώνουν ότι:

- (α) τα καταστασιακά εμπόδια συναντώνται με μεγαλύτερη συχνότητα στις γυναίκες, τους εργαζόμενους, τους άνεργους και στις ηλικίες 26-45 που συνήθως χαρακτηρίζονται από αυξημένες οικογενειακές και εργασιακές δεσμεύσεις, ενώ δεν συνδέονται με το είδος της εργασίας (διανοητική ή χειρωνακτική) και το επίπεδο των προσόντων.
- (β) τα θεσμικά εμπόδια συναντώνται συχνότερα στους άνεργους και τους χειρώνακτες.
- (γ) τα προδιαθετικά εμπόδια συναντώνται συχνότερα σε όσους έχουν σχετικά λίγα έτη εκπαίδευσης αλλά και στους χειρώνακτες.

Αναλύοντας δεδομένα της διεθνούς έρευνας για την Αποτίμηση των Ικανοτήτων των Ενηλίκων στις ΗΠΑ (Program for the International Assessment of Adult Competences- PIAAC – USA) για την περίοδο 2012-2014, σημειώνει ότι τα περισσότερα των εμποδίων είναι καταστασιακά (ηλικία, φροντίδα οικογένειας, χαμηλό εισόδημα, εργασιακές υποχρεώσεις), ενώ στα σημαντικά εμπόδια καταγράφεται και το κόστος συμμετοχής (Becker-Patterson, 2018, σ. 57).

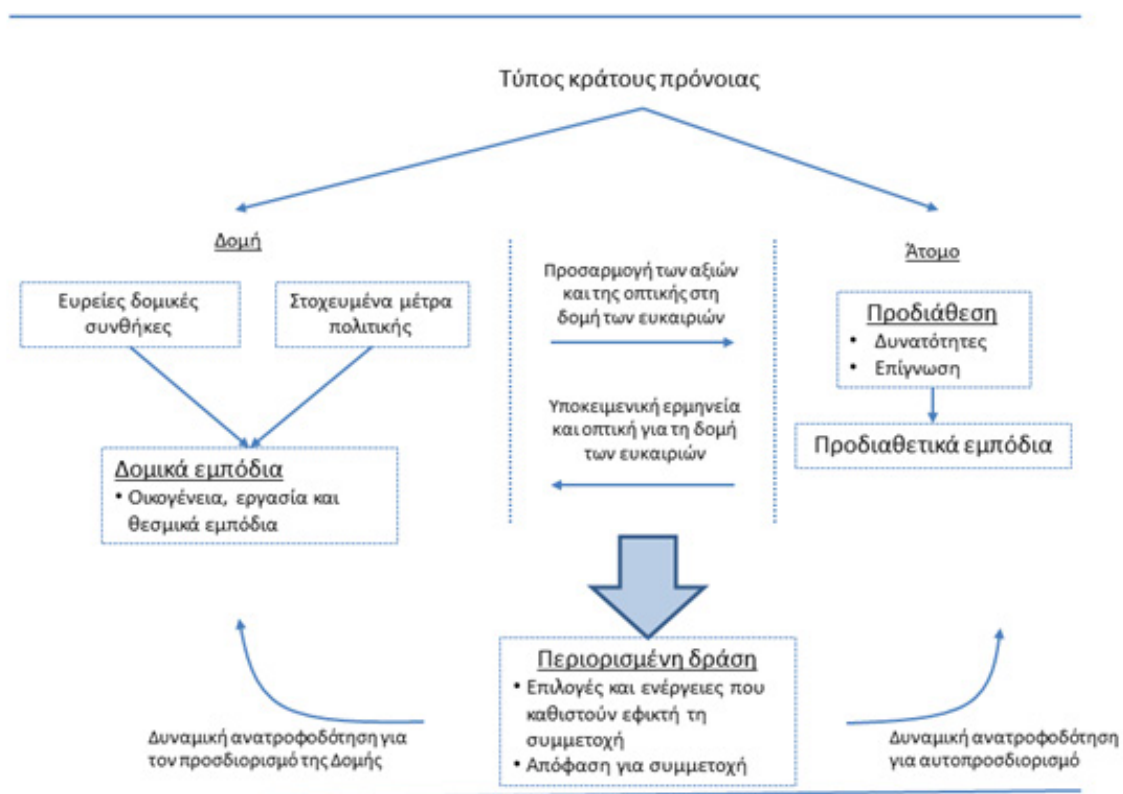
Με βάση τα παραπάνω, αλλά και την επεξεργασία δεδομένων από μεγάλο αριθμό άλλων σχετικών ερευνών, οι Rubenson & Desjardins (ο.π., σ. 203) καταλήγουν στη διαπίστωση ότι τα εμπειρικά δεδομένα μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως το θέμα δεν είναι η ύπαρξη ή όχι των εμποδίων αλλά η διαμόρφωση από το κράτος εκείνων των όρων που επιτρέπουν στο άτομο να τα υπερβεί ή όχι. Με άλλους όρους, ο βαθμός στον οποίο είναι ανεπτυγμένο το κράτος πρόνοιας, επηρεάζει άμεσα τον βαθμό στον οποίο ένα εμπόδιο θα δράσει ανασχετικά στην πρόθεση των πολιτών να συμμετάσχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων. Για παράδειγμα, η ύπαρξη υπηρεσιών φροντίδας για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας επηρεάζει την ένταση με την οποία εμφανίζονται τα καταστασιακά εμπόδια που σχετίζονται με την οικογένεια (family related barriers) στις εργαζόμενες μητέρες ή η ύπαρξη ενός εκπαιδευτικού συστήματος που βασίζεται στη συμμετοχή των εκπαιδευομένων επηρεάζει την ύπαρξη προδιαθετικών εμποδίων που σχετίζονται με αρνητικές στάσεις έναντι της εκπαίδευσης και της μάθησης. Με βάση αυτή τη θέση ερμηνεύουν και τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες που παρατηρούνται στις χώρες με διαχρονικά ανεπτυγμένο κράτος πρόνοιας (όπως λ.χ. οι σκανδιναβικές χώρες). Περαιτέρω οι Rubenson & Desjardins ομαδοποιούν τους δύο πρώτους τύπους εμποδίων της τυπολογίας Cross (καταστασιακά και θεσμικά) σε μία κατηγορία, τα **δομικά** (structural barriers), υπό την έννοια ότι και οι δύο τύποι αναφέρονται εντέλει σε

κοινωνικές συνθήκες και δομές, ενώ διατηρούν την τρίτη κατηγορία (dispositional / προδιαθετικά). Συγκεκριμένα, η τυπολογία που προτείνουν έχει ως εξής:

(α) **Δομικά** εμπόδια, στα οποία ουσιαστικά ενσωματώνουν τόσο τα καταστασιακά όσο και τα θεσμικά εμπόδια της τυπολογίας Cross (οικογένεια, εργασία και εμπόδια που σχετίζονται με θεσμικά και οργανωτικά ζητήματα).

(β) **Προδιαθετικά** εμπόδια, που περιλαμβάνουν τις δυνατότητες (capabilities) και την επίγνωση (consciousness).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, προτείνουν το Μοντέλο της Περιορισμένης Δράσης (Bounded Agency Model) προκειμένου να διαμορφώσουν ένα ολοκληρωμένο θεωρητικό πλαίσιο για τη συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Διάγραμμα 1: Μοντέλο Περιορισμένης Δράσης

Πηγή: Rubenson & Desjardins, 2009, σ. 195

Όπως παρατηρούμε το μοντέλο των Rubenson & Desjardins αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην επίδραση του τύπου του κράτους πρόνοιας όχι μόνο στην εμφάνιση των δομικών εμποδίων αλλά και στο βαθμό επίγνωσής τους από τους πολίτες. Χαρακτηριστική είναι η διατύπωσή τους για το ζήτημα αυτό: «ένα συγκεκριμένο κράτος πρόνοιας μπορεί να ανιχνευτεί όχι μόνον στις κοινωνικές δομές, τα συστήματα εκπαίδευσης ενηλίκων και τις μεταβάσεις της ζωής αλλά και στην επίγνωση των ατόμων». Τέλος είναι σημαντικό να τονιστεί η θέση των Rubenson & Desjardins πως η συμμετοχή των πολιτών σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων ανατροφοδοτεί όχι μόνον το σύστημα αξιών τους αλλά και τις ίδιες τις κοινωνικές δομές, κάτι που είναι άλλωστε ορατό στις σκανδιναβικές κοινωνίες όπου η συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων διαχρονικά συνέβαλλε στη δημιουργία ενεργών πολιτών, θεωρούμενη και ως παράγων συνεξέλιξης της κοινωνίας (Γουγουλάκης, 2011).

Σημειώνουμε ότι, σύμφωνα με το Μοντέλο Περιορισμένης Δράσης, μεταξύ της δομής και του ατόμου παρεμβάλλονται:

- (A) Η προσαρμογή των αξιών και της γενικότερης οπτικής (βλ. Διάγραμμα 1, κατεύθυνση βέλους προς τα δεξιά) προκειμένου να ενταχθούν οι προσφερόμενες ευκαιρίες για εκπαίδευση στο γενικότερο σύστημα αξιών του ατόμου (λ.χ. η ιεράρχηση του πόσο σημαντικός είναι ο ελεύθερος χρόνος ή οι οικογενειακές υποχρεώσεις έναντι μιας προσφοράς / ευκαιρίας για εκπαίδευση).
- (B) Η συνεκτίμηση από την πλευρά του ατόμου των δυνατοτήτων του αναφορικά με το βαθμό της ενδεχόμενης αξιοποίησης των ευκαιριών και του προκύπτοντος από αυτήν οφέλους (βλ. και Διάγραμμα 1, κατεύθυνση βέλους από δεξιά προς τα αριστερά), ώστε τελικά να καθίσταται ορθολογική η συμμετοχή (ή, αντίστοιχα, η μη συμμετοχή).

Τα A και B οδηγούν εντέλει στη συμμετοχή (Σ), υπό τους όρους όμως που αναλύθηκαν - δηλαδή σε αυτό που κατά τους Rubenson & Desjardins συνιστά την περιορισμένη δράση. Ουσιαστικά, η απόφαση για συμμετοχή προκύπτει ως η τομή των διεργασιών που περιγράφονται από τα A και B.

Αναλύοντας περαιτέρω το μοντέλο της Περιορισμένης Δράσης είναι αναγκαίο να επισημάνουμε ότι καθίσταται προδήλως σημαντική, πέραν της διερεύνησης της συχνότητας εμφάνισης των εμποδίων σε συγκεκριμένους πληθυσμούς (ποσοτική προσέγγιση), και η διερεύνηση της νοηματοδότησης αυτών των εμποδίων (ή των όρων που χρησιμοποιούνται για να τα περιγράψουν) από τα ίδια τα ερευνητικά υποκείμενα (ποιοτική προσέγγιση). Όπως χαρακτηριστικά τονίζουν οι Rubenson & Desjardins (ο.π., σ. 191): «για πολλούς ανθρώπους η αναφορά «έλλειψη χρόνου» ή «έλλειψη χρημάτων» δεν είναι παρά μια δήλωση της αξίας που αποδίδουν στην εκπαίδευση...». Σημειώνουμε ότι οι τυπολογίες Cross και Rubenson-Desjardins είναι ευρύτατα διαδεδομένες, και χρησιμοποιούνται είτε αυτούσιες είτε σε παραλλαγές και συνδυασμούς τόσο στην επιστημονική βιβλιογραφία, όσο και σε κείμενα πολιτικής. Για παράδειγμα σε πρόσφατο κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2012, σ. 10) αναφέρονται τρεις κατηγορίες εμποδίων τα δομικά (structural), τα καταστασιακά (situational) και τα ψυχολογικά (psychological) εμπόδια.

Εκκινώντας από την περίπτωση των σκανδιναβικών χωρών και ειδικότερα της Σουηδίας, ο Γουγουλάκης (ο.π.) διατυπώνει τη θέση ότι η συμμετοχή σε εθελοντικές οργανώσεις και κοινωνικά δίκτυα πιθανόν να συναρτάται με τη συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων και τη διασπορά της διαπροσωπικής εμπιστοσύνης σε μια κοινωνία. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει το ποσοστό των Σουηδών που δηλώνουν ότι εμπιστεύονται τους συμπολίτες τους υπερβαίνει το 60%, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην ελληνική κοινωνία είναι μικρότερο του 20%. Σημειώνουμε ότι στην Ελλάδα η συμμετοχή σε εθελοντικές οργανώσεις και μορφώματα της κοινωνίας των πολιτών κινείται σε χαμηλά επίπεδα, ενώ ιδιαίτερα χαμηλή είναι η συμμετοχή των νέων σε εθελοντικές δραστηριότητες, όπως αναφέρεται σε σχετικές έρευνες (βλ. ενδεικτικά Lyberaki & Paraskevoopoulos, 2002). Σε έρευνα που διεξήχθη το 2004 και 2005 σε δείγμα 1.600 νέων ηλικίας 25-29 ετών διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό που δεν συμμετείχε σε κανενός είδους οργάνωση συλλογικής δράσης ανερχόταν σε 59,4% (Δεμερτζής, Σταυρακάκης, Ντάβου, Αρμενάκης, Χρηστάκης, Γεωργαράκης, & Μπουμπάρης, 2008, σ. 156). Όπως επισημαίνεται: «το ποσοστό αυτό είναι αναμφισβήτητα υψηλό και τοποθετείται στο ένα άκρο της ευρωπαϊκής εικόνας. Στο άλλο άκρο βρίσκονται χώρες όπως η Σουηδία, όπου λιγότερο από το ένα πέμπτο των νέων δηλώνουν πως δεν συμμετέχουν σε καμία δραστηριότητα αυτού του τύπου» (ο.π., σ. 157).

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της ενότητας, η επισκόπηση των θεωρητικών προσεγγίσεων που γίνεται εδώ δεν είναι διεξοδική, ωστόσο η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας οδηγεί στο συμπέρασμα πως ουσιαστικά εντοπίζονται δύο διαφορετικές «σχολές»: η πρώτη που κυρίως αντιπροσωπεύεται από θεωρητικούς της Βόρειας Αμερικής (και δευτερευόντως της Αυστραλίας), όπου η έμφαση δίνεται στον εκπαιδευόμενο ως άτομο και στη διερεύνηση κινήτρων και εμποδίων που σε μεγάλο βαθμό θεωρείται ότι προσδιορίζουν ή αντανακλούν ατομικά χαρακτηριστικά. Η δεύτερη που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ευρωπαϊκή τάση (καθώς οι θεωρητικοί που την αντιπροσωπεύουν δραστηριοποιούνται κυρίως στη Μ. Βρετανία και τις Σκανδιναβικές χώρες - ενδεικτικά: Rubenson & Desjardins, ο.π.; Edwards, 1991; Benn, 1997; Crowther, ο.π.; Marks, 2000), όπου επιχειρείται η ανάδειξη και η αποκάλυψη των κοινωνικών και πολιτικών προκείμενων που συμβάλλουν στην εμφάνιση αυτών των χαρακτηριστικών. Για παράδειγμα ο Crowther (ο.π., σσ. 479 & 486) διατυπώνει την άποψη πως «... οι περισσότεροι εκπαιδευμένοι και οι περισσότεροι ενεργοί κοινωνικά είναι εκείνοι που συμμετέχουν... οι μη συμμετέχοντες είναι τυπικά εργάτες, με ελάχιστη εκπαίδευση, μειονοτικές ομάδες, υπερήλικες, ορισμένες κατηγορίες γυναικών (μητέρες με οικογενειακές υποχρεώσεις, γυναίκες από τα κατώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα), νέοι άνεργοι», ενώ «... ο λόγος περί συμμετοχής αναπαράγει και ενισχύει συγκεκριμένες παραδοχές και ερμηνείες για τους μανθάνοντες. Τους θεωρεί άτομα, αποκομμένα από τη συμμετοχή τους σε διαφορετικές ομάδες».

2.3. Κίνητρα και εμπόδια - επισκόπηση ερευνητικών ευρημάτων

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στα ευρήματα σχετικά πρόσφατων ερευνών στον ελληνικό χώρο, αναφορικά με τα κίνητρα και τα εμπόδια για συμμετοχή – χρησιμοποιώντας κατά περίπτωση τις ομαδοποιήσεις και κατηγοριοποιήσεις κινήτρων και εμποδίων που εντοπίζονται σε καθεμιά από τις έρευνες αυτές. Στην έρευνα της ΕΣΥΕ (2007) το μεγαλύτερο ποσοστό (78,4%) δήλωσε ότι συμμετείχε για επαγγελματικούς λόγους, 16,7% για προσωπικούς λόγους και ποσοστό 5,0% ανέφερε συνδυασμό επαγγελματικών και προσωπικών λόγων. Αναφορικά με τα εμπόδια συμμετοχής, για όσους δήλωσαν ότι επιθυμούσαν να συμμετέχουν σε προγράμματα, βασικότερα θεωρούνται οι οικογενειακές υποχρεώσεις (27,3%), η δυσκολία συνδυασμού της εκπαίδευσης με το ωράριο εργασίας (26,5%) και το κόστος της εκπαίδευσης (14,9%).

Στην έρευνα του Υπουργείου Παιδείας (Public Issue, 2010), οι συμμετέχοντες αναφέρουν ότι παρακολούθησαν κάποιο πρόγραμμα κυρίως για επαγγελματικούς λόγους σε ποσοστό 44%, για προσωπικούς λόγους σε ποσοστό 31%, ποσοστό 25% αναφέρει συνδυασμό επαγγελματικών και προσωπικών λόγων, ενώ ποσοστό 1% δεν επιλέγει κάποιον από τους παραπάνω λόγους. Σε ανοικτού τύπου ερώτηση, ως βασικότεροι λόγοι αναφέρονται από τους συμμετέχοντες: «για να κάνουν τη δουλειά τους καλύτερα» (35%), «για να αυξήσουν τις γενικές τους γνώσεις» (35%), «για προσωπική ευχαρίστηση» (27%), για «προαγωγή/εξέλιξη» (19%). Πολύ χαμηλά είναι τα ποσοστά που αναφέρονται στην απόκτηση πιστοποιητικού παρακολούθησης (3%) ή στις κοινωνικές σχέσεις (1%). Στους λόγους μη συμμετοχής αναφέρονται κυρίως στην έλλειψη χρόνου (25%), στην απουσία κινήτρων (18%), στην έλλειψη πληροφόρησης (17%), στην ηλικία (11%) και σε οικογενειακούς λόγους (9%). Ως βασικά εμπόδια για τη συμμετοχή αναφέρονται η απόσταση του τόπου υλοποίησης (79%), οι επαγγελματικές και οικογενειακές υποχρεώσεις (66% και 63%, αντίστοιχα), το γεγονός ότι τα προγράμματα δεν καλύπτουν τις ανάγκες τους (60%) και το ότι δεν έχουν υποστήριξη από τον εργοδότη ή την οικογένεια (58% και 50%, αντίστοιχα).

Από έρευνα του Γούλα (2006) αναφορικά με το βαθμό και το ρόλο της συμμετοχής των εκπαιδευόμενων στο σχεδιασμό και την αξιολόγηση των προγραμμάτων συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, προκύπτει ότι όσο περισσότερο συμμετέχουν οι εκπαιδευόμενοι στις διαδικασίες σχεδιασμού και αξιολόγησης των προγραμμάτων που παρακολουθούν τόσο περισσότερο ικανοποιημένοι εμφανίζονται από τη συμμετοχή σε αυτά. Σε έρευνα του Ζωντήρου (2006) σε δείγμα 150 εκπαιδευομένων σε Εργαστήρια Ελευθέρων Σπουδών (με αντικείμενα γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων) προέκυψε ότι τα κίνητρα συμμετοχής ιεραρχούνται κατά Boshier ως ακολούθως: γενικό ενδιαφέρον για μάθηση, επαγγελματική ανέλιξη, προετοιμασία για εκπαιδευτικούς λόγους, βελτίωση επικοινωνιακής ικανότητας, επιδίωξη κοινωνικών επαφών, επιδίωξη νέων ερεθισμάτων και βελτίωση οικογενειακών σχέσεων.

Κεφάλαιο 3

Μεθοδολογικό πλαίσιο

Μεθοδολογικό πλαίσιο

3.1. Αντικείμενο της έρευνας και βασικές μεθοδολογικές επιλογές

Αντικείμενο της έρευνας είναι η διερεύνηση του βαθμού συμμετοχής των ενηλίκων, και ειδικότερα των οικονομικά ενεργών, σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μη τυπικής εκπαίδευσης, καθώς επίσης και των κινήτρων και των εμποδίων που προωθούν ή δυσχεραίνουν και ανακόπτουν τη συμμετοχή τους.

Από την επισκόπηση της ελληνικής και κυρίως της διεθνούς βιβλιογραφίας (βλ. και Καραλής, 2013) αναδείχθηκε ότι κατά την διερεύνηση του ποσοστού συμμετοχής, αλλά και των κινήτρων και εμποδίων, υπεισέρχονται πολλοί παράγοντες που καθιστούν δύσκολη την ακριβή αποτύπωση της συμμετοχής, αλλά και τη δυνατότητα εν συνεχεία να γίνουν συγκρίσεις με αντίστοιχα ευρήματα που έχουν καταγραφεί σε σχετικές έρευνες κατά το παρελθόν. Οι παράγοντες αυτοί συνδέονται αφενός με τις παραμέτρους μέτρησης και αποτύπωσης της συμμετοχής (π.χ. παράθυρο χρόνου, εύρος ηλικιών) και αφετέρου με τους τρόπους που τα κοινωνικά υποκείμενα νοηματοδοτούν κρίσιμους όρους (όπως για παράδειγμα την εκπαίδευση ενηλίκων ή τη συμμετοχή).

Πριν αναφερθούμε αναλυτικά στις μεθοδολογικές επιλογές θεωρούμε σκόπιμο να διευκρινίσουμε ορισμένα ζητήματα που αφορούν τον γενικό σχεδιασμό της έρευνας. Καταρχάς, ένα κρίσιμο ζήτημα είναι η εξεύρεση της κατάλληλης διατύπωσης για το βασικό αντικείμενο της έρευνας, δηλαδή το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Με απολύτως αυστηρούς όρους θα λέγαμε ότι η παρούσα έρευνα αφορά τη συμμετοχή σε δραστηριότητα μη τυπικής κατά Coombs εκπαίδευσης που απευθύνεται σε ενήλικους. Θα έπρεπε λοιπόν να επιλεγεί ο κατάλληλος όρος προκειμένου οι ερωτώμενοι να κατανοήσουν την έννοια της συμμετοχής σε ένα τέτοιου τύπου πρόγραμμα, να απαντήσουν για το αν συμμετείχαν ή όχι, καθώς επίσης και να επιλέξουν τα κατά περίπτωση κίνητρα και εμπόδια. Ο όρος σεμινάριο είναι αρκετά οικείος σε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού και για το λόγο αυτό επελέγη ως ο εισαγωγικός όρος στις σχετικές ερωτήσεις. Στη συνέχεια παρατίθενται συμπληρωματικά προς τον όρο αυτό και οι όροι εκπαιδευτικό πρόγραμμα και εκπαιδευτική δραστηριότητα, ενώ διευκρινίζεται ότι αναφερόμαστε σε δραστηριότητες εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος.

Για την περίπτωση των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης προστίθεται στο τέλος της ερώτησης η έκφραση που αφορούσε το επάγγελμά σας. Για την περίπτωση της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, προκειμένου να εστιάσουμε όσο το δυνατόν περισσότερο σε δραστηριότητες μη τυπικής κατά Coombs εκπαίδευσης, προστέθηκε ο προσδιορισμός οργανωμένο πριν από τους όρους σεμινάριο, εκπαιδευτικό πρόγραμμα, εκπαιδευτική δραστηριότητα, ενώ ακολούθησε η έκφραση γενικής μόρφωσης / παιδείας που δεν αφορούσε το επάγγελμά σας π.χ. σχολή γονέων, κάτι που αφορούσε κάποιο χόμπι σας, ή κάποιο άλλο ενδιαφέρον σας. Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, αλλά και τα ευρήματα της ποιοτικής προσέγγισης της έρευνας του 2011 (βλ. αναλυτικά στη συνέχεια), προκύπτει ότι τα ερευνητικά υποκείμενα κατανοούν το περιεχόμενο και τον τύπο της δραστηριότητας για την οποία τους ζητείται να δηλώσουν τη συμμετοχή τους και να εκφέρουν τις απόψεις τους για τα εμπόδια ή τα κίνητρα συμμετοχής.

Ένα άλλο ζήτημα αφορά σε μια βασική κατηγοριοποίηση των ερευνητικών υποκειμένων, τουλάχιστον όπως αυτή απαντάται σε αρκετές αντίστοιχες ερευνητικές προσπάθειες σε διεθνή κλίμακα. Με δεδομένο ότι κάποιοι ενήλικοι συμμετέχουν και κάποιοι όχι σε εκπαιδευτικά προγράμματα, είναι αναγκαίο να υπάρξει μια αρχική διαφοροποίηση στο επίπεδο του γενικού πληθυσμού μεταξύ των συμμετεχόντων (participants) και των μη συμμετεχόντων (non-participants). Ο βασικός παράγοντας που θεωρούμε ότι διαφοροποιεί τα άτομα του γενικού πληθυσμού έναντι της ανωτέρω συμπεριφοράς είναι το παράθυρο χρόνου εντός του οποίου επιλέγουμε να διερευνήσουμε τη συμμετοχή τους σε προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης. Για το συγκεκριμένο ζήτημα θεωρούμε αναγκαίο να περιληφθούν δύο δέσμες ερωτήσεων:

(α) **συμμετοχή κατά το τελευταίο έτος:** η μεταβλητή αυτή μας δίνει τη δυνατότητα συγκρισιμότητας ως προς τα επίπεδα συμμετοχής με άλλες έρευνες (διεθνώς οι περισσότερες έρευνες βασίζονται σε αυτό το παράθυρο χρόνου προκειμένου να αποτυπώσουν τα ποσοστά συμμετοχής του ενήλικου πληθυσμού σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες).

(β) **συμμετοχή κατά τα τελευταία πέντε έτη:** θεωρούμε αναγκαίο να περιλάβουμε αυτή τη μεταβλητή καθώς αποτυπώνει μια συστηματικότητα στη συμπεριφορά και μας δίνει ασφαλέστερα κριτήρια προκειμένου να εντάξουμε τα ερευνητικά υποκείμενα στις κατηγορίες των συμμετεχόντων και μη συμμετεχόντων.

Στην παρούσα έρευνα ως συμμετέχων ορίζεται αυτός που έχει συμμετάσχει τουλάχιστον σε ένα πρόγραμμα οποιουδήποτε τύπου κατά την τελευταία πενταετία.

Σημειώνουμε ότι οι ετήσιες έρευνες της Eurostat στις οποίες καταγράφεται το ποσοστό συμμετοχής των ενηλίκων στη διά βίου εκπαίδευση (LFS-Labor Force Survey), χρησιμοποιούν ως παράθυρο χρόνου τον προηγούμενο μήνα (τέσσερις εβδομάδες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας). Αυτή η μεθοδολογική επιλογή εγείρει σημαντικά ζητήματα ως προς τη συγκρισιμότητα των δεδομένων της συγκεκριμένης έρευνας με όλες τις άλλες που χρησιμοποιείται ως παράθυρο χρόνου το έτος⁸. Αν επιλεγεί ως παράθυρο χρόνου ο μήνας, παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις για τη συμμετοχή στη μη τυπική εκπαίδευση (Goglio & Meroni, 2014, σ. 2). Επομένως, δεν είναι εφικτό από τεχνική άποψη να συγκρίνουμε τα ευρήματα από τις ετήσιες έρευνες της Eurostat με τα ευρήματα των άλλων ερευνών στις οποίες αναφερθήκαμε και προφανώς και με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας. Ωστόσο, ένα σημαντικό συμπέρασμα της μελέτης των Goglio & Meroni (ο.π., σ. 2 και 9) είναι ότι, ανεξαρτήτως του παραθύρου χρόνου που επιλέγεται, η κατάταξη των χωρών ως προς το βαθμό συμμετοχής δεν επηρεάζεται, ενώ η επιλογή διαφορετικών παραθύρων χρόνου (εν προκειμένου μεταξύ των ευρωπαϊκών ερευνών LFS και AES) επηρεάζει σε μεγαλύτερο βαθμό τα ποσοστά συμμετοχής στη μη τυπική εκπαίδευση από εκείνα της τυπικής.

Όπως αναφέρθηκε και στον πρόλογο, η έρευνα στη διαχρονική της εξέλιξη περιλαμβάνει μετρήσεις για τα βασικά στοιχεία (συμμετοχή, κίνητρα και εμπόδια) για τα έτη 2011, 2013, 2015 και 2016.

⁸ Κυρίως με τις έρευνες AES (Adult Education Survey) της Eurostat και PIAAC του ΟΟΣΑ.

Στη συνέχεια σημειώνονται ορισμένες διαφοροποιήσεις μεταξύ των επιμέρους φάσεων της έρευνας:

- Στην πρώτη φάση της έρευνας δεν περιλαμβάνονταν στον πληθυσμό οι μισθωτοί του δημόσιου τομέα, οι οποίοι συμπεριελήφθησαν στις επόμενες φάσεις, ώστε τελικά ο πληθυσμός φάσεων για τα έτη 2013, 2015 και 2016 να είναι ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός. Προκειμένου να καταστεί εφικτή η διαχρονική σύγκριση των ποσοστών συμμετοχής έχει γίνει αναγωγή των ποσοστών για την πρώτη φάση της έρευνας, με βάση τα δεδομένα των επόμενων φάσεων στις οποίες στο δείγμα έχουν ενταχθεί και οι μισθωτοί του δημόσιου τομέα.
- Η έρευνα του 2011 περιλάμβανε διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων και με ποιοτικού τύπου τεχνικές, εκτός της ποσοτικής προσέγγισης. Με δεδομένο ότι οι πληροφορίες που αντλήθηκαν το 2011 από την ποιοτικού τύπου προσέγγιση (όπως πρόσληψη των ερωτημάτων από τους συμμετέχοντες, πληρότητα των κατηγοριών για τα κίνητρα και τα εμπόδια) κρίθηκαν απολύτως επαρκείς, δεν θεωρήθηκε αναγκαίο να επαναληφθεί η ποιοτική διερεύνηση σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα.
- Στην τελευταία φάση της έρευνας έγινε ταυτόχρονα διερεύνηση των ποσοστών συμμετοχής για τα έτη 2015 και 2016. Η φάση αυτή περιλάμβανε και ποιοτικού τύπου διερεύνηση, καθώς κρίθηκε αναγκαίο να διενεργηθεί μια ομάδα εστίασης (focus group) με εμπειρογνώμονες και ειδικούς του πεδίου της διά βίου μάθησης ώστε να αναδειχθούν προτάσεις πολιτικής για την αύξηση των διαχρονικά χαμηλών ποσοστών συμμετοχής (βλ. 4.4).
- Με δεδομένο ότι στις δύο πρώτες φάσεις της έρευνας (έτη 2011 και 2013) η ιεράρχηση αλλά και η σχετική ένταση των λόγων (κινήτρων) και των εμποδίων παρέμεινε σταθερή, κρίθηκε αναγκαίο να συμπεριληφθούν στην τελευταία φάση (2016) οι δέκα πρώτοι κατά σειρά παράγοντες και για τις δύο περιπτώσεις (κίνητρα και εμπόδια). Επίσης, οι συμμετέχοντες δεν ερωτήθηκαν για τους τρεις σημαντικότερους παράγοντες, αλλά μόνον για τον σημαντικότερο εξ αυτών τόσο για τα κίνητρα όσο και για τα εμπόδια. Στην παρούσα ερευνητική έκθεση παρουσιάζονται, στο επόμενο κεφάλαιο, τα ερευνητικά ευρήματα για όλα τα έτη, αλλά μόνον για τις περιπτώσεις όπου επιλέγονται όλοι ή ο σημαντικότερος από τους παράγοντες, ενώ στην ερευνητική έκθεση για την πρώτη φάση παρουσιάζεται και η σειρά κατάταξης των κινήτρων και των εμποδίων όταν επιλέγονται οι τρεις σημαντικότεροι παράγοντες.
- Στους πίνακες του Παραρτήματος παρατίθενται τα δεδομένα για όλες τις φάσεις της έρευνας, (εφόσον είναι διαθέσιμα⁹), προκειμένου να είναι εφικτή η σύγκριση.

3.2. Ποσοτική προσέγγιση

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, αλλά και όπως είναι ευρύτερα αποδεκτό στο χώρο της εκπαιδευτικής έρευνας, η ποσοτική προσέγγιση με χρήση ερωτηματολογίου μας δίνει μια καλή εικόνα για την καταγραφή ενός φαινομένου σε μακρο-κλίμακα και επιπλέον μας παρέχει την υπό

⁹ Για παράδειγμα, δεν περιλαμβάνονται για το 2013 ξεχωριστά τα στοιχεία για τα εκπαιδευτικά επίπεδα κατώτερη και μέση εκπαίδευση, καθώς για μεθοδολογικούς λόγους κρίθηκε απαραίτητο στη νέα φάση της έρευνας να ενοποιηθούν σε μια κατηγορία

όρους δυνατότητα γενίκευσης των ευρημάτων από το δείγμα στο γενικό πληθυσμό. Στις ποσοτικού τύπου έρευνες θεωρούμε ότι δύο είναι τα βασικά ζητήματα, ο τρόπος δόμησης των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου και η δειγματοληψία.

Το ερωτηματολόγιο διαμορφώθηκε από τον επιστημονικό υπεύθυνο της έρευνας, με γνώμονα τη διασφάλιση της συμβατότητας με αντίστοιχα εργαλεία άλλων διεθνών ερευνών, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα σύγκρισης των ευρημάτων. Το βασικότερο πρόβλημα ήταν να περιληφθούν (με ίδιες ή παρόμοιες διατυπώσεις) τα κίνητρα και τα εμπόδια που περιλαμβάνονται σε αντίστοιχα ερωτηματολόγια διεθνώς, αλλά και να προστεθούν (ή να απαλειφθούν) ορισμένα που εκτιμάται ότι έχουν (ή αντίστοιχα δεν έχουν) νόημα στο ελληνικό συγκείμενο¹⁰. Επομένως, κατά τη δόμηση του ερωτηματολογίου της έρευνας καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε η επιλογή και κατηγοριοποίηση των λόγων/κινήτρων και των εμποδίων συμμετοχής να ανταποκρίνεται στις τυπολογίες της διεθνούς βιβλιογραφίας ώστε να παρέχεται η δυνατότητα σύγκρισης. Οι κατηγορίες αυτές έχουν ως ακολούθως:

Κίνητρα / λόγοι συμμετοχής

Επαγγελματική αναβάθμιση

- Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου¹¹
- Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές
- Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός/η στην εργασία μου
- Για να βρω μια καλύτερη εργασία

Πιστοποίηση / αναγνώρισης της εκπαίδευσης

- Για να αποκτήσω τη βεβαίωση/πιστοποιητικό συμμετοχής
- Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα

Ενδιαφέρον για τη μάθηση

- Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα
- Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή

Προσωπική / οικογενειακή ζωή

- Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου
- Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής/οικογενειακής ζωής
- Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου

Κοινωνική συμμετοχή

- Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης
- Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο

¹⁰ Όπως, ενδεικτικά, η ερώτηση της κλίμακας EPS «για να επιτύχω την εισαγωγή μου σε άλλο σχολείο ή πανεπιστήμιο».

¹¹ Τόσο για τα κίνητρα όσο και για τα εμπόδια έχουν σημειωθεί εδώ με έντονη γραμματοσειρά (bold) εκείνοι οι παράγοντες που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο για τα έτη 2015 και 2016.

Εμπόδια για συμμετοχή

Οι 22 παράγοντες που εντάχθηκαν στο ερωτηματολόγιο θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν με βάση την τυπολογία Cross ως εξής¹² :

Καταστασιακά εμπόδια (situational):

- Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών
- Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου
- Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων
- Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών
- Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου

Θεσμικά (organizational):

- Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων
- Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου
- Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω
- Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ
- Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο
- Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση
- Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση
- Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται
- Δεν δίνεται βεβαίωση / πιστοποιητικό παρακολούθησης
- Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων
- Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα
- Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον

Προδιαθετικά (dispositional)

- Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας
- Αρκετά έχω μάθει έως τώρα
- Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο
- Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον
- Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο

Αποσαφήνιση χρήζει και μια ακόμη παράμετρος της έρευνας: θεωρούμε μεθοδολογικό σφάλμα να αντιστοιχίσουμε μονοσήμαντα τα μεν κίνητρα στους συμμετέχοντες, τα δε εμπόδια στους μη συμμετέχοντες και τούτο γιατί είναι πιθανόν ορισμένα εκ των κινήτρων για τους μη συμμετέχοντες να αποδεικνύονται στην πράξη ασθενέστερα των εμποδίων (και άρα να σημειώνεται εντέλει απουσία συμμετοχής), ενώ είναι επίσης πιθανόν ορισμένα εμπόδια να μειώνουν το βαθμό ή την ένταση συμμετοχής για τους

¹² Υπενθυμίζουμε ότι κατά την τυπολογία Rubenson-Desjardins οι δύο πρώτες κατηγορίες (καταστασιακά και θεσμικά), συνιστούν τα δομικά εμπόδια (structural barriers), ενώ διατηρείται η κατηγορία των προδιαθετικών εμποδίων.

συμμετέχοντες. Κρίνεται, επομένως, απαραίτητο να διατυπωθούν με κατάλληλο τρόπο ερωτήσεις προς τις δύο παραπάνω κατηγορίες, τόσο ως προς τα κίνητρα, όσο και ως προς τα εμπόδια. Στο ερωτηματολόγιο εκτός από τα τυπικά για όλες σχεδόν τις έρευνες δημογραφικά στοιχεία (λ.χ. φύλο, ηλικία, κλπ) περιελήφθησαν και ορισμένες μεταβλητές στη σημασία των οποίων έχουμε αναφερθεί στα θεωρητικά προηγούμενα (όπως λ.χ. η συμμετοχή σε εθελοντικές οργανώσεις ή η πολιτική αυτοτοποθέτηση).

Σημειώνουμε ότι το βασικό ερευνητικό εργαλείο της έρευνας PRB Questionnaire (Participation, Reasons, Barriers), όπως διαμορφώθηκε από τον επιστημονικό υπεύθυνο στις διάφορες φάσεις της έρευνας (Karalis, 2017), έχει χρησιμοποιηθεί έκτοτε και για περιορισμένης κλίμακας έρευνες σε επιλεγμένους πληθυσμούς επαγγελματιών (ενδεικτικά: εκπαιδευτικοί, επαγγελματίες υγείας, λογιστές).¹³

Πέραν όμως του ερωτηματολογίου, στις ποσοτικού τύπου ερευνητικές προσεγγίσεις κρίσιμα ζητήματα είναι η επιλογή του δείγματος και η συλλογή των δεδομένων. Σε όλες τις φάσεις της έρευνας ο σχεδιασμός, η δειγματοληψία και η συλλογή των δεδομένων διεξήχθησαν από την εταιρεία ερευνών κοινής γνώμης, MARC A.E.¹⁴ . Τα βασικά στοιχεία των επιμέρους φάσεων της έρευνας έχουν ως ακολούθως:

Εξεταζόμενος πληθυσμός:	Αντιπροσωπευτικό δείγμα μισθωτών του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, αυτοαπασχολούμενων και εργοδοτών, καθώς και ανέργων. ¹⁵
Μέγεθος δείγματος:	1200 άτομα (2011), 1210 άτομα (2013), 800 άτομα (2015 και 2016)
Χρονικά διαστήματα συλλογής στοιχείων:	18/1/2012 έως 2/2/2012, 6/3/2014 έως 3/4/2014, 10/1/2017 έως 18/1/2017.
Περιοχές διεξαγωγής:	Μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας (Λεκανοπέδιο Αττικής, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο, Λάρισα).
Μέθοδος δειγματοληψίας:	Πολυσταδιακή τυχαία δειγματοληψία με χρήση quota με βάση τη θέση στην απασχόληση, το φύλο και τη γεωγραφική κατανομή.
Μέθοδος συλλογής στοιχείων:	Τηλεφωνικές συνεντεύξεις βάσει του ερωτηματολογίου

¹³ Στο Παράρτημα 2 παρατίθενται οι δύο εκδοχές του ερωτηματολογίου PRB που χρησιμοποιήθηκαν στις έρευνες του 2011/2013 και του 2016, αντίστοιχα.

¹⁴ Η εταιρεία ερευνών κοινής γνώμης MARC A.E. είναι μέλος του ΣΕΔΕΑ, της ESOMAR, της WAPOR και τηρεί τους κανονισμούς Π.Ε.Σ.Σ. (Ποιοτικός Έλεγχος Συλλογής Στοιχείων) και τους σχετικούς διεθνείς κώδικες δεοντολογίας για τη διεξαγωγή ερευνών κοινής γνώμης.

¹⁵ Εκτός της έρευνας για τη συμμετοχή κατά το έτος 2011, όπου οι μισθωτοί του δημόσιου τομέα δεν συμπεριελήφθησαν στο δείγμα

3.3. Ποιοτική προσέγγιση

Η προσέγγιση των βασικών ερευνητικών ερωτημάτων και με ποιοτικού τύπου ερευνητικές τεχνικές κρίνεται αναγκαία προκειμένου να διερευνηθούν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των ερευνητικών υποκειμένων, αλλά και οι νοηματοδοτήσεις τους έναντι των βασικών παραμέτρων και ζητημάτων της έρευνας. Η χρήση ποιοτικών τεχνικών, σε συνδυασμό με την ποσοτική προσέγγιση, εντάσσεται στην στρατηγική της τριγωνοποίησης (triangulation), δηλαδή στη χρήση διαφορετικών μεθόδων και τεχνικών συλλογής δεδομένων, η οποία κατά γενική παραδοχή συμβάλλει στην διεξοδικότερη διερεύνηση ερευνητικών ζητημάτων. Οι Δεμερτζής και συν., στην έρευνά τους «Νεολαία, ο αστάθμητος παράγοντας» (ο.π., σσ. 56-58) επισημαίνουν ορισμένα ζητήματα που σε τέτοιου τύπου έρευνες οδηγούν στο συνδυασμό ποσοτικής και ποιοτικής προσέγγισης: (α) τα όσα δηλώνουν τα υποκείμενα του δείγματος δεν αποτυπώνουν κατ' ανάγκην και την ουσία της σκέψης τους, ενώ είναι πιθανόν στις καταγραφόμενες απόψεις να αναπαράγονται στερεοτυπικά σχήματα, (β) δεν είναι δεδομένη η άμεση συνάφεια της γνώμης που διατυπώνεται με την πρόθεση δράσης, αλλά και με την ίδια τη δράση του υποκειμένου, και (γ) η ομαδοποίηση των απαντήσεων αποκρύπτει το γεγονός ότι η ίδια άποψη ή γνώμη για άτομα με διαφορετικό κοινωνικό και πολιτισμικό κεφάλαιο πιθανόν να προκύπτει για διαφορετικούς λόγους ή να σημαίνει διαφορετικά πράγματα.

Κατά την τριγωνοποίηση, υπό την έννοια που αναφέρεται εδώ, έχει σημασία ο χρονισμός των δύο διαφορετικών προσεγγίσεων, καθώς υποδηλώνει διαφορετικές στοχεύσεις και μεθοδολογικές επιλογές. Συνήθως η ποιοτική προσέγγιση προηγείται της ποσοτικής όταν το πεδίο έρευνας είναι σε μεγάλο βαθμό terra incognita και επομένως απαιτείται μια πρώτη χαρτογράφηση των απόψεων για το ζήτημα ή το αντικείμενο της έρευνας. Κάτι τέτοιο, έχει συμβεί στην περίπτωση των κινήτρων, όπως αναλύθηκε και στην ενότητα 2.1: αρχικά ο Houle και εν συνεχεία ο Tough διερεύνησαν τα κίνητρα ενηλίκων εκπαιδευομένων με μικρό αριθμό εις βάθος συνεντεύξεων (22 και 35 αντίστοιχα) και λίγα χρόνια αργότερα ο Boshier βασιζόμενος στα ευρήματα αυτά δημιούργησε ένα ποσοτικό εργαλείο, την κλίμακα EPS.

Στην περίπτωση της παρούσας έρευνας οι κατηγορίες είναι σε μεγάλο βαθμό προδιαμορφωμένες και επομένως κρίθηκε σκόπιμο να έπεται η ποιοτική της ποσοτικής προσέγγισης: όπως έχουμε αναφέρει επιλέξαμε κίνητρα και εμπόδια που περιλαμβάνονται σε αντίστοιχα εργαλεία της διεθνούς βιβλιογραφίας (με τις κατά περίπτωση θεωρούμενες ως αναγκαίες προσθήκες, αφαιρέσεις ή τροποποιήσεις). Κατά την πρώτη φάση της έρευνας (2011), αφού αναλύθηκαν τα δεδομένα της ποσοτικής προσέγγισης, σχεδιάστηκαν και διενεργήθηκαν 22 ημιδομημένες εις βάθος συνεντεύξεις (in-depth, semi-structured interviews) με σκοπό να διερευνηθούν περαιτέρω τα εξής:

- (α) Αν οι διατυπώσεις που χρησιμοποιούνται για το βασικό αντικείμενο της έρευνας (δραστηριότητα μη τυπικής κατά Coombs εκπαίδευσης που απευθύνεται σε ενήλικους) ανταποκρίνονται στον τρόπο που τα υποκείμενα κατανοούν τους συγκεκριμένους όρους και εάν εντέλει διερευνάται αξιόπιστα ο βαθμός συμμετοχής σε αυτές τις δραστηριότητες.
- (β) Το κατά πόσον είναι κατανοητά τα κίνητρα και τα εμπόδια, όπως αυτά διατυπώνονται στο ερωτη-

ματολόγιο, αλλά και το αν οι ερωτώμενοι επιθυμούν να αναφέρουν και άλλα κίνητρα ή εμπόδια που κατά την άποψή τους δεν έχουν περιληφθεί σε αυτό. Επίσης, το περιεχόμενο που αποδίδουν τα υποκείμενα της έρευνας σε ορισμένα ειδικά ζητήματα για τα οποία κρίναμε ότι υπάρχει ειδικό ενδιαφέρον με βάση το θεωρητικό πλαίσιο και τη σχετική βιβλιογραφία (λ.χ. σημασία της πιστοποίησης, ποιότητα στην εκπαίδευση ενηλίκων).

- (γ) Ποιο ρόλο και ποια σημασία αποδίδουν τα υποκείμενα της έρευνας στην εκπαίδευση ενηλίκων κατά την παρούσα συγκυρία της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης. Αν και η διερεύνηση του ερωτήματος αυτού έχει αυτόδηλη αξία, τουλάχιστον ως προς το σκέλος της διατύπωσης προτάσεων πολιτικής στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, επιπροσθέτως θεωρούμε ότι συνεισφέρει και στη διαύγηση όψεων της διεξόδου του θεσμού της εκπαίδευσης ενηλίκων στην ελληνική κοινωνία, υπό την έννοια ότι οι προσδοκίες που επενδύονται σε έναν θεσμό σε συνθήκες κρίσης είναι δηλωτικές του βαθμού αποδοχής του.

Ο αναλυτικός κατάλογος των συνεντεύξεων παρατίθεται στο Παράρτημα 3. Η σύνθεση ως προς την εργασιακή κατάσταση έχει ως εξής: 9 μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα, 7 ελεύθεροι επαγγελματίες και 6 άνεργοι (πρώην μισθωτοί). Ως προς το φύλο έχουμε 10 γυναίκες και 12 άνδρες, ενώ 4 εκ των 22 δεν είχαν συμμετάσχει σε πρόγραμμα (non-participant). Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από τους ερευνητές Έλλη Πετρίδη και Μιχάλη Τζάμαλη (του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ) και Νατάσσα Μπέτζιου και Θάλεια Γραβά (ΙΝΕ ΓΣΕΕ), μετά από εκπαίδευση από τον επιστημονικό υπεύθυνο της έρευνας. Ο οδηγός της συνέντευξης ακολουθούσε σε μεγάλο βαθμό τη δομή του ερωτηματολογίου με προσθήκη επιμέρους στοιχείων για τη διερεύνηση των σημείων (β) και (γ) της προηγούμενης παραγράφου. Για τη διερεύνηση των κινήτρων και εμποδίων αρχικά ετίθετο μια γενική και μη κατευθυντική ερώτηση (λ.χ. «για ποιο λόγο συμμετέχετε σε προγράμματα/σεμινάρια;»), στη συνέχεια δινόταν μια κάρτα με όλα τα κίνητρα/εμπόδια προκειμένου να σχολιαστούν από τον ερωτώμενο και τέλος ο συνεντευκτής ρωτούσε αν υπάρχει κάποιος άλλος λόγος που δεν περιλαμβάνεται στην κάρτα.

Επιπροσθέτως, θα πρέπει να αναφερθεί ότι μεταξύ των ετών 2012 και 2015, στο πλαίσιο των ερευνητικών δραστηριοτήτων του Εργαστηρίου Παιδαγωγικών Ερευνών και Επιμόρφωσης του Πανεπιστημίου Πατρών, διεξήχθησαν υπό την επίβλεψη του επιστημονικού υπεύθυνου της έρευνας περισσότερες από 60 συνεντεύξεις με βάση τον οδηγό των συνεντεύξεων της πρώτης φάσης της έρευνας. Τα ευρήματα που προέκυψαν από την ανάλυση αυτών των συνεντεύξεων είναι σε συμφωνία με τα ευρήματα των πρώτων 22 συνεντεύξεων που παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Όπως αναφέρθηκε, κατά την τελευταία φάση της έρευνας η ποιοτικού τύπου διερεύνηση αφορούσε στη διεξαγωγή μιας ομάδας εστίασης (focus group) με συμμετοχή ερευνητών, διαμορφωτών πολιτικής και ακαδημαϊκών, με μακρόχρονη εμπειρία στο πεδίο της διά βίου εκπαίδευσης και είχε ως στόχο την αποτύπωση των απόψεών τους για τα βασικά ερευνητικά ευρήματα, καθώς επίσης και τη διατύπωση προτάσεων πολιτικής. Η ομάδα εστίασης διεξήχθη στις εγκαταστάσεις του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ στις 30/3/2018 με συντονιστή (moderator) τον επιστημονικό υπεύθυνο της έρευνας και είχε διάρκεια τέσσερις ώρες (ο κατάλογος των 12 συμμετεχόντων παρατίθεται στο Παράρτημα 3).

Οι βασικοί άξονες ήταν οι παρακάτω:

- (α) Γιατί η συμμετοχή στη διά βίου εκπαίδευση στη χώρα μας είναι διαχρονικά χαμηλή; (προσδιορισμός αιτίων, διερεύνηση προβλημάτων, προοπτικές).
- (β) Πώς μπορεί να αντιμετωπιστούν οι παρατηρούμενες ανισότητες κατά τη συμμετοχή στη διά βίου εκπαίδευση;
- (γ) Με βάση τα ευρήματα της έρευνας προκύπτει ότι ένα από τα βασικότερα εμπόδια είναι η χαμηλή ποιότητα οργάνωσης και υλοποίησης των προγραμμάτων. Που οφείλεται και πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί το συγκεκριμένο πρόβλημα;

Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται τα δεδομένα της έρευνας. Αρχικά παρουσιάζονται κατά αντικείμενο διερεύνησης τα δεδομένα που προέκυψαν από τα ερωτηματολόγια, που άλλωστε είναι και ο βασικός κορμός των ευρημάτων, και εν συνεχεία παρουσιάζονται εκείνα τα ευρήματα των συνεντεύξεων που θεωρούμε ότι συμβάλλουν στη διαμόρφωση μια περισσότερο ολοκληρωμένης εικόνας, καθώς επίσης και τα ευρήματα από την ανάλυση περιεχομένου του απομαγνητοφωνημένου κειμένου της ομάδας εστίασης.

Κεφάλαιο 4

Παρουσίαση των ερευνητικών ευρημάτων

Παρουσίαση των ερευνητικών ευρημάτων

4.1. Η συμμετοχή στη Διά Βίου Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η πρώτη από τις ερωτήσεις αναφορικά με τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα, αφορούσε στο αν έχουν συμμετάσχει οι ερωτώμενοι σε σεμινάριο ή εκπαιδευτικό πρόγραμμα σχετικό με το επάγγελμά τους, το οποίο υλοποιήθηκε εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος. Όπως προέκυψε από τα δεδομένα, ποσοστό 61,3% δηλώνει ότι έχει συμμετάσχει έστω μια φορά κατά το παρελθόν σε τέτοιου τύπου εκπαιδευτική δραστηριότητα. Αναλύοντας τα στοιχεία για τη συμμετοχή ως προς την επαγγελματική ιδιότητα, παρατηρούμε ότι οι εντός της αγοράς εργασίας πολίτες συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης (βλ. Διάγραμμα 2).

Διάγραμμα 2: Διαχρονική συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα - ανάλυση ως προς την επαγγελματική ιδιότητα (2013-2016)

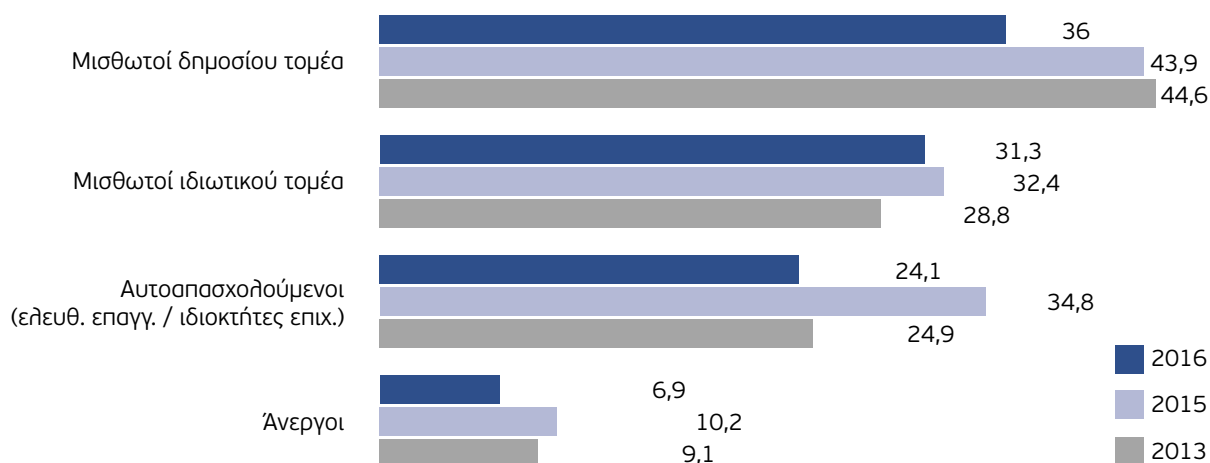
Ως προς τα λοιπά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων του δείγματος για την τελευταία φάση της έρευνας (n=800), προκύπτουν τα παρακάτω για όσους δηλώνουν ότι έχουν συμμετάσχει έστω και μια φορά κατά το παρελθόν σε πρόγραμμα:

- Σχετικά ισορροπη είναι η κατανομή ως προς το φύλο (άνδρες: 61,5%, γυναίκες: 61,0%) και την ηλικία (αν και εμφανίζεται ένα αυξημένο ποσοστό συμμετοχής για την ηλικιακή κατηγορία 35-54 ετών).
- Ως προς τις περιοχές της χώρας, παρατηρούνται υψηλότερα ποσοστά στο Ηράκλειο (67,0%) και την Αθήνα (61,3%), ακολουθούν η Λάρισα (61,0%) και Πάτρα (60,4%), ενώ το χαμηλότερο ποσοστό εμφανίζεται στη Θεσσαλονίκη (58,9%).
- Τα έτη απασχόλησης επιδρούν στην παρακολούθηση προγραμμάτων (έως 5 έτη: 43,2%, 6-10 έτη: 57,0%, 11-20 έτη: 64,0%, 21-30 έτη: 65,5% και πάνω από 30 έτη: 74,2%).
- Η θέση στην ιεραρχία σχετίζεται με τα ποσοστά παρακολούθησης (εργαζόμενοι που εποπτεύουν: 69,7%, εργαζόμενοι που δεν εποπτεύουν: 57,0%).
- Οι ερωτώμενοι που δηλώνουν επαρκές οικογενειακό εισόδημα παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής (69,2%) έναντι εκείνων που δηλώνουν ανεπαρκές οικογενειακό εισόδημα (52,3%).

- Το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι ο παράγοντας που συνδέεται περισσότερο από όλα τα χαρακτηριστικά με τους ρυθμούς συμμετοχής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μη τυπικής εκπαίδευσης, μάλιστα η ψαλίδα συμμετοχής «ανοίγει» όσο ανεβαίνει το εκπαιδευτικό επίπεδο (κατώτερη/μέση: 43,4%, μεταλυκειακή/άνωτερη: 62,3% και ανώτατη: 78,5%).
- Η συμμετοχή σε κοινωνικές οργανώσεις και συλλογικότητες συνδέεται με υψηλά ποσοστά συμμετοχής σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, τα μέλη σωματείων και συνδικάτων δηλώνουν συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε ποσοστό 77,5% (έναντι 57,7% των μη μελών), για τα μέλη εθελοντικής οργάνωσης το αντίστοιχο ποσοστό είναι 72,8% (έναντι 59,1% των μη μελών), ενώ για τα μέλη πολιτικών κομμάτων τα ποσοστά είναι 75,5% έναντι 60,6% των μη μελών. Τα στοιχεία αυτά φαίνεται να επιβεβαιώνουν, τα όσα έχουν αναφερθεί στο θεωρητικό μέρος για τη σχέση μεταξύ της συμμετοχής σε κοινωνικές οργανώσεις και δίκτυα και τη συμμετοχή στη μη τυπική εκπαίδευση.
- Η συμμετοχή δεν διαφοροποιείται σημαντικά με βάση την πολιτική αυτοτοποθέτηση (Δεξιά/Κεντροδεξιά: 62,0%, Κέντρο: 63,4% και Κεντροαριστερά/Αριστερά: 65,6%),

Αναφορικά με τα ποσοστά που αφορούν τη συμμετοχή κατά την διάρκεια των ετών 2015 και 2016, ποσοστό 27,9% δηλώνει ότι έχει συμμετάσχει έστω σε ένα σεμινάριο/εκπαιδευτικό πρόγραμμα/εκπαιδευτική δραστηριότητα που αφορούσε το επάγγελμα κατά τη διάρκεια του 2015, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για το έτος 2016 είναι 22,7%. Σημειώνουμε ότι το ποσοστό συμμετοχής κατά το έτος 2013 ήταν 24,0% και για το 2011 υπολογίζεται προσεγγιστικά σε 18,3%¹⁶). Η εξέλιξη της συμμετοχής σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης κατά την περίοδο 2011-2016 παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 2.

Η συμμετοχή παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την επαγγελματική κατηγορία, καθώς οι άνεργοι εμφανίζουν σαφώς μικρότερη συμμετοχή από εκείνη των άλλων κατηγοριών, ενώ για τους μισθωτούς του δημόσιου τομέα τα ποσοστά είναι σαφώς μεγαλύτερα (βλ. Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3: Συμμετοχή σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά τα έτη 2013, 2015, 2016 - ανάλυση ως προς την επαγγελματική ιδιότητα

¹⁶ Όπως αναφέρεται στο μεθοδολογικό μέρος κατά τις μετρήσεις του έτους 2011 δεν συμπεριλαμβάνονταν στο δείγμα οι δημόσιοι υπάλληλοι. Ο υπολογισμός όλων των ποσοστών για το έτος 2011 έχει γίνει με αναγωγή ώστε να είναι εφικτή η σύγκριση με τα δεδομένα των επόμενων ετών.

Όσον αφορά τη συμμετοχή στη γενική εκπαίδευση ενηλίκων, ποσοστό 11,6% δηλώνει ότι συμμετείχε κατά τη διάρκεια του 2015 σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα / εκπαιδευτική δραστηριότητα γενικής μόρφωσης/παιδείας, ενώ κατά τη διάρκεια του 2016 το αντίστοιχο ποσοστό είναι 9,8%. Για τα έτη 2013 και 2011 τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 11,6% και 9,7%.

Περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι το ποσοστό των συμμετεχόντων και στους δύο τύπους προγραμμάτων (συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης και γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων) ανέρχεται σε 4,9% για το 2015 και 3,7 για το 2016. Επομένως, αν αναφερθούμε σε **συμμετέχοντες** και όχι σε **συμμετοχές** το ποσοστό του δείγματος που συμμετείχε σε δραστηριότητες διά βίου εκπαίδευσης ανέρχεται σε **34,6%** για το έτος **2015** και **28,8%** για το έτος **2016** (σημειώνουμε ότι για τα έτη **2013** και **2011** τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν **31,4%** και **26,5%**).

Ως προς τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης κατά το τελευταίο έτος (2016), από τα δεδομένα της έρευνας προκύπτουν τα παρακάτω¹⁷ :

- Σχετικά ισόρροπη είναι η συμμετοχή ως προς το φύλο (άνδρες 24,3% και γυναίκες 21,0%).
- Υψηλότερη συμμετοχή εντοπίζεται στους δημοσίους υπαλλήλους (34,9%), έναντι του τομέα των υπηρεσιών (27,8%), ενώ πολύ χαμηλότερα είναι τα ποσοστά συμμετοχής για τον τομέα του εμπορίου (10,8%) και της μεταποίησης (9,9%).
- Τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής παρατηρούνται στην Αθήνα (26,4%), την Θεσσαλονίκη (20,6%) και τα Ηράκλειο (20,2%), ενώ σχετικά χαμηλά είναι τα ποσοστά συμμετοχής για τη Λάρισα (18,3%) και την Πάτρα (14,6%).
- Σε σχέση με τα έτη επαγγελματικής εμπειρίας, τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής παρατηρούνται στα έτη 11-20 (27,7%), ενώ για τις υπόλοιπες κατηγορίες δεν σημειώνονται σημαντικές διαφοροποιήσεις (τα ποσοστά κινούνται από 18,3% έως 20,9%).
- Τα ποσοστά συμμετοχής παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις αναφορικά με τη θέση στην ιεραρχία (28,2% για όσους εποπτεύουν, έναντι 19,8% για αυτούς που δεν εποπτεύουν).
- Οι ερωτώμενοι που δηλώνουν επαρκές οικογενειακό εισόδημα συμμετείχαν σε σημαντικό μεγαλύτερο βαθμό από όσους δήλωσαν ανεπαρκές (επαρκές: 33,1% έναντι 10,9%).
- Η παρακολούθηση προγραμμάτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το εκπαιδευτικό επίπεδο (κατώτερη/μέση: 11,3%, μέση: 13,8%, μεταλυκειακή/ανώτερη: 18,4% και ανώτατη: 36,6%).
- Τα μέλη σωματείων, εθελοντικών οργανώσεων και πολιτικών κομμάτων παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής έναντι των μη μελών (σωματείο: 35,3% έναντι 19,9%, εθελοντική οργάνωση: 35,1% έναντι 20,2%, πολιτικό κόμμα 30,2% έναντι 22,2%).

Ένα άλλο ζήτημα που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι η **ένταση της συμμετοχής**, η οποία στην παρούσα έρευνα αποτυπώθηκε με τον δείκτη που αναφέρεται στη συνολική διάρκεια των ωρών των σεμιναρίων που παρακολούθησαν οι συμμετέχοντες. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα δεδομένα που αφορούν στην ένταση συμμετοχής κατά τα έτη 2013, 2015 και 2016 (μέσος όρος ωρών παρακολούθησης σε ετήσια βάση), με ανάλυση ως προς τις επαγγελματικές κατηγορίες:

17 Παρόμοιες τάσεις εμφανίζονται και για τη συμμετοχή κατά τις προηγούμενες φάσεις της έρευνας.

Πίνακας 1: Ένταση συμμετοχής

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΣΕ ΩΡΕΣ	2013	2015	2016
Μισθωτοί δημόσιου τομέα	66,49	37,44	51,56
Μισθωτοί ιδιωτικού τομέα	66,75	49,75	40,72
Ελεύθεροι επαγγελματίες/ιδιοκτήτες επιχειρήσεων	45,75	32,60	44,65
Άνεργοι	75,23	78,00	54,32
Σύνολο	61,57	44,52	45,21

Όπως παρατηρούμε, η ένταση συμμετοχής παρουσιάζει μια μείωση της τάξης του 30% για το 2015 και 2016 έναντι του 2013, ενώ οι άνεργοι είναι εκείνοι που παρακολουθούν προγράμματα μεγαλύτερης διάρκειας σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες. Εικάζουμε ότι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι άνεργοι παρακολουθούν περισσότερα επιδοτούμενα προγράμματα σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες (τα επιδοτούμενα προγράμματα για άνεργους έχουν συνήθως σχετικά μεγάλη διάρκεια). Μάλιστα σημειώνουμε ότι το έτος 2015 (που προσφέρθηκε μεγάλος αριθμός επιδοτούμενων προγραμμάτων), η διαφοροποίηση της έντασης συμμετοχής για τους άνεργους παρουσιάζει τις υψηλότερες τιμές (33,48 ώρες άνω του μέσου όρου, έναντι 13,66 ωρών για το 2013 και 9,11 για το 2016).

Όπως έχουμε αναφέρει (Καραλής, 2013), με δεδομένο ότι τα ποσοστά συμμετοχής κινούνται σε χαμηλά επίπεδα, θεωρούμε ότι παρουσιάζει ενδιαφέρον να διερευνηθεί αφενός το κατά πόσον οι πολίτες θεωρούν ότι οι χαμηλοί ρυθμοί συμμετοχής στη διά βίου εκπαίδευση τους δημιουργούν κάποιο έλλειμμα και αφετέρου οι τρόποι με τους οποίους το έλλειμμα αυτό καλύπτεται. Οι ενδεχόμενοι τρόποι υποκατάστασης της συμμετοχής σε δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων θα μπορούσαν να αναζητηθούν στους θεσμούς και μηχανισμούς της άτυπης εκπαίδευσης, δηλαδή σε εκείνους τους θεσμούς που κατά την τυπολογία Coombs θεωρείται ότι έχουν έναν λανθάνοντα εκπαιδευτικό ρόλο (όπως π.χ. η εργασία, η οικογένεια, τα ΜΜΕ, οι βιβλιοθήκες, το διαδίκτυο, οι οργανώσεις και ενώσεις πολιτών). Είναι προφανές ότι μια ολοκληρωμένη απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν είναι εφικτό να δοθεί στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, ωστόσο για τον τομέα της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, από τα ευρήματα προκύπτει ότι η συμμετοχή σε θεσμούς που συνδέονται άμεσα με την ιδιότητα του ενεργού πολίτη (και η οποία θα μπορούσε δυνητικά να θεωρηθεί ότι υποκαθιστά τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες) κινείται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Για τον τομέα της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης επιχειρήθηκε να διερευνηθούν οι τρόποι ενδεχόμενης αναπλήρωσης και υποκατάστασης εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων από τους ερωτώμενους που δεν συμμετείχαν σε πρόγραμμα κατά την τελευταία πενταετία (βλ. πίνακα 2).

Πίνακας 2: : Τρόποι αναπλήρωσης της συμμετοχής στη διά βίου εκπαίδευση

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΛΗΡΩΣΗΣ	2011	2013	2016
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (Ιντερνετ)	39,7*	56,3	51,4
Από άλλους συναδέλφους	33,9	30,9	33,2
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	41,5	27,8	33,0
Μελετώ σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	23,8	20,8	17,9
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά τη δουλειά μου	10,4	7,9	10,9
Από εκθέσεις / ημερίδες	1,7	1,3	---
Από το σωματείο / σύλλογο / επιμελητήριο	1,4	1,3	---
Από τα ΜΜΕ	0,8	1,4	0,8
Από τον ΟΑΕΔ	---	0,8	0,6
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς	---	1,1	---
Άλλο	1,4	2,0	0,6
Δεν ενημερώνομαι / δεν ασχολούμαι / ΔΑ	---	1,3	---

Βάση: όσοι δεν συμμετείχαν σε πρόγραμμα.

* Ποσοστό (%)

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα 2, διαρκώς και αυξάνεται η χρήση του Ίντερνετ ως μέσου «αναπλήρωσης» της συμμετοχής στη διά βίου εκπαίδευση, αλλά και ως βασικού παράγοντα αυτομόρφωσης για την επικαιροποίηση των γνώσεων και δεξιοτήτων - ενώ έχει μειωθεί η μελέτη βιβλίων ή εξειδικευμένων περιοδικών. Η άτυπη εκπαίδευση κατά την εργασία (ενημέρωση κατά την εργασία και ενημέρωση από άλλους συναδέλφους) εξακολουθεί να παραμένει ένας σημαντικός μηχανισμός αναπλήρωσης της συμμετοχής. Άλλοι παράγοντες δεν φαίνεται να θεωρούνται σημαντικοί από τους συμμετέχοντες, ενώ χαμηλό είναι το ποσοστό όσων θεωρούν ότι δεν χρειάζεται να γνωρίζουν κάτι παραπάνω για να ανταπεξέλθουν στην εργασία τους.

Στην ερώτηση που αφορούσε στην επιθυμία συμμετοχής κατά το επόμενο έτος σε πρόγραμμα που να αφορά το επάγγελμα, ποσοστό 75,7% τοποθετείται θετικά έναντι 72,2% για το έτος 2013 και 68,1% για το έτος 2011. Είναι αξιοσημείωτο ότι, όπως και στις προηγούμενες έρευνες (2011 και 2013), η απόσταση μεταξύ της επιθυμίας συμμετοχής σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα που αφορά το επάγγελμα (75,7%) και της συμμετοχής που καταγράφεται για τα έτη 2015 και 2016 (27,9% και 22,7%, αντίστοιχα) εξακολουθεί να παραμένει πολύ μεγάλη, κάτι που καθιστά την αποτύπωση των κινήτρων, και κυρίως των εμποδίων στη συμμετοχή, ζήτημα κομβικής σημασίας για τη διερεύνηση των τρόπων διεύρυνσης της πρόσβασης των πολιτών σε εκπαιδευτικά προγράμματα.

4.2. Κίνητρα συμμετοχής

Και για τις δύο περιπτώσεις (κίνητρα και εμπόδια) οι ερωτώμενοι τοποθετήθηκαν τρεις φορές κατά τις δύο πρώτες φάσεις της έρευνας (συμμετοχή για τα έτη 2011 και 2013). Την πρώτη φορά τους ζητήθηκε να τοποθετηθούν θετικά ή αρνητικά στο κατά πόσον αναγνωρίζουν ένα κίνητρο ή ένα εμπόδιο στη δική τους περίπτωση, με δυνατότητα να επιλέξουν ακόμη και όλους τους παράγοντες. Στη συνέχεια ζητήθηκε να επιλέξουν τους τρεις σημαντικότερους και εν συνεχεία τον σημαντικότερο από τους παράγοντες. Ο συγκεκριμένος τρόπος διερεύνησης επελέγη προκειμένου αφενός να έχουμε μια εικόνα του βαθμού στον οποίο απαντάται ένα κίνητρο ή εμπόδιο και αφετέρου να δώσουμε τη δυνατότητα στους ερωτώμενους μέσω μιας διαδικασίας διαδοχικού περιορισμού των επιλογών τους να επιλέξουν τους κατά την άποψή τους σπουδαιότερους παράγοντες. Στην τελευταία φάση της έρευνας οι συμμετέχοντες, όπως αναφέρθηκε στο μεθοδολογικό μέρος τοποθετήθηκαν δύο φορές (μια φορά για το αν αναγνωρίζουν καθέναν παράγοντα στη δική τους περίπτωση και μια φορά για το ποιόν παράγοντα θεωρούν ως σημαντικότερο). Επίσης, τοποθετήθηκαν μόνον για τους δέκα πρώτους παράγοντες, έτσι όπως αυτοί είχαν ιεραρχηθεί στις δύο πρώτες φάσεις της έρευνας (βλ. και ενότητα 1.1). Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα δεδομένα και των τριών φάσεων της έρευνας (2011, 2013 και 2016) για τα κίνητρα.

Πίνακας 3: : Κίνητρα/λόγοι συμμετοχής

	2011	2013	2106
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	90,0*	89,9	92,4
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός/η στην εργασία μου	86,4	88,9	90,5
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	85,1	85,5	89,0
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	79,2	81,1	84,1
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	76,3	79,3	75,4
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	71,8	77,3	74,6
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	63,9	64,7	62,1
Για να αποκτήσω το πιστοποιητικό / βεβαίωση συμμετοχής	58,0	62,4	61,9
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	57,7	66,6	68,9
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	56,1	54,4	62,5
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	52,6	68,9	---
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	50,9	53,8	---
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	37,3	43,9	---
Για να ξεφύγω από τα προβλήματα της προσωπικής / οικογενειακής ζωής	21,9	26,5	---

* Ποσοστό %

Όπως παρατηρούμε, παρά τις αυξομειώσεις στα ποσοστά ορισμένων από τους λόγους συμμετοχής, ουσιαστικά η εικόνα παραμένει διαχρονικά η ίδια σε όλες τις φάσεις της έρευνας. Οι βασικές τάσεις παραμένουν ίδιες, δηλαδή υψηλά ποσοστά παρατηρούνται στις κατηγορίες «ενδιαφέρον για τη μάθηση» και «επαγγελματική αναβάθμιση», ενώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα ευρήματα για την περίπτωση των δημοσίων υπαλλήλων δεν διαφοροποιούνται σε σχέση με εκείνα των άλλων επαγγελματικών κατηγοριών.

Μικρές είναι οι διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα δεδομένα της έρευνας του 2011, αλλά και σε σχέση με τα δεδομένα του προηγούμενου πίνακα, ως προς την κατάταξη των κινήτρων όταν οι ερωτώμενοι καλούνται να κάνουν μία μόνον επιλογή (πίνακας 5). Συγκεκριμένα, η αύξηση των οικονομικών απολαβών συγκεντρώνει πλέον μεγαλύτερα ποσοστά έναντι της διατήρησης της θέσης εργασίας, ενώ πολύ υψηλά παραμένει η επιλογή «γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα» (τέταρτη επιλογή, ενώ στην έρευνα του 2011 ήταν τρίτη επιλογή, αν και η μείωση ως προς το ποσοστό δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική).

Πίνακας 4: : Κίνητρα/λόγοι συμμετοχής (μία επιλογή)

ΛΟΓΟΙ	2011	2013	2016
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός/η στην εργασία μου	24,3*	20,3	25,9
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	19,3	16,8	9,7
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	17,2	15,2	21,5
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	16,9	18,5	17,0
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	6,2	7,9	5,2
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	5,7	7,7	10,3
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	3,1	2,6	4,9
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	2	2,1	2,8
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	1,2	2,3	---
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	1	1,3	---
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	1	1,8	1,5
Για να αποκτήσω το πιστοποιητικό / Βεβαίωση συμμετοχής	0,8	0,9	1,2
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	0,5	0,8	---
Για να ξεφύγω από τα προβλήματα της προσωπικής / οικογενειακής ζωής	0,3	0,5	---
Άλλο	0,2	0,6	---
ΔΑ	0,3	0,7	---

* Ποσοστό %

Όπως παρατηρούμε, κατά την έρευνα του 2016 παρουσιάζεται μια σημαντική πτώση των ποσοστών που αφορούν στη διατήρηση της θέσης εργασίας ή την εύρεση καλύτερης εργασίας, ωστόσο η απόδοση στην εργασία εξακολουθεί να είναι ο πρώτος παράγοντας που επιλέγεται. Ενδεχομένως αυτό να σχετίζεται με τη γενικότερη απορρύθμιση στην αγορά εργασίας, καθώς οι συμμετέχοντες φαίνεται ότι δεν θεωρούν την επαγγελματική κατάρτιση ως έναν βασικό λόγο για τη διατήρηση ή την εύρεση εργασίας, αντίθετα όμως θεωρούν την εκπαίδευση ως σημαντικό παράγοντα για την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων και τη συνακόλουθη καλύτερη απόδοση κατά την εργασία.

Η ανάλυση ως προς τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά του δείγματος (βλ. ΠΠ10 έως ΠΠ35) ανέδειξε τις ακόλουθες αξιοσημείωτες τάσεις διαφοροποίησης:

- Η εύρεση καλύτερης εργασίας επιλέγεται σε μεγαλύτερο βαθμό από όσους εποπτεύονται στην εργασία τους σε σχέση με όσους εποπτεύουν.
- Η διατήρηση της θέσης εργασίας κι η αύξηση των απολαβών κινούνται πολύ χαμηλότερα σε ποσοστά για την περίπτωση των μισθωτών του δημόσιου τομέα σε σχέση με τις άλλες επαγγελματικές κατηγορίες. Οι μισθωτοί του δημόσιου τομέα επιλέγουν σε σημαντικά υψηλότερο βαθμό τους λόγους «γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα», «για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης» και «γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα».
- Οι γυναίκες επιλέγουν σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους άνδρες τους λόγους που σχετίζονται με τη διατήρηση της θέσης εργασίας, την εύρεση καλύτερης εργασίας, την αποδοτικότητα στην εργασία και την αύξηση των τυπικών προσόντων.
- Η αύξηση των απολαβών λειτουργεί σε μεγαλύτερο βαθμό ως κίνητρο για τους αποφοίτους κατώτερης και μέσης εκπαίδευσης έναντι των αποφοίτων μεταλυκειακής/ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης.

Γενικεύοντας, αν αναλύσουμε τα ευρήματα για όλες τις φάσεις της έρευνας μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι η ιεράρχηση των κινήτρων διατηρείται σχετικά σταθερή. Με βάση την ομαδοποίηση που έχουμε παραθέσει στο μεθοδολογικό μέρος, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι οι παράγοντες που σχετίζονται κυρίως με τις κατηγορίες της επαγγελματικής αναβάθμισης και του ενδιαφέροντος για τη μάθηση και δευτερευόντως οι παράγοντες που εντάσσονται στην κατηγορία της πιστοποίησης και αναγνώρισης της εκπαίδευσης επιλέγονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τους ερωτώμενους. Αντίθετα, παράγοντες που εντάσσονται στις κατηγορίες της προσωπικής/οικογενειακής ζωής και της κοινωνικής συμμετοχής συγκεντρώνουν χαμηλότερα ποσοστά.

4.3. Εμπόδια για συμμετοχή

Όπως έχει αναφερθεί στο μεθοδολογικό μέρος η διερεύνηση των εμποδίων, δηλαδή των παραγόντων εκείνων που απομειώνουν τον βαθμό συμμετοχής ή καθιστούν απαγορευτική την πρόσβαση των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, πραγματοποιήθηκε με παρόμοιο τρόπο με εκείνον των κινήτρων για όλες τις φάσεις της έρευνας. Στον Πίνακα 5 παρουσιάζονται τα ευρήματα των επιμέρους φάσεων της έρευνας όταν οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν όλα τα εμπόδια.

Πίνακας 5: : Εμπόδια για συμμετοχή

	2011	2013	2016
Κόστος συμμετοχής	81,4*	82,9	83,4
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	68,2	70,6	66,8
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να παρακολουθήσω	56,5	62,4	63,3
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	48,0	57,5	57,9
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	47,4	54,2	59,0
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	44,7	48,1	43,1
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	42,0	45,0	47,1
Δεν δίνεται βεβαίωση / πιστοποιητικό παρακολούθησης	29,7	34,2	32,2
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	29,2	31,7	30,9
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	28,3	41,8	46,2
Μπορώ να μάθω και με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	26,5	29,7	---
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	26,1	30,6	---
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	21,4	23,0	---
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	19,9	26,9	---
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	15,5	21,4	---
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	15,3	19,9	---
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	15,2	20,2	---
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	10,9	14,2	---
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	9,5	12,5	---
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια μου θυμίζουν το σχολείο	6,7	8,9	---
Είμαι πολύ μεγάλος/η πλέον για να μάθω	6,7	7,3	---
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	4,0	5,7	---

* Ποσοστό %

Όπως παρατηρούμε, το κόστος συμμετοχής παραμένει διαχρονικά το μεγαλύτερο εμπόδιο αφού επιλέγεται από ποσοστό υψηλότερο του 80% σε όλες τις φάσεις της έρευνας. Στην έρευνα του 2016 προκύπτει μια αρκετά σημαντική αύξηση του ποσοστού εκείνων που δηλώνουν ως εμπόδιο την έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών (από 28,3% το 2011 σε 41,8% το 2013 και 46,2% το 2016). Είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι, σε όλες τις φάσεις της έρευνας, στα πρώτα δέκα κατά σειρά εμπόδια εντοπίζονται επτά που εντάσσονται στην κατηγορία των θεσμικών και τρία στην κατηγορία των καταστασιακών εμποδίων (με βάση την τυπολογία Cross), ενώ και τα δέκα πρώτα εμπόδια εντάσσονται στην κατηγορία των δομικών κατά Rubenson-Desjardins. Γενικότερα, τα προδιαθετικά εμπόδια δεν φαίνεται να συνιστούν σημαντικούς ανασχετικούς παράγοντες για το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος, καθώς τα περισσότερα εξ αυτών κατατάσσονται χαμηλά, τουλάχιστον στις δύο πρώτες φάσεις της έρευνας.

Στον Πίνακα 6 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη στην κατάταξη των εμποδίων για τις τρεις φάσεις της έρευνας, όταν οι συμμετέχοντες καλούνται να επιλέξουν ένα μόνον εμπόδιο.

Πίνακας 6: Εμπόδια για συμμετοχή (μία επιλογή)

	2011	2013	2016
Κόστος συμμετοχής	46,9*	44,1	38,1
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	11,9	12,9	16,1
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	8,5	12,1	13,5
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	5,9	5,3	6,5
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	4,9	3,1	5,1
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	3,3	2,6	11,1
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να παρακολουθήσω	3,2	3,5	4,6
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	2,1	2,6	1,9
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	2,0	0,9	---
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολείων	1,9	1,2	1,9
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	1,8	1,9	---
Μπορώ να μάθω και με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	1,2	1,3	---
Είμαι πολύ μεγάλος/η πλέον για να μάθω	1,0	0,9	---
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	0,8	1,1	---
Δεν δίνεται βεβαίωση / πιστοποιητικό παρακολούθησης	0,8	0,9	1,3
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	0,5	0,3	---
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	0,4	1,2	---
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	0,4	1,0	---
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,3	0,4	---
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια μου θυμίζουν το σχολείο	0,3	0,3	---
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	---	0,1	---
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	---	0,1	---

* Ποσοστό %

Όπως παρατηρούμε από τα δεδομένα του πίνακα 6, όταν οι ερωτώμενοι καλούνται να δηλώσουν ένα μόνον εμπόδιο, το κόστος συμμετοχής επιλέγεται περίπου από τους μισούς στις δύο πρώτες φάσεις της έρευνας (2011 και 2013), ενώ για το 2016 προκύπτει μια σημαντική μείωση του ποσοστού (από 44,1% σε 38,1%). Σχετική αύξηση παρουσιάζει για το 2016 το ποσοστό του παράγοντα που αναφέρεται στην έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών. Ωστόσο, ένα σημαντικό εύρημα για την έρευνα του 2016, που ουσιαστικά είναι και η μοναδική περίπτωση διαφοροποίησης ως προς την ιεράρχηση των εμποδίων, είναι η πολύ μεγάλη αύξηση του παράγοντα που αναφέρεται στην ποιότητα και την οργάνωση των προγραμμάτων. Συγκεκριμένα ποσοστό 11,1% επιλέγει αυτόν τον παράγοντα ως το σημαντικότερο εμπόδιο για συμμετοχή κατά το 2016, ενώ στις δύο προηγούμενες φάσεις το αντίστοιχο ποσοστό κινείται σε πολύ χαμηλά επίπεδα (3,3% και 2,6%). Η σημαντική αυτή αύξηση πιθανότατα συνδέεται με μια πτώση στο επίπεδο ποιότητας των προσφερόμενων προγραμμάτων κατά την τελευταία τριετία. Ωστόσο, σε μια γενική θεώρηση, η σειρά των εμποδίων παραμένει σχετικά σταθερή σε όλες τις φάσεις της έρευνας.

Προκειμένου να διερευνηθούν περαιτέρω οι συνθήκες οι οποίες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν θετικά στην κατεύθυνση της άρσης των αναφερόμενων εμποδίων, ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να επιλέξουν ορισμένους παράγοντες που θα τους διευκόλυναν στην παρακολούθηση προγραμμάτων - με τη δυνατότητα να σημειώσουν έως τρεις επιλογές (βλ. πίνακα 7).

Πίνακας 7: : Παράγοντες που διευκολύνουν τη συμμετοχή

	2011	2013	2017
Βελτίωση του μισθού	39,3*	34,2	41,5
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	27,3	26,4	24,1
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	26,9	31,0	37,9
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	23,4	29,0	36,0
Διευκολύνσεις από την εργασία	23,3	25,4	25,3
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	17,2	16,2	24,8
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	9,9	13,3	12,3
Βελτίωση γνώσης	---	---	0,4
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	---	---	0,2
Άλλο	3,4	2,6	2,0

* Ποσοστό %

- Η βελτίωση των απολαβών είναι ο σημαντικότερος παράγοντας για τους ερωτώμενους σε όλες τις φάσεις της έρευνας, το εύρημα αυτό θα μπορούσε να συνδεθεί με το βασικότερο εμπόδιο (κόστος συμμετοχής).
- Σχετική αύξηση παρουσιάζεται στους παράγοντες που αφορούν την αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση σεμιναρίων (περίπου 10 ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ των τριών φάσεων της έρευνας), αλλά και τη βελτίωση της ποιότητας των προγραμμάτων (αύξηση κατά περίπου 7 ποσοστιαίες μονάδες κατά την περίοδο 2011-2016). Το τελευταίο αυτό εύρημα ενισχύει την υπόθεση που αναφέραμε για την πτώση της ποιότητας υλοποίησης των προσφερόμενων προγραμμάτων.
- Τέλος, αύξηση παρουσιάζεται και στα ποσοστά όσων δηλώνουν ότι η υλοποίηση των προγραμμάτων με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης θα μπορούσε να διευκολύνει τη συμμετοχή.

4.4. Ευρήματα του ποιοτικού μέρους της έρευνας

Ανάλυση των ευρημάτων από τις συνεντεύξεις

Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις που όπως έχει αναφερθεί διεκλήθησαν κατά την πρώτη φάση της έρευνας (2011), τα εμπόδια που επισημαίνονται από τους ερωτώμενους είναι σε συμφωνία με τα ευρήματα του ποσοτικού μέρους της έρευνας, ενώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ερωτώμενοι δεν προσδιόρισαν κάποιο άλλο εμπόδιο από αυτά που αναφέρονται στο ερωτηματολόγιο της έρευνας. Όπως και στην περίπτωση των κινήτρων, η πρώτη ερώτηση που έθεταν οι ερευνητές δεν υπονοούσε κάποιο από τα εμπόδια που έχουν περιληφθεί στην έρευνα - οι ερωτώμενοι καλούνταν να διατυπώσουν τον λόγο που εκείνοι θεωρούσαν σημαντικότερο (λ.χ. «ποιοί λόγοι, καταστάσεις ή συνθήκες σε εμποδίζουν να συμμετέχετε σε κάποια σεμινάρια που θα ήθελες να παρακολουθήσεις;»).

Οι περισσότερες αναφορές (συγκεκριμένα 13, ήτοι: Σ1, Σ3, Σ7, Σ8, Σ11, Σ12, Σ14, Σ15, Σ16, Σ20, Σ21 και Σ22) συνδέονται με το κόστος, ενώ ακολουθεί η έλλειψη χρόνου (8 αναφορές, ήτοι: Σ2, Σ4, Σ5, Σ9, Σ13, Σ17, Σ18 και Σ19). Σημειώνουμε ότι στην περίπτωση της έλλειψης χρόνου, οι ερωτώμενοι στη συνέχεια προσδιόριζαν τον παράγοντα που προκαλούσε αυτή την έλλειψη (κυρίως εργασία ή φύλαξη παιδιών). Η φροντίδα των παιδιών ως πρώτη απάντηση είχε μια αναφορά (Σ6), ενώ μία αναφορά είχε και το αντικείμενο του προγράμματος (Σ10: «θα με εμπόδιζε ένα αντικείμενο το οποίο δεν θα με ενδιέφερε καθόλου»).

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των ευρημάτων της έρευνας θεωρούμε σημαντικό να παραθέσουμε τα ευρήματα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις αναφορικά με τα τρία ειδικά ζητήματα στα οποία είχαμε αναφερθεί στο μεθοδολογικό μέρος (σημασία του πιστοποιητικού / βεβαίωσης, στοιχεία ποιότητας και ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων στην περίοδο της κρίσης). Για το πρώτο ζήτημα τα στοιχεία που θα παρατεθούν στη συνέχεια προέκυψαν από τις ερωτήσεις που αφορούσαν τη σημασία του πιστοποιητικού ως κινήτρου αλλά και τη λειτουργία του ως εμποδίου στην περίπτωση που δεν προβλέπεται χορήγηση πιστοποιητικού. Η γενική τάση είναι πως για τους περισσότερους η

χορήγηση πιστοποιητικού δεν θεωρείται ως ένας από τους παράγοντες που καθορίζουν τις επιλογές παρακολούθησης προγραμμάτων. Συγκεκριμένα οι απαντήσεις των ερωτώμενων εντάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- (α) Δεν δίνεται καμιά απολύτως σημασία στη χορήγηση του πιστοποιητικού, η έμφαση δίνεται αποκλειστικά στην απόκτηση ουσιαστικών προσόντων (10 αναφορές εν των οποίων οι 5 είναι από ελεύθερους επαγγελματίες, οι 4 από μισθωτούς και μία από άνεργη: Σ2, Σ4, Σ6, Σ8, Σ9, Σ15, Σ16, Σ17, Σ19, Σ22), ενώ σε 2 περιπτώσεις (Σ1 και Σ3) η απόκτηση πιστοποιητικού λειτουργεί ως επικουρικό κίνητρο, με πρωτεύον και καθοριστικό κίνητρο την απόκτηση ουσιαστικών προσόντων και το να μαθαίνει κανείς καινούργια πράγματα:

«Δηλαδή αν και πλέον στη ζωή το πτυχίο, το χαρτί είναι απαραίτητο, για εμένα δεν είμαι άνθρωπος που θα με ενδιέφερε να κάνω κάτι τέτοιο. Θα με ενδιέφερε το πρόγραμμα, να μάθω κάτι. Το πιστοποιητικό όχι.» (γυναίκα, μισθωτή, σμ.)

Νομίζω ότι όσο μεγαλώνουμε δεν κυνηγάμε τα χαρτιά και τα πιστοποιητικά, δηλαδή καλό είναι όταν παρακολουθεί κάποιος να πάρει ένα πιστοποιητικό αλλά δεν είναι αυτοσκοπός...» (γυναίκα, μισθωτή, σμ.)

«Προτιμώ να πάω στα μαθήματα και να μάθω κάτι, παρά να πάρω το χαρτί.» (γυναίκα μισθωτή, σμ.)

«Όχι, όχι γιατί ποτέ δεν έκανα σεμινάρια..., δηλαδή ποτέ δεν ήταν ο μοναδικός λόγος που έκανα τα σεμινάρια που με ενδιέφεραν η πιστοποίηση αυτή καθεαυτή. Σίγουρα όμως είναι επιθυμητό να το έχεις να το δείξεις, για να μπορείς να αποδείξεις ότι εγώ έχω κάνει και αυτό. Επιθυμητό αλλά όχι και 100% απαραίτητο για εμένα προσωπικά.» (γυναίκα, άνεργη, σμ.)

- (β) Σε 6 περιπτώσεις (Σ10, Σ11, Σ12, Σ13, Σ14, Σ21, εκ των οποίων 4 άνεργοι) το πιστοποιητικό θεωρείται απαραίτητο, ωστόσο και εδώ δεν καταγράφεται ως ο μοναδικός λόγος για τη συμμετοχή:

«Είναι χρήσιμο σίγουρα γιατί μπορεί να σου εξασφαλίσει μια θέση είτε σε έναν διαγωνισμό του Δημοσίου που να χρειάζεται αυτό το πιστοποιητικό, όπως μου έχει τύχει, είτε γενικότερα μια θέση εργασίας στον ιδιωτικό τομέα...» (άνδρας, άνεργος, σμ.)

«Ναι το θεωρώ (σημ.: σημαντικό). Για να βλέπει ο κόσμος που έρχεται στο κατάστημα ότι παρακολουθώ σεμινάρια, μετράει πολύ αυτό. Μετράει, γι' αυτό το κορνιζάρω.» (άνδρας, ελεύθ. επαγγελματίας, , δσ.)

«Ναι και γι αυτό θα το έκανα. Θεωρώ ότι όσα περισσότερα πιστοποιητικά υπάρχουν σε βοηθάνε να βρεις μια δουλειά στο μέλλον πιο εύκολα.» (γυναίκα, άνεργη, σμ.)

(γ) Σε 3 περιπτώσεις (Σ5, Σ7, Σ20) είναι επιθυμητό το πιστοποιητικό καθώς οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι στη χώρα μας είναι απαραίτητο για την εξεύρεση εργασίας ή την εξέλιξη στο εργασιακό χώρο, ενώ σε μία μόνον περίπτωση (Σ18) το πιστοποιητικό θεωρείται σημαντικότερο από τα ουσιαστικά προσόντα:

«... είναι πολύ σημαντικό για το βιογραφικό να υπάρχουν οι βεβαιώσεις.» (γυναίκα, μισθωτή, σμ.)

«Δεν ήταν το πρώτο κίνητρο. Δηλαδή θα ήθελα..., ήταν πάντα επιθυμητή η πιστοποίηση ότι το έχω παρακολουθήσει γιατί ποτέ δεν ξέρεις πού θα σου χρειαστεί.. Δηλαδή καλό είναι από τη στιγμή που το βάζεις στο βιογραφικό να έχεις και το αντίστοιχο χαρτί που το πιστοποιεί.» (γυναίκα, άνεργη, σμ.)

«...μπορεί κάποιος να τα έχει ξεχάσει όλα, μόνον με την ένδειξη του χαρτιού θα του ανοίξουν οι πόρτες. Άρα το πιστοποιητικό είναι πολύ πιο δυνατό από τη γνώση.» (άνδρας, ελεύθ. επαγγελματίας, σμ.)

Από τα ευρήματα των συνεντεύξεων προκύπτει ότι ο βασικότερος από τους παράγοντες που συγκροτούν, κατά την αντίληψη των υποκειμένων της έρευνας, την ποιότητα στην εκπαίδευση ενηλίκων είναι οι εκπαιδευτές, καθώς εντοπίζονται 18 αναφορές στα προσόντα και το ρόλο τους. Από 10 αναφορές εντοπίζονται για την ανταπόκριση του περιεχομένου του προγράμματος στις ανάγκες των συμμετεχόντων και τον χώρο εκπαίδευσης, ενώ από 2 αναφορές για τον εξοπλισμό και το εκπαιδευτικό υλικό. Αξιοσημείωτο θεωρούμε ότι 2 από τους ερωτώμενους αναφέρονται στη σημασία της βιωματικής προσέγγισης, της αλληλεπίδρασης μεταξύ των συμμετεχόντων και της σχέσης εκπαιδευτή – εκπαιδευομένων:

«Το νόημα είναι η εκπαίδευση να γίνεται βιωματική, να μπορεί δηλαδή το άτομο πραγματικά να καταλαβαίνει και να αναπτύσσεται η δεξιότητά του μέσα από ένα interaction με τους εκπαιδευτές. Αλλιώς πιστεύω ότι δεν έχει νόημα. Και ακριβώς επειδή μιλάμε για σεμινάρια και όχι για ένα ιδιαίτερο, μαθαίνουμε και από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες. Δηλαδή να είναι ανοιχτό και στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στους συμμετέχοντες.» (γυναίκα, άνεργη, σμ.)

«Αυτό που έχει το σεμινάριο όμως είναι η διαδραστικότητα. Δηλαδή ότι θα μπορούσεις να ρωτήσεις κάποια πράγματα. Ένα βιβλίο δεν μπορείς να το ρωτήσεις ή μια ιστοσελίδα δεν μπορείς να τη ρωτήσεις. Οπότε αυτό είναι ένα στοιχείο των σεμιναρίων που πάντα θεωρούσα ως πολύ θετικό.» (γυναίκα, άνεργη, σμ.)

Τέλος, όσον αφορά τη σημασία που αποδίδεται στην εκπαίδευση ενηλίκων, αλλά και την ενδεχόμενη συμβολή της στην αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης, από τις τοποθετήσεις στις συνεντεύξεις προκύπτει πως οι ερωτώμενοι αφενός τοποθετούνται θετικά και αφετέρου εκτιμούν ότι η εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να συμβάλει στην άμβλυνση των συνεπειών της κρίσης και τη διαμόρφωση μιας διεξόδου από αυτήν. Αναλυτικά, οι απαντήσεις¹⁸ μπορούν να ενταχθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

¹⁸ Η ερώτηση, που ήταν η τελευταία της συνέντευξης, διατυπώθηκε ως εξής: «στη σημερινή περίοδο της κρίσης πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης και κατάρτισης ενηλίκων».

(α) Σχεδόν οι μισοί από τους ερωτώμενους θεωρούν ότι ο ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι σημαντικός και η συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα αποτελεί μια διεξόδο στην τρέχουσα περίοδο (10 αναφορές: Σ1, Σ3, Σ5, Σ6, Σ8, Σ10, Σ16, Σ17, Σ19, Σ20, Σ21, δηλ. 4 μισθωτοί, 2 ελεύθεροι επαγγελματίες και 2 άνεργοι). Μάλιστα, σε αρκετές από αυτές τις αναφορές επενδύονται στην εκπαίδευση ενηλίκων υψηλές προσδοκίες, αλλά και απαιτήσεις:

«Θεωρώ ότι η γνώση είναι η τροφή του μυαλού. Αυτό το πιστεύω... ο άνθρωπος ψάχνει να βρει διεξόδους να φύγει από όλη αυτή την κατάσταση, παρά να κάθεται σπίτι και να είναι εκεί και να κλαίει τη μοίρα του, καλύτερα να βρει και άλλες διεξόδους.» (γυναίκα, μισθωτή, σμ.)

«... να συνεχίσει να κάνει ο καθένας αυτό που μπορεί μόνος του, αλλά και να παρακολουθεί κάποια πράγματα που τον πάνε παραπέρα. Οποσδήποτε όμως, δηλαδή δεν το διαπραγματευόμαστε.» (άνδρας, μισθωτός, σμ.)

«Ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες κρίσης και ανασφάλειας... μάλλον αυξάνεται ο ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων. Ο ρόλος, λοιπόν, της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι πολύ σημαντικός κυρίως γιατί τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε σήμερα είναι πολύ οξυμένα και δυστυχώς ο τρόπος με τον οποίο τα αντιμετωπίζουμε είναι απαράδεκτος. Η εκπαίδευση σίγουρα θα βοηθούσε στο να αλλάξουμε αντιμετώπιση και τρόπο σκέψης και αντίληψης των πραγμάτων. Θα διαμόρφωνε καλύτερα τα κριτήριά μας.» (άνδρας, ελεύθ. επαγγελματίας, σμ.)

«Αλλά γενικά πιστεύω ότι όσο σε πιο δύσκολη κατάσταση βρίσκονται οι άνθρωποι, σε μεγαλύτερη κρίση, ανασφάλεια, κλπ τόσο πιο σημαντικό είναι να μορφώνονται για πολλούς λόγους. Πρώτον γιατί κρατιούνται ζωντανοί έτσι. Αν είναι άνεργος κάποιος είναι πολύ καλύτερο να πάει να κάνει ένα σεμινάριο επιμορφωτικό από το να καθίσει σπίτι του. Ψυχολογικά τον βοηθά πάρα πολύ. Στην πραγματικότητα επίσης του δίνει περισσότερα εφόδια έτσι ώστε αν χρειαστεί να ψάξει να βρει μια άλλη δουλειά να μπορεί να χρησιμοποιήσει αυτές τις γνώσεις. Οπότε θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό γενικά και ειδικά σε αυτές τις περιόδους κρίσης.» (άνδρας, ελεύθ. επαγγελματίας, σμ.)

«Θεωρώ ότι σε περιόδους κρίσης η εκπαίδευση ενηλίκων είναι πάρα πολύ σημαντική... Στις περιόδους κρίσης το αρνητικό είναι ότι ο άνθρωπος επειδή πιστεύει ότι δεν πρόκειται να πάει τίποτε καλύτερα, απογοητεύεται. Πρέπει πάντα να θεωρείς και είναι σίγουρο ότι τα πράγματα θα φτιάξουν, κύκλος είναι θα γυρίσει δηλαδή δεν υπάρχει περίπτωση. Πρέπει λοιπόν, εσύ να είσαι έτοιμος, εξοπλισμένος ώστε με το που θα καλύτερεύουν τα πράγματα να είσαι σε θέση αμέσως να καταφέρεις αυτό που θες. Και σε βοηθάει να ολοκληρωθείς σαν άνθρωπος και σε βοηθάει να αντιμετωπίσεις τις όποιες δυσκολίες υπάρχουν» (γυναίκα, ελεύθ. επαγγελματίας, σμ.)

«Τώρα να καθόμαστε παθητικά, ειδικά τώρα στις εποχές που τα επίπεδα της ανεργ-

γίας έχουν ανέβει πάρα πολύ, να καθόμαστε παθητικά και να μην κάνουμε τίποτε και να μην ασχολούμαστε με κάτι δημιουργικό ή τουλάχιστον κάτι το οποίο να μας ενδιαφέρει έστω και λίγο, το θεωρώ λάθος, τουλάχιστον λάθος.» (άνδρας, άνεργος, σμ.)

«Εγώ νομίζω ότι οι περίοδοι των κρίσεων είναι οι καταλληλότερες περίοδοι για να προετοιμαστείς για την περίοδο μετά την κρίση, δηλαδή θεωρώ ότι τότε είναι που κάνεις τα σεμινάρια, τότε μαθαίνεις καινούργια πράγματα, τότε αναπτύσσεσαι...» (γυναίκα, μισθωτή, σμ.)

«Ο ρόλος της εκπαίδευσης ενηλίκων πιστεύω ότι είναι αυτός της μείωσης τα ανασφάλειας των ίδιων των ενηλίκων. Δηλαδή θέλω να πω ότι η διά βίου μάθηση ίσως είναι πλέον το μοναδικό όπλο του εργαζόμενου ενάντια στην ανεργία.» (γυναίκα, άνεργη, σμ.)

- (β) Παραπλήσιες είναι οι απόψεις που εντοπίζονται σε 6 αναφορές (Σ2, Σ11, Σ14, Σ15, Σ18, Σ22) όμως εδώ η έμφαση δίνεται μόνον στην απόκτηση επιπλέον προσόντων, μάλιστα σε 3 από αυτές τις περιπτώσεις προβάλλεται η εικόνα ενός ακραίου ανταγωνισμού για την απόκτηση θέσης εργασίας ή τη διατήρηση της ήδη υπάρχουσας.

«Θα μπορούσε να μου προσφέρει κάποιο επιπλέον εφόδιο.» (γυναίκα, άνεργη, σμ.)

«Εάν εσύ δεν έχεις τη διάθεση να εξελιχθείς πάνω στον τομέα σου σίγουρα θα υπάρχει κάποιος άλλος που είναι ήδη εξελιγμένος και οι εταιρείες πλέον θα προτιμήσουν αυτόν που έχει ήδη κάποια γνώση, οπότε και εμείς πρέπει να προλαβαίνουμε τα γεγονότα. Αν θέλουμε να διατηρήσουμε τις δουλειές μας.» (γυναίκα, μισθωτή, σμ.)

«Στις σημερινές εποχές επειδή ακριβώς πρέπει να γίνεσαι πιο ανταγωνιστικός γιατί υπάρχουν λιγότερες εργασίες...» (άνδρας, ελεύθ. επαγγελματίας, σμ.)

- (γ) Μια άλλη κατηγορία απαντήσεων είναι εκείνη στην οποία οι απόψεις για την εκπαίδευση ενηλίκων είναι μεν θετικές, αλλά θεωρείται ότι δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική στο πλαίσιο της παρούσας συγκυρίας (4 αναφορές: Σ4, Σ7, Σ9, Σ12).

«Σημαντική είναι η εκπαίδευση, αλλά έτσι όπως είναι η κατάσταση τώρα, ότι γνώσεις και να έχεις, ότι εκπαίδευση και να έχεις, έχομε φτάσει στο σημείο να μην μετράει ούτε το πτυχίο, ούτε τίποτα. Ούτε γνώσεις, ούτε τίποτα. Σε άλλες εποχές θα σου έλεγα ναι. Τώρα δεν ισχύει τίποτα.» (άνδρας, μισθωτός, δσ.)

«Τώρα, σε συνθήκες κρίσης σίγουρα δεν είναι ο μόνος παράγοντας και δεν μπορεί να σου εξασφαλίσει ότι κάνοντας ένα άφογο σεμινάριο, ακόμα και σε αντικείμενο που αποδεδειγμένα έχει ζήτηση τη συγκεκριμένη περίοδο, δεν εξασφαλίζεις κάτι.» (άνδρας, μισθωτός, σμ.)

Ανάλυση των ευρημάτων από την ομάδα εστίασης

Αρχικά η συζήτηση στην ομάδα εστίασης επικεντρώθηκε στα μεθοδολογικά ζητήματα της έρευνας αλλά και στη διαπίστωση ότι υπάρχει σημαντική ανάγκη για έρευνες παρόμοιου τύπου, ώστε οι αποφάσεις πολιτικής στο πεδίο της διά βίου μάθησης να λαμβάνονται με βάση τα ερευνητικά δεδομένα και την κατάσταση που επικρατεί στο πεδίο. Από συμμετέχοντες που εμπλέκονται στις ενέργειες διάδοσης της Ευρωπαϊκής Ατζέντας για τη Διά Βίου Μάθηση, διατυπώθηκε η άποψη ότι πολλά από τα ευρήματα της έρευνας όπως το έλλειμμα πληροφόρησης, η χαμηλή πρόθεση συμμετοχής ειδικά στις αγροτικές περιοχές, η συμμετοχή όσων έχουν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο αλλά και ο προβληματισμός για την ποιότητα των προγραμμάτων αποτελούσαν μέρος των συζητήσεων σε διάφορες περιοχές της χώρας. Ως προς τα επιμέρους ερωτήματα (βλ. και ενότητα 3.2) σε γενικές γραμμές παρουσιάστηκε συμφωνία μεταξύ των συμμετεχόντων, ενώ σε κάθε ερώτημα αναδείχτηκαν ορισμένοι κεντρικοί άξονες, οι οποίοι και παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Αναφορικά με τα **πιθανά αίτια της διαχρονικά χαμηλής συμμετοχής** οι συμμετέχοντες εστίασαν σε τρία ζητήματα. Το πρώτο εξ αυτών αφορά στην κουλτούρα και τη συλλογική νοοτροπία με βάση τις οποίες η διά βίου μάθηση ή/και η μάθηση χωρίς εργαλειακό χαρακτήρα πιθανώς να βρίσκεται χαμηλά στον αξιακό κώδικα της νεοελληνικής κοινωνίας. Αυτό συνδέθηκε και με την κατάσταση στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα και τις προδιαθέσεις που δημιουργεί η σχολική και η πανεπιστημιακή εκπαίδευση, οι οποίες ενδεχομένως να λειτουργούν ανασταθικά στη συμμετοχή σε οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα. Ένας δεύτερος άξονας αφορούσε στην έλλειψη μιας συνεκτικής εθνικής πολιτικής στον τομέα της διά βίου μάθησης και ένα διαχρονικό έλλειμμα εμπιστοσύνης από τους διαμορφωτές πολιτικής στη συνεχιζόμενη εκπαίδευση. Σύμφωνα με ορισμένους συμμετέχοντες, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα η επαγγελματική κατάρτιση λειτουργεί περισσότερο ως παραπλήρωμα κοινωνικής πολιτικής και ως δίαυλος διοχέτευσης επιδοτήσεων, κυρίως των ανέργων που συμμετέχουν σε προγράμματα, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα μια στρεβλή πρόσληψη της λειτουργίας της διά βίου μάθησης από την κοινωνία. Ένας τρίτος άξονας προβληματισμού αφορούσε στη σταδιακή απόσυρση του κράτους από τη ρύθμιση των «αρχικών συνθηκών» του πεδίου και ειδικότερα για εκείνες τις δράσεις που υλοποιούνται με δημόσιους (εθνικούς και κοινοτικούς) πόρους.

Για τα αίτια και τις προτάσεις αντιμετώπισης των παρατηρούμενων **ανισοτήτων κατά τη συμμετοχή** διατυπώθηκε η άποψη ότι οι ανισότητες είναι αναμενόμενες, με βάση και τα δεδομένα από τις διεθνείς έρευνες, ωστόσο έχει ιδιαίτερη αξία το ότι με βάση τις μετρήσεις της έρευνας αναδεικνύεται το που εμφανίζονται με μεγαλύτερη ένταση και ποιες ομάδες πλήττονται περισσότερο από την ανισότητα στη συμμετοχή. Για τις ανισότητες ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο διατυπώθηκε η άποψη ότι οι έχοντες υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης ενδεχομένως έχουν και υψηλότερα εισοδήματα και έτσι μπορούν να υπερκεράσουν το βασικότερο εμπόδιο που σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνας είναι το κόστος συμμετοχής. Για την αντιμετώπιση του φαινομένου διατυπώθηκαν προτάσεις για θετικές διακρίσεις προς εκείνες τις ομάδες που πλήττονται περισσότερο, ενημέρωση και στοχευμένη πληροφόρηση σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού και προσφορά προγραμμάτων που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των πολιτών με χαμηλό επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης.

Για την **αναβάθμιση της ποιότητας** των προσφερόμενων προγραμμάτων, η συζήτηση αρχικά εστιάστηκε στα αίτια της πτώσης της ποιότητας. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε ότι μετά από μια σχετικά σύντομη περίοδο (1995-2005) όπου με τις νομοθετικές παρεμβάσεις έγιναν σημαντικές προσπάθειες για την ποιοτική αναβάθμιση του πεδίου (ίδρυση ΕΚΕΠΙΣ, θέσπιση προδιαγραφών για τη λειτουργία των φορέων, πρόβλεψη για τη στελέχωση των οργανισμών και τη λειτουργία εσωτερικών συστημάτων σχεδιασμού και αξιολόγησης, εκπαίδευση και πιστοποίηση εκπαιδευτών), ακολούθησε μια μακρά περίοδος εντεινόμενης απορρύθμισης και αποδιάρθρωσης. Τα αποτελέσματα αυτής της διαρκούς υποβάθμισης είναι πλέον ορατά σήμερα, όπου λειτουργεί ένας μεγάλος αριθμός φορέων, με μόνη προϋπόθεση την πιστοποίηση των κτηριακών υποδομών, ενώ η έμφαση πλέον τοποθετείται στη «μέτρηση» των εκροών και όχι στις διαδικασίες υλοποίησης. Επισημάνθηκε ότι η ποιότητα δεν αφορά μόνον την υλοποίηση, αλλά και τη διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών, την προετοιμασία και το σχεδιασμό των δράσεων, σημεία στα οποία δεν δίνεται η απαιτούμενη προσοχή, ενώ σε πολλές περιπτώσεις η διαπίστωση της ποιότητας περιορίζεται και ίσως ταυτίζεται με τη διαχειριστική επάρκεια και την ανταπόκριση σε κανόνες τυποποίησης. Από ένα μεγάλο μέρος των συμμετεχόντων διατυπώθηκε η άποψη ότι τα τρία βασικά ευρήματα της έρευνας (χαμηλή συμμετοχή, πτώση ποιοτικού επιπέδου και έξαρση των ανισοτήτων) είναι αλληλοτροφοδοτούμενα.

Στη συνέχεια παραθέτουμε επιγραμματικά από τις προτάσεις διατυπώθηκαν εκείνες που συγκέντρωσαν μεγαλύτερο βαθμό συμφωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων, για την αντιμετώπιση των ζητημάτων που αναδείχθηκαν με στόχο την αύξηση της συμμετοχής των πολιτών στη διά βίου εκπαίδευση:

- Ανάπτυξη ενός συστήματος καταγραφής και πρόγνωσης εκπαιδευτικών αναγκών ώστε να προσφέρονται προγράμματα συμβατά με το επίπεδο και τις ανάγκες των πολιτών.
- Αξιοποίηση της εμπειρίας των φορέων, των κοινωνικών εταίρων και του επιστημονικού δυναμικού του πεδίου για τη διαμόρφωση των σχετικών μέτρων πολιτικής.
- Ανάπτυξη μια ενδογενούς ατζέντας για τη διά βίου μάθηση, με έμφαση στις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της χώρας με στόχο να τεθούν ερωτήματα συμβατά προς τα προβλήματα.
- Θέσπιση προδιαγραφών λειτουργίας των φορέων με έμφαση στο στελεχειακό δυναμικό και τα εσωτερικά συστήματα σχεδιασμού και αξιολόγησης.
- Επανασχεδιασμός των διαδικασιών εκπαίδευσης και πιστοποίησης των εκπαιδευτών ενηλίκων.
- Σύνδεση του περιεχομένου των προγραμμάτων συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης με το περιεχόμενο της αρχικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και διάνοιξη διαύλων επικοινωνίας μεταξύ της τυπικής και της μη τυπικής εκπαίδευσης.
- Προσφορά προγραμμάτων για την ανάπτυξη των οριζόντιων δεξιοτήτων.
- Αναγνώριση της μάθησης που έχει συντελεστεί σε άτυπα πλαίσια και ιδίως στους χώρους εργασίας.
- Ανανέωση των επαγγελματικών περιγραμμάτων και επανασχεδιασμός της διαδικασίας δόμησής τους.

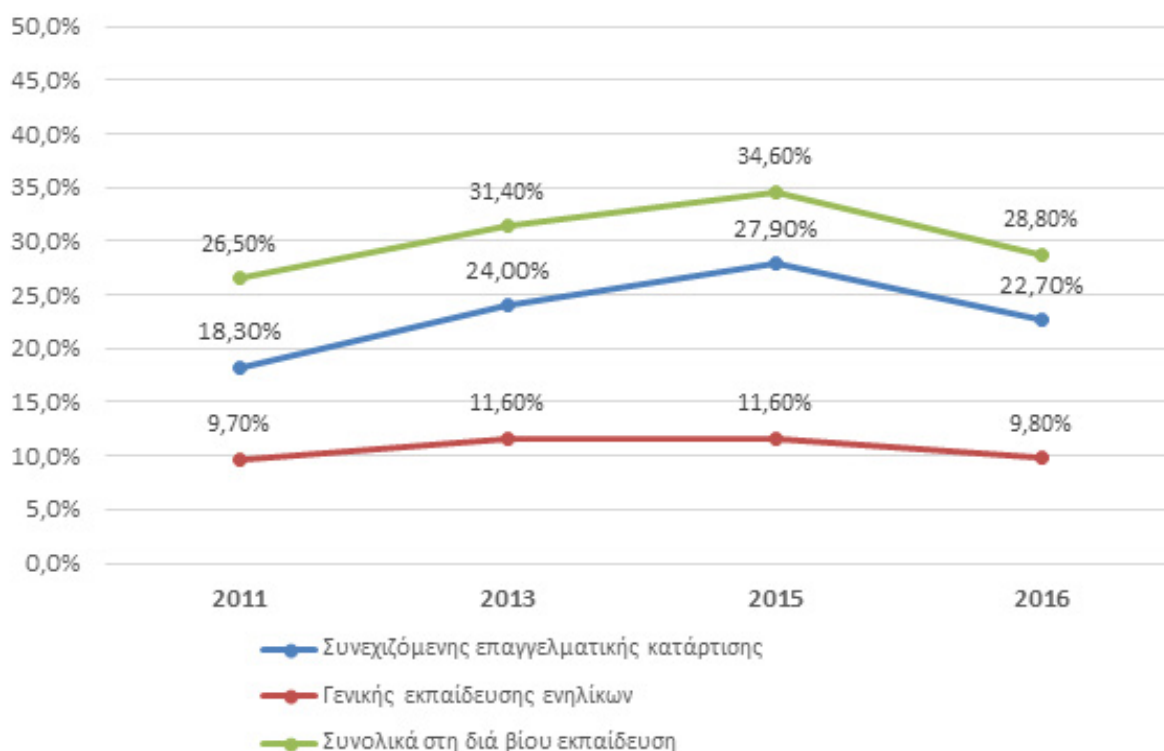
Κεφάλαιο 5
Συμπεράσματα και
Προτάσεις

Συμπεράσματα και Προτάσεις

5.1. Η εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής

Όπως έχει αναφερθεί η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη στον ελληνικό χώρο όπου διερευνώνται ταυτόχρονα τα ποσοστά συμμετοχής, τα κίνητρα και τα εμπόδια με ποσοτική και ποιοτική προσέγγιση και μάλιστα για μια περίοδο που καλύπτει έξι έτη. Υπό την έννοια αυτή η συνεκτίμηση των επιμέρους ευρημάτων της έρευνας μεταξύ τους, αλλά και με τα αντίστοιχα άλλων ερευνών, καθώς επίσης και με τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις που κατά καιρούς έχουν προταθεί για τη συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, έχει ιδιαίτερη σημασία. Η διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής, παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 4.

Διάγραμμα 4: Διαχρονική εξέλιξη της συμμετοχής των ενηλίκων στη διά βίου εκπαίδευση (2011-2016)

Με βάση τα ευρήματα των διαδοχικών φάσεων της έρευνας προκύπτει ότι υπάρχει μια σαφής αυξητική τάση της συμμετοχής μεταξύ των ετών 2011 και 2013 η οποία συνεχίζεται και το 2015. Συγκεκριμένα μεταξύ των ετών 2011 και 2013 η αύξηση είναι της τάξης των πέντε ποσοστιαίων μονάδων, ενώ μεταξύ των ετών 2013 και 2015 η αύξηση είναι περίπου 3 ποσοστιαίες μονάδες. Συνολικά, την περίοδο 2011-2015 η συμμετοχή αυξάνεται κατά 8,1%. Ωστόσο, το έτος 2016 σημειώνεται μια εξαιρετικά σημαντική μείωση των ποσοστών συμμετοχής που αγγίζει περίπου τις 6 ποσοστιαίες μονάδες, με αποτέλεσμα τα ποσοστά συμμετοχής να επανέρχονται στα επίπεδα του 2011.

Επισκοπώντας τα δεδομένα άλλων ερευνών, κυρίως εκείνων της Eurostat, είναι αναγκαίο να επισημάνουμε ότι όπως έχουμε αναλυτικά αναφέρει στο μεθοδολογικό μέρος, δεν είναι εφικτό να γίνουν συγκρίσεις με τις έρευνες στις οποίες χρησιμοποιείται διαφορετικό παράθυρο χρόνου για τη μέτρηση της συμμετοχής. Σημειώνουμε, όμως ότι στις έρευνες της Eurostat παρατηρείται μια διαρκής αυξητική τάση μεταξύ των ετών 2011-2016 (τα αντίστοιχα ποσοστά είναι: 2011 – 2,8%, 2013 – 3,2%, 2015 – 3,3% και 2016 – 4.0%)¹⁹. Ωστόσο, και σε αυτές τις έρευνες η Ελλάδα αποκλίνει σημαντικά από τον μέσο όρο της ΕΕ-28 (2011: 9,1% και 2016: 10,8%) - για το 2016 κατατάσσεται έκτη χώρα από το τέλος ως προς τα ποσοστά συμμετοχής. Περισσότερο ασφαλείς συγκρίσεις μπορούν να γίνουν μόνον με έρευνες που έχουν το ίδιο παράθυρο συμμετοχής και την ίδια σύνθεση ως προς τον πληθυσμό της έρευνας. Η μόνη διαθέσιμη έρευνα με παρόμοια χαρακτηριστικά είναι αυτή του ΟΟΣΑ για τη συμμετοχή των ενηλίκων 25-64 ετών με παράθυρο χρόνου το προηγούμενο έτος, στην οποία τα ποσοστά συμμετοχής για το έτος 2016 κινούνται στα ίδια επίπεδα με την παρούσα έρευνα (OECD, 2017). Σημειώνουμε ότι σε αυτή την έρευνα, η Ελλάδα κατατάσσεται στην τελευταία θέση διεθνώς μεταξύ των 28 χωρών που συμμετέχουν.

Είναι ευνόητο ότι μόνον από τα δεδομένα που παρατέθηκαν στο Διάγραμμα 4, δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για τις αιτίες που θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν την εξέλιξη των ποσοστών και, κυρίως, τη σημαντική μείωση που παρατηρείται κατά το έτος 2016. Ενδεχομένως οι παρατηρούμενες αυξομειώσεις στα ποσοστά να μπορούν να αποδοθούν στις αντίστοιχες αυξομειώσεις στην προσφορά προγραμμάτων επιδοτούμενων από ευρωπαϊκούς πόρους. Η αύξηση αυτή ήταν σημαντική κατά τη διάρκεια της περιόδου 2011-2013 (βλ. σχετικά Παϊδούση, 2012 και Παϊδούση, 2013 για μια σύγκριση του όγκου των παρεμβάσεων). Στη συνέχεια, παρατηρήθηκε μια σημαντική αύξηση της προσφοράς επιδοτούμενων προγραμμάτων κατά το έτος 2015, η οποία όμως ανακόπηκε κατά το έτος 2016, οπότε ο αριθμός των επιδοτούμενων προγραμμάτων ήταν κατά πολύ μικρότερος.²⁰ Ενδεχομένως, οι παρατηρούμενες αυξομειώσεις των ποσοστών (αύξηση κατά 8,1% για την περίοδο 2011-2015, μείωση κατά 5,8% κατά το έτος 2016) να αποτελούν και μια ένδειξη για τη συνδρομή των επιδοτούμενων προγραμμάτων στο συνολικό ποσοστό συμμετοχής. Με δεδομένο μάλιστα ότι το κόστος συμμετοχής παραμένει διαχρονικά το σημαντικότερο εμπόδιο για τη συμμετοχή μπορούμε να εικάσουμε ότι οι πολίτες χρηματοδοτούν κατά ένα σημαντικό ποσοστό τη συμμετοχή τους σε προγράμματα διά βίου εκπαίδευσης.

¹⁹ <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc440>.

²⁰ Είναι χαρακτηριστικό ότι το ποσοστό συμμετοχής των ανέργων, που είναι ο βασικός πληθυσμός-στόχος των επιδοτούμενων προγραμμάτων, μειώνεται από 10,2% σε 6,9% μεταξύ των ετών 2015 και 2016.

Θεωρούμε όμως αναγκαίο τα ευρήματα, τόσο της παρούσας όσο και άλλων ερευνών, να προσεγγιστούν με βάση την ιστορική διαδρομή του θεσμού και κυρίως με βάση τις εξελίξεις των τελευταίων σαράντα ετών. Η έλλειψη αντίστοιχων δεδομένων για ένα σημαντικό μέρος αυτής της περιόδου (έως περίπου τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας) δεν επιτρέπει τη διεξαγωγή ασφαλών συγκρίσεων, αλλά μόνον μια προσεγγιστική απεικόνιση με βάση τα στοιχεία που μπορεί να εισφέρει η ιστορική έρευνα για τη συγκεκριμένη περίοδο. Όπως έχουμε αναφέρει, πριν από την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων λειτούργησαν το δίκτυο της Λαϊκής Επιμόρφωσης, ένας μικρός αριθμός άλλων φορέων του δημόσιου τομέα και το δίκτυο των ιδιωτικών Κέντρων Ελευθέρων Σπουδών. Το 1980 αναφέρονται 63.589 συμμετοχές σε προγράμματα του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης, ενώ στα αυτοχρηματοδοτούμενα προγράμματα του ΕΛΚΕΠΑ²¹ αναφέρονται κατά το ίδιο έτος 3.200 συμμετοχές (Karalis & Vergidis, 2004). Με δεδομένο ότι ο πληθυσμός της ηλικιακής ομάδας 20-64 με βάση τα στοιχεία της ΕΣΥΕ ανέρχεται σε 5.533.977 άτομα και ακόμη και με την παραδοχή ότι συμμετοχές και συμμετέχοντες ταυτίζονται, το καταγεγραμμένο ποσοστό του πληθυσμού που παρακολούθησε προγράμματα κατά το έτος 1980 δεν υπερβαίνει το 1,2%. Ακόμη και αν υποθέσουμε ότι σε όλους τους άλλους φορείς του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα υπήρξαν αντίστοιχοι ρυθμοί συμμετοχής (μια υπόθεση αρκετά αισιόδοξη με βάση τα στοιχεία για την ιστορική εξέλιξη του θεσμού), προκύπτει ότι στη διάρκεια των τελευταίων σαράντα ετών η συντελεσθείσα πρόοδος είναι πραγματικά εντυπωσιακή, αφού το ποσοστό συμμετοχής περίπου δεκαπλασιάζεται. Σημειώνουμε ότι με βάση τα στοιχεία σχετικής έρευνας (Χασάπης, 1996), το 1991 το ποσοστό συμμετοχής του οικονομικά ενεργού πληθυσμού κινείται στο 6%, δηλαδή τα τελευταία τριάντα έτη πενταπλασιάζεται. Για την περίοδο αυτή η Ελλάδα είναι μάλλον η μόνη χώρα του δυτικού κόσμου με τέτοια αύξηση στα ποσοστά συμμετοχής. Αρκεί να σημειωθεί ότι στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως εντυπωσιακό το γεγονός πως η Φινλανδία διπλασίασε το ποσοστό συμμετοχής κατά την εικοσαετία 1980-2000 (UNESCO, 2010, σ. 62)²². Από την άποψη αυτή η απόσταση που διήνυσε η χώρα κατά την προαναφερθείσα περίοδο είναι πραγματικά πολύ μεγάλη και μπορεί να διατυπωθεί το συμπέρασμα ότι η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα σταδιακά εδραιώνεται.

Αυτή η πρόοδος θεωρούμε ότι ερμηνεύεται με βάση μια σειρά από παράγοντες και εξελίξεις της πρόσφατης περιόδου. Καταρχάς, η σημαντική αύξηση που σημειώνεται στην προσφορά προγραμμάτων μέσω των επιδοτούμενων δράσεων των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης, αλλά και η σταδιακή υιοθέτηση σε εθνικό επίπεδο των σχετικών ευρωπαϊκών πολιτικών, είναι ο βασικότερος παράγοντας. Ωστόσο, θα ήταν λάθος να υποεκτιμηθεί η συνεισφορά θεσμών με διαχρονική και σε ορισμένες περιπτώσεις με εμβληματική παρουσία στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα και η όλη ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων να αποδοθεί μονοδιάστατα σε επείσαστες πολιτικές. Έχουμε και αλλού αναφέρει (βλ. Καραλής, 2010) ότι η παρουσία του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης, ειδικά κατά την περίοδο 1982-1987, συνέτεινε όχι μόνον στην ποσοτική επέκταση αλλά και στην ποιοτική

21 Πέραν του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης, το ΕΛΚΕΠΑ υπήρξε ο πλέον δραστήριος φορέας εκπαίδευσης ενηλίκων του δημόσιου τομέα διοργανώνοντας μεγάλο αριθμό κοινοτικών προγραμμάτων συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, έως και το 1997 οπότε και ανεστάλη η λειτουργία του.

22 Προφανώς είναι αναγκαίο να συνηπολογιστεί και το σημείο εκκίνησης που επηρεάζει και το περιθώριο βελτίωσης για ορισμένες χώρες (για παράδειγμα σε χώρες με ποσοστά της τάξης του 70% δεν είναι δυνατόν να παρατηρηθούν τέτοιας κλίμακας αλλαγές). Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση η αύξηση για την Ελλάδα παραμένει εντυπωσιακή

αναβάθμιση της εκπαίδευσης ενηλίκων. Η Λαϊκή Επιμόρφωση συνδύαζε την κινηματική διάσταση της εκπαίδευσης ενηλίκων και τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής του πληθυσμού, με την εγκόλπωση πρωτοποριακών για τη χώρα επιστημονικών προσεγγίσεων (όπως: κριτική παιδαγωγική, εκπαίδευση εκπαιδευτών, διερεύνηση εκπαιδευτικών αναγκών, αξιολόγηση). Άλλωστε η ιστορική έρευνα έχει δείξει ότι το σποτύπωμα της Λαϊκής Επιμόρφωσης έχει εγγραφεί στη συλλογική συνείδηση και ότι ο βαθμός απήχησης της παρέμβασής της σε εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους διατηρείται σε υψηλά επίπεδα (βλ. ενδεικτικά: Καραλής, 2002; Ιωσηφίδου, 2005).

Στη συνέχεια, η ίδρυση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, ο πολλαπλασιασμός των δραστηριοτήτων των οργανισμών εκπαίδευσης ενηλίκων και οι διαδικασίες πιστοποίησής τους, η διαρκώς αναβαθμιζόμενη και διευρυνόμενη παρουσία των ερευνητικών ινστιτούτων των κοινωνικών εταίρων στο πεδίο της διά βίου εκπαίδευσης, η ανάπτυξη της οικείας επιστημονικής κοινότητας, η εκπαίδευση περίπου 20.000 εκπαιδευτών συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης και γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, η ίδρυση επιστημονικής ένωσης (Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων), η διοργάνωση συνεδρίων και ημερίδων για τη διά βίου μάθηση, αλλά και η λειτουργία φορέων της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων (Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Κέντρα Διά Βίου Μάθησης), είναι οι βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην εδραίωση του θεσμού και τη σταδιακή αύξηση της αποδοχής του από την ελληνική κοινωνία. Ουσιαστικά πρόκειται για σταδιακές μεταβολές στους παράγοντες που επισημαίνει ο Κόκκος για την ερμηνεία της ισχνής συμμετοχής των Ελλήνων στη διά βίου μάθηση (βλ. ενότητα 1.3), οι οποίες οδηγούν στη βαθμιαία αύξηση της συμμετοχής των πολιτών σε εκπαιδευτικά προγράμματα και επομένως στη διεύρυνση της αποδοχής του θεσμού.

Αυτή η τάση εδραίωσης και ανάπτυξης χαρακτηρίζεται ως ανοδική, παρά το γεγονός ότι τα ποσοστά συμμετοχής εξακολουθούν να κινούνται σε χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Στο συμπέρασμα αυτό συνηγορούν και ορισμένα άλλα ευρήματα: για παράδειγμα το ποσοστό αυτών που δηλώνουν ότι συμμετείχαν κάποια στιγμή σε πρόγραμμα ανέρχεται στο 61,3% το 2016, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2000 ανερχόταν σε 19% (βλ. και ενότητα 1.3), δηλαδή τα τελευταία χρόνια έχει τριπλασιαστεί ο αριθμός αυτών που συμμετείχαν σε πρόγραμμα. Ακόμη, χρησιμοποιώντας ως βάση σύγκρισης τα ποσοστά των ερευνών της Eurostat ο Καραντινός έχει διατυπώσει το συμπέρασμα (2010, σ. 46) ότι μεταξύ των ετών 2000 και 2006 το ποσοστό συμμετοχής περίπου διπλασιάζεται, ενώ μεταξύ των ετών 1995 και 2006 υπερδιπλασιάζεται (αύξηση 111%).

Στα παραπάνω είναι αναγκαίο να συνυπολογιστούν οι θετικές απόψεις για το ρόλο της εκπαίδευσης ενηλίκων που αναδύονται από τις συνεντεύξεις της έρευνας (βλ. ενότητα 4.4) και μάλιστα το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των ερωτώμενων φαίνεται να επενδύει υψηλές προσδοκίες στο θεσμό ιδιαίτερα υπό τις παρούσες συνθήκες της οικονομικής κρίσης. Το εύρημα αυτό αποτυπώνεται και στα ποσοτικά δεδομένα της έρευνας, αφού ποσοστό 75,7% των ερωτώμενων διατυπώνει την επιθυμία να συμμετάσχει σε πρόγραμμα κατά το επόμενο έτος. Από θεωρητική άποψη, το σχήμα των Rubenson και Desjardins φαίνεται να ερμηνεύει τις εξελίξεις στην εκπαίδευση ενηλίκων στη χώρα μας κατά την τελευταία δεκαετία. Η αύξηση της προσφοράς προγραμμάτων, η διεύρυνση των θεσμών διά βίου μάθησης και η συνακόλουθη διεύρυνση των ευκαιριών συμμετοχής (βλ. Διάγραμμα 1 της

ενότητας 2.2: «ευρείες δομικές συνθήκες» και «στοχευμένα μέτρα πολιτικής») συμβάλλουν σε αυτό που οι Rubenson και Desjardins αποκαλούν «προσαρμογή των αξιών και της οπτικής» και εντέλει στη διεύρυνση της «περιορισμένης δράσης» (bounded agency) των ατόμων, η οποία και εκδηλώνεται με την απόφαση για συμμετοχή.

5.2. Οι ανισότητες κατά τη συμμετοχή

Στη διεθνή βιβλιογραφία, ένας από τους ερευνητικούς άξονες στις πολιτικές διά βίου μάθησης είναι εκείνος της εσωτερικής διάρθρωσης της συμμετοχής και της αποτύπωσης των χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων. Με άλλους όρους, το βασικό ερώτημα αυτής της περιοχής έρευνας είναι το κατά πόσον η διά βίου μάθηση αφορά όλους τους πολίτες ή επιλεκτικά ορισμένες κοινωνικές ομάδες, καθώς επίσης και ο βαθμός στον οποίο οι πολιτικές διά βίου μάθησης επιτυγχάνουν να αμβλύνουν τις ανισότητες που εισάγονται με βάση τη συμμετοχή στην τυπική εκπαίδευση ή άλλα χαρακτηριστικά όπως το εισόδημα ή η εργασιακή κατάσταση. Στον λόγο των εθνικών και διεθνών φορέων διαμόρφωσης πολιτικής η διά βίου μάθηση εμφανίζεται ως το βασικό εργαλείο για την άμβλυνση αυτών των ανισοτήτων, αλλά από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας προκύπτει ότι αυτό δεν συμβαίνει. Σημειώνουμε ότι στην ελληνική βιβλιογραφία, ο Βεργίδης έχει επανειλημμένα αναφερθεί εκτενώς στη συμβολή της διά βίου μάθησης και της εκπαίδευσης ενηλίκων στην όξυνση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων στην Ελλάδα και την αναπαραγωγή του δίπολου υποεκπαίδευση – υπερεκπαίδευση (βλ. Καραλής, 2013, σελ. 100). Προκειμένου να αποτυπώσουμε ενδεχόμενες ανισοτικές σχέσεις επιλέξαμε τη διερεύνηση ως προς τα εξής χαρακτηριστικά: (α) φύλο, (β) εισόδημα (γ) θέση/κατάσταση στην απασχόληση, και (δ) επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, υπολογίσαμε αντίστοιχα τις αναλογίες, [άνδρες/γυναίκες], [επαρκές/ανεπαρκές εισόδημα], [δημόσιοι υπάλληλοι/μισθωτοί ιδιωτικού τομέα], [δημόσιοι υπάλληλοι/άνεργοι], [μισθωτοί ιδιωτικού τομέα/αυτοαπασχολούμενοι], [μισθωτοί ιδιωτικού τομέα/άνεργοι], [αυτοαπασχολούμενοι άνεργοι], [τριτοβάθμια/πρωτοβάθμια] και [τριτοβάθμια/δευτεροβάθμια], με βάση τα ποσοστά συμμετοχής σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης (βλ. σχετικά και Καραλής, 2011; Karalis, 2017).

Πίνακας 8: Ανισότητες κατά τη συμμετοχή (2011-2016)

	2011	2013	2015	2016
Φύλο (άνδρας/γυναίκα)	1.23	0.99	1.12	1.16
Εισόδημα (επαρκές/ανεπαρκές)	1.84	1.50	1.78	3.04
Θέση απασχόλησης				
Δημόσιοι υπάλληλοι/μισθωτοί ιδιωτικού τομέα	---	1.55	1.35	1.15
Δημόσιοι υπάλληλοι/αυτοαπασχολούμενοι	---	1.80	1.26	1.49
Δημόσιοι υπάλληλοι/άνεργοι	----	4.90	4.30	5.21
Μισθωτοί ιδιωτικού τομέα/αυτοαπασχολούμενοι	1.45	1.16	0.93	1.30
Μισθωτοί ιδιωτικού τομέα/άνεργοι	2.67	3.16	3.18	4.53
Αυτοαπασχολούμενοι/άνεργοι	1.85	2.74	3.41	3.49
Εκπαίδευση				
Τριτοβάθμια/πρωτοβάθμια	2.73	7.93	---	---
Τριτοβάθμια/δευτεροβάθμια	1.71	2.76	2.57	3.24

Με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 8 παρατηρούμε τα ακόλουθα για τις ανισότητες κατά τη συμμετοχή:

- Οι ανισότητες ως προς το φύλο δεν είναι ιδιαίτερα έντονες, μάλιστα το 2013 τα ποσοστά συμμετοχής είναι σχεδόν ίδια, ενώ και στη διαχρονική του εξέλιξη ο συγκεκριμένος δείκτης δεν εμφανίζει έντονες αυξομειώσεις.
- Το διαθέσιμο εισόδημα είναι ένας από τους παράγοντες όπου εντοπίζονται ανισοτικές τάσεις. Ήδη από το 2011 ήταν περίπου διπλάσιοι οι συμμετέχοντες που είχαν επαρκές εισόδημα, ωστόσο ο συγκεκριμένος δείκτης φαίνεται να αυξάνεται σημαντικά κατά το έτος 2016 (από 1.78 το 2015 σε 3.04 το 2016). Αυτή η αύξηση ενδεχομένως να συνδέεται και με την μείωση της προσφοράς επιδοτούμενων προγραμμάτων. Με δεδομένο ότι για τον συγκεκριμένο δείκτη υπάρχουν δεδομένα και για την περίοδο πριν από την εκδήλωση της δημοσιονομικής κρίσης (1.39 για την περίοδο 2007-2011, βλ. και Καραλής, 2014), μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι κατά τα χρόνια της κρίσης ο δείκτης αυτός εμφανίζει μια αύξηση της τάξης του 65%.
- Οι τιμές του δείκτη για το εκπαιδευτικό επίπεδο, επιβεβαιώνουν αυτό που αποτυπώνεται σε όλες τις σχετικές έρευνες διεθνώς, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, ότι δηλαδή όσο περισσότερη εκπαίδευση έχει κάποιος, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να συμμετάσχει σε ένα πρόγραμμα διά βίου εκπαίδευσης. Ωστόσο, είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης οι τιμές του δείκτη για την περίπτωση [τριτοβάθμια/δευτεροβάθμια], περίπου διπλασιάζονται.

- Για τη θέση και την κατάσταση απασχόλησης, οι περισσότεροι δείκτες μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι **όσο πιο σταθερή είναι η θέση στην αγορά εργασίας τόσο περισσότερες πιθανότητες έχει να συμμετάσχει κάποιος σε πρόγραμμα διά βίου εκπαίδευσης**. Ιδιαίτερα σημαντικό θεωρούμε το εύρημα ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης, φαίνεται να διαμορφώνεται μια σαφής διαχωριστική γραμμή μεταξύ εργαζομένων και ανέργων, μάλιστα θα λέγαμε ότι το χάσμα μεταξύ αυτών των δύο ομάδων του πληθυσμού φαίνεται να διευρύνεται, καθώς οι δείκτες που αναφέρονται σε ανέργους έχουν μια διαρκή αυξητική τάση κατά την περίοδο 2011-2016. Για παράδειγμα ο δείκτης που αναφέρεται στις ανισότητες μεταξύ μισθωτών του ιδιωτικού τομέα και ανέργων κατά την περίοδο 2011-2016 έχει μια αύξηση της τάξης του 70% (από 2.67 σε 4.53), ενώ ο αντίστοιχος δείκτης για αυτοαπασχολούμενους και ανέργους αυξάνεται κατά περίπου 90% (από 1.85 σε 3.49).

Από τα διαθέσιμα δεδομένα μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι η συμμετοχή λειτουργεί ενισχυτικά για ορισμένες ανισότητες (κυρίως το εκπαιδευτικό επίπεδο και την κατάσταση απασχόλησης) και μάλιστα **οι συγκεκριμένες ανισοτικές τάσεις έχουν διευρυνθεί σε σημαντικό βαθμό κατά τη διάρκεια της περιόδου 2011-2016**. Με βάση τα δεδομένα της έρευνας μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι η δημοσιονομική κρίση έχει επιδράσει ιδιαίτερα σε αυτή τη διεύρυνση των ανισοτήτων. Συγκεκριμένα, από τα δεδομένα της έρευνας που αφορούν στα χαρακτηριστικά όσων έχουν συμμετάσχει έστω και μια φορά σε πρόγραμμα, προκύπτει ότι για την περίοδο πριν το 2011 ο μόνος παράγοντας στον οποίο εντοπίστηκαν ανισοτικές τάσεις ήταν το εκπαιδευτικό επίπεδο. Από το 2011 και μετά ανοίγει σταδιακά η ψαλίδα για τους υπόλοιπους παράγοντες που έχουν περιληφθεί στον Πίνακα 8.

Και στις προηγούμενες εκθέσεις της έρευνας έχουμε διατυπώσει την άποψη ότι τα ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά ανεργίας έχουν ως συνέπεια να μην καθίσταται εφικτή η κάλυψη του μεγάλου αριθμού των ανέργων με προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης κάτι που εισάγει εις βάρος τους μια ακόμη διάκριση αφού πέραν της αποστέρσης των δυνατοτήτων για εργασία, σημαντικός είναι πλέον ο κίνδυνος απαξίωσης των προσόντων τους, ειδικά για τους μακροχρόνια ανέργους ή τους ανέργους σχετικά μεγάλης ηλικίας (βλ. και Καραλής, 2013, σ. 103; Καραλής, 2014, σ. 41). Οι λιγότερο ευνοημένοι του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος και της αγοράς εργασίας είναι αντιμέτωποι με μια ακόμη διάκριση, αυτήν της μειωμένης συμμετοχής στη διά βίου εκπαίδευση, μάλιστα κατά τα έτη που μειώνεται η συμμετοχή του γενικού πληθυσμού στη διά βίου εκπαίδευση, οι ανισότητες αυτές οξύνονται (βλ. Πίνακα 8). Συνεπώς, από τα ευρήματα της έρευνας αναδεικνύεται ότι **τα μέτρα χρηματοδότησης και οι εφαρμοζόμενες πολιτικές είναι αναγκαίο να στοχοθετούνται όχι μόνον στη βάση της αύξησης των ποσοστών συμμετοχής, αλλά και της μείωσης των διακρίσεων και των παρατηρούμενων ανισοτικών τάσεων**.

5.3. Κίνητρα και εμπόδια

Με βάση τα αποτελέσματα των τριών φάσεων της έρευνας, μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα πως η εικόνα ως προς τα κίνητρα και τα εμπόδια παρουσιάζει τάσεις παγίωσης. Κάτι τέτοιο είναι αναμενόμενο από θεωρητική άποψη, καθώς με βάση το σχήμα των Rubenson-Desjardins, ο βαθμός αυτονομίας και επιλογής των κοινωνικών υποκειμένων αναφορικά με τη συμμετοχή τους στη διά βίου εκπαίδευση περιορίζεται αφενός από τη διάρθρωση, την έκταση και την ποιότητα των δομών του κράτους πρόνοιας και αφετέρου από τα ατομικά χαρακτηριστικά, τις προδιαθέσεις, τις αντιλήψεις και στάσεις τους έναντι της εκπαίδευσης. Είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι κάθε παρέμβαση στις συνθήκες αυτές απαιτεί ένα σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα για την εμφάνιση αποτελεσμάτων, υπό την προϋπόθεση φυσικά ότι παράλληλα σημειώνονται αλλαγές στη δομή του κράτους πρόνοιας ή στις συλλογικές αξίες και αντιλήψεις. Ωστόσο, θεωρήσαμε σημαντικό να διερευνήσουμε σε όλες τις φάσεις της έρευνας τα κίνητρα και τα εμπόδια για τη συμμετοχή, προκειμένου να είμαστε σε θέση να διατυπώσουμε με μεγαλύτερη ασφάλεια διαπιστώσεις και συμπεράσματα για τους παράγοντες που προωθούν ή μειώνουν τη συμμετοχή των πολιτών στη διά βίου εκπαίδευση²³.

Ός προς τα κίνητρα/λόγους συμμετοχής, συγκρίνοντας τα ευρήματα των τριών φάσεων της έρευνας παρατηρούμε ότι η κατάταξη ως προς την σειρά των παραγόντων, αλλά και η ένταση στην οποία εντοπίζονται, παραμένει σε γενικές γραμμές η ίδια (βλ. Πίνακες 3 έως 6). Και στις τρεις φάσεις της έρευνας, η ευρύτερη αποδοχή καταγράφεται στα κίνητρα που εντάσσονται στις κατηγορίες «επαγγελματική αναβάθμιση/εξέλιξη» και «ενδιαφέρον για τη μάθηση», κατά Boshier και Morstain & Smart. Όταν οι ερωτώμενοι έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν όλους τους λόγους συμμετοχής, η επιλογή «γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα» συγκεντρώνει ποσοστά 89,9% - 92,4%, δηλαδή εννέα στους δέκα συμμετέχοντες την δηλώνουν ως έναν από τους λόγους συμμετοχής, με αποτέλεσμα να ιεραρχείται ως πρώτος λόγος στη σχετική κατάταξη. Ακόμη όμως και στην περίπτωση της μίας επιλογής, ο συγκεκριμένος παράγοντας τοποθετείται σε υψηλή θέση στην κατάταξη (τρίτος παράγοντας για τις έρευνες του 2011 και 2013 και δεύτερος για την έρευνα του 2016). Σε συνδυασμό με την υψηλή θέση ενός άλλου παράγοντα που σχετίζεται άμεσα με την αξία της μάθησης («γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή»), μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η ανάγκη για διά βίου εκπαίδευση αποτελεί μια σταθερή πλέον αξία για το σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Παρόμοιες τάσεις εντοπίζονται και στους παράγοντες που σχετίζονται με την αποδοτικότητα στην εργασία, τη διατήρηση της θέσης εργασίας ή την εύρεση μιας καλύτερης εργασίας (αν και στην έρευνα του 2016 σημειώνεται μια σχετική κάμψη στα ποσοστά των δύο τελευταίων παραγόντων). Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι σε έρευνα των Τσεκούρα, Βεργίδη, Γκυπάλη & Καρφάκη (2014), η οποία διεξήχθη τους μήνες Οκτώβριο και Νοέμβριο του 2013, σε αυτοαπασχολούμενους,

²³ Επισημαίνουμε ότι οι επιλογές των ερωτώμενων κατά την έρευνα του 2013 είναι ίδιες με εκείνες της έρευνας του 2011, ενώ έχει συμπεριληφθεί μια επιπλέον κατηγορία εργαζομένων στο δείγμα (δημόσιοι υπάλληλοι), ενώ στην έρευνα του 2016 περιλαμβάνονται μόνον οι δέκα πρώτοι κατά σειρά παράγοντες για τα κίνητρα/λόγους και τα εμπόδια συμμετοχής.

υπαλλήλους και ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων εντοπίζονται παρόμοια ευρήματα ²⁴. Σημειώνουμε ότι με βάση τα ευρήματα από τις εις βάθος συνεντεύξεις (βλ. ενότητα 4.2) οι περισσότεροι ερωτώμενοι επιλέγουν εκφράσεις όπως «για να μην μένω στάσιμος», «ενδιαφέρον για τη δουλειά και στην επιστήμη μου» ή «ανάγκη για γνώση και μάθηση» για τους συγκεκριμένους λόγους παρακολούθησης. Σημειώνουμε επίσης, ότι στην έρευνα του Υπουργείου Παιδείας το 2010, οι δύο πρώτοι λόγοι (με ποσοστά 35%) είναι «για να κάνουν τη δουλειά τους καλύτερα» και «για να αυξήσουν τις γενικές τους γνώσεις». Χαμηλά στην ιεράρχηση βρίσκονται οι παράγοντες που εντάσσονται στις ομάδες της προσωπικής οικογενειακής ζωής και της κοινωνικής συμμετοχής. Για παράδειγμα, η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου και η διαφυγή από προβλήματα της προσωπικής και οικογενειακής ζωής είναι σε όλες τις περιπτώσεις στις δύο τελευταίες θέσεις. Πιθανόν η υποαντιπροσώπηση των δύο συγκεκριμένων ομάδων κινήτρων να συνδέεται και με το γεγονός ότι αναφερόμαστε σε προγράμματα που συνδέονται με το επάγγελμα, όμως όπως έχει προκύψει και από τις συνεντεύξεις στις περισσότερες των περιπτώσεων οι ερωτώμενοι θεωρούν πως η ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων ή τα ζητήματα της ενεργού πολιτεότητας δεν συνδέονται με την εκπαίδευση ενηλίκων. Το εύρημα αυτό εικάζουμε ότι συνάδει με τη σχετικά περιορισμένη ανάπτυξη της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων.

Σημαντικά ευρήματα των τριών φάσεων της έρευνας θεωρούμε πως είναι η σχετικά χαμηλή ένταση με την οποία εμφανίζονται τα κίνητρα της απόκτησης πιστοποιητικού στο σύνολο του δείγματος και η επιδότηση/οικονομικές απολαβές για την ομάδα των ανέργων. Η απόκτηση πιστοποιητικού βρίσκεται περίπου στο μέσον (όλες οι επιλογές) ή προς το τέλος της ιεράρχησης των παραγόντων (μία επιλογή). Πιθανώς αυτό να οφείλεται και στο χαμηλό βαθμό αναγνώρισης και πιστοποίησης της μη τυπικής εκπαίδευσης, ωστόσο αν συνεκτιμηθεί και με τις άλλες επιλογές κινήτρων προκύπτει ότι δεν ανιχνεύεται μια έντονη χρησιμοθηρική διάσταση στην παρακολούθηση προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων από τους πολίτες. Όσον αφορά το κίνητρο των οικονομικών απολαβών για τους ανέργους, με βάση τα ευρήματα της έρευνας προκύπτει ότι δεν εντοπίζεται στην έκταση εκείνη που θα επέτρεπε την ταύτιση της παρακολούθησης προγραμμάτων με την επιδότηση- όπως σε ένα μεγάλο βαθμό είναι η κοινή αντίληψη. Πράγματι, όπως είδαμε κατά την ανάλυση των κινήτρων για τους ανέργους, ο παράγοντας αυτός εμφανίζεται σε υψηλό βαθμό, κάτι που άλλωστε είναι αναμενόμενο με βάση τη δεινή οικονομική θέση της συγκεκριμένης ομάδας, όχι όμως σε τέτοια ένταση που να μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι για τους ανέργους δεν υπάρχουν άλλα, και μάλιστα σημαντικά, κίνητρα.

Συνεκτιμώντας τα ευρήματα των τριών φάσεων της έρευνας, αλλά και τα ευρήματα της έρευνας των Τσεκούρα κ.α., καθώς και τα ευρήματα που αφορούν την πρόθεση για συμμετοχή (όπως αναφέραμε τα ποσοστά αυτά κυμαίνονται μεταξύ 68,1% έως 75,7% για τις επιμέρους φάσεις της έρευνας), μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα, ότι ο θεσμός της εκπαίδευσης ενηλίκων παρουσιάζει μια αξιοσημείωτη αποδοχή και εδραίωση, ενώ παράλληλα δεν ανιχνεύονται έντονες τάσεις χρησιμοθηρικής πρόσληψης από τους πολίτες. Επομένως, το σχήμα που είχαμε προτείνει κατά την έρευνα του

²⁴ Πρβλ. και «... τόσο τα αποτελέσματα της ποσοτικής όσο και της ποιοτικής προσέγγισης της έρευνας συγκλίνουν στο ότι τα κίνητρα πρέπει να προσανατολίζονται στην ενίσχυση των δεξιοτήτων και των προσόντων των εκπαιδευομένων με απώτερο στόχο την αύξηση της αποδοτικότητας της εργασίας και της παρεπόμενης επιχειρησιακής απόδοσης... Η τάση αυτή έχει επιβεβαιωθεί και από την έρευνα του Καραλή (2013) σχετικά με τα κίνητρα και τα εμπόδια συμμετοχής» (Τσεκούρας, Βεργίδης, Γκυπάλη, & Καρφάκη, 2014, σ. 188).

2011 για την ερμηνεία της συμμετοχής σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, επιβεβαιώνεται και από τα ευρήματα των δύο επόμενων φάσεων της έρευνας (βλ. και Καραλής, 2013, σελ. 106):

Επικρατέστερο σχήμα για την ερμηνεία της συμμετοχής θεωρούμε ότι είναι η πρόταση «μου αρέσει να μαθαίνω, συμμετέχω σε πρόγραμμα, είμαι περισσότερος αποδοτικός στην εργασία μου», έναντι της πρότασης «συμμετέχω για το πιστοποιητικό, αυξάνω τα τυπικά μου προσόντα, διεκδικώ (διατηρώ) μια (καλύτερη) θέση εργασίας».

Αναφορικά με τα εμπόδια για τη συμμετοχή, ο πρώτος παράγοντας είναι το κόστος συμμετοχής, αφού και πάλι επιλέγεται από 8 στους 10 ερωτώμενους (με ποσοστά που κυμαίνονται μεταξύ 81,4% έως 83,4% για την περίπτωση όλων των επιλογών) – ενώ και στην περίπτωση της μίας επιλογής τα ποσοστά κυμαίνονται μεταξύ 38,1% έως 46,9% στις τρεις φάσεις της έρευνας. Στην περίπτωση της μίας επιλογής, το επόμενο εμπόδιο επιλέγεται σε ποσοστά 11,9% έως 16,1%, επομένως το κόστος εξακολουθεί να είναι ο βασικότερος αποτρεπτικός παράγοντας για συμμετοχή (βλ. Πίνακες 5 και 6). Προφανώς, ο παράγοντας αυτός εμφανίζεται σε τέτοια ένταση ως εμπόδιο λόγω των συνεπειών της οικονομικής κρίσης²⁵, καθώς η μείωση των εισοδημάτων και η κατακόρυφη αύξηση των ποσοστών ανεργίας είναι λογικό να περιορίζουν την πρόθεση συμμετοχής των πολιτών θέτοντας σε πρώτη προτεραιότητα επιλογές που συνδέονται με τη βελτίωση των όρων διαβίωσης και την κάλυψη άλλων επείγουσών αναγκών. Προκειμένου να αναδειχθεί ο βαθμός στον οποίο το κόστος λειτουργεί ως περιοριστικός παράγοντας, στις συνεντεύξεις κατά την πρώτη φάση της έρευνας τέθηκαν ερωτήσεις που αφορούσαν το ύψος του ποσού που θα μπορούσαν να διαθέσουν οι ερωτώμενοι για την παρακολούθηση προγραμμάτων και το είδος των δαπανών που θα μπορούσαν να περιορίσουν προκειμένου να συμμετάσχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Είναι χαρακτηριστικό της θετικής προδιάθεσης για συμμετοχή ότι περισσότεροι από τους μισούς προσδιόρισαν ακόμη και το ποσόν που θα μπορούσαν να διαθέσουν σε μηνιαία βάση (από 100 έως και 300 € σε ορισμένες περιπτώσεις), ενώ περίπου ένας στους τρεις ανέφερε πως θα μπορούσε να διαθέσει μέρος ή και όλο το ποσόν που θα διέθετε για διακοπές. Επίσης η βελτίωση του μισθού αναφέρεται ως ο πρώτος εκ των παραγόντων που θα διευκόλυναν τη συμμετοχή, με ποσοστά που διαχρονικά κινούνται στην περιοχή του 40%). Θεωρούμε συνεπώς πολύ σημαντικό το εύρημα πως σε συνθήκες οικονομικής κρίσης και ενώ δηλώνουν την οικονομική τους δυσπραγία, ένα μεγάλο μέρος όσων συμμετείχαν στις συνεντεύξεις εκφράζει την πρόθεση να αναζητήσει τρόπους για αναβάθμιση των προσόντων του μέσω της εκπαίδευσης.

Η έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων και η έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών είναι οι δύο επόμενοι παράγοντες, μετά το κόστος συμμετοχής, όταν επιλέγεται ένα εμπόδιο, ενώ διαχρονικά η έλλειψη πληροφόρησης για τη διεξαγωγή σεμιναρίων είναι ένα από τα σημαντικότερα εμπόδια. Η έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα προγράμματα που προσφέρονται είναι ο δεύτερος λόγος που καταγράφεται ως εμπόδιο όταν επιλέγονται όλοι οι παράγοντες, ενώ

²⁵ Σημειώνουμε όμως ότι στην περίπτωση της μίας επιλογής τα ποσοστά για τον συγκεκριμένο παράγοντα παρουσιάζουν μια σταδιακή μείωση μεταξύ των φάσεων της έρευνας, γεγονός που πιθανώς θα μπορούσε να αποδοθεί αφενός στην προσαρμογή των οικογενειακών προϋπολογισμών στις συνθήκες της δημοσιονομικής κρίσης και αφετέρου στη σχετική ενίσχυση άλλων εμποδίων, όπως η ποιότητα των προγραμμάτων.

κατατάσσεται στις πρώτες πέντε θέσεις όταν επιλέγεται ένας παράγοντας. Σημειώνουμε ότι και στην έρευνα του Υπουργείου Παιδείας το 2010 είναι ο τρίτος κατά σειρά παράγοντας που προσδιορίζεται ως εμπόδιο για συμμετοχή. Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να επισημάνουμε ότι για τα επιδοτούμενα προγράμματα και γενικότερα για τα προγράμματα που ανατίθενται από την Πολιτεία σε διάφορους φορείς είναι απαραίτητη προϋπόθεση η δημοσιοποίηση της υλοποίησής τους, ενώ θα ήταν εύλογο να υποθεθεί ότι οι ιδιωτικοί φορείς που διοργανώνουν προγράμματα επιδιώκουν την ευρύτερη δυνατή προβολή τους. Επομένως, το ζήτημα μάλλον εντοπίζεται στην καταλληλότητα των διαύλων που επιλέγονται για δημοσιοποίηση και στη διείσδυσή τους σε συγκεκριμένους πληθυσμούς – στόχους (λ.χ. δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι η δημοσίευση σε μια εφημερίδα είναι αρκετή προκειμένου οι άνεργοι να ενημερωθούν για τα προγράμματα που τους αφορούν). Σημειώνουμε ότι σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, όσο ανεβαίνει το εκπαιδευτικό επίπεδο τόσο μειώνεται η συχνότητα εμφάνισης του συγκεκριμένου εμποδίου.

Αμέσως μετά συναντώνται τα εμπόδια που συνδέονται με τις συνθήκες οργάνωσης των προγραμμάτων, ωστόσο θεωρούμε ότι ένα ιδιαίτερα σημαντικό εύρημα της έρευνας του 2016 είναι η άνοδος των ποσοστών για τον παράγοντα που συνδέεται με την ποιότητα των προγραμμάτων («η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα»). Στην περίπτωση που επιλέγεται ένας και μοναδικός αποτρεπτικός παράγοντας για τη συμμετοχή, η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων ιεραρχείται κατά την έρευνα του 2016 στην τέταρτη θέση (έκτη θέση στις δύο προηγούμενες φάσεις), αλλά με πολύ αυξημένα ποσοστά σχέση με τις προηγούμενες φάσεις της έρευνας (η αύξηση είναι της τάξης του 230%-320%). Συγκεκριμένα, στην έρευνα του 2011 το ποσοστό ήταν 3,3%, στην έρευνα του 2013 ήταν 2,6%, ενώ στην έρευνα του 2016 το ποσοστό ανέρχεται σε 11,1%. Σημειώνουμε, επίσης, ότι ποσοστό 24,8% δηλώνει ότι η βελτίωση της ποιότητας των σεμιναρίων θα μπορούσε να διευκολύνει τη συμμετοχή τους (βλ. και Πίνακα 7). Από τα δεδομένα της έρευνας μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι μετά το 2013 εντοπίζεται μια κάμψη στην ποιότητα υλοποίησης των προγραμμάτων. Καθώς η διερεύνηση των διαστάσεων της ποιότητας των προγραμμάτων δεν εντάσσεται στην εμβέλεια της παρούσας έρευνας, δεν είναι εφικτό να διατυπωθούν ασφαλή συμπεράσματα για τα αίτια και τους παράγοντες αυτής της πτωτικής τάσης. Η διερεύνηση των στοιχείων που κατά τους ερωτώμενους συναπαρτίζουν την ποιότητα των προγραμμάτων αποτέλεσε ένα από τα αντικείμενα των συνεντεύξεων κατά την πρώτη φάση της έρευνας. Όπως προέκυψε από την ανάλυση των σχετικών δεδομένων, σχεδόν όλοι οι ερωτώμενοι θεωρούν καθοριστικό στοιχείο τους εκπαιδευτές, ενώ περίπου οι μισοί αναφέρουν ως στοιχείο ποιότητας την ανταπόκριση του προγράμματος στις ανάγκες τους. Με δεδομένο ότι οι αναφορές για τους εκπαιδευτές δεν εμπεριείχαν αρνητικές συνδηλώσεις, πιθανώς οι αναφορές στην ποιότητα υλοποίησης να συνδέονται με ενδεχόμενα ελλιπή διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών. Σημειώνουμε ότι η άποψη πως τα προγράμματα δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες αναδεικνύεται ως εμπόδιο για ποσοστό 60% των ερωτώμενων και στην έρευνα του Υπουργείου Παιδείας το 2010. Ορισμένες πρόσθετες ενδείξεις μπορούν να προκύψουν από τα ευρήματα μιας άλλης έρευνας που διεξήχθη περίπου την ίδια περίοδο με αντικείμενο τη διερεύνηση των διαστάσεων της ποιότητας των προγραμμάτων, με βάση τις απόψεις

των εκπαιδευομένων (Καραλής, Λιοδάκη, Πανδής & Τσιλιγιάννη 2015). Στην έρευνα αυτή που έγινε σε δείγμα 514 εκπαιδευομένων σε προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης κατά τα έτη 2014 και 2015, οι εκπαιδευόμενοι ιεραρχούν τους παράγοντες που συγκροτούν την έννοια της ποιότητας ως εξής (αναφέρονται οι τρεις πρώτοι παράγοντες): ανταπόκριση του περιεχομένου στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, επίπεδο γνώσεων των εκπαιδευτών, κάλυψη εκπαιδευτικών αναγκών – επομένως είναι πιθανόν τα αίτια για την πτώση της ποιότητας των προγραμμάτων να πρέπει να συνδεθούν με τις παραπάνω διαστάσεις.

Επισημαίνουμε ότι όταν οι ερωτώμενοι επιλέγουν όλους τους παράγοντες, τα δέκα πρώτα στην κατάταξη εμπόδια εντάσσονται στην ομάδα των δομικών εμποδίων κατά Rubenson-Desjardins, ενώ επτά παράγοντες εντάσσονται στην ομάδα των θεσμικών και τρεις στην ομάδα των καταστασιακών κατά Cross εμποδίων. Όπως, είχαμε αναφέρει και στις προηγούμενες ερευνητικές εκθέσεις, τα προδιαθετικού τύπου εμπόδια ιεραρχούνται χαμηλά, κάτι που ενισχύει το συμπέρασμα που αναφέραμε στην ανάλυση των κινήτρων για τις θετικές προδιαθέσεις των πολιτών έναντι της διά βίου εκπαίδευσης. Το γεγονός ότι τα περισσότερα ή σε κάθε περίπτωση τα σημαντικότερα εμπόδια εντάσσονται στην ομάδα των δομικών εμποδίων προσφέρεται για μια διπλού τύπου ανάγνωση. Σε ένα πρώτο επίπεδο, σύμφωνα με το θεωρητικό σχήμα των Rubenson-Dejardins, καταδεικνύουν τον χαμηλό βαθμό ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα. Σε ένα δεύτερο όμως επίπεδο, υποδεικνύουν και τις παρεμβάσεις που είναι αναγκαίο να γίνουν προκειμένου να αυξηθεί η συμμετοχή σε βραχυπρόθεσμη και μεσοπρόθεσμη βάση, αφού οι παρεμβάσεις σε αυτούς τους παράγοντες αποδίδουν ταχύτερα έναντι των παρεμβάσεων που έχουν ως στόχο τα προδιαθετικού τύπου εμπόδια.

5.4. Γενικά Συμπεράσματα

Στην έρευνα που παρουσιάστηκε διερευνήθηκε ο βαθμός συμμετοχής των ενήλικων, και ειδικότερα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες μη τυπικής εκπαίδευσης, αλλά και τα κίνητρα και τα εμπόδια που προωθούν ή απομειώνουν αυτή τη συμμετοχή. Με βάση τα ποσοτικά και ποιοτικά ευρήματα των τριών φάσεων της έρευνας, διατυπώνουμε στη συνέχεια ορισμένα γενικά συμπεράσματα. Αναφορικά με τη συμμετοχή των πολιτών σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες τα ευρήματα της έρευνας βρίσκονται σε συμφωνία με αντίστοιχα ευρήματα παλαιότερων ερευνών. Συμπερασματικά, παρά την τεράστια απόσταση που δείξαμε ότι έχει διανύσει η ελληνική κοινωνία στο ζήτημα αυτό από τη μεταπολίτευση και εντεύθεν, η συμμετοχή των Ελλήνων πολιτών στη διά βίου εκπαίδευση κινείται σε αρκετά χαμηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να κατατάσσεται στις τελευταίες θέσεις των ευρωπαϊκών χωρών.

Η πρώτη δέσμη ευρημάτων αφορά τα ποσοστά συμμετοχής των πολιτών σε προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης και γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων. Σε διαχρονική βάση το ποσοστό συμμετοχής προσομοιάζει σε εκκρεμές το οποίο φαίνεται να κινείται στην περιοχή μεταξύ των 30 και 35 ποσοστιαίων μονάδων όταν σημειώνεται αύξηση του αριθμού των προγραμμάτων από ευρωπαϊκούς πόρους και «επανερχεται» στην περιοχή μεταξύ των 20 και 25 ποσοστιαίων μονάδων όταν ο

όγκος των επιδοτούμενων προγραμμάτων είναι σε ύφεση. Όπως προκύπτει από τα δεδομένα των τριών φάσεων της έρευνας ως «κατώφλιο συμμετοχής» κατά την περίοδο αυτή μπορεί να θεωρηθεί ένα ποσοστό που κινείται στην περιοχή του 25%. Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν αναλύσουμε τη συμμετοχή ως προς τα προγράμματα που σχετίζονται με το επάγγελμα και τα προγράμματα που αφορούν τη γενική παιδεία, παρατηρείται σχεδόν ο ίδιος βαθμός αυξομείωσης (για παράδειγμα, το έτος 2016 η μείωση και στους δύο τύπους προγραμμάτων είναι περίπου 15%), η συμμετοχή δηλαδή στους δύο τύπους προγραμμάτων παρουσιάζει παρόμοιες τάσεις μέσα στην εξεταζόμενη περίοδο.

Συνοπτικά μπορούμε να διατυπώσουμε το συμπέρασμα ότι σε ετήσια βάση ένας στους τέσσερις πολίτες συμμετέχει τουλάχιστον σε ένα πρόγραμμα διά βίου εκπαίδευσης, ενώ έξι στους δέκα πολίτες έχουν συμμετάσχει τουλάχιστον μια φορά στη ζωή τους σε πρόγραμμα. Ωστόσο, όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα τα ποσοστά αυτά θα πρέπει να θεωρηθούν ιδιαίτερος χαμηλά όταν συγκριθούν με τα αντίστοιχα ποσοστά των περισσότερων χωρών της Ευρώπης. Επίσης, σε συνθήκες δημοσιονομικής κρίσης και περιοριστικών πολιτικών η **μη συμμετοχή** συνιστά ένα ακόμη σοβαρό κοινωνικό ζήτημα. Όταν απλώς και μόνο παρατίθενται τα ποσοστά συμμετοχής ενδεχομένως να μην είναι άμεσα αναγνώσιμες και ορατές οι συνέπειες αυτών των χαμηλών επιδόσεων στους πολίτες, ενώ στις παρούσες συνθήκες της εκτεταμένης οικονομικής και κοινωνικής κρίσης πιθανόν να θεωρείται ως περιττή πολυτέλεια η συμμετοχή των ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Αν όμως αντί της συμμετοχής αναφερθούμε στην μη συμμετοχή και αν «αντικαταστήσουμε» τα ποσοστά με απόλυτους αριθμούς νομίζουμε ότι καθίστανται περισσότερο ορατές οι συνέπειες της περιορισμένης πρόσβασης των ενηλίκων σε δράσεις διά βίου εκπαίδευσης. Με βάση λοιπόν τα ερευνητικά ευρήματα, στις ιδιαίτερα δύσκολες οικονομικές συνθήκες της περιόδου που καλύπτει η έρευνα, 14 στους 15 ανέργους δεν έχουν τη δυνατότητα να αναβαθμίσουν τα προσόντα τους ώστε να ενταχθούν στην απασχόληση, 3 στους 4 αυτοαπασχολούμενους αλλά και 2 στους 3 μισθωτούς δεν έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν εκείνα τα προσόντα που θα τους επιτρέψουν να διατηρήσουν την εργασία τους. Ακόμη, 9 στους 10 πολίτες δεν συμμετέχουν σε προγράμματα γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων, δεν έχουν δηλαδή τη δυνατότητα να εκπαιδευτούν και να ενημερωθούν για τα προβλήματα που άπτονται όχι της επαγγελματικής, αλλά της προσωπικής και οικογενειακής σφαίρας ενδιαφερόντων τους.

Η εικόνα αυτή αποκτά μια ακόμη πιο προβληματική διάσταση, καθώς όπως αναδείχθηκε από τα ευρήματα της έρευνας η αποστέρση της συμμετοχής στη συνεχιζόμενη εκπαίδευση αφορά σε μεγαλύτερο βαθμό τους λιγότερο ευνοημένους: οι πολίτες με σχετικά χαμηλό επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης, οι χαμηλότερες εισοδηματικές κατηγορίες και οι εκτός της αγοράς εργασίας συμμετέχουν σε μικρότερο βαθμό στην εκπαίδευση, με αποτέλεσμα οι ήδη εγκαθιδρυμένες ανισότητες να μην αμβλύνονται αλλά, αντίθετα, να μεγεθύνονται. Παρά την κυρίαρχη αντίληψη στο δημόσιο λόγο, αλλά και στα εθνικά και διεθνή κείμενα διαμορφωτών πολιτικής, η διά βίου εκπαίδευση λειτουργεί ως ενισχυτής των υφιστάμενων ανισοτήτων. Ένας βασικός άξονας της παρούσας έρευνας είναι η αποτύπωση των ανισοτικών τάσεων που συνοδεύουν τη συμμετοχή. Όπως προκύπτει με βάση τα διαχρονικά ευρήματα της έρευνας, η διά βίου εκπαίδευση λειτουργεί ως ενισχυτής των ανισοτήτων που αναφέρθηκαν, κυρίως ως προς τις παραμέτρους του διαθέσιμου εισοδήματος, του εκπαιδευτικού επιπέδου και της θέσης στην

απασχόληση. Ζητούμενο εξακολουθεί να παραμένει η καλύτερη στόχευση των εφαρμοζόμενων πολιτικών, προκειμένου να καλυφθούν εκείνες οι κοινωνικές ομάδες για τις οποίες με βάση τα δεδομένα της έρευνας διαπιστώνεται υστέρηση κατά τη συμμετοχή (διαθέσιμο εισόδημα, χαμηλά εκπαιδευτικά επίπεδα, άνεργοι). Ειδικά στις τρέχουσες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες θεωρούμε αναγκαίο να υπογραμμίσουμε ότι με βάση τα δεδομένα της έρευνας φαίνεται μια διαμορφώνεται μια σταθερή εικόνα όπου οι άνεργοι έχουν σημαντικά λιγότερες ευκαιρίες συμμετοχής στη διά βίου εκπαίδευση σε σχέση με όσους εργάζονται. Αυτό θεωρούμε ότι έχει ως αποτέλεσμα να είναι ακόμη πιο δυσβάστακτες οι συνέπειες της ανεργίας, καθώς η αποστέρηση του δικαιώματος στην εργασία συνοδεύεται και από την αποστέρηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση και την αναβάθμιση των προσόντων.

Η τρίτη δέσμη ευρημάτων αφορά τα κίνητρα και τα εμπόδια, το σημαντικότερο εύρημα εδώ είναι η παγίωση της κατάστασης που είχε καταγραφεί ήδη από την πρώτη φάση της έρευνας. Με βάση τα δεδομένα των ερευνών των τριών φάσεων της έρευνας είμαστε σε θέση πλέον να αποτυπώσουμε με ευκρίνεια αφενός το προφίλ του ενήλικου εκπαιδευόμενου στην Ελλάδα ως προς τους λόγους και τα κίνητρα συμμετοχής και αφετέρου το πλήγμα των παραγόντων που την δυσχεραίνουν ή ακόμη και την ματαιώνουν. Όσον αφορά τα κίνητρα και τους λόγους συμμετοχής θεωρούμε ότι με βάση τα ευρήματα της έρευνας αποτυπώνεται μια πολύ θετική εικόνα για τη διά βίου εκπαίδευση. Κατά τα τελευταία σαράντα χρόνια φαίνεται ότι ο θεσμός της εκπαίδευσης ενηλίκων σταδιακά εδραιώνεται στην ελληνική κοινωνία, ενώ η χρησιμοθηρική πρόσληψή του από τους πολίτες δεν φαίνεται να συνιστά σημαντική τάση. Με βάση τα ευρήματα των τριών φάσεων της έρευνας, ο βασικός παράγοντας που λειτουργεί ανασταθικά στη συμμετοχή είναι το κόστος των προγραμμάτων, ενώ σημαντική είναι και η επίδραση των εμποδίων που συνδέονται με την έλλειψη χρόνου λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων ή φόρτου στην εργασία. Σημαντικό, επίσης, εμπόδιο είναι η έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τη διεξαγωγή προγραμμάτων, ενώ στην τελευταία φάση της έρευνας (2015, 2016), τα ευρήματά μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι έχουμε μια πτώση, αν όχι κατάρρευση, στην ποιότητα της υλοποίησης των προγραμμάτων, αφού τα ποσοστά για το συγκεκριμένο εμπόδιο έχουν τριπλασιαστεί.

Με βάση τα αναφερθέντα ποσοστά συμμετοχής θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι οι Έλληνες πολίτες δεν επιθυμούν να συμμετέχουν στη διά βίου εκπαίδευση, όμως τα ευρήματα της έρευνας κινούνται στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση: ποσοστό τριπλάσιο αυτών που συμμετέχουν εκδήλωσε την πρόθεση να παρακολουθήσει εκπαιδευτικό πρόγραμμα το επόμενο έτος. Μάλιστα, όσον αφορά τους λόγους παρακολούθησης οι περισσότεροι πολίτες επιλέγουν την αποδοτικότητα κατά την εργασία τους, αλλά και την ικανοποίηση από την επαφή με τη νέα γνώση. Οι παράγοντες που απομειώνουν, δυσχεραίνουν ή ακόμη και ακυρώνουν αυτή την πρόθεση συμμετοχής συνδέονται κυρίως με εμπόδια που προέρχονται από το χαμηλό βαθμό ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας ή την εσφαλμένη στόχευση των σχετικών μέτρων πολιτικής. Με βάση τα συμπεράσματα της έρευνας διατυπώνονται στην επόμενη ενότητα ορισμένες προτάσεις για την άρση των συνεπειών αυτών των εμποδίων, ενώ αναδεικνύεται πως ο στόχος των παρεμβάσεων εκπαιδευτικής πολιτικής επιβάλλεται να είναι διπλός: διεύρυνση της συμμετοχής των πολιτών συνδυαζόμενη με τη σταδιακή εξάλειψη των παρατηρούμενων ανισοτήτων τάσεων. Επιπροσθέτως, ως σημαντικό παράγοντα για την αύξηση της πρόσβασης των ενηλίκων

σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, θεωρούμε την ενεργοποίηση των μορφωμάτων της κοινωνίας των πολιτών, των συνδικάτων και της τοπικής αυτοδιοίκησης προκειμένου η διά βίου εκπαίδευση να αναπτυχθεί και να μορφοποιηθεί με βάση τις πρωτοβουλίες και τις ανάγκες των πολιτών.

Καταλήγοντας και συνεκτιμώντας τα ευρήματα των τριών φάσεων της έρευνας, θεωρούμε ως θετική εξέλιξη την αύξηση ή ακόμη και τη διατήρηση στα ίδια επίπεδα των ποσοστών συμμετοχής των πολιτών στη διά βίου εκπαίδευση, όταν αυτή σημειώνεται εν μέσω της σφοδρής δημοσιονομικής κρίσης των τελευταίων ετών. Σημεία προβληματισμού όμως εξακολουθούν να παραμένουν η αύξηση της απόστασης μεταξύ της Ελλάδας και του ευρωπαϊκού μέσου όρου, καθώς και η καθήλωση της χώρας στις τελευταίες θέσεις των ευρωπαϊκών χωρών ως προς τα ποσοστά συμμετοχής, αλλά και οι ανισοτικές τάσεις για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού (άνεργοι και πολίτες με χαμηλό επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης).

5.5. Προτάσεις για τη διεύρυνση της συμμετοχής

Στην ενότητα αυτή διατυπώνουμε ορισμένες προτάσεις πολιτικής, για το περιεχόμενο των οποίων θεωρούμε απαραίτητες τις παρακάτω διευκρινίσεις:

(α) Σε ορισμένες περιπτώσεις οι προτάσεις που διατυπώνονται σε έρευνες και μελέτες συγχέονται με τα αιτήματα προς την Πολιτεία και το κράτος. Οι προτάσεις που διατυπώνονται εδώ εδράζονται στα δεδομένα και τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας, τη συνεκτίμηση των δεδομένων του ποσοτικού και ποιοτικού μέρους της έρευνας, ενώ έχουν ληφθεί ιδιαίτερα υπόψη οι απόψεις των εμπειρογνομόνων και ειδικών που συμμετείχαν στην ομάδα εστίασης.

(β) Οι προτάσεις διατυπώνονται προς το κράτος αλλά και προς όλους τους εμπλεκόμενους με τη διά βίου μάθηση φορείς, έχοντας υπόψη ότι αφενός η Πολιτεία διαχρονικά επιδεικνύει πολύ αργά αντανακλαστικά στο πεδίο της διά βίου μάθησης και αφετέρου στις τρέχουσες συνθήκες είναι μάλλον δεδομένη η τύχη των προτάσεων που προϋποθέτουν κρατική χρηματοδότηση. Όμως, θεωρούμε ότι ακριβώς τώρα, δηλαδή στις συνθήκες της κρίσης, είναι απολύτως απαραίτητο να στηρίξει το κράτος μέσω επιλεγμένων παρεμβάσεων και στοχευμένων χρηματοδοτήσεων τα μέτρα που θα συμβάλουν στην αύξηση της συμμετοχής των πολιτών σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Ωστόσο, η συγκυρία προσφέρεται και για την ανάδειξη του ρόλου που είναι σε θέση να διαδραματίσουν στην ανάπτυξη της διά βίου εκπαίδευσης, η τοπική αυτοδιοίκηση, τα συνδικάτα, οι φορείς υλοποίησης, οι εθελοντικές οργανώσεις και τα μορφώματα της κοινωνίας των πολιτών προκειμένου να αναπτυχθεί η κινηματική διάσταση της εκπαίδευσης ενηλίκων και να εδραιωθεί ακόμη περισσότερο στη συλλογική συνείδηση η σημασία της διά βίου μάθησης.

(γ) Οι προτάσεις κινούνται στην κατεύθυνση της άρσης των εμποδίων που εντοπίστηκαν στην έρευνα (κυρίως: κόστος συμμετοχής, έλλειψη πληροφόρησης, έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων, στοιχεία ποιότητας των προγραμμάτων), αλλά εστιάζουν και στα δύο μείζονα ευρήματα αυτής

της έρευνας - δηλαδή στο χαμηλό ποσοστό συμμετοχής και στις ανισότητες που αποκαλύπτει η διάρθρωση αυτής της συμμετοχής.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, τα εμπόδια για συμμετοχή εντοπίζονται σχεδόν αποκλειστικά στις κατηγορίες των δομικών (καταστασιακά και θεσμικά), με άλλους όρους όπως προκύπτει από το σχήμα των Rubenson-Desjardins οφείλονται αφενός στην ισχνή ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας και αφετέρου στην αδυναμία των φορέων να υλοποιήσουν δράσεις εναρμονισμένες με τις απαιτήσεις και τις ανάγκες των πολιτών. Στην ισχνή ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας προστίθεται, τουλάχιστον για την περίπτωση της συμμετοχής στη διά βίου εκπαίδευση, και η διαχρονικά διαπιστωμένη ανεπάρκεια για στοχοθετημένες δράσεις που να προσεγγίζουν τους πολίτες που έχουν περισσότερες ανάγκες και ταυτόχρονα λιγότερες δυνατότητες για συμμετοχή, κάτι που καθιστά απολύτως απαραίτητη τη διενέργεια αξιόπιστων μελετών διερεύνησης εκπαιδευτικών αναγκών. Αναγκαία είναι, επίσης, και η περιοδική διεξαγωγή ερευνών όπως η παρούσα, προκειμένου να δίνεται η δυνατότητα σύγκρισης των στοιχείων, διερεύνησης των ανισοτικών τάσεων, αλλά και αποτύπωσης των κινήτρων και εμποδίων. Προς την κατεύθυνση αυτή θα ήταν σκόπιμο να θεσμοθετηθεί η λειτουργία Παρατηρητηρίων Διά Βίου Εκπαίδευσης στις διοικητικές περιφέρειες της χώρας ώστε τα ζητήματα που αφορούν τη συμμετοχή των πολιτών σε εκπαιδευτικά προγράμματα, τη διερεύνηση εκπαιδευτικών αναγκών και την αξιολόγηση των παρεμβάσεων να αποτυπώνονται σε περιοδική βάση και σε όσο το δυνατόν περισσότερο αποκεντρωμένη κλίμακα.

Με δεδομένη την εξαιρετικά σημαντική πτώση της ποιότητας στην εκπαίδευση ενηλίκων, όπως αυτή αποτυπώθηκε στις μετρήσεις για το έτος 2016, ως πλέον επείγουσα προτεραιότητα αναδεικνύεται η υιοθέτηση μέτρων πολιτικής προκειμένου να αναστραφεί αυτή η τάση και να περιοριστούν οι αυτονόητες επιπτώσεις που επιφέρει όχι μόνον στα ποσοστά συμμετοχής αλλά και στην αξιοποίηση των πόρων που διατίθενται για τη διά βίου μάθηση. Καταρχάς είναι αναγκαία η θεσμοθέτηση ενός κοινά αποδεκτού συστήματος διερεύνησης των εκπαιδευτικών αναγκών σε μακρο κλίμακα προκειμένου να προσφέρονται προγράμματα σε αντικείμενα συναφή προς τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των πολιτών. Είναι αναγκαίο επίσης μετά από μια μακρά περίοδο απορρύθμισης, σημαντικός σταθμός της οποίας υπήρξε ο νόμος 4093/2012, με τον οποίο καταργήθηκαν οι προδιαγραφές ποιότητας για τους φορείς που υλοποιούν προγράμματα με δημόσιους πόρους (προδιαγραφές για τα στελέχη των φορέων, πρόβλεψη για συστήματα σχεδιασμού και αξιολόγησης) να εκδηλωθεί μια στοχευμένη παρέμβαση της Πολιτείας για την ποιοτική αναβάθμιση των φορέων που διαχειρίζονται δημόσιους πόρους. Η πολιτική που δίνει έμφαση στην αποτίμηση της ποιότητας των εκροών, η οποία εφαρμόζεται με ολοένα και μεγαλύτερη ένταση την τελευταία δεκαετία, αποδεικνύεται ανεπαρκής στην πράξη όπως προκύπτει από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας. Η εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης πολιτικής ποιότητας είναι αυτονόητο ότι περιλαμβάνει όλα τα στάδια μιας παρέμβασης, από την ανάπτυξη των επαγγελματικών περιγραμμάτων, τη διερεύνηση εκπαιδευτικών αναγκών, το σχεδιασμό του προγράμματος, τις διαδικασίες υλοποίησης, την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων έως και την αξιολόγηση των επιπτώσεων (impact evaluation). Σημειώνουμε ότι οι διαδικασίες υλοποίησης των προγραμμάτων δεν είναι απλώς και μόνον ένα «μαύρο κουτί» για το μετασχηματισμό των εισροών

σε εκροές, η σημασία του οποίου θα αναδειχθεί από τα μαθησιακά αποτελέσματα (όπως έντονα προβάλλεται στο πλαίσιο των πολιτικών διασφάλισης ποιότητας με έμφαση στις εκροές), αλλά, αντίθετα, είναι η σημαντικότερη συνιστώσα μιας παρέμβασης από τα χαρακτηριστικά της οποίας κρίνεται τόσο η ποιότητα όσο και η αποτελεσματικότητά της. Βασικό στοιχείο για την αναβάθμιση της ποιότητας των προγραμμάτων είναι και η παρέμβαση στο σύστημα εκπαίδευσης και πιστοποίησης των εκπαιδευτών, ώστε ο εποπτικός ρόλος της Πολιτείας να μην περιορίζεται μόνον στην πιστοποίηση του προσόντος. Στοιχείο ποιότητας ακόμη, θα μπορούσε να θεωρηθεί η ένθεση ενοτήτων σχετικών με την ανάπτυξη κοινωνικών και οριζόντιων ικανοτήτων σε προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, στο λογικό της «διεύρυνσης περιεχομένου» που είχε θεσμοθετηθεί το 1984 για τα τμήματα του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης ή της ένθεσης των ενοτήτων εξεύρεσης εργασίας ή υγιεινής και ασφάλειας στο χώρο εργασίας που καθιερώθηκε για τα επιδοτούμενα προγράμματα από τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Η σταδιακή αύξηση της εγκυρότητας και αναγνωρισιμότητας των πιστοποιητικών της μη τυπικής εκπαίδευσης, είναι παράγοντας που θα αυξήσει τη συμμετοχή στη διά βίου εκπαίδευση και εδώ ο ρόλος της Πολιτείας και των αρμόδιων φορέων (ειδικά του ΕΟΠΠΕΠ) είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Στο πλαίσιο αρμοδιότητας των επιτελικών φορέων της Πολιτείας και των συναρμόδιων Υπουργείων εντάσσεται επίσης και η αξιολόγηση μέτρων πολιτικής που εφαρμόζονται σε μεγάλη κλίμακα (όπως λ.χ. του μέτρου των επιταγών κατάρτισης / vouchers), προκειμένου να διαπιστώνεται με έγκυρο τρόπο η θετική ή αρνητική επίπτωση που αυτά έχουν στο πεδίο της διά βίου εκπαίδευσης και στη δυνατότητα των πολιτών να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Τέλος, είναι αναγκαία η αξιοποίηση της εμπειρίας των φορέων, των κοινωνικών εταίρων και της επιστημονικής κοινότητας του πεδίου, με στόχο όπως έχει ήδη αναφερθεί την ανάπτυξη μιας ενδογενούς ατζέντας για τη διά βίου μάθηση προκειμένου να δοθεί έμφαση σε ζητήματα και προβλήματα που έχουν άμεση σχέση με τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της χώρας.

Η γενική εκπαίδευση ενηλίκων συνιστά προνομιακό πεδίο παρέμβασης για την τοπική αυτοδιοίκηση, τις εθελοντικές οργανώσεις, τα συνδικάτα, αλλά και τα πολιτικά κόμματα. Όπως προέκυψε από την έρευνα, οι πολίτες που συμμετέχουν σε εθελοντικές οργανώσεις και συνδικάτα παρουσιάζουν και υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων. Με δεδομένο ότι τα προγράμματα γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων έχουν συνήθως μικρότερο κόστος από αυτά της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης (κατά μείζονα λόγο όταν οι εκπαιδευτές και συντονιστές συμμετέχουν σε εθελοντική βάση), είναι εφικτό να πολλαπλασιαστούν οι δράσεις γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων και ενημέρωσης των πολιτών και μάλιστα με θεματικές που εντάσσονται στην εμβέλεια των ενδιαφερόντων και της παρέμβασης της κοινωνίας των πολιτών και όχι κατ' ανάγκη στις προτεραιότητες που τίθενται κεντρικά από το κράτος. Η προώθηση της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων και η ισόρροπη ανάπτυξή της σε σχέση με τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση, συνιστά μια από τις βασικές προτεραιότητες στην κατεύθυνση της αύξησης των ποσοστών συμμετοχής. Οι χειμαζόμενες από την κρίση ομάδες του πληθυσμού έχουν μεγαλύτερη ανάγκη για συμμετοχή σε προγράμματα που άπτονται της προσωπικής και οικογενειακής τους ζωής (ενδεικτικά: συμβουλευτική για ανεργία, προγράμματα για γονείς, εξοικείωση με τις νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο). Επιπροσθέτως, τα προγράμματα

γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων μπορούν να στοχοθετηθούν κατά τρόπο που να καταπολεμούν τις διαπιστωθείσες από την έρευνα ανισότητες στη συμμετοχή, για παράδειγμα στα προγράμματα αυτού του τύπου είναι περισσότερο εφικτό να θεσπιστούν θετικές διακρίσεις για πολίτες με σχετικά χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο ή με ανεπαρκές εισόδημα, αλλά και για πολίτες που βρίσκονται εκτός απασχόλησης. Ωστόσο, πέραν των όσων αναφέρθηκαν, η μείζων παρέμβαση για την ανάπτυξη της γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων είναι η (επανα)λειτουργία των Κέντρων Διά Βίου Μάθησης στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Η έλλειψη πληροφόρησης για τα προσφερόμενα εκπαιδευτικά προγράμματα αποτελεί ένα από τα βασικά εμπόδια σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, είναι γεγονός ότι για τα περισσότερα των προγραμμάτων, και οπωσδήποτε για εκείνα που εντάσσονται σε χρηματοδοτούμενες από ευρωπαϊκούς πόρους δράσεις, είναι υποχρεωτική η ευρύτερη δυνατή δημοσιοποίηση. Πιθανώς οι δίσυλοι κοινοποίησης που επιλέγονται δεν είναι αποτελεσματικοί και επομένως είναι αναγκαίο να εξεταστεί η χρήση και άλλων μέσων εκτός των συνήθων και συμβατικών (εκτός λ.χ. των εφημερίδων ή του διαδικτύου). Επίσης, μάλλον είναι αναγκαίο να διαφοροποιηθεί η φορά της ενημέρωσης ώστε η ενημέρωση να κατευθύνεται προς τους πληθυσμούς-στόχους και όχι οι πληθυσμοί προς την ενημέρωση. Για παράδειγμα, η αποστολή μηνυμάτων με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο καθώς και αυτοματοποιημένων μηνυμάτων μέσω κινητών τηλεφώνων σε επιλεγμένες κατά περίπτωση ομάδες-στόχους, ή η αξιοποίηση των κοινωνικών δικτύων πιθανόν θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στην αποτελεσματικότερη ενημέρωση των ενδιαφερομένων πολιτών. Ακόμη είναι απολύτως εφικτό να λειτουργήσει ένα εστιακό σημείο ενημέρωσης, όπως ήταν κατά το παρελθόν το step.gov.gr, στο οποίο να υπάρχει δυνατότητα παραμετρικής αναζήτησης με βάση προεπιλεγμένα χαρακτηριστικά του προγράμματος (λ.χ. περιοχή, ομάδα-στόχος, αντικείμενο).

Το κόστος συμμετοχής συνιστά ένα πολυπαραγοντικό πρόβλημα, καθώς όπως προκύπτει από τα ευρήματα της έρευνας συνδέεται άμεσα με τις συνέπειες της κρίσης, αλλά και με τις ανισότητες που ενυπάρχουν στον πληθυσμό. Οι προτάσεις που μπορούν να διατυπωθούν για το ζήτημα αυτό προσκρούουν στην αδυναμία του κράτους να διαθέσει πόρους κατά την τρέχουσα περίοδο, ωστόσο θεωρούμε ότι θα ήταν εφικτή η μεταφορά έστω και περιορισμένων πόρων ή η ανακατανομή των ήδη διατιθέμενων προς τις ομάδες του πληθυσμού που δεν έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να εξεταστεί η αύξηση του επιδόματος παρακολούθησης προγραμμάτων για συγκεκριμένες ομάδες (άνεργοι, πολίτες με χαμηλό εισόδημα, ευάλωτες ομάδες) ή η προσφορά ακόμη περισσότερων προγραμμάτων κατά προτεραιότητα για τις ομάδες αυτές. Ωστόσο, σημειώνουμε ότι πέραν της άμεσης κάλυψης ή επιδότησης του κόστους συμμετοχής, ορισμένα από τα μέτρα που προτείνονται εδώ (λ.χ. η προσφορά προγραμμάτων από εθελοντικές οργανώσεις ή η δραστηριοποίηση των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης), μπορούν να συμβάλουν στην απομείωση της επίδρασης του συγκεκριμένου ανασταλτικού παράγοντα.

Η έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων είναι, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, το δεύτερο κατά σειρά σημαντικότητας εμπόδιο. Η προσφορά προγραμμάτων με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (κάτι που σημειώνεται ως παράγοντας διευκόλυνσης της συμμετοχής από πο-

σοστό 37,9% στην τελευταία φάση της έρευνας) δεν θεωρούμε ότι μπορεί να συνεισφέρει ριζικά στην επίλυση του προβλήματος. Είναι αρκετά διαδεδομένη η άποψη ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν απαιτεί σημαντικό χρόνο για εκπαίδευση, ωστόσο είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση απλώς μετατρέπει κατακερματισμένο προσωπικό χρόνο σε εκπαιδευτικό, οι απαιτήσεις σε χρόνο μελέτης εξακολουθούν να είναι σημαντικές ανεξαρτήτως της φυσικής παρουσίας σε χώρο εκπαίδευσης. Όμως, φορείς με μακροχρόνια εμπειρία και διαπιστωμένα έγκυρη παρουσία στον τομέα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, μπορούν να διευρύνουν την παρέμβασή τους στο πεδίο της διά βίου μάθησης προσφέροντας, πέραν των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών, και αναγνωρισμένα προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης.

Αποτελεσματική θεωρούμε ότι μπορεί να αποδειχθεί η θεσμοθέτηση ορισμένων μέτρων, όπως π.χ. η εκπαιδευτική άδεια μικρής διάρκειας ή η παροχή διευκολύνσεων στους εργαζόμενους. Μέτρα για την ενίσχυση της πρόσβασης των εργαζομένων στη διά βίου εκπαίδευση είναι αναγκαίο να αποτελέσουν άξονες πολιτικής ειδικά στο χώρο των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Είναι γεγονός ότι τα οικονομικά δεδομένα των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στις συνθήκες της κρίσης είναι αποτρεπτικά για οποιαδήποτε επένδυση στο χώρο της εκπαίδευσης, αφού οι περιορισμένοι πόροι τους διατίθενται για την επιβίωση της επιχείρησης σε ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες. Όμως η σταδιακά αυξανόμενη αποχή των εργαζομένων στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις από εκπαιδευτικές δραστηριότητες δεν είναι παρά η αρχή ενός φαύλου κύκλου (δεινή οικονομική κατάσταση, αδυναμία εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού, σταδιακή απασίωση των προσόντων των εργαζομένων, πτώση της ανταγωνιστικότητας, δεινή οικονομική κατάσταση). Με δεδομένο ότι η μικρή και μεσαία επιχείρηση είναι ο κορμός της οικονομίας και της απασχόλησης στην Ελλάδα, είναι απολύτως αναγκαίο να ληφθούν μέτρα για την αύξηση της πρόσβασης αυτών των επιχειρήσεων σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Μια λύση θα μπορούσε να είναι η δημιουργία συμπράξεων σε τοπικό ή/και κλαδικό επίπεδο (clusters), προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα συμμετοχής σε εργαζόμενους από διαφορετικές μικρές επιχειρήσεις. Ακόμη, είναι αναγκαίο ειδικά στην παρούσα φάση να εξεταστεί η παροχή κινήτρων προς τις επιχειρήσεις για τη συμμετοχή των εργαζομένων σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Για παράδειγμα, οι αιτήσεις για ένταξη σε επενδυτικά σχέδια θα μπορούσαν να συνοδεύονται από χαρτογράφηση των ειδικοτήτων και των προσόντων που απαιτούνται και σε περίπτωση που αυτά δεν είναι διαθέσιμα να προβλέπεται το χρονοδιάγραμμα και ο προϋπολογισμός για την απόκτησή τους μετά την επιδότηση.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Βεργίδης, Δ. (1982). Η παρέμβαση των διεθνών οργανώσεων στην ελληνική εκπαιδευτική πολιτική, στο Κέντρο Μεσογειακών Μελετών, *Κριτική της εκπαιδευτικής πολιτικής (1974-1981)*. Αθήνα: Κέντρο Μεσογειακών Μελετών, σσ. 7-38.

Βεργίδης, Δ. (1985). Η διαρκής εκπαίδευση στην Ελλάδα στα πλαίσια του θεσμού της Λαϊκής Επιμόρφωσης, στο Μ. Debesse & Γ. Mialaret (επιμ.), *Οι Παιδαγωγικές Επιστήμες: Διαρκής Εκπαίδευση και κοινωνικοπολιτιστική εμπύχωση* (τόμος 8). Αθήνα: Δίπτυχο, σσ. 582-624.

Βεργίδης, Δ. (1995). *Υποεκπαίδευση: κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις*. Αθήνα: Ύψιλον/Βιβλία.

Βεργίδης, Δ. (2001). Διαβίου Εκπαίδευση και Εκπαιδευτική Πολιτική, στο Κ. Π. Χάρης, Ν. Β. Πετρουλάκης, & Σ. Νικόδημος (επιμ.), *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Διαβίου Μάθηση: διεθνής εμπειρία και ελληνική προοπτική*. Αθήνα: Ατραπός, σσ. 127-144.

Βεργίδης, Δ. (2002). Παρέμβαση στη Συνεδρία «Ενήλικοι εκπαιδευόμενοι: Χαρακτηριστικά, ανάγκες, τρόποι μάθησης», στο Α. Κόκκος (επιμ.), *Πρακτικά της Διεθνούς Συνδιάσκεψης για την Εκπαίδευση Ενηλίκων* (Πάντειο Πανεπιστήμιο, 23-25/11/2001). Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 118-121.

Βεργίδης, Δ. (2005α). Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα, στο *Πρακτικά του 1ου Συνεδρίου της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων* (22-23/10/2004). Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 55-72.

Βεργίδης, Δ. (2005β). Κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων, στο Δ. Βεργίδης, & Ε. Πρόκου, *Στοιχεία κοινωνικο-οικονομικής λειτουργίας και θεσμικού πλαισίου*, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, σσ. 52-57.

Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος. (2009). *Έρευνα Εκπαίδευσης Ενηλίκων*. Αθήνα: ΓΓΕΣΥΕ.

Γουγουλάκης, Π. (2011). *Διδακτική για κοινωνικά ευάλωτους – τι, πώς και γιατί;*, Εναρκτήρια ομιλία στο Συνέδριο «Εκπαίδευση και Κοινωνική Ένταξη Ευάλωτων Ομάδων», Θεσσαλονίκη 24-26/6/2011, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Γούλας, Χ. (2006). Ο ρόλος και ο βαθμός συμμετοχής των ενηλίκων καταρτιζομένων στη διαδικασία κατάρτισής τους, *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 7, σσ. 3-11.

Δεμερτζής, Ν., Σταυρακάκης, Γ., Ντάβου, Μ., Αρμενάκης, Χρηστάκης, Ν., Γεωργαράκης, Ν., & Μπούμπαρης, Ν. (2008). *Νεολαία, ο αστάθμητος παράγοντας*; Αθήνα: Πολύτροπον.

Δημουλάς, Κ. (2002). *Κράτος Πρόνοιας και Επαγγελματική Κατάρτιση: η περίπτωση της Ελλάδας (1980-2000)* (διδακτορική διατριβή). Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης ΕΚΠΑ.

ΕΣΥΕ (1983). *Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος*. Αθήνα: ΕΣΥΕ.

Ζωντήρος, Δ. (2006). *Τα κίνητρα συμμετοχής των ενηλίκων εκπαιδευομένων σε προγράμματα που προσφέρονται από Εργαστήρια Ελευθέρων Σπουδών* (διπλωματική εργασία). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ & VPRC (2008). *Η Διά Βίου Εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Ιωσηφίδου, Μ. (2005). *Η Λαϊκή Επιμόρφωση στον νομό Κυκλάδων κατά την περίοδο 1982-1989* (διπλωματική εργασία). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Καραλής, Θ. (2002). *Η εξέλιξη του δικτύου της Λαϊκής Επιμόρφωσης κατά την περίοδο 1989-1999* (διδακτορική διατριβή). Πάτρα: Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης Πανεπιστημίου Πατρών.

Καραλής, Θ. (2008). *Διά Βίου Μάθηση, Εκπαίδευση Ενηλίκων και Ενεργός Πολίτης*, στο Σ. Μπάλιας (επιμ.), *Ενεργός Πολίτης και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σσ. 125-150.

Καραλής, Θ. (επιμ.) (2009). *Το πεδίο της Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης στο πλαίσιο της Διά Βίου Μάθησης στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ και ΕΚΕΠΙΣ.

Καραλής, Θ. (2010). *Η εξέλιξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα*, στο Δ. Βεργίδης, & Α. Κόκκος (επιμ.), *Εκπαίδευση Ενηλίκων: διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 17-42.

Καραλής, Θ. (2013). *Κίνητρα και εμπόδια για τη συμμετοχή των ενηλίκων στη Διά Βίου Εκπαίδευση*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ και ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.

Καραλής, Θ. (2014). *Κίνητρα και εμπόδια για τη συμμετοχή των ενηλίκων στη Διά Βίου Εκπαίδευση – Ερευνητική έκθεση για το έτος 2013*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ και ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.

Καραλής, Θ., Λιοδάκη, Ν., Πανδής, Π., & Τσιλιγιάννη, Σ. (2015). *Διαστάσεις και διασφάλιση ποιότητας στην διά βίου εκπαίδευση: περιορισμοί και προοπτικές*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Καραντινός, Δ. (2010). *Συμμετοχή στη Διά Βίου Μάθηση: Τάσεις και Προοπτικές*, στο Δ. Βεργίδης & Α. Κόκκος (επιμ.), *Εκπαίδευση Ενηλίκων: διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 43-62.

Κόκκος, Α. (2001). *Η ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευομένων στα προγράμματα διά βίου εκπαίδευσης*, στο Κ. Π. Χάρης, Ν. Β. Πετρουλάκης, & Σ. Νικόδημος (επιμ.), *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Διαβίου Μάθηση: διεθνής εμπειρία και ελληνική προοπτική*. Αθήνα: Ατραπός, σσ. 173-183.

- Κόκκος, Α. (2004). Οι εκπαιδευτές ενηλίκων και η εκπαίδευσή τους, *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 1, σσ. 12-23.
- Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκος, Α. (2007). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων ως Διακριτό Θεσμικό και Επιστημονικό Πεδίο*, *Διά Βίου*, 1, σσ. 45-48.
- Μουζέλης, Ν. (επιμ.), συγγραφική ομάδα: Δ. Βεργίδης, Σ. Γκλαβιάς, Μ. Κουτούζης, & Ν. Φωτόπουλος (2012). *Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: όψεις και βασικά μεγέθη της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην προ Μνημονίου εποχή*. Αθήνα: ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ.
- Παϊδούση, Χ. (2013). Επαγγελματική Κατάρτιση στην Περίοδο της Οικονομικής Κρίσης, στο Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού, *Εργασία και Απασχόληση στην Ελλάδα – Ετήσια Έκθεση 2012*. Αθήνα: ΕΙΕΑΔ, σσ.155-186.
- Παϊδούση, Χ. (2014). Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση: Μεγάλες Προσδοκίες, Φτωχά Αποτελέσματα, στο Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού, *Εργασία και Απασχόληση στην Ελλάδα – Ετήσια Έκθεση 2012*. Αθήνα: ΕΙΕΑΔ, σσ.173-208.
- Ρομπόλης, Σ., Δημουλιάς, Κ., & Γαλατά, Β. (1999). *Η Διά Βίου Επαγγελματική Κατάρτιση στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ.
- Τσεκούρας, Κ., Βεργίδης, Δ., Γκυπάλη, Α., & Καρφάκη, Ε. (2014). *Διερεύνηση αναγκών εκπαίδευσης στις μικρές επιχειρήσεις και επιπτώσεις των εκπαιδευτικών προγραμμάτων*. Αθήνα: ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.
- Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων & Public Issue (2011). *Έρευνα κοινής γνώμης επί ζητημάτων διά βίου μάθησης: βασικά συμπεράσματα*. Αθήνα: ΥΠΔΒΜΘ & Public Issue.
- Χασάπης, Δ. (1997). *Πρόσβαση, ποιότητα και εύρος της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.
- Jarvis, P. (2004). Το νόημα της ισόβιας μάθησης για τη διά βίου εκπαίδευση (μτφ. Α. Μανιάτη), *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 1, σσ. 4-11.
- Jarvis, P. (2005). Εκπαίδευση Ενηλίκων: προσωρινό φαινόμενο ή μόνιμη πραγματικότητα; (μτφ. Γ. Κουλαουζίδης), στο Α. Κόκκος (επιμ.) *Πρακτικά του 1ου Συνεδρίου της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 19-28.
- Jarvis, P. (2006). *Τριάντα λεπτά με τον Καθηγητή Peter Jarvis (συνέντευξη στον Γιώργο Κουλαουζίδη)*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ξενόγλωσση

Becker, H. S., Geer, B., & Hughes, E. (1968). *Making the Goals: The Academic Side of College Life*. New York: Wiley and Sons.

Becker-Patterson, M. (2018). The Forgotten 90%: Adult Nonparticipation in Education, *Adult Education Quarterly*, 68(1), pp. 41-62.

Benn, R. (1997). Participation in adult education: breaking boundaries or deepening inequalities? In P. Armstrong, N. Miller and M. Zucas (eds.) *Crossing Borders: Breaking Boundaries*, SCUTREA 27th Annual Conference Proceedings, pp. 31-34.

Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism, Perspective and Method*. New Jersey: Prentice Hall.

Boshier, R. (1971). Motivational orientations of Adult Education participants: A factor analytic exploration of Houle's typology, *Adult Education Journal*, 21/2, pp. 3-26.

Boshier, R. (1973). Educational Participation and Dropout: a Theoretical Model, *Adult Education Quarterly*, 23/4, pp. 255-282.

Boshier, R. (1991). Psychometric properties of the alternative form of Educational Participation Scale, *Adult Education Quarterly*, 21, pp. 3-26.

Boshier, R., & Collins, J. B. (1985). The Houle typology after twenty-two years: A large scale empirical test, *Adult Education Quarterly*, 35/3, pp. 113-130.

Boshier, R., & Collins, J. B. (1996). Education Participation Scale Factor Structure and Socio-Demographic Correlates for 12000 learners, *International Journal of Lifelong Education*,

Brunner, E. S., Wilder, D. S., Kirchner, C., & Newberry, J., Jr. (1959). *An Overview of Adult Education Research*. Chicago: Adult Education Association.

Boucoulas, M. (1988). *Adult Education in Greece*. Vancouver: University of British Columbia and International Council for Adult Education.

Chisholm, L., Larson, A., & Mossoux, A. F. (2004). *Lifelong Learning: citizens' views in close-up, findings from a dedicated Eurobarometer survey*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities & CEDEFOP.

Coombs, P. H. (1968). *The World Educational Crisis: A Systems Analysis*. New York: Oxford University Press.

Coombs, P. H., & Ahmed M. (1974). *Attacking Rural Poverty: How Non-formal Education Can Help*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

- Cross, P., K. (1981). *Adults as learners: increasing participation and facilitating learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Crowther, J. (2000). Participation in adult and community education: a discourse of diminishing returns, *International Journal of Adult Education*, 19/6, pp. 479-492.
- Dave, R. H. (ed.) (1976). *Foundations of Lifelong Education*. New York: Pergamon Press.
- Edwards, R. (1991). The politics of meeting learner needs: power, subject, subjugation, *Studies in the Education of Adults*, 23/1, pp. 85-97.
- European Commission (2002). *European social statistics – Continuing Vocational Training Survey (CVTS-2)*. Luxembourg: European Communities.
- European Commission (2012). *Strategies for Improving Participation In and Awareness of Adult Learning*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- Fujita-Starck, P. J. (1996). Motivations and characteristics of Adult Students: Factor stability and construct validity of the Educational Participation Scale, *Adult Education Quarterly*, 47/1, pp. 29-40.
- Goglio, V., & Meroni, E. C. (2014). *Adult participation in Lifelong Learning: the impact of using a 12-months or 4-weeks reference period – Technical Briefing* (Joint Research Centre of the European Commission). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Houle, C. O. (1961). *The Inquiring Mind*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Kailis, E., & Pilos, S. (2005). *Lifelong Learning in Europe*. Eurostat.
- Karalis, T. (2017). Shooting a moving target: The Sisyphus boulder of increasing participation in adult education during the period of economic crisis, *Journal of Adult and Continuing Education*, 23(1), 78-96.
- Karalis, T., & Pavlis-Korres, M. (2010). Lifelong Education in Greece: a Critical Review of Policies and Institutions, In M. P. Caltone (ed.) *Handbook of Lifelong Learning Developments*. New York: Nova Science Publishers, pp. 375-385.
- Karalis, T., & Vergidis, D. (2004). Lifelong Education in Greece: Recent Developments and Current Trends, *International Journal of Lifelong Education*, 2/23, pp. 179-189.
- Kokkos, A. (2012). Transformative Learning in Europe: An overview of the Theoretical Perspectives, In E. Taylor, & P. Cranton (eds.) *The Handbook of Transformative Learning. Theory, Practice and Research*. San Francisco: Jossey-Bass, pp. 289-303.
- Knowles, M. (1970). *The Modern Practice of Adult Education – Andragogy versus Pedagogy*. New York: Association Press.

- Lindeman, E. C. (1926). *The Meaning of Adult Education*. New York: New Republic.
- Lyberaki, A., & Paraskevopoulos, C. J. (2002). *Social Capital Measurement in Greece*. London: OECD.
- Marks, A. (2000). Lifelong Learning and the "Breadwinner Ideology": addressing the problems of lack of participation by adult, working-class males in higher education on Merseyside, *Educational Studies*, 26/3, pp. 303-319.
- Merriam, S. B. & Caffarella, R. S. (1999). *Learning in Adulthood: a Comprehensive Guide*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Morstain, B., R., & Smart, J., C. (1974). Reasons for Participation in Adult Education Courses: A Multivariate Analysis of Group Differences, *Adult Education*, XXIV/2, pp. 83-98.
- Mezirow, J. (1971). Toward a Theory of Practice, *Adult Education*, XXI/3, pp. 135-147.
- OECD (1977). *Learning Opportunities for Adults (v. IV: Participation in Adult Education)*. Paris: OECD.
- OECD (2017). *OECD Skills Outlook 2017: Skills and Global Value Chains*. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264273351-en>.
- Rubenson, K. (2001a). *The Adult Education and Training in Canada - Measuring Motivation and Barriers in the AETS: a Critical Review*. Quebec: Human Resources Development Canada Publications Centre.
- Rubenson, K. (2001b). The Power of the State: Connecting Lifelong Learning Policy and Educational Practice, In R. M. Cervero, A. L. Wilson, & Associates, *Power in Practice: Adult Education and the Struggle for Knowledge and Power in Society*. San Francisco: Jossey-Bass, pp. 83-104.
- Rubenson, K., & Desjardins, R. (2009). The Impact of Welfare State Regimes on Barriers to Participation in adult Education: A Bounded Agency Model, *Adult Education Quarterly*, 59/3, pp. 187-207.
- Tough, A. (1968). *Why Adults Learn: a Study of the Major Reasons for Beginning and Continuing a Learning Project*. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education.
- UNESCO (2010). *Global Report on Adult Learning and Education*. Hamburg: UNESCO/ILL.
- Vergidis, D. (1988). *L'évolution et le rôle de l'Éducation Populaire en Grèce: Facteur de compensation de la sous-scolarisation des adultes?* (Thèse de Doctorat). Lille : Université de Lille III.
- Yaxlee, B. (1929). *Lifelong Education*. London: Cassell.

Παράρτημα 1

Πίνακες

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ1: Με ποιους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας; (έως 3 επιλογές)

Βάση: Όσοι δεν έχουν συμμετάσχει σε σεμινάρια / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία πέντε χρόνια

	Επαγγελματική ιδιότητα						
	Μισθωτοί δημοσίου τομέα	Μισθωτοί ιδιωτικού τομέα	Ελεύθεροι επαγγ. / Ιδιοκτήτες ΕΠΧ.	Άνεργοι			
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (ιντερνετ)	47,8 *	57,1 * *	36,9 *	53,9 * *	58,5 * *	51,0 *	56,6 * *
		(37,7) * *	(37,7) * *	(46,4) * *	(46,4) * *		(36,7) * *
Μελετώ σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	30,4	32,1	6	18,9 (19,6)	23,7 (36,7)	14,6	16,9 (18,6)
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	47,8	37,5	45,2	40,3 (46,4)	22,2 (36,2)	32,5	21,0 (39,2)
Από άλλους συναδέλφους	26,1	30,4	41,7	35 (37,3)	29,5 (26,1)	33,8	29,3 (35,9)
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά την δουλειά μου	17,4	8,9	10,7	7,8 (7,8)	9,2 (10,6)	7,9	6,6 (13,9)
M.M.E. (Εφημερίδες, τηλεόραση κτλ)	0,0	(-)	1,2	1,9 (0,9)	1 (-)	1,3	1,7 (1,3)
Από εκθέσεις / συνέδρια / ημερίδες		7,1		-0,6	2,4 (4,8)		0,3 (0,4)
Από το σωμπαείο / σύλλογο / επιμελητήριο		1,8		1 (1,2)	3,4 (1,4)		-1,7
Από τον ΟΑΕΔ	0,0	(-)	0,0	1,5 (-)	(-)	1,3	1 (-)
Από τον λογιστή μου	0,0		0,0		2,0	0,0	
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς	(-)	(-)		1 (-)	(-)		2,1 (-)
Άλλο	0,0	3,6	0,0	1,9 (1,5)	3,9 (1,9)	2,0	0,3 (0,8)
Δεν ενημερώνομαι / Δεν σοχοποιύμαι / ΔΑ				(-)	0,5 (-)		3,1 (-)

Για όλους τους Πίνακες του Παραρτήματος:

* Δεδομένα με μπλε γραμματοσειρά αφορούν το έτος 2016

** Δεδομένα με μαύρη γραμματοσειρά αφορούν το έτος 2013

*** Δεδομένα με μαύρη γραμματοσειρά εντός παρενθέσεως αφορούν το έτος 2011

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠΖΑ: Με ποιους άλλους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας; (έως 3 επιλογές)

Βάση: Όσοι δεν έχουν συμμετάσχει σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία πέντε χρόνια

	Περιοχή						
	Αθήνα	Θεσ/ίκη	Πάτρα	Ηράκλειο Κρήτης	Λάρισα		
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (Ντερνετ)	51,9	61,3	44,7	40,0	43,8	57,1 (22,4)	
Μελετώ σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	19,1	12	18,4	23,3	18,8	15,7 (16,4)	
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	31,1	30,7	42,1	36,7	34,4	21,4 (47,8)	
Από άλλους συναδέλφους	27,3	45,3	28,9	43,3	34,4	32,9 (35,8)	
Μ.Μ.Ε. (Εφημερίδες, τηλεόραση κτλ)	1,6	0	0	1,5 (-)		1,4 (1,5)	
Από εκθέσεις / συνέδρια / ημερίδες						2,9 (3)	
Από το σωματείο / σύλλογο / επιμελητήριο						4,3 (-)	
Από τον ΟΑΕΔ	1,1	0	0	0	0		
Από τον λογιστή μου	0	1,3	2,6	0	0		
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς	1,6					(-)	
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά την δουλειά μου	13,7	6,7	7,9	6,7	12,5	12,9 (17,9)	
Δεν ενημερώνομαι / Δεν ασχολούμαι / ΔΑ						2,9 (-)	
Άλλο	1,6	1,3	0	0	0	1,4 (1,5)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ2Β: Με ποιους άλλους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας; (έως 3 επιλογές)

Βάση: Όσοι δεν έχουν συμμετάσχει σε σεμινάρια / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία πέντε χρόνια

	Τομέας απασχόλησης			
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Δημόσιος τομέας
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (ντερνέτ)	57,5	47,5	50,3	43,3
Μελέτω σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	12,3	11,9	22,4	23,3
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	30,2	40,7	29,2	46,7
Από άλλους συναδέλφους	34,9	33,9	32,9	30
Μ.Μ.Ε. (Εφημερίδες, τηλεόραση κτλ)	1,1 (1)	0	1,9	0
Από εκθέσεις / συνέδρια / ημερίδες	1,6 (4,1)	0,9 (2,7)	0,5 (0,2)	6,6
Από το σεμινάριο / σύλλογο / επιμελητήριο	0,5 (0,5)	2,6 (4,1)	1,6 (0,9)	
Από τον ΟΑΕΔ	0	1,7	0,6	0
Από τον λογιστή μου	1,9	0	0	0
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς	1,6 (-)	(-)	1,1 (-)	1,6
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά την δουλειά μου	11,3	6,8	11,2	13,3
Δεν ενημερώνομαι / Δεν ασχολούμαι / ΔΑ	1,6 (-)	0,9 (-)	1,3 (-)	
Άλλο	0,9	1,7	1,2	0
				3,3

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ3: Με ποιους άλλους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας; (έως 3 επιλογές)

Βάση: Όσοι δεν έχουν συμμετάσχει σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία πέντε χρόνια

	Θέση στην Ιεραρχία		Έτη απασχόλησης / εργασιακής εμπειρίας						
	Εποπτεύει	Δεν εποπτεύει	Έως 5 έτη	6 - 10 έτη	11 - 20 έτη	21 - 30 έτη	Πάνω από 30 έτη		
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (ιντερνετ)	67,3	57 (46,2)	58,2	41,9	55,9	45,1	45,8	33 (27,1)	
Μελετώ σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	19,4	20,6 (29,9)	19	9,3	13,6	25,3	25	18,3 (29)	
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	30,6	27,9 (42,3)	30,4	41,9	30,5	34,1	37,5	33 (41,7)	
Από άλλους συναδέλφους	36,7	33,1 (30,8)	30,4	39,5	36,4	34,1	16,7	32,2 (22,9)	
Μ.Μ.Ε. (Εφημερίδες, τηλεόραση κτλ)	1,0	1,1 (0,9)	2,5	0,0	0,0	1,1	0,0	2,6 (1)	
Από εκθέσεις / συνέδρια / ημερίδες		2,2 (0,9)	1,2 (-)	(0,9)	(1,2)			3,5 (4,2)	
Από το σωματείο / σύλλογο / επιμελητήριο		1,8 (1,3)	(1)	(-)	0,8 (0,8)			3,5 (3,1)	
Από τον ΟΑΕΔ	0	1,5 (-)	0	0	0,8	1,1	0	2,6 (-)	
Από τον λογιστή μου	1,0		0	0	0	2			
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς		1,8 (-)	(-)	3,3 (-)	1,6 (-)			(-)	
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά την δουλειά μου	2,0	8,1 (7,3)	6,3	7,0	13,6	14,3	4,2	11,3 (21,9)	
Δεν ενημερώνομαι / Δεν ασχολούμαι / ΔΑ		1,1 (-)	1,2 (-)	3,3 (-)	0,8 (-)			1,7 (-)	
Άλλο	2,0	2,6 (2,1)	2,5	0	0	1,1	4,2	2,6 (1)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ4: Με ποιους άλλους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας; (έως 3 επιλογές)

Βάση: Όσοι δεν έχουν συμμετάσχει σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία πέντε χρόνια

	Φύλο		Ηλικία				
	Ανδρας	Γυναίκα	18-34 Ετών	35-44 Ετών	45-54 Ετών	55 ετών και άνω	
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (ιντερνετ)	55,9	46,5	57,9 (40,1)	61,5	53,4	29,2	37,6 (30,2)
Μελετώ σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	21,8	13,5	18,1 (23,1)	19,2	21,8	18,5	20,8 (27)
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	31,4	34,7	26,6 (42,5)	34,6	31,6	38,5	31,2 (39,7)
Από άλλους συναδέλφους	32,4	34,1	30,7 (31,7)	43,6	35,3	21,5	30,4 (27,8)
Μ.Μ.Ε. (Εφημερίδες, τηλεόραση κτλ)	1,6	0	1,4 (0,6)	0	0	1,5	1,6 (0,8)
Από εκθέσεις / συνέδρια / ημερίδες	1,2 (1,4)		1,4 (2,1)				3,2 (2,4)
Από το σωματείο / σύλλογο / επιμελητήριο	2 (1,8)		0,6 (0,9)				2,4 (1,6)
Από τον ΟΑΕΔ	0,5	0,6	0,6 (-)	0	1,5	0	1,6 (-)
Από τον λογιστή μου	0,5	0,6	0	0	0,8	1,5	1,5
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς	1 (-)		1,1 (-)				(-)
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά την δουλειά μου	9,6	12,4	6 (11,4)	5,1	12,8	15,4	12,8 (17,5)
Δεν ενημερώνομαι / Δεν ασχολούμαι / ΔΑ	1 (-)		1,7 (-)				2,4 (-)
Άλλο	2,1	0	1,4 (1,2)	0	1,5	0	1,6 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ15: Με ποιους άλλους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας; (έως 3 επιλογές)

Βάση: Όσοι δεν έχουν συμμετάσχει σε σεμινάρια / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία πέντε χρόνια

	Έχετε παιδιά													
	Οικογενειακή κατάσταση					(κάτω των 18 ετών)								
	Άγαμος/η	Έγγαμος/η	Ναι	Όχι	1	2	Πάνω από 2							
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (Ιντερνετ)	54,5	63,2 (45,4)	50,4	53,6 (37,5)	52,8	58,8 (41,9)	44,5	44,3 (37,9)	63,8	59,3 (49,2)	47,8	58,3 (41,2)	40,0	63,4 (23,7)
Μελέτω σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	14,3	23,6 (25)	19,7	19,1 (23,4)	19	19,6 (24,9)	20,2	17,8 (23)	20,7	20,7 (26,2)	14,9	17,3 (26,5)	30,0	26,8 (13,2)
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	33,0	24,1 (35,2)	33,2	29,1 (43,9)	30,3	28,1 (42,5)	40,3	31,7 (40,7)	25,9	21,4 (37,7)	32,8	33,9 (44,7)	30,0	26,8 (47,4)
Από άλλους συναδέλφους	31,3	24,5 (33,8)	34,4	33,6 (33,9)	35,9	32,7 (37,5)	29,4	35,2 (31)	22,4	29,3 (36,2)	44,8	32,7 (35,3)	50,0	43,9 (50)
Μ.Μ.Ε. (Εφημερίδες, τηλεόραση κτλ)	1,8	1,8 (1,4)	0,4	1,3 (0,5)	0,0	0,6 (0,6)	0,8	3 (0,9)				1,2 (0,6)		(-)
Από εκθέσεις / συνέδρια / ημερίδες		(1,9)		1,9 (1,6)		1,7 (1,2)		1,7 (2,1)		0,7 (3,1)		3 (-)		(-)
Από το σωματείο / σύλλογο / επιμελητήριο		(2,3)		1,9 (1,1)		1,1 (0,6)		2,6 (2,1)		1,4 (0,8)		1,2 (-)		-2,6
Από τον ΟΑΕΔ	0	0,5 (-)	0,8	0,9 (-)	1,4	0,6 (-)	0	1,3 (-)	0	0,7 (-)	3,5	0,6 (-)	0	(-)
Από τον λογιστή μου	0		0,8		0,7		0,8		0		1,5		0	
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς		1,4 (-)		0,9 (-)		1,1 (-)		0,9 (-)		2,9 (-)		(-)		(-)
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά την δουλειά μου	10,7	9,1 (6)	10,2	7,4 (12,1)	8,5	6,8 (9,1)	13,4	9,1 (11,5)	12,1	6,4 (6,2)	4,5	7,7 (12,9)	20,0	2,4 (2,6)
Δεν ενημερώνομαι / Δεν ασχολούμαι / ΔΑ		2,3 (-)		0,9 (-)		0,6 (-)		1,7 (-)		0,7 (-)		(-)		(-)
Άλλο	1,8	1,4 (1,4)	0,8	2,2 (1,4)	0,7	2 (1,5)	0,8	1,7 (1,4)	0,0	2,9 (0,8)	1,5	1,2 (0,6)	0,0	2,4 (7,9)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠΣ: Με ποιους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας; (έως 3 επιλογές)

Βάση: Όσοι δεν έχουν συμμετάσχει σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία πέντε χρόνια

	Οικογενειακό εισόδημα			Εκπαιδευτικό επίπεδο						
	Αρκεί		Δεν αρκεί	Κατώτερη / Μέση	Μεταλυκειακή / Ανώτερη	Ανώτατη	Ανώτατη			
	Αρκεί	Δεν αρκεί	Μεταλυκειακή / Ανώτερη				Ανώτατη			
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (Ιντερνετ)	61,8	61,9 (45,4)	43,7	52 (34,3)	40,3	42,7	56,3	64,2 (47,8)	75,3	75,3 (61,8)
Μελετώ σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	17,8	22,9 (29,2)	18	18,4 (19)	12,9	13,4	13,8	19,9 (30,9)	35,1	34,7 (41,6)
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	33,6	28,7 (40,3)	32,5	27 (42,7)	33,8	31,8	41,3	21,9 (37,6)	22,1	26,3 (30,9)
Από άλλους συναδέλφους	31,6	31,4 (29,7)	34,5	30,8 (37,5)	40,8	36,2	18,8	30,3 (35,4)	28,6	22,1 (23)
M.M.E. (Εφημερίδες, τηλεόραση κτλ)	0,7	0,9 (0,8)	1,0	1,9 (0,7)	1,0	1,6	0	2 (0,6)	1,3	0,5 (0,6)
Από εκθέσεις / συνέδρια / ημερίδες		1,8 (1,9)		0,9 (1,5)		0,8		1,5 (0,6)		2,1 (2,2)
Από το σωμπατείο / σύλλογο / επιμελητήριο		0,9 (0,8)		1,6 (2)		1,6		0,5 (2,8)		1,6 (-)
Από τον ΟΑΕΔ	0,7	(-)	0,5	1,4 (-)	1,0	0,8	0	1,5 (-)	0	(-)
Από τον λογιστή μου	0,7		0,5		1,0		0		0	
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς		1,2 (-)		0,9 (-)		1,4		1,5 (-)		(-)
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά την δουλειά μου	5,3	6,4 (9,2)	15,0	9,1 (11,6)	15,9	10,1	6,3	6,5 (6,2)	2,6	3,7 (6,7)
Δεν ενημερώνομαι / Δεν ασχολούμαι / ΔΑ		0,9 (-)		1,6 (-)		1,4		1 (-)		1,6 (-)
Άλλο	0	2,4 (1,1)	1,9	1,6 (1,7)	2,0	1,4	0	1,5 (1,1)	0	3,7 (1,7)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ8: Με ποιους άλλους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας; (έως 3 επιλογές)

Βάση: Όσοι δεν έχουν συμμετάσχει σε σεμινάρια / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία πέντε χρόνια

	Μέλος σωματείου / συνδικάτου		Μέλος πολιτικού κόμματος / πολιτικής οργάνωσης		Μέλος εθελοντικής οργάνωσης-συλλόγου							
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι						
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (Ιντερνετ)	48,7	53,4 (40,7)	51,9	56,8 (39,5)	38,5	48,5 (34,9)	52,4	56,8 (40)	53,7	66,4 (49)	51,3	54,2 (38,3)
Μελετώ σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	23,1	30,1 (30,9)	17,4	18,8 (22,5)	7,7	24,2 (23,3)	18,5	20,1 (23,96)	26,8	25,2 (33,7)	16,9	19,3 (22,4)
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	41	26,2 (40,7)	32,3	28 (41,7)	53,8	27,3 (41,9)	32,6	27,6 (41,4)	39	23,7 (39,4)	32,5	28,6 (41,9)
Από άλλους συναδέλφους	33,3	35 (30,1)	33,2	30,3 (34,6)	53,8	33,3 (25,6)	32,6	31 (34,4)	41,5	29,8 (27,9)	32,2	31,3 (34,7)
Μ.Μ.Ε. (Εφημερίδες, επίθεση κτλ)	0	1 (1,6)	0,9	1,5 (0,6)	0	3 (-)	0,9	1,4 (0,8)	0	0,8 (1)	1,0	1,6 (0,7)
Από εκθέσεις / συνέδρια / ημερίδες		2,9 (1,6)		1,1 (1,7)		3 (2,3)		1,3 (1,6)		2,3 (2,9)		1,1 (1,5)
Από το σωματείο / σύλλογο / επιμελητήριο		6,8 (3,3)		0,5 (1,1)		(-)		1,3 (1,5)		2,3 (2,9)		1,1 (1,2)
Από τον ΟΑΕΔ	0	1 (-)	0,6	0,8 (-)	0	3 (-)	0,6	0,7 (-)	0	0,8 (-)	0,6	0,8 (-)
Από τον λογιστή μου	2,6		0,3		0		0,6		0		0,6	
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς		(-)		1,2 (-)		(-)		1,1 (-)		(-)		1,3 (-)
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά την δουλειά μου	10,3	6,8 (10,6)	10,4	8 (10,4)	23,1	6,1 (14)	9,4	7,9 (10,2)	7,3	4,6 (9,6)	10,8	8,6 (10,6)
Δεν ενημερώνομαι / Δεν ασχολούμαι / ΔΑ		1 (-)		1,4 (-)		(-)		1,4 (-)		0,8 (-)		1,4 (-)
Άλλο	2,6	1,9 (0,8)	0,9	1,8 (1,5)	0	6,1 (2,3)	1,2	1,7 (1,4)	0	4,6 (-)	1,3	1,3 (1,6)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ9: Με ποιους άλλους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας; (έως 3 επιλογές)

Βάση: Όσοι δεν έχουν συμμετάσχει σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα τα τελευταία πέντε χρόνια

	Πολιτική Αυτοαποθέρηση			
	Δεξιά / κεντροδεξιά	Κέντρο	Κεντροαριστερά / Αριστερά	
Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (Ιντερνετ)	53,1	50,0	54,7 (41,9)	51,8
Μελέτώ σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά	16,3	19,2	28 (20)	18,8
Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου	32,7	34,6	24 (41,9)	32,9
Από άλλους συναδέλφους	36,7	15,4	29,3 (38,1)	28,2
Μ.Μ.Ε. (Εφημερίδες, τηλεόραση κτλ)	0	11,5	1,3 (-)	0
Από εκθέσεις / συνέδρια / ημερίδες		0,9 (2)	(1,9)	2,7 (2,3)
Από το σωματείο / σύλλογο / επιμελητήριο		1,8 (1)	1,3 (1)	2,2 (2,6)
Από τον ΟΑΕΔ	0	(-)	(-)	1,2
Από τον λογιστή μου	0	3,8		0
Από φίλους / γνωστούς / συγγενείς		1,8 (-)	1,3 (-)	(-)
Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά την δουλειά μου	10,2	19,2	1,3 (15,2)	11,8
Δεν ενημερώνομαι / Δεν ασχολούμαι / ΔΑ			2,7 (-)	1,3 (-)
Άλλο	0	11,5	4 (1,9)	0
				2,2 (0,8)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ10: Κίνητρα συμμετοχής

Με βάση την συμμετοχή ή όχι σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος

	Έχει συμμετάσχει	Δεν έχει συμμετάσχει
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	73,7	76,6 (74,3)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	70,4	76,5 (73,3)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός/η στην εργασία μου	92,8	92,2 (91,3)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	58,9	61,6 (62,5)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	94,4	92,9 (90,3)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	91,3	88,2 (88,4)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		67,8 (52,4)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		48,5 (46,2)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	60,2	60,1 (57,1)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	84,8	80,8 (77,3)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	69,1	67,1 (55,8)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής οικογενειακής ζωής		22,3 (17,3)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	61,6	51 (54,2)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		41,1 (33,7)
		78,3(69,1)
		83,9 (79,3)
		83,7 (81,3)
		69,7 (65,4)
		85,2 (89,6)
		81,3 (81,7)
		70,8 (52,8)
		62,4 (55,9)
		66 (58,9)
		81,5 (81,2)
		65,8 (59,6)
		33,3 (26,7)
		59,8 (58,1)
		48,4 (40,9)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ11Α: Κίνητρα συμμετοχής

Ανά κατηγορία πηθθισμοφ

	Περιοχή					
	Αθήνα	Θεσσαλονίκη	Πάτρα	Ηράκλειο Κρήτης	Λάρισα	
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	71,7 75,3 (72,4)	82,8 78,2 (67,5)	65,6 82,8 (75)	78,7 79,2 (71,7)	79,3 77,7 (73,9)	
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	75,1 78,6 (76,9)	74,4 76,5 (69,6)	70,8 90,2 (78,3)	77,2 81,7 (75)	82,9 75,2 (65,7)	
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός η στην εργασία μου	89,9 87,7 (86)	93,3 87,2 (84,6)	82,3 92,6 (88,3)	94,7 91,7 (85,8)	92,7 91,7 (90,8)	
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	63,4 62,6 (63,9)	60,0 66,7 (61,3)	60,4 69,7 (73,3)	61,7 70,8 (64,2)	61,0 60,3 (59,7)	
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	90,7 88,7 (90)	93,3 87,2 (86,3)	91,7 95,1 (91,7)	97,9 90 (94,2)	95,1 95,9 (91,6)	
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	87,4 84,3 (83,7)	90,0 84 (86,3)	82,3 86,9 (83,3)	94,6 89,2 (87,5)	97,6 90,1 (89,1)	
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	68,4 (50,9)	61,7 (48,8)	69,7 (56,7)	76,7 (55)	77,7 (62,2)	
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	52,6 (49,9)	51,9 (45,8)	58,2 (59,2)	55,8 (53,3)	57 (55,5)	
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποίηση συμμετοχής	59,0 58,1 (56,1)	61,2 66,7 (50,8)	65,6 68 (65,8)	70,2 65 (64,2)	65,9 66,9 (68,1)	
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	82,0 79 (77,5)	86,6 80,7 (76,7)	84,4 91 (82,5)	85,1 81,7 (84,2)	89,0 81,8 (84)	
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	66,5 61,3 (54,6)	65,6 66,7 (54,6)	77,1 77 (63,3)	67,7 78,3 (60,8)	81,7 71,1 (70,6)	
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	58,4	58,3	74,5	67,7	75,6	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ11Β: Κίνητρα συμμετοχής

Ανά κατηγορία πρήθισμού

	Τομέας απασχόησης				Δημόσιος τομέας	
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Δημόσιος τομέας		
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	73,9	76,2	78,6 (67,6)	76,0	78,6 (72,6)	73 (-)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	79,5	75,2	81,2 (78,4)	77,1	81 (75,8)	63,8 (-)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός η στην εργασία μου	87,8	86	83,8 (86,4)	91,9	90,4 (86,1)	92,8 (-)
Για να θρω μια καλύτερη εργασία	63,1	63,4	68,8 (62,4)	65,5	69,1 (65,4)	38,8 (-)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	88,7	93,1	88,3 (90,6)	92,3	90,6 (89,1)	93,4 (-)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	86,5	80,2	79,9 (85,4)	90,0	86,4 (83,8)	89,5 (-)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου			76 (54,9)		64,9 (50,9)	74,3 (-)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο καιόσα ήθελα			63 (54,5)		50,4 (47,5)	48 (-)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	59,5	58,0	64,3 (64,3)	62,6	62,8 (57)	55,3 (-)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	84,7	75,2	79,9 (81,2)	84,5	82,3 (77,4)	77 (-)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	68,5	67,0	65,6 (62,4)	65,9	65,6 (54,1)	74,3 (-)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	64,0	61,0		62,3		61,9

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ12: Κίνητρα συμμετοχής

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Έτη απασχόλησης / εργασιακής εμπειρίας													
	Θέση στην ιεραρχία		Έως 5 έτη		6 - 10 έτη		11 - 20 έτη		21 - 30 έτη		Πάνω από 30 έτη			
	Επιτυχεί	Δεν επιτυχεί	Δεν επιτυχεί	Επιτυχεί	Δεν επιτυχεί	Επιτυχεί	Δεν επιτυχεί	Επιτυχεί	Δεν επιτυχεί	Επιτυχεί	Δεν επιτυχεί			
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	76,5	76 (73,1)	73,7	78,4 (71,1)	76,3	86,7 (77,5)	76,0	77 (73,1)	76,8	78,7 (74,1)	73,6	77 (68,2)	65,6	68,8 (66,4)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	74,6	78,2 (75,3)	75,8	79,9 (76,7)	73,0	87,5 (81,9)	81,0	84,9 (77,2)	79,3	81,7 (78,6)	69,0	74,7 (72,6)	77,4	74,1 (71,1)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός η στην εργασία μου	89,2	89,2 (87,2)	91,1	88,8 (86)	91,3	95 (88,1)	93,0	89,2 (89,3)	92,1	91,5 (88,6)	88,1	88,9 (86,9)	87,1	79,4 (75,7)
Για να θρω μια καλύτερη εργασία	57,0	62,3 (59,3)	65,0	66,3 (66,3)	74,8	88,3 (77,5)	78,0	77 (74,6)	64,6	69,4 (64,3)	52,5	53,8 (54,5)	43,0	51,8 (54,6)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	93,5	87,6 (91)	91,8	91,8 (89,4)	84,9	94,2 (89,4)	98,0	92,1 (93,4)	93,0	89 (91,1)	93,1	90 (88,5)	93,5	87,6 (87,5)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	89,5	85,1 (87,4)	88,7	85,9 (83,8)	87,1	85 (82,5)	91,0	85,6 (84,8)	87,6	86 (86,5)	89,3	85,8 (86,3)	93,5	84,7 (82,2)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		68,2 (57,9)		69,7 (49,7)		52,5 (23,8)		58,3 (45,7)		70,7 (58,1)		72,6 (61,1)		77,1 (60,5)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		48,3 (47,2)		57,7 (52,8)		46,7 (33,1)		44,6 (48,7)		53,6 (54,9)		54,4 (55,7)		65,3 (53,3)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	58,7	54 (56,2)	63,6	67,9 (58,9)	66,2	80,8 (69,4)	72,0	72,7 (62,9)	65,3	64,9 (60,8)	56,0	53 (51,9)	47,3	56,5 (44,7)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	82,0	76,8 (76,8)	85,1	84,4 (80,4)	86,3	92,5 (87,5)	97,0	91,4 (81,2)	85,1	87,5 (82,4)	78,8	75,5 (75,8)	77,4	62,9 (66,4)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	67,8	64,4 (60)	69,4	68,6 (56,4)	72,7	65 (49,4)	67,0	66,2 (61,9)	63,5	66,2 (55,1)	71,3	66,5 (60,2)	78,5	69,4 (62,5)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής οικογενειακής ζωής		22,6 (15)		29 (25,4)		29,2 (23,1)		27,3 (22,3)		26,6 (20,3)		23 (22,3)		31,8 (23,7)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	61,5	52,1 (52,3)	63,3	55,9 (58,1)	69,3	63,3 (60)	76,0	51,8 (61,4)	57,3	54,9 (52,2)	57,5	48,3 (56,7)	72,0	62,4 (54,6)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		39,5 (31,2)		46,8 (40,3)		58,3 (47,5)		47,5 (44,2)		44,6 (32,7)		36,7 (33,4)		44,7 (35,5)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ13: Κίνητρα συμμετοχής

Ανά κατηγορία ηλικιακού

	Φύλο		Ηλικία				
	Ανδρας	Γυναίκα	18-34	35-44	45-54	55	
			Ετών	Ετών	Ετών	Ετών και άνω	
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	70,6	79	77,3	78,2	75,5	65,7	
Για να συζητήσω τις οικονομικές μου απολαβές	76,2	74,5	74,3	79,8	73,5	74	
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός η στην εργασία μου	87,9	93,4	92	90,1	91,2	88,3	
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	59,9	64,5	74,7	66,7	59,0	51,4	
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	90,9	94,1	85,3	94,2	94,3	92,3	
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	86,7	91,6	85,1	87,5	93,1	86,2	
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου							
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα							
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση πιστοποίησης συμμετοχής	57,1	67,2	65,3	68,3	62,8	48,6	
Για να συζητήσω τα τυπικά μου προσόντα	81,4	87,0	88,0	90,5	83,7	72,9	
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	66,4	71,7	64	67,4	68,7	75,6	
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής οικογενειακής ζωής							
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	61,3	63,8	71,6	59,3	60,5	63,3	
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου							

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ1.4: Κίνητρα συμμετοχής

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Οικογενειακή κατάσταση		Έχετε παιδιά (κάτω των 18 ετών)		Αριθμός παιδιών:							
	Άγαμος/η	Έγγαμος/η	Ναι	Όχι	1	2	Πάνω από 2					
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	77,9	74,9 (76,8)	73,7	79,9 (71,2)	74,5	74,4 (72,2)	80,7	79,9 (68,4)	70,7	79,6 (72,9)	67,4	81,7 (71,7)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	76,5	79,9 (78,8)	74,2	79,4 (74,8)	76,5	77,4 (77,4)	79,1	78,6 (73,6)	71,2	79,2 (76)	69,6	83,3 (75,5)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός η στην εργασία μου	88,9	86,3 (86,8)	90,5	91,8 (87,9)	90,4	85,4 (85,3)	93	91,5 (84,9)	88,6	92,5 (89,5)	95,7	91,7 (90,6)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	70,8	70 (71,2)	59,3	65,9 (62,3)	59,2	57,9 (65,2)	62,0	65 (63,2)	61,4	66,8 (60,9)	39,1	68,3 (66)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	87,7	87,5 (90,9)	93,5	90,2 (89)	93,5	92 (90,8)	94,1	93,2 (88,7)	94,6	87,5 (88)	93,5	93,3 (94,3)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	84,1	81 (82,4)	90,2	86,9 (85,4)	91,1	86 (84,8)	89,2	88 (84,4)	92,9	86,4 (85,7)	91,3	86,7 (90,6)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		47,5 (12,6)		77,8 (71,8)		76,3 (37,5)		74,8 (68,9)		78,9 (73,3)		85 (77,4)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσο ήθελα		45,2 (41,5)		54,5 (51,1)		62,5 (50,7)		55,1 (49,5)		53,6 (50,4)		58,3 (60,4)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση πιστοποιητικό συμμετοχής	64,3	64,7 (61,8)	64,5	63,1 (57)	57,3	58,1 (58,8)	70,6	61,1 (57,5)	62,6	61,9 (56,6)	47,8	75 (58,5)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	83,8	84,5 (85,3)	85,5	84,2 (79)	81,6	72,5 (79,3)	89,3	86,3 (78,8)	85,2	81,5 (79,1)	76,1	88,3 (79,2)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	67,9	61,5 (50,9)	66,2	68 (57,2)	74,5	69,1 (58)	67,7	67,5 (56,1)	64,7	68,7 (56,2)	69,6	68,3 (67,9)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής οικογενειακής ζωής		24,2 (18,8)		24,9 (18,6)		32,5 (24,6)		24,8 (21,2)		24,5 (15,5)		28,3 (18,9)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	65,5	58 (62,9)	58,8	50,8 (49,4)	64,9	56,2 (61,3)	57,8	51,7 (49,5)	58,5	48,3 (50)	58,7	60 (45,3)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		48,7 (45,3)		40 (30,5)		47,7 (42,6)		44,9 (32,1)		35,5 (28,3)		40 (34)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ15: Κίνητρα συμμετοχής

Ανά κατηγορία πλήθους

	Οικογενειακό εισόδημα				Εκπαιδευτικό επίπεδο				
	Αρκεί		Δεν αρκεί		Κατώτερη / Μέση	Μεταλυκειακή / Ανώτερη	Ανώτατη		
	71,8	77,7 (71,7)	77,8	77 (71,8)					80
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	71,8	77,7 (71,7)	77,8	77 (71,8)	80	77,8	80,2 (72,5)	67,3	73,1 (66,6)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	70,9	76,5 (73,4)	80,6	82 (79,5)	85,9	75,2	84,7 (78)	65,1	68,6 (69,8)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός η στην εργασία μου	90,7	91,6 (88,7)	90,3	86,6 (83,8)	87,6	92	89,9 (86,9)	92,5	92,6 (89)
Για να θρω μια καλύτερη εργασία	57,6	59,6 (59,7)	67,1	69,7 (69,1)	66,5	63,2	66,6 (63,6)	57,0	57,9 (59,3)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	92,5	90,6 (90,1)	92,4	89,5 (89,8)	92,1	93,4	92,2 (91,8)	92,2	88,1 (88,7)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	88,5	88,2 (87,2)	89,5	83,1 (82,5)	88,7	88,5	88 (85,2)	89,6	87,4 (89,2)
Γιατί έτσι είναι καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		67,5 (52,2)		70,5 (52,9)		77,1	68,5 (47,4)		60 (43,9)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		46,7 (46,1)		60,5 (56,7)		76,9	55,8 (46)		26,2 (26,5)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση πιστοποιητικό συμμετοχής	54,4	59,9 (54,3)	70,5	64,7 (62,7)	69,2	71,7	63,6 (58,4)	48,7	52,9 (44,2)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	79,9	80,3 (78,5)	88,9	82 (80)	85,9	92,0	86,7 (81,4)	77,6	75,2 (73,8)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	65,2	66,1 (56,4)	73,1	67,1 (59,3)	72,6	61,6	61,4 (54,3)	69,6	63,3 (48,5)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής οικογενειακής ζωής		21,9 (16,5)		30,9 (28,2)		38	25,6 (17,9)		14,3 (11,9)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	59,3	53,3 (53,3)	66,1	55,6 (59,3)	67,5	64,7	60,1 (61,2)	56,3	44,5 (46,5)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		41,6 (35,1)		46,1 (40)		49,8	44,5 (35,1)		36,7 (30,5)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ16: Κίνητρα συμμετοχής

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Εκπαιδευτικό επίπεδο Πατέρα				Εκπαιδευτικό επίπεδο Μητέρας							
	Μέση		Ανώτερη / Ανώτατη		Μέση		Ανώτερη / Ανώτατη					
	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη	Στοιχειώδης					
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	73,9	77,7 (74,4)	76,1	77,3 (71,7)	73,0	76 (63,9)	73,8	75,9 (72,4)	76,6	80,3 (72,7)	74,5	74,2 (66,4)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	75,6	79,5 (76,8)	76,9	79,8 (76,6)	72,4	77,6 (73,7)	77,8	79 (75,4)	77,6	80,7 (79)	69,8	76,5 (70,3)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός η στην εργασία μου	87,7	88,1 (86)	92,4	88,2 (88,8)	92,9	92,7 (83,9)	88,9	88 (86,3)	91,0	88,6 (87,8)	95,0	94,7 (83,6)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	59,5	60,6 (62,3)	66,1	69,1 (67,3)	61,2	65,1 (62,9)	60,0	58,8 (61,7)	62,3	72,2 (65,1)	70,2	65,9 (71,9)
Γιατί μου ορέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	94,5	90,5 (90,5)	89,3	90,2 (90,2)	93,4	87,5 (88,8)	93,8	89,8 (89,2)	91,3	90,2 (90,9)	92,2	89,4 (91,4)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	91,4	86,2 (84,7)	84,6	83,8 (86,1)	91,2	87,5 (84,9)	90,5	85,1 (84,3)	85,2	86 (85,8)	92,8	86,4 (87,5)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		73,6 (60,7)		68,2 (47,4)		57,3 (37,1)		76,4 (59,8)		63,9 (47,6)		52,3 (31,3)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		63,8 (61)		49,8 (45,5)		32,3 (30,2)		63,7 (59,1)		48,8 (45,8)		25 (26,6)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	65,5	63,8 (62,3)	62,3	62 (54,5)	54,6	58,3 (52,2)	64,9	62,1 (59,1)	61,1	63,5 (58,7)	56,8	59,1 (53,1)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	84,4	80,4 (79,4)	85,6	83,3 (79,6)	81,1	77,1 (79)	84,0	80,1 (77,9)	86,0	82,1 (82,5)	83,0	81,8 (78,9)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	73,6	70,1 (62)	62,8	63,3 (54,8)	69,4	63 (50,7)	71,9	69,1 (61,4)	67,8	63 (55,4)	63,8	66,7 (45,3)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής οικογενειακής ζωής		30,2 (27,5)		24,9 (17,4)		19,8 (13,7)		31,5 (26,6)		21,4 (15,7)		22 (16,4)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	66,8	57,4 (62,2)	56,6	54,7 (49,9)	63,4	44,8 (49,3)	65,0	57,5 (59,4)	59,7	51,4 (52,4)	63,1	49,2 (52,3)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		42,1 (39,3)		45,6 (35,7)		44,3 (34,6)		42,2 (37,9)		46 (36,7)		42,4 (35,9)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ17: Κίνητρα συμμετοχής

Ανά κατηγορία πρήθισμού

	Μέλος σωματείου / συνδικάτου		Μέλος πολιτικού κόμματος / πολιτικής οργάνωσης		Μέλος εθελοντικής οργάνωσης-σουλόγου							
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι						
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	66,5	72,9 (69,2)	76,6	78,4 (72,3)	67,9	77,1 (70)	75,2	77,2 (71,9)	64,9	74,2 (65,6)	76,5	78,1 (72,9)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	66,5	75,4 (73,5)	77,3	80,2 (76,9)	67,9	87,5 (74,3)	75,6	79 (76,3)	64,2	77,7 (74,9)	77,4	79,8 (76,5)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός η στην εργασία μου	89,6	93,2 (83,3)	90,9	88 (87,1)	84,9	91,7 (80)	91,0	89 (86,7)	94,0	92,7 (87,2)	89,9	88,1 (86,2)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	47,4	49,6 (53,4)	65,6	68,5 (66,3)	50,9	58,3 (61,4)	62,9	65,2 (64,1)	50,3	58,4 (57,9)	64,5	66,6 (64,9)
Γιατί μου αρέσει να μεθαίνω καινούργια πράγματα	94,2	88,6 (88,9)	92,0	90,3 (90,2)	86,8	87,5 (82,9)	92,7	90,1 (90,4)	97,4	89,3 (92,3)	91,4	90,1 (89,5)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	86,5	88,1 (87,6)	89,5	84,9 (84,6)	94,3	77,1 (82,9)	88,7	86 (85,3)	92,6	87,6 (92,3)	88,2	85,1 (83,8)
Γιατί έτσι είναι ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		70,8 (57,3)		68,8 (51,6)		60,4 (57,1)		69,7 (52,4)		64,8 (50,3)		70 (53,1)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		52,1 (50)		54,2 (51,2)		52,1 (50)		54 (51,1)		47,6 (44,1)		55,5 (52,3)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	50,3	55,9 (49,6)	64,9	64,2 (60,1)	43,4	50 (64,3)	63,2	63,1 (57,7)	54,0	51,9 (50,3)	63,7	65,1 (59,5)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	75,7	77,1 (77,8)	86,1	82 (79,5)	66,0	68,8 (77,1)	85,2	81,7 (79,3)	80,1	78,1 (73,3)	84,9	82 (80,4)
Για να είμαι πιο οδοκλήρωμένος πολίτης	68,8	72 (59,4)	68,9	65,5 (57,4)	60,4	60,4 (57,1)	69,3	67,3 (57,8)	70,2	64,8 (56,4)	68,5	67,2 (58,1)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής / οικογενειακής ζωής		23,7 (19,2)		27,2 (22,7)		20,8 (31,4)		26,8 (21,4)		20,6 (16,9)		27,9 (23)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	52,4	50 (56,8)	64,9	55,6 (55,9)	51,0	39,6 (65,7)	63,2	55,3 (55,5)	60,7	49,8 (52,3)	62,8	55,6 (56,9)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		40,3 (33,8)		44,9 (38)		41,7 (35,7)		44 (37,4)		39,1 (32,3)		45,2 (38,2)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ18: Κίνητρα συμμετοχής

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Πολιτική Αυτοισοπέτηση			
	Δεξιά / κεντροδεξιά	Κέντρο	Κεντροαριστερά / Αριστερά	
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	73,6	76,1	75,9 (73,8)	72,1
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	73,6	74,6	78,8 (78,7)	77,1
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός η στην εργασία μου	96,1	91,5	94,9 (84,8)	91,5
Για να θρω μια καλύτερη εργασία	54,3	66,2	67,2 (65,9)	59,1
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	93	95,8	93,4 (87,8)	87,9
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	92,1	94,4	90,5 (84,1)	86,9
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου			72,3 (51,2)	69,6 (54,9)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα			54 (52,4)	50,7 (50,5)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	53,1	64,8	60,6 (56,7)	56,3 (57,2)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	85,3	83,1	88,3 (78,7)	72,8 (79,7)
Για να είμαι πιο οδοικλήρωμένος πολίτης	72,9	71,8	73,7 (54,3)	65,9 (55,4)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής οικογενειακής ζωής			27,2 (23,4)	23,7 (21,3)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	71,1	66,7	58,4 (59,1)	49,3 (55,6)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου			42 (31,6)	40 (35,4)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ19: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρεις επιλογές)

Με βάση την συμμετοχή ή όχι σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος

ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013 ΚΑΙ 2011	Έχει συμμετάσχει	Δεν έχει συμμετάσχει
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	22 (27)	22,4 (23,8)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	32,9 (34)	46,7 (45,2)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός/ή στην εργασία μου	44,4 (47)	28,8 (36,2)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	14,6 (11,3)	17,6 (18,7)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	31,7 (34,2)	24,9 (28,2)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	17,4 (16,5)	12,5 (11,4)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	9 (4,9)	11 (5,9)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	2,4 (2,8)	5,2 (5,3)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	3,8 (2,9)	2,8 (3,9)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	8,1 (10)	5,6 (9,7)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	4,3 (2,5)	3,9 (2)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής/οικογενειακής ζωή	1,3 (0,8)	1,5 (0,7)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους & να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	8,9 (6,7)	6,9 (9,2)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	1,5 (1,3)	2,8 (1,4)
Άλλο	0,8 (0,5)	0,9 (0,7)
Κανέναν / ΔΑ	0,4 (0,2)	1,1 (0,5)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ20: Τα 5 σημαντικότερα κίνητρα με βάση την επαγγελματική ιδιότητα (2013, 2011)

Μισθωτοί δημοσίου τομέα	Μισθωτοί ιδιωτικού τομέα	Αυτοασασχολούμενοι (Ελεύθ. επαγγελματίες / ιδιοκτήτες επιχειρήσεων)	Άνεργοι
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (48,4%) (-)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (41,6%) (42,1)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (41,9%) (48,4)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (42,8%) (47,5)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (36,9%) (-)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (37,5%) (37,3)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (41,9%) (35,4)	Για να βρω εργασία (29,5%) (29,9)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (21,7%) (-)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (30,1%) (34,2)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (30,8%) (36,0)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (27,2%) (34,3)
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (20,4%) (-)	Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (30,1%) (29,8)	Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή (15,0)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (22,9%) (21,4)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή (19,7%) (-)	Για να βρω μια καλύτερη εργασία (14,2%) Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή (14,4)	Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (13,2%) (16,6)	Για να μπορώ στο μέλλον διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (22,9%) (26,4)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ21: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρεις επιλογές)

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Περιοχή						Τομέας απασχόλησης			
	Αθήνα	Θεσ/ίκη	Πάτρα	Ηράκλειο Κρήτης	Λάρισα	Ειμητήριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Δημόσιος τομέας	
	ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011									
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	23,3 (26,3)	22,2 (24,6)	20,5 (29,2)	18,3 (23,3)	21,5 (21)	21,7 (25,9)	21,4 (22,5)	22,5 (26,7)	21,7 (-)	
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	37,6 (41,4)	37,4 (35,8)	42,6 (42,5)	41,7 (35,0)	34,7 (38,7)	40,9 (40,8)	42,9 (41,3)	39,9 (38,8)	19,1 (-)	
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	36,6 (41,6)	40,3 (42,5)	31,1 (36,7)	40 (43,3)	49,6 (43,7)	35,8 (40,4)	27,9 (44,1)	40,4 (41,3)	46,7 (-)	
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	13,6 (18)	18,5 (13,3)	24,6 (15)	19,2 (9,2)	9,1 (8,4)	16,5 (12,8)	13 (16)	18,7 (15,5)	6,6 (-)	
Γιατί μου φέρσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	29,8 (31,4)	29,2 (30,4)	27 (31,7)	26,7 (40,8)	29,8 (21,8)	25,2 (33,3)	24,7 (33,8)	30,6 (29,7)	34,9 (-)	
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	15,6 (14,1)	16,5 (12,1)	11,5 (15,8)	14,2 (12,5)	19 (16,8)	13,4 (12,4)	13 (11,7)	15,9 (15,4)	19,7 (-)	
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	10,6 (5,5)	6,2 (4,6)	12,3 (5,8)	10 (4,2)	9,9 (7,6)	11,8 (4,6)	3,9 (5,6)	8,5 (5,5)	17,1 (-)	
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	3 (4,3)	2,9 (4,2)	4,9 (5)	7,5 (3,3)	1,7 (1,7)	5,5 (5,7)	4,5 (4,7)	2,7 (3)	2,6 (-)	
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	3 (3,7)	3,7 (5)	4,1 (0,8)	4,2 (2,5)	3,3 (2,5)	2,4 (2,5)	3,2 (4,2)	4 (3,6)	3,3 (-)	
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	7,3 (9,8)	10,3 (9,6)	3,3 (16,7)	5,8 (5,8)	5 (7,6)	4,3 (11)	6,5 (8,9)	8,5 (9,6)	7,2 (-)	
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	4,3 (3,3)	2,9 (0,4)	4,1 (0,8)	5,8 (1,7)	4,1 (2,5)	4,3 (1,4)	1,9 (2,8)	3,3 (2,2)	9,2 (-)	
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωής	1,2 (0,5)	2,1 (-)	1,6 (0,8)	0,8 (4,2)	1,7 (-)	0,8 (0,7)	3,9 (0,5)	1,1 (0,9)	1,3 (-)	
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	7,1 (7,5)	9,5 (7,1)	7,4 (10,8)	14,2 (6,7)	5 (10,1)	5,9 (6,4)	7,1 (10,3)	9,9 (7,5)	4,6 (-)	
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	1,5 (1,7)	2,5 (0,8)	1,6 (0,8)	3,3 (0,8)	2,5 (1,7)	1,6 (1,4)	1,9 (1,4)	1,9 (1,3)	3,3 (-)	
Άλλο	1 (0,3)	0,8 (1,3)	1,6 (-)	(-)	(1,7)	(1,1)	1,3 (0,9)	0,8 (0,3)	2 (-)	
Κανέναν / ΔΑ	0,5 (0,3)	0,4 (-)	1,6 (0,8)	1,7 (-)	(0,8)	1,2 (-)	1,3 (-)	0,5 (0,6)	(-)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ22: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρεις επιλογές)

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Θέση στην Ιεραρχία		Έτη απασχόλησης / εργασιακής εμπειρίας					Πάνω από 30 έτη
	Εποπτεύει	Δεν εποπτεύει	Έως 5 έτη	6 - 10 έτη	11 - 20 έτη	21 - 30 έτη		
ΔΕΛΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011								
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	20,8 (25,7)	23,1 (25,3)	28,3 (25,6)	13,7 (25,4)	25,8 (26,2)	21,4 (24,2)	18,2 (26,3)	
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	36,9 (32,7)	38,6 (43)	43,3 (43,8)	38,8 (38,1)	40,1 (42,2)	35,6 (37,9)	35,3 (34,2)	
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	39,5 (46,5)	37,8 (39,2)	35 (33,1)	36 (46,7)	39,8 (45,9)	42,5 (37,9)	30,6 (42,1)	
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	13,8 (12,1)	17,3 (16,3)	27,5 (25)	22,3 (15,7)	16 (13,5)	11,1 (13,7)	12,4 (8,6)	
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	28,9 (32,2)	29,1 (30,8)	26,7 (25,6)	25,9 (25,4)	26,8 (31,9)	30,1 (33,4)	36,5 (40,1)	
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	17,7 (17,4)	14,3 (12,2)	9,2 (16,9)	13,7 (13,2)	17,3 (12,4)	16,9 (16,2)	14,1 (11,2)	
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	9,8 (6,1)	9,9 (5,1)	5,8 (2,5)	10,1 (4,6)	11 (7,3)	9 (4,5)	10,6 (6,6)	
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	3,1 (4,4)	3,5 (3,8)	1,7 (0,6)	1,4 (2,5)	3,5 (4,6)	5 (5,7)	2,9 (4,6)	
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	3,5 (3,9)	3,4 (3,2)	5,8 (5,6)	2,9 (3,6)	3,8 (4,1)	2,9 (2,5)	2,4 (1,3)	
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	7,5 (8,5)	6,9 (10,6)	15 (14,4)	12,9 (8,6)	6 (8,9)	5,5 (11,1)	2,9 (6,6)	
Για να είμαι πιο οδοκλήρωμένος πολίτης	4,5 (3,1)	3,8 (1,8)	2,5 (0,6)	4,3 (3)	3,3 (1,6)	5,5 (1,3)	4,1 (6,6)	
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωή	1,6 (0,2)	1,3 (1)	(0,6)	3,6 (-)	1,5 (1,1)	1,1 (0,3)	1,2 (2)	
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	7,1 (5,8)	8,8 (9)	9,2 (7,5)	12,9 (8,6)	8,8 (7)	5,8 (6,7)	5,9 (12,5)	
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	2,4 (0,7)	1,7 (1,7)	4,2 (3,8)	2,2 (1)	0,5 (1,6)	2,4 (0,6)	2,9 (-)	
Άλλο	1,4 (0,7)	0,4 (0,5)	(-)	2,2 (-)	(0,5)	1,6 (1)	0,6 (1,3)	
Κανέναν / ΔΑ	0,2 (0,2)	1 (0,4)	1,7 (-)	(-)	0,5 (-)	1,1 (0,6)	(0,7)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ23: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρεις επιλογές)

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Φύλο		Ηλικία				
	Ανδρας	Γυναίκα	18-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55 ετών και άνω	
ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011							
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	20,5 (26,1)	24,1 (24,3)	18,8 (23,7)	24,5 (26,8)	21,1 (27)	23,5 (20,5)	
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	39,1 (37,8)	36,9 (42)	37,2 (39,1)	42,1 (42,2)	36,8 (39,5)	34,2 (34,7)	
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	38,5 (44,9)	38,6 (36,8)	37,7 (44,3)	41,1 (44,9)	40,3 (39,8)	30,5 (35,8)	
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	14,1 (11,1)	18 (20,6)	21,7 (22,1)	19,5 (13,2)	12,4 (12,6)	10,2 (13,1)	
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	30,8 (32,4)	27,1 (29,5)	29 (23,7)	22,4 (30,4)	33 (33,5)	34,2 (39,2)	
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	13,2 (12,8)	18,6 (15,8)	13 (17)	18,1 (10,4)	14 (14,6)	16 (16,5)	
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	7,5 (4,7)	12,6 (6,4)	7,2 (2)	10,4 (5,5)	11 (6,3)	8,6 (8)	
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	3,1 (4,3)	3,9 (3,5)	1,4 (2,8)	3,2 (3,8)	5,5 (4,8)	1,6 (4,5)	
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	3,6 (3,5)	3,2 (3,3)	3,4 (4,7)	5,1 (4,7)	2,1 (3)	3,2 (-)	
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	6,7 (9,2)	7,4 (10,8)	14 (13,8)	7,5 (10,1)	4,6 (8,3)	4,8 (7,4)	
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	3 (2,4)	5,6 (2,1)	3,9 (1,2)	2,7 (1,6)	5,3 (1,5)	4,8 (6,8)	
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωή	0,4 (0,1)	2,6 (1,7)	1 (0,8)	1,6 (-)	1,1 (0,5)	1,1 (2,8)	
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	8,7 (7,5)	7,4 (8,5)	12,6 (9,1)	8 (5,8)	6,4 (6,8)	7 (13,1)	
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	1,8 (0,8)	2 (2,1)	2,4 (1,6)	0,5 (1,6)	2,5 (0,8)	3,2 (1,1)	
Άλλο	1,2 (0,6)	0,4 (0,6)	1,4 (-)	(0,5)	1,4 (0,8)	0,5 (1,1)	
Κανέναν / ΔΑ	1 (0,4)	0,2 (0,2)	1 (-)	(0,3)	0,9 (0,5)	1,1 (0,6)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ24: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρεις επιλογές)

Ανά κατηγορία πληθυσμού

ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011	Οικογενειακή κατάσταση		Έχετε παιδιά (κάτω των 18 ετών)		Αριθμός παιδιών:		
	Άγαμος/η	Έγγαμος/η	Ναι	Όχι	1	2	Πάνω από 2
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	19 (24,1)	23,5 (25,9)	25,2 (28,2)	19,3 (23,2)	28,2 (28,3)	25,3 (29,1)	15 (24,5)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	36,7 (39,1)	38,6 (39,7)	39,4 (40,7)	36,1 (38,5)	39,7 (39,2)	35,8 (42,2)	55 (41,5)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	36,7 (43,2)	39,1 (41)	40,5 (40,9)	36,9 (42,3)	38 (39,2)	41,1 (41,1)	46,7 (47,2)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	20,1 (18,5)	14,1 (13,5)	13,9 (12,7)	15,2 (16,7)	13,7 (13,2)	14 (12)	15 (15,1)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	27,7 (27,1)	29,6 (32,9)	27,9 (30,3)	33,3 (32)	28,6 (33,5)	26 (28,3)	31,7 (28,3)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	13,1 (17,1)	16,5 (12,8)	18,3 (12,9)	13,8 (14,9)	17,1 (14,2)	20 (12)	15 (13,2)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	4,4 (2,6)	11,9 (6,5)	13,3 (7,6)	8,8 (3,7)	12 (6,6)	12,1 (7,4)	25 (13,2)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	2,6 (3,2)	3,8 (4,3)	3,4 (4,7)	3,9 (3,4)	3 (4,2)	3,8 (5,4)	3,3 (3,8)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	2,3 (3,5)	3,8 (3,4)	4,1 (4,9)	3 (2,2)	3 (5,2)	4,9 (4,7)	5 (5,7)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	9,9 (13,2)	6 (8,5)	6,2 (10,4)	5,5 (9,4)	8,5 (10,4)	4,5 (10,5)	5 (11,3)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	3,2 (1,5)	4,5 (2,6)	3,9 (1,5)	5,2 (2,8)	3 (0,9)	4,9 (2,3)	3,3 (-)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωής	1,2 (-)	1,5 (1)	1,4 (0,4)	1,7 (1)	1,3 (-)	1,5 (0,4)	1,7 (1,9)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	12,5 (9,7)	6,4 (7,2)	6 (6,1)	7,4 (9,4)	7,3 (7,1)	5,3 (5,4)	5 (3,8)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	2,6 (0,9)	1,7 (1,5)	1,6 (1,5)	2,8 (1,2)	3 (1,9)	0,4 (1,2)	1,7 (-)
Άλλο	0,9 (0,3)	0,8 (0,7)	0,5 (0,4)	1,4 (0,7)	(-)	0,8 (0,4)	1,7 (-)
Κανέναν / ΔΑ	1,5 (0,3)	0,3 (0,3)	0,5 (0,4)	0,3 (0,3)	(0,5)	1,1 (0,4)	(-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ25: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρεις επιλογές)

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011	Οικογενειακό εισόδημα		Εκπαιδευτικό επίπεδο		
	Αρκεί	Δεν αρκεί	Κατώτερη / Μέση	Μεσογυικεική / Ανώτερη	Ανώτατη
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	22,3 (23,6)	22,1 (27,5)	22,9	21,1 (23,7)	21,9 (22,1)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	33,4 (33,5)	42,4 (46,4)	43,9	37,7 (40,2)	31,7 (30,8)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	42,5 (44,2)	34,8 (38,7)	32,6	36,7 (38,8)	46,4 (46,8)
Για να θρω μια καλύτερη εργασία	12,2 (11,7)	19,3 (18,7)	16,8	16,2 (18,2)	14,5 (11,6)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	30,3 (35,9)	28 (25,8)	27,7	29,9 (33,3)	29,8 (34,3)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	17 (15,5)	14 (12,4)	11,3	18,8 (14,4)	17,9 (21,2)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	7,9 (5,4)	11,6 (5,3)	11,8	12 (3,8)	5,7 (3,5)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	2,1 (3,4)	4,8 (4,7)	6,3	1,9 (5,5)	1,4 (1,2)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	3,8 (3,2)	3,1 (3,6)	2,5	5,2 (3,8)	3,1 (2,9)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	7,7 (9,7)	6,6 (10)	3,8	7,5 (12,4)	10,7 (11,6)
Για να είμαι πιο ομόκληρωμένος πολίτης	4,6 (2,8)	3,7 (1,6)	3,2	5,2 (0,7)	4,5 (3,5)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωή	1,7 (0,5)	1,1 (1,1)	2,3	1,3 (1)	0,5 (0,3)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	9,1 (7,1)	7,2 (8,9)	8,6	9,1 (7,6)	6,9 (6,7)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	1,9 (1,2)	2,1 (1,5)	1,7	3,2 (2,4)	1,4 (0,9)
Άλλο	0,5 (0,5)	1,1 (0,7)	0,2	1,3 (-)	1,2 (0,6)
Κανέναν / ΔΑ	0,7 (0,2)	0,6 (0,5)	0,8	0,6 (0,7)	0,5 (0,3)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠΣ6: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρεις επιλογές)

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Εκπαιδευτικό επίπεδο Πατέρα			Εκπαιδευτικό επίπεδο Μητέρας		
	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη
ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΗ 2013, 2011						
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	22,1 (28)	20,9 (22,6)	25,5 (22,9)	22,2 (27,3)	21,7 (22,8)	23,5 (22,7)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	39,2 (38,8)	36,9 (38,7)	38 (42)	37,4 (39,4)	39,6 (40,5)	36,4 (34,4)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	37,1 (41,7)	38,9 (44,1)	41,1 (37,1)	37,4 (40,6)	38,9 (46,3)	42,4 (32,8)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	14,4 (14)	16,2 (16,9)	18,2 (14,9)	13,5 (13,9)	17,9 (16,7)	18,2 (14,8)
Γιατί μου σρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	30,4 (31,9)	28,9 (30,5)	24,5 (30,2)	31 (30,8)	26 (31,4)	29,5 (33,6)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	15,3 (11,4)	14,2 (15)	19,3 (20,5)	15,1 (12,8)	15,3 (13,7)	18,2 (21,9)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	9,7 (5,8)	11,6 (4,9)	6,3 (3,9)	11,5 (6,6)	7,9 (3,5)	9,1 (3,9)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	4,9 (5,3)	2,9 (2,5)	1 (2,4)	4,9 (5)	2 (2,8)	1,5 (3,1)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	3,1 (3,1)	3,1 (3,8)	5,2 (3,9)	3,3 (3,2)	3,3 (3,8)	4,5 (3,9)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	6,1 (7,7)	6,7 (11,2)	11,5 (14,1)	5,7 (8,7)	7,4 (10,6)	12,9 (14,8)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	3,4 (1,9)	6 (2,2)	2,1 (3,4)	4,3 (2,3)	4,8 (1,8)	1,5 (3,9)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωή	1,3 (0,5)	1,1 (1,6)	2,6 (-)	1,5 (0,8)	1,1 (1)	2,3 (-)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	8,8 (8,5)	7,1 (7,4)	8,9 (7,3)	8,2 (7,8)	8,3 (8,9)	7,6 (6,3)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	1,8 (1,3)	2,7 (1,4)	1 (1,5)	2,1 (1,4)	2,2 (1,5)	0,8 (0,8)
Άλλο	0,7 (0,8)	1,1 (-)	0,5 (1)	0,8 (0,6)	0,9 (0,5)	(0,8)
Κανέναν / ΔΑ	0,9 (0,3)	0,4 (0,5)	0,5 (-)	0,8 (0,3)	0,4 (0,5)	0,8 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ27: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρεις επιλογές)

Ανά κατηγορία πηληθισμού

	ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011		Μέλος σωματοσέου / συνδικάτου		Μέλος πολιτικού κόμματος / πολιτικής οργάνωσης		Μέλος εθελοντικής οργάνωσης-συνλόγου	
			Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	21,2 (21,8)	22,5 (26,4)	25 (31,4)	22,3(25,1)	20,6 (21)	22,7 (26,4)		
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	36 (31,6)	38,6 (41,6)	43,8 (32,9)	37,8 (40,1)	36,5 (31,3)	38,6 (41,3)		
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	48,3 (44)	36,1 (41,1)	43,8 (28,6)	38,4 (42,4)	34,3 (45,1)	39,5 (41)		
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	8,5 (8,1)	17,6 (16,6)	10,4 (15,7)	16 (14,9)	14,6 (13,3)	16,1 (15,2)		
Γιατί μου αρέσει να μεθαίνω καινούργια πράγματα	28 (35,9)	29,2 (30)	31,3 (32,9)	29 (31)	31,8 (34,4)	28,5 (30,6)		
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	15,3 (15)	15,6 (13,7)	8,3 (14,3)	15,7 (14)	23,6 (23,6)	13,4 (12,1)		
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	8,9 (3,8)	9,9 (5,8)	6,3 (2,9)	9,8 (5,6)	7,7 (5,1)	10,1 (5,5)		
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	2,5 (3)	3,5 (4,3)	2,1 (4,3)	3,3 (4)	3,4 (3,1)	3,4 (4,2)		
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	2,5 (3,4)	3,6 (3,4)	6,3 (1,4)	3,3 (3,6)	2,6 (2,6)	3,6 (3,6)		
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	8,5 (10,7)	6,8 (9,7)	6,3 (4,3)	7,2 (10,2)	9,9 (9,7)	6,5 (9,9)		
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	3,8 (3,8)	4,2 (1,9)	2,1 (4,3)	4,3 (2,1)	3,4 (3,1)	4,3 (2,1)		
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωής	0,8 (-)	1,5 (0,9)	(-)	1,5 (0,8)	1,3 (0,5)	1,4 (0,8)		
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	8,5 (9,4)	8,1 (7,6)	12,5 (11,4)	8 (7,7)	8,6 (6,7)	8 (8,2)		
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	1,3 (1,3)	2,2 (1,4)	(1,4)	2,1 (1,3)	1,7 (1)	2,1 (1,4)		
Άλλο	0,8 (0,4)	0,8 (0,6)	2,1 (-)	0,8 (0,6)	2,1 (-)	0,5 (0,7)		
Κανέναν / ΔΑ	(0,4)	0,8 (0,3)	(-)	0,7 (0,4)	(-)	0,8 (0,4)		

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ28: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Με βάση την συμμετοχή ή όχι σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος

	Έχει συμμετάσχει		Δεν έχει συμμετάσχει	
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	7,6	16,5 (18,8)	13,2	17,2 (19,9)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	11,0	13,6 (12,1)	26,9	26,5 (21,9)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός/η στην εργασία μου	29,2	23 (28,5)	20,3	16,1 (20)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	5,1	7,7 (3,9)	5,4	8,2 (8,5)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	22,6	17,6 (19,3)	19,5	11,4 (14,9)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	12,2	7,8 (6,5)	7,2	7,5 (4,8)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		2,1 (1,1)		2,6 (1,2)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		0,9 (0,8)		1,9 (1,2)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	1,1	1,1 (1,1)	1,4	0,6 (0,3)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	6,7	3,1 (3,9)	2,0	1,7 (2,2)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	1,6	2,1 (1)	1,4	1,3 (1)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής/οικογενειακής ζωής		0,5 (0,5)		0,4 (0,2)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους & να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	3,0	2,4 (1,6)	2,6	1,7 (2,4)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		0,8 (0,5)		0,9 (0,5)
Άλλο		0,4 (-)		0,9 (0,5)
Κανέναν / ΔΑ		0,4 (0,2)		1,1 (0,5)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ29: Κίνητρα συμμετοχής

Τα 5 σημαντικότερα κίνητρα με βάση την επαγγελματική ιδιότητα

2016	Μισθωτοί δημοσίου τομέα		Μισθωτοί ιδιωτικού τομέα		Αυτοαπασχολούμενοι (Ελεύθ. επαγγ. / Ιδιοκτ. επιχ.)		Άνεργοι	
	2013 (2011)	2016	2013 (2011)	2016	2016	2013 (2011)	2016	2013 (2011)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (43,0%)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (23,6%) (-)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (25,1%)	Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (23%) (22,2)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (30,9%)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (23,7%) (27,4)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (20,7%) (21,4)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (27,2%)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (20,7%) (21,4)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (20,2%)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (21%) (-)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (21,2%)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (21,6%) (27,3)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (24,8%)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (23,7%) (17,2)	Για να μπορώ στο μέλλον διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (16,1%) (19,8)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (19,1%)	Για να μπορώ στο μέλλον διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (16,1%) (19,8)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή (14,0%)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (15,9%) (-)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (13,8%)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (16,7%) (14,3)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (13,8%)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (16,2%) (23,6)	Για να βρω εργασία (15,9%) (14,8)	Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (14,7%)	Για να βρω εργασία (15,9%) (14,8)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (7,9%)	Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή (8,3%) (-)	Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (12,7%)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (16,2%) (16,5)	Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή (12,6%)	Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή (11,7%) (6,4)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (14,4%) (16)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (14,7%)	Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου (14,4%) (16)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα (7,9%)	Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές (7%) (-)	Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή (9,2%)	Για να βρω μια καλύτερη εργασία (5,2%)	Για να συναντήσω καινούριους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο (6,5%)	Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου (10,8%) (13,7)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (10,8%) (11,9)	Για να βρω μια καλύτερη εργασία (8,5%)	Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα (10,8%) (11,9)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ30Α: Παιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Περιοχή									
	Αθήνα	Θεσ/ίκη	Πάτρα	Ηράκλειο Κρήτης	Λάρισα					
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	11,0	5,7	16,9 (19,2)	2,1	15,6 (23,3)	12,8	15,0 (18,3)	16,0	15,7 (16,8)	
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	17,0	14,3	14,8 (13,8)	26,6	20,5 (22,5)	12,8	21,7 (10)	17,3	19,0 (25,2)	
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	25,9	32,6	23,5 (26,7)	19,1	20,5 (15)	17,0	15,8 (30)	28,4	20,7 (28,6)	
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	5,3	6,3 (6,7)	5,7	9,5 (6,7)	6,4	16,4 (5,8)	7,4	8,3 (4,2)	3,3 (5)	
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	20,8	15,2 (17,5)	22,3	14,8 (17,5)	21,3	11,5 (15,8)	25,5	15,0 (23,3)	18,5	19,8 (10,1)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	10,4	8,8 (4,7)	10,3	6,6 (6,7)	9,6	4,1 (3,3)	10,6	6,7 (7,5)	9,9	9,1 (9,2)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		3,0 (1,7)		1,6 (0,4)		0,8 (1,7)		0,8 (-)		3,3 (0,8)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		1,0 (0,7)		1,2 (2,1)		1,6 (1,7)		4,2 (0,8)		(-)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	1,3	0,8 (1,2)	1,1	1,6 (0,4)	2,1	(-)	0,0	0,8 (0,8)	1,2	0,8 (-)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	5,3	2,5 (3,5)	4,6	2,5 (2,9)	4,3	2,5 (4,2)	5,3	2,5 (1,7)	3,7	3,3 (1,7)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	1,3	2,3 (1,5)	0,0	-0,4	4,3	1,6 (0,8)	2,1	3,3 (0,8)	2,5	1,7 (-)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωής		0,2 (0,2)		0,8 (-)		0,8 (0,8)		-1,7		1,7 (-)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	1,7	1,8 (2)	3,4	4,1 (2,5)	4,3	0,8 (4,2)	6,4	3,3 (-)	2,5	-0,8
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		0,5 (0,7)		0,8 (0,4)		1,6 (-)		0,8 (0,8)		1,7 (-)
Άλλο		0,8 (0,2)		0,8 (0,4)		(-)		(-)		-0,8
Κανέναν / ΔΑ		0,5 (0,3)		0,4 (-)		1,6 (0,8)		1,7 (-)		-0,8

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ30Β: Παιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Ανά κατηγορία πηληθισμού

	Τομέας απασχόλησης						
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Δημόσιος τομέας			
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	11,0	15,2	16,9 (18,3)	9,7	15,9 (19,1)	2,4	17,8 (-)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	21,9	23,2	24,7 (17,4)	15,4	18,5 (16,7)	10,3	7,2 (-)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	21,5	23,2	14,3 (22,5)	24,7	21,1 (25,4)	38,9	23,0 (-)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	5,5	4,0	9,1 (8,5)	6,3	8,3 (6,1)	2,4	3,9 (-)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	18,7	21,2	13,6 (16,9)	23,2	15,2 (16,8)	21,4	18,4 (-)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	10,5	5,1	8,4 (5,6)	10,2	7,0 (6,1)	13,5	9,2 (-)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου			1,9 (0,5)		2,4 (1,6)		4,6 (-)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα			0,6 (1,4)		1,4 (0,4)		2,0 (-)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	1,4	1,0	1,9 (-)	1,3	0,5 (0,9)	0,8	0,7 (-)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	5,9	0,0	-2,8	5,0	3,7 (3)	7,1	2,6 (-)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	1,4	3,0	0,6 (1,4)	0,9	1,8 (0,7)	2,4	5,9 (-)
Για να ξεφύγω από προλήψεις της προσωπικής /οικογενειακής ζωής			0,6 (0,5)		0,5 (0,1)		0,7 (-)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	2,3	4,0	3,2 (3,3)	3,5	2,2 (2,2)	0,8	2,0 (-)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου			1,3 (0,5)		0,6 (0,3)		0,7 (-)
Άλλο	-0,7		1,3 (0,5)		0,5 (-)		1,3 (-)
Κανέναν / ΔΑ	1,2 (-)		1,3 (-)		0,5 (0,6)		(-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ31: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Ανά κατηγορία πρήθισμού

	Θέση στην ιεραρχία		Έτη απασχόλησης / εργασιακής εμπειρίας							
	Εποπέυει	Δεν εποπέυει	Έως 5 έτη	6 - 10 έτη	11 - 20 έτη	21 - 30 έτη	Πάνω από 30 έτη			
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	8,8	10,0	14,8	10,1 (19,3)	7,7	18,3 (19,2)	12,8	17,9 (19,1)	4,3	15,3 (21,1)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	13,1	19,3	17,0	20,1 (19,8)	19,0	18,5 (16,2)	15,6	16,4 (17,2)	16,1	18,8 (11,2)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	31,9	22,7	19,3	21,6 (29,4)	28,5	20,6 (27)	28,8	22,2 (21,7)	24,7	15,9 (23)
Για να δω μια καλύτερη εργασία	2,8	6,6	5,9	12,2 (4,6)	4,3	7,8 (6,5)	3,1	4,7 (5,7)	5,4	8,8 (2,6)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	24,7	19,5	26,7	12,9 (15,7)	19,9	14,3 (17)	21,0	16,4 (17,5)	20,4	20,6 (25)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	11,9	9,5	8,1	8,6 (4,6)	8,6	8,5 (4,9)	10,5	7,4 (7)	15,1	7,1 (3,9)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου				0,7 (0,5)		2,5 (1,4)		2,6 (1,6)		3,5 (2)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα				0,8 (-)		1,3 (1,4)		1,6 (1,3)		2,4 (1,3)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	0,6	1,5	0,0	1,0	2,5	1,0 (1,1)	0,4	0,8 (0,6)	1,1	1,2 (-)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	3,4	5,8	5,2	3,0	7,4	2,5 (2,4)	2,7	1,1 (3,8)	4,3	1,2 (0,7)
Για να είμαι πιο οδoκλήρωμένος πολίτης	0,9	1,7	0,0	5,0	0,6	1,3 (0,3)	1,6	3,2 (1)	2,2	1,2 (3,3)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογε- νειακής ζωής						0,5 (0,5)		0,5 (-)		-1,3
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτι- ώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	1,9	3,4	3,0	2,0	1,5	2,5 (1,1)	3,5	1,6 (2,2)	6,5	1,8 (3,3)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου						-0,8		1,3 (0,3)		1,8 (-)
Άλλο						-0,3		1,3 (0,3)		0,6 (0,7)
Κανέναν / ΔΑ						0,5 (-)		1,1 (0,6)		-0,7

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ32: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Ανά κατηγορία πρήθισμού

	Φύλο		Ηλικία				
	Άνδρας	Γυναίκα	18-34 Ετών	35-44 Ετών	45-54 Ετών	55 ετών και άνω	
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	9,4 15,9 (20,3)	10,1 18,0 (17,9)	10,8 12,1 (16,6)	7,4 18,9 (20)	10,1 15,3 (21,4)	11,2 20,9 (17)	
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	15,8 19,5 (15,3)	18,4 17,1 (19,3)	16,2 18,4 (18,6)	15,6 20,3 (17)	16,5 18,3 (18,1)	20,7 16,0 (11,4)	
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	24,3 20,8 (26)	27,4 19,9 (21,8)	24,3 21,7 (25,3)	28,0 22,7 (28,2)	24,6 20,1 (22,2)	26,3 15,0 (20,5)	
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	4,0 7,6 (4,3)	6,7 8,2 (8,9)	8,1 11,1 (9,1)	2,9 7,7 (5,2)	6,1 6,9 (5,5)	4,5 7,0 (5,1)	
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	23,5 16,8 (18,4)	19,1 13,4 (15,4)	21,6 13,5 (13,4)	23,0 10,1 (15,6)	20,0 19,0 (17,1)	21,8 18,7 (25,6)	
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	10,8 6,4 (5,6)	9,7 9,3 (5,8)	8,1 8,2 (7,9)	11,1 8,5 (3,8)	10,1 6,2 (5,3)	11,2 8,6 (7,4)	
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου	2,4 (1)	2,2 (1,5)	0,5 (1,2)	2,1 (0,5)	3,2 (1,3)	2,7 (2,3)	
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	1,0 (1)	1,7 (1)	0,5 (0,4)	1,1 (1,4)	2,3 (1)	0,5 (1,1)	
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	1,9 1,0 (0,8)	0,5 0,7 (0,6)	1,4 1,0 (0,4)	2,1 1,3 (1,6)	1,2 0,7 (0,5)	0,0 0,5 (-)	
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	4,4 2,2 (2,9)	5,5 3,0 (3,3)	4,1 6,8 (4,3)	7,0 2,9 (3,6)	5,2 0,7 (2,3)	2,2 1,6 (2,3)	
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	1,7 1,3 (1,1)	1,4 2,4 (0,8)	1,4 1,4 (0,8)	0,4 1,9 (0,5)	2,6 2,1 (1)	1,1 1,6 (2,3)	
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωής	-0,1	1,1 (0,6)	0,5 (-)	0,3 (-)	0,5 (0,5)	0,5 (1,1)	
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	4,4 2,4 (2,1)	1,2 1,9 (1,9)	4,1 2,9 (2)	2,5 1,9 (1,4)	3,5 1,4 (2,3)	1,1 3,2 (2,8)	
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου	0,7 (0,4)	0,7 (0,6)	(-)	0,3 (0,8)	1,4 (0,5)	1,6 (-)	
Άλλο	0,7 (0,3)	0,4 (0,2)	0,5 (-)	(-)	1,1 (0,5)	0,5 (0,6)	
Κανέναν / ΔΑ	1,0 (0,4)	0,2 (0,2)	1,0 (-)	-0,3	0,9 (0,5)	1,1 (0,6)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ33: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Οικογενειακή κατάσταση		Έχετε παιδιά (κάτω των 18 ετών)		Αριθμός παιδιών:									
	Άγαμος/η	Έγγαμος/η	Ναι	Όχι	1	2	Πάνω από 2							
								Αγ	Εγγ	Ναι	Όχι	1	2	Πάνω από 2
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	11,2	12,2 (17,1)	9,2	18,6 (20,2)	8,5	19,2 (22,2)	10,7	16,0 (17,1)	8,0	20,5 (21,1)	10,0	19,6 (22,5)	4,3	13,3 (17)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	15,2	19,8 (16,8)	17,8	17,8 (17)	16,4	18,8 (16,7)	19,7	16,5 (17,1)	18,2	17,5 (17,5)	15,6	17,7 (16,3)	17,4	28,3 (15,1)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	24,8	23,0 (25,6)	26,2	19,3 (23,8)	27,5	19,5 (24,6)	23,1	20,4 (24,1)	32,1	17,9 (21,7)	23,9	21,9 (24,4)	23,9	15,0 (37,7)
Για να δω μια καλύτερη εργασία	7,2	9,0 (8,2)	4,5	7,4 (5,3)	3,3	5,9 (4,9)	7,2	9,9 (7,1)	4,3	7,3 (5,7)	2,2	5,7 (4,3)	2,2	1,7 (5,7)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	19,2	13,4 (14,7)	22,0	16,0 (18,1)	23,7	14,0 (17,2)	17,9	18,2 (17,1)	23,5	16,2 (17,5)	22,2	11,3 (18,2)	28,3	16,7 (11,3)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	11,2	7,3 (6,8)	10,0	7,9 (5,2)	9,9	8,9 (4,7)	11,4	6,1 (6,4)	7,5	7,7 (4,2)	13,9	9,1 (5)	6,5	11,7 (5,7)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		1,2 (0,3)		2,8 (1,5)		3,0 (1,3)		2,2 (1)		3,0 (0,9)			3,4 (1,2)	1,7 (3,8)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		0,9 (1,5)		1,5 (0,8)		1,6 (0,9)		1,1 (1)		1,3 (0,5)			1,9 (1,6)	1,7 (-)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	2,0	0,3 (0,6)	0,9	1,2 (0,8)	1,9	1,1 (1,1)	0,0	1,1 (0,4)	0,0	-1,4	3,9	1,9 (0,8)	2,2	1,7 (1,9)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	5,6	3,2 (3,8)	4,7	2,3 (2,8)	5,2	2,7 (3,8)	3,8	1,4 (2,5)	5,3	3,8 (3,8)	5,0	1,9 (4,3)	6,5	1,7 (1,9)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	0,8	1,5 (0,9)	1,8	2,0 (1)	1,2	1,8 (0,4)	2,4	2,2 (1,5)	0,5	1,7 (0,9)	1,7	2,3 (-)	2,2	(-)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογε- νειακής ζωής		0,6 (-)		0,5 (0,5)		0,2 (-)		0,8 (0,6)		0,4 (-)		(-)	(-)	(-)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτι- ώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	2,8	4,1 (2,9)		1,4 (1,6)	2,6	1,8 (1,1)	3,8	1,7 (2,7)	0,5	1,3 (1,4)	1,7	1,9 (1,2)	6,5	3,3 (-)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		1,2 (0,3)		0,7 (0,6)		0,7 (0,4)		1,4 (0,6)		1,3 (0,9)		(-)	(-)	1,7 (-)
Άλλο		0,9 (0,3)		0,5 (0,2)		0,4 (0,2)		0,8 (0,3)		(-)		0,4 (-)		1,7 (-)
Κανένας / ΔΑ		1,5 (0,3)		0,3 (0,3)		0,5 (0,4)		0,3 (0,3)		-0,5		1,1 (0,4)		(-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ34: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Ανά κατηγορία Πληθυσμού

	Οικογενειακό εισόδημα			Εκπαιδευτικό επίπεδο						
	Αρκεί		Δεν αρκεί	Κατώτερη / Μέση		Μεταλυκειακή / Ανώτερη	Ανώτατη			
	7,2	17,0 (16,5)	12,6	16,6 (22,5)	14,9	17,9	9,0	16,2 (18,6)	5,1	15,7 (16)
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	12,5	15,4 (16,1)	22,2	21,1 (18)	26,3	22,9	14,7	17,2 (13,7)	9,3	14,0 (13,1)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	30,9	23,1 (27,7)	19,9	17,9 (20,4)	18,0	16	24,6	18,2 (22,3)	34,2	26,9 (27,9)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	3,3	6,0 (4,5)	7,5	9,7 (8,2)	6,6	8,2	7,1	8,8 (7,2)	2,8	6,9 (4,4)
Για να θρω μια καλύτερη εργασία	23,0	16,6 (19,6)	19,7	14,0 (14,2)	18,3	13,4	24,2	15,6 (21,6)	22,9	17,1 (18,9)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	12,1	8,4 (6,8)	8,2	6,9 (4,4)	7,7	6,7	7,1	8,8 (6,2)	14,7	8,1 (8,7)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή		2,2 (0,9)		2,4 (1,5)		2,5		2,9 (1)		1,7 (0,9)
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		0,5 (0,8)		2,1 (1,3)		2,7		0,3 (1)		0,5 (0,3)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα	0,8	0,9 (0,9)	1,6	1,0 (0,5)	2,0	0,8	0,9	1,9 (0,7)	0,6	0,2 (0,9)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	5,5	2,7 (3,2)	4,2	2,4 (2,9)	1,7	1,1	9,5	3,6 (3,4)	5,4	3,6 (5,2)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	1,6	2,2 (1,1)	1,4	1,4 (0,9)	1,7	1,9	0,9	1,9 (-)	1,7	1,7 (0,9)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης		0,9 (-)		0,2 (0,7)		1,3		(1)		(0,3)
Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωή	3,1	2,1 (1,4)	2,6	2,3 (2,7)	2,9	2,9	1,9	2,3 (1,7)	3,4	1,2 (2)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο		1,0 (0,3)		0,6 (0,7)		0,6		1,0 (0,7)		1,0 (0,3)
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		0,3 (-)		0,8 (0,5)		0,2		0,6 (-)		1,0 (-)
Άλλο		0,7 (0,2)		0,6 (0,5)		0,8		0,6 (0,7)		0,5 (0,3)
Κανένας / ΔΑ										

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ35: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Ανά κατηγορία πρήθισμού

	Εκπαιδευτικό επίπεδο Πατέρα				Εκπαιδευτικό επίπεδο Μητέρας				
	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	10,0 17,3 (22,7)	9,3 15,1 (16,1)	10,2 19,3 (15,6)	9,2 17,2 (21,7)	10,7 16,2 (15,4)	10,6 15,9 (17,2)			
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	18,4 20,3 (14)	18,2 17,8 (18,8)	12,8 14,6 (21,5)	21,7 19,2 (15,6)	13,2 17,5 (18,7)	10,6 18,9 (17,2)			
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	18,9 19,6 (23,5)	31,2 19,3 (26,4)	29,6 24,0 (22,4)	20,8 18,7 (22,7)	28,8 22,1 (27,6)	27,7 22,0 (22,7)			
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	6,9 7,6 (7,4)	4,0 7,8 (4,1)	4,1 8,9 (6,3)	5,4 6,6 (7,2)	5,0 9,8 (4,3)	4,3 6,8 (7)			
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	23,3 14,7 (17,7)	17,9 17,1 (15,3)	23,5 12,5 (19,5)	23,3 16,1 (17,1)	19,4 14,2 (17)	24,1 15,2 (18,8)			
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	9,5 6,8 (4,3)	11,1 8,2 (7,4)	10,7 8,9 (6,8)	7,8 6,9 (4,7)	12,9 8,5 (7,1)	14,2 8,3 (7)			
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου		2,2 (1,1)	2,7 (1,4)	2,5 (1,7)	2,0 (0,5)	3,0 (0,8)			
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		2,3 (1,4)	0,7 (0,5)	2,5 (1,5)	-0,5	(-)			
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	2,3 0,5 (0,6)	0,6 1,1 (1,1)	0,0 1,6 (0,5)	1,7 0,7 (0,8)	0,3 1,1 (0,8)	0,7 1,5 (0,8)			
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	5,1 2,2 (2,3)	4,9 2,2 (4,1)	4,6 4,7 (3,9)	4,5 2,0 (2,3)	6,0 2,4 (3,8)	5,0 6,1 (5,5)			
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	2,3 1,1 (1,1)	0,6 3,1 (1,1)	1,5 1,0 (0,5)	2,1 1,8 (1,2)	1,6 2,2 (0,8)	0,0 0,8 (0,8)			
Για να ξεφύγω από προαθήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωής		0,5 (0,5)	0,4 (0,3)	0,8 (0,5)	0,2 (0,3)	(-)			
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	3,3 2,5 (1,9)	2,2 2,2 (2,5)	3,1 1,0 (1,5)	3,5 2,8 (2)	2,2 1,8 (2)	2,8 0,8 (1,6)			
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου		1,1 (0,5)	0,9 (0,5)	1,0 (0,5)	0,9 (0,5)	-0,8			
Άλλο		0,4 (0,5)	0,9 (-)	0,5 (0,3)	0,7 (0,3)	(-)			
Κανέναν / ΔΑ		0,9 (0,3)	0,4 (0,5)	0,8 (0,3)	0,4 (0,5)	0,8 (-)			

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ36: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Μέλος σωματείου / συνδικάτου		Μέλος πολιτικού κόμματος / πολιτικής οργάνωσης		Μέλος εθελοντικής οργάνωσης-σουλ-λόγου	
	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	ΠΔ	16,5 (15,4)	11,3	16,7 (25,7)	3,3	14,6 (15,4)
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	17,1	16,9 (12,8)	13,2	16,7 (20)	11,3	16,3 (14,4)
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	30,6	25,0 (29,5)	20,8	31,3 (12,9)	30,5	17,2 (30,8)
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	2,9	5,1 (4,3)	5,7	8,3 (8,6)	5,3	9,4 (3,1)
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	21,2	15,7 (17,9)	26,4	16,7 (18,6)	23,2	17,2 (20,5)
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	12,4	7,6 (8,1)	9,4	4,2 (5,7)	14,6	12,9 (7,7)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	0,6	1,3 (1,3)	0	(-)	0	0,9 (-)
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	5,3	3,8 (5,1)	5,7	2,1 (1,4)	4	3,0 (4,1)
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	2,9	0,8 (1,3)	1,9	(2,9)	3,3	2,1 (-)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	2,9	2,1 (2,1)	5,7	2,1 (4,3)	4,6	1,7 (1,5)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ37: Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Πολιτική Αυτοτοποθέτηση		
	Δεξιά / κεντροδεξιά	Κέντρο	Κεντροαριστερά / Αριστερά
Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου	10,1	11,3	8,6
Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές	13,2	7,0	16,0
Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός / η στην εργασία μου	34,9	38,0	25,0
Για να βρω μια καλύτερη εργασία	2,3	7,0	6,6
Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα	17,1	16,9	22,5
Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή	12,4	15,5	9,8
Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου			1,9 (1,3)
Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα		1,5 (1,8)	1,1 (1)
Για να αποκτήσω τη βεβαίωση / πιστοποιητικό συμμετοχής	1,6	0,0	1,2
Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα	4,7	2,8	6,6
Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης	0,0	0,0	2,9
Για να ξεφυγώ από προβλήματα της προσωπικής /οικογενειακής ζωής			0,3 (0,3)
Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο	3,9	1,4	0,8
Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου			1,3 (0,5)
Άλλο		0,7 (0,6)	0,8 (0,5)
Κανέναν / ΔΑ	1,8 (-)	(-)	0,3 (0,3)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ38: Εμπόδια συμμετοχής

Με βάση την συμμετοχή ή όχι σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος

	Έχει συμμετάσχει	Δεν έχει συμμετάσχει
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	79,0	81,3 (78,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	48,5	41,4 (28,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		16,9 (13,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	60,8	58,7 (48,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	29,8	29,7 (27,8)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		4,2 (3,6)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου		19,4 (17,2)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	62,0	60,1 (57,3)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		20,8 (15,7)
Δυσκοχλία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	45,6	41,4 (38,8)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		17,4 (13,6)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		15,3 (13,7)
Έλλειψη πληροφορήσεως και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	61,0	67 (64,3)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	30,0	29,6 (28,8)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	41,2	44,1 (42,7)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	58,0	53,2 (52,4)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		25,9 (20)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας		12,1 (9,7)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		12,1 (11,8)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		6,2 (4,3)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον		4,4 (5,6)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		27,7 (25)
		85,3 (84,2)
		42,4 (28,4)
		24,5 (17,5)
		55,5 (47,2)
		35,1 (30,6)
		8,2 (4,4)
		29 (25,8)
		65,9 (55,7)
		36,7 (24,3)
		50,6 (45,3)
		27,7 (17,5)
		28,1 16,60
		76,3 (72,2)
		41,7 (30,6)
		54,7 (46,7)
		55,9 (42,3)
		38,2 (32,4)
		13,2 (9,3)
		17,5 (10)
		13,3 (9,2)
		11,9 (7,8)
		32,8 (28)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ39Α: Εμπόδια συμμετοχής - Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Περιοχή					
	Αθήνα	Θεσ/ίκη	Γιάτρα	Ηράκλειο Κρήτης	Λάρισα	
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	83,7	85,0	79,2	84,0	82,9	73,6 (83,2)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	47,6	36,7	47,9	64,9	35,4	52,5 (30,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	19,3	19,3	21,3	17,5	21,5	13,4
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	58,4	60,0	42,7	66,0	59,8	60,3 (45,4)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολικών	32,8	30,3	21,9	29,8	32,9	23,5
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	5,8	7,4	6,6	3,3	3,3	4,2
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη θετική απάντησή μου	23	22,8	28,3	19,3	22	16,8
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	64,5	65,4	50,0	64,9	65,9	56,3
Ο τρόπος επίδοσης, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιδείξω	24,1	26,3	32,5	33,6	29,4	16,8
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	42,8	53,1	58,3	45,7	47,5	46,2
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	20,6	20,1	22,7	26,1	22	12,6
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	19,9	17	24,4	26,7	16,9	16
Έλλειψη πληροφορήσεων και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	65,0	68,2	70,5	66,0	71,8	63,9
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικού παρακολούθησης	32,8	31,1	29,5	33,3	32,9	30,3
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	42,5	43,0	38,5	45,7	48,8	45,4
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	59,2	60,5	51,1	57,0	66,7	33,6
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	31	29,2	29,2	28,6	34,7	18,5
Με εμπνέει η προώθηση της υγείας	14,3	14,9	5,7	7,5	10,9	3,4
Αρκεί να μάθω έως τώρα	14,1	16,9	8,2	14,3	15	4,2
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	10,4	7,1	4,9	10,9	6,7	1,7
Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον	7,5	8,3	5,7	5,8	7,5	2,5
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	32,8	27,9	25	23,3	28,3	20,2

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ39Β: Εμπόδια συμμετοχής

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Τομέας απασχόλησης					
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Δημόσιος τομέας		
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	84,7	81,2	83,3	85,1 (80,9)	83,3	80,9 (-)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	47,3	44,6	45,2	39 (30,4)	50,8	50 (-)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	22,5 (13,8)	19,5 (10,8)	18,7 (16,5)	18,7 (16,5)		20,4 (-)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	60,8	56,4	59,1	59,1 (48,1)	52,4	50,7 (-)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολείων	31,5	28,7	32,7	32,2 (30,9)	27,0	28,9 (-)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	5,9 (4,6)	7,8 (5,2)	5,6 (3,3)	5,6 (3,3)		3,9 (-)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	21,7 (20,2)	30,5 (19,7)	21,6 (22,3)	21,6 (22,3)		20,5 (-)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	69,1	62,0	62,7	62,9 (56,4)	58,7	55,3 (-)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	32,1 (21,3)	32,5 (20,2)	24,4 (18,7)	24,4 (18,7)		21,2 (-)
Δυσκοχία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	44,1	48,5	46,9	45 (38,4)	54,0	50,7 (-)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	20,7 (17,4)	23,7 (18,3)	22,1 (13,3)	22,1 (13,3)		15,2 (-)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	20,8 (16)	19,5 (18,8)	20,3 (13,5)	20,3 (13,5)		17,2 (-)
Έλλειψη πληροφορήσεως και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	71,9	68,3	64,9	69,2 (68,1)	63,1	59,9 (-)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	35,0	30,7	32,9	32,8 (28,6)	24,2	27,8 (-)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	46,8	40,6	43,7	44,5 (41,6)	37,4	44,7 (-)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	59,2	56,6	60,8	58,9 (47,5)	54,4	43,6 (-)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	36,8 (31,2)	35,5 (28,2)	28,5 (23,3)	28,5 (23,3)		23,3 (-)
Με εμποδίζουν προαβλήματα υγείας	10,7 (10,3)	9,1 (8,9)	14,3 (9,1)	14,3 (9,1)		13,2 (-)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	14,6 (12,4)	22,7 (11,3)	12 (10,4)	12 (10,4)		11,8 (-)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	10,2 (7,8)	11,8 (8)	7,4 (5,8)	7,4 (5,8)		8,6 (-)
Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον	9,4 (7,4)	11,1 (8)	6,1 (5,9)	6,1 (5,9)		4,6 (-)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	27,7 (26,6)	37,7 (25,8)	29,7 (26,7)	29,7 (26,7)		22,7 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ40Α: Εμπόδια συμμετοχής

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Θέση στην Ιεραρχία	
	Επιτυπύει	Δεν επιτυπύει
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	77,1	79 (76,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	46,1	38,6 (29,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	61,9	18,4 (15)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	30,7	60,7 (51,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολικών	65,0	32 (30,3)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	41,6	4,5 (3,6)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη θεώρηση της θέσης εργασίας μου	67,0	19,1 (20,6)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	30,1	61,5 (56,7)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	42,6	21,1 (17,2)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	55,6	38,6 (35,8)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	66,8	16,7 (16,5)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	32,9	14,6 (16,2)
Έλλειψη πληροφορήσεως και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	60,9	67,6 (63,9)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	49,8 (44,1)	26,2 (30,5)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	7,5 (7,9)	46 (45,8)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	30,2 (28,1)	54,8 (50,1)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	10,5 (7,3)	24,5 (23,7)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	14,3 (11,6)	10,2 (9,9)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	44,2 (28)	13,5 (9,7)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	86,7	5,9 (5,6)
Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πηέον	85,5 (84,1)	6,5 (4,4)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	44,2 (28)	28,4 (23,5)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ40Β: Εμπόδια συμμετοχής - Ανά κατηγορία πηθυσμού

	Έτη απασχόλησης / εργασιακής εμπειρίας									
	Έως 5 έτη	6 - 10 έτη	11 - 20 έτη	21 - 30 έτη	Πάνω από 30 έτη					
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	88,5	85 (84,4)	92,0	84,9 (83,8)	84,4	85,5 (82,7)	78,2	79,6 (80,3)	77,4	80,5 (74,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	25,9	22,6 (16,9)	50,0	43,1 (28,9)	57,9	51,5 (41,1)	44,4	44,4 (29)	35,5	24,7 (8,6)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		18,3 (12,5)		16,5 (15,7)		21,6 (16,2)		19,8 (14)		19,4 (17,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	56,8	42,5 (32,5)	56,0	59,7 (37,6)	56,4	58,5 (51,4)	60,2	60,4 (53,2)	63,4	57,6 (59,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	28,5	29,2 (32,5)	32,0	34,5 (31)	31,7	34,3 (28,6)	29,9	28,8 (28,7)	34,4	31,8 (26,3)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		8,3 (3,1)		5 (4,6)		6 (2,4)		5 (3,8)		5,3 (8,6)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου		21,7 (15,6)		18 (19,8)		21,6 (23,2)		25,5 (22,3)		25,3 (22,4)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	63,3	58 (60)	56,0	57,2 (53,3)	64,8	65,6 (58,9)	66,9	61,1 (58)	57,6	64,9 (49,3)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		32,8 (22,5)		30,4 (20,8)		25,9 (19,7)		23,5 (19,1)		28,6 (17,1)
Δυσκοχία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	44,6	48,3 (46,3)	52,0	45,7 (41,6)	46,9	49,6 (38,1)	49,2	39,6 (44,9)	39,1	42,5 (41,4)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		25 (15)		23,2 (15,2)		18,8 (13,5)		20,3 (18,2)		25,6 (13,8)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		18,3 (12,5)		18,8 (14,7)		18 (15,1)		20,7 (16,9)		27,1 (13,8)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	63,3	70 (70)	73,5	74,1 (70,6)	66,7	74,1 (68,9)	65,8	67,3 (68,5)	68,5	67,5 (59,9)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	30,7	45,8 (35)	40,0	43,2 (30,5)	38,2	33,2 (28,6)	23,3	28,5 (29,3)	29,3	33,5 (25,7)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	38,5	43,3 (41,9)	32,0	43,9 (37,6)	44,0	48 (45,4)	47,9	48,5 (47,1)	46,7	54,8 (50,7)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	50,0	56,3 (50,6)	73,7	56,5 (46,2)	63,1	53,4 (42,7)	57,0	52,6 (51)	49,5	55,6 (50)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		33,9 (25,6)		23 (24,9)		29,4 (23,5)		31,7 (29,9)		34,5 (27,6)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας		16,7 (9,4)		15,8 (11,7)		11,6 (9,7)		11,1 (7)		12,4 (11,2)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		12,5 (5,6)		7,9 (5,6)		11,3 (9,5)		14,1 (12,4)		27,1 (24,3)
Δεν μου φέρει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		10 (6,9)		4,3 (4,6)		7,3 (5,4)		10,3 (6,7)		11,9 (11,8)
Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον		1,7 (1,9)		2,9 (2,5)		5 (3,2)		7,2 (8,3)		20 (22,4)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		29,4 (24,4)		23 (25,9)		25,1 (29,5)		32,7 (23,2)		39,3 (29,6)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ41: Εμποδία συμμετοχής - Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Φύλο		Ηλικία				
	Άνδρας	Γυναίκα	18-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55 ετών και άνω	
Κόστος συμμετεχόντων των σεμιναρίων	80,5	86,8	92,0	84,7	80,9	79,6	78 (69,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	40,7	52,2	21,3	67,5	49,0	32,6	23 (4)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		15,4 (15,2)	14,5 (15)	19,7 (13,2)		23,2 (15,4)	17,6 (20,5)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	61,7	53,8	60,0	64,2	54,7	54,1	55,1 (55,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	34,4	31,1 (31,3)	28,4	29,6	33,3	29,8	28,9 (26,7)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		5,5 (4)	5,3 (4,3)	4,8 (2,2)		7,3 (4,5)	3,7 (6,3)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη θετική της θέσης εργασίας μου		24,5 (22,7)	16,4 (15)	20,5 (23)		27,2 (22,4)	25,3 (25,6)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	63,0	63,7	64,0	67,5	62,0	59,8	62 (49,4)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		23,7 (18,4)	22,1 (17,4)	26,7 (22,2)		25,6 (19,4)	35 (19,9)
Δυσκοιμία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	39,6	41,1 (39,5)	43,2	43,2	50,4	49,2	52,7 (41,5)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		20,5 (15,9)	16 (13,8)	21,6 (16,4)		22,2 (16,1)	24,7 (15,3)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		19,8 (16,1)	14,6 (12,3)	18,3 (16,2)		21,2 (16,4)	27,7 (14,8)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	67,6	70,4 (66,1)	65,3	65,3	66,9	70,2	72 (61,9)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	32,0	32,9 (31,6)	31,1	34,2	33,4	28,1	34,3 (23,9)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	43,4	48,6 (47,8)	31,5	43,8	44,6	48,6	54,1 (44,3)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	59,2	52,8 (48,4)	57,3	57,3	60,7	59,5	59,2 (45,5)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		32,9 (27,8)	27,5 (23,5)	28 (25,2)		32,7 (28)	36,2 (29)
Με εμποδίζουν προθήματα υγείας		11,4 (9,2)	15 (9,9)	12,3 (9,3)		10,8 (9,8)	14 (8)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		17 (12,2)	10,8 (8,9)	11 (9,3)		14,7 (11,1)	26,2 (23,9)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		10,4 (7,5)	7,2 (6,3)	7,5 (6,3)		9,4 (6,5)	12,4 (8,5)
Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον		8,9 (7,5)	5,4 (5,4)	4 (2,2)		6,2 (8,8)	23,7 (19,9)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		33,4 (28,9)	24,8 (22,9)	25,3 (28,5)		32,2 (24,7)	36 (27,3)

	Οικογενειακή κατάσταση			Έχετε παιδιά (κάτω των 18 ετών)			Αριθμός παιδιών:							
	Άγος/η	Έγγος/η	Όχι	Ναι	Όχι	1	2	Πάνω από 2						
									Άγος/η	Έγγος/η	Όχι	Ναι	Όχι	1
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	86,1	85,4 (82,6)	82,4	81,8 (80,9)	82,3	81,7 (81,6)	82,0	82,3 (81,3)	84,5	77,4 (80,7)	79,3	83 (84,1)	80,0	91,7 (73,6)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	23,7	19,7 (8,2)	54,8	50,3 (36,3)	67,4	66,3 (60,6)	35,4	23,4 (30)	64,2	62,4 (55,7)	68,5	67,5 (61,2)	82,6	76,7 (77,4)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		18,4 (17,4)		20,3 (14,4)		20,5 (13,4)		19 (16,7)		22,7 (16)		16,6 (10,1)		28,3 (18,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	62,1	58,3 (44,7)	56,3	57,2 (49,3)	58,8	59,1 (47,3)	54,1	53,4 (48,5)	52,9	59,2 (50,9)	58,7	56,6 (46,1)	78,3	66,7 (39,6)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	33,1	35,6 (35,3)	30,1	30,2 (26,7)	29,3	31,3 (26,5)	33,0	28,1 (31,3)	31,0	31,2 (26,9)	27,7	29,8 (24,4)	23,9	36,7 (34)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		5,2 (2,1)		5,9 (4,8)		6,4 (3,6)		5,2 (4,3)		5,6 (2,4)		6 (3,9)		11,7 (7,5)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει καν ρόλο στη βελτίωση της ...		23,7 (18,2)		22,6 (22,7)		22,3 (23,3)		25,1 (19,9)		25,1 (27,8)		22,8 (20,2)		8,6 (20,8)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα..	65,6	61,7 (59,7)	62,4	62,6 (55,2)	64,6	64,8 (58,5)	63,7	60,7 (54,9)	65,2	66,1 (59,4)	58,2	62,5 (58,5)	88,9	69,5 (52,8)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		23,9 (20,9)		27,9 (19,5)		23,9 (19,1)		34,3 (20,5)		23 (19,8)		24,3 (19,8)		25,4 (11,3)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	45,8	45,3 (43,5)	47,4	44,7 (41,4)	44,7	42,8 (39,6)	52,8	47,8 (43,9)	46,5	42,4 (41)	38,0	39,4 (36,8)	58,7	58,3 (45,3)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		16,5 (16,8)		23,4 (15)		21,7 (14,4)		25,7 (16,4)		23,8 (14,6)		17,7 (13,2)		30,5 (18,9)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		15,3 (15,3)		22,2 (15,1)		20,1 (15)		24,4 (15,3)		21,4 (14,2)		15,3 (15,9)		35,6 (13,2)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που	65,2	70,3 (69,7)	67,4	70,9 (67,6)	66,8	70,8 (67,6)	70,5	71,8 (68,6)	68,4	70 (67)	65,4	70,9 (67,4)	60,9	73,3 (71,7)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	34,9	37,1 (32,1)	31,3	33 (28,7)	31,1	32,2 (28,6)	32,3	34,9 (30,5)	29,9	30,9 (31,6)	29,3	32,3 (23,3)	41,9	35,6 (41,5)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	39,7	44,1 (42,4)	44,5	49,7 (45,6)	45,0	48,4 (46)	43,5	51,1 (43,6)	46,0	47,9 (47,2)	42,9	50,2 (43,4)	48,9	44,1 (54,7)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθ. επίπεδα	57,2	55,3 (54,1)	59,9	53,8 (44,8)	59,9	54,4 (43,6)	60,2	52,7 (50,4)	64,2	57,4 (47,6)	54,7	52,5 (41,1)	58,1	51,7 (43,4)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερα προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		30,8 (25,3)		30,4 (26,4)		30,3 (23,9)		32,2 (27,8)		31,4 (29,2)		28,9 (20,9)		33,9 (15,1)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας		15,5 (8,5)		11,4 (9,9)		12,3 (9,3)		12,2 (9,7)		14,7 (9)		9,1 (8,1)		16,9 (15,1)
Αρκικά έχω μάθει έως τώρα		15,8 (7,4)		13,5 (12,3)		11,1 (9,1)		19,1 (12,4)		11,2 (9,4)		11,7 (7,8)		8,5 (11,3)
Δεν μου σρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		9,6 (7,9)		8,5 (6,2)		8 (5,7)		8,6 (7,4)		8,2 (7,1)		9,1 (4,3)		3,4 (5,7)
Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω ..		6,7 (2,9)		7,4 (8,1)		4,1 (4,2)		13,6 (8,6)		6 (5,7)		3 (3,1)		1,7 (3,8)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		32,4 (29,1)		28,5 (25,5)		27,8 (23,9)		30,4 (28,6)		29,6 (25,9)		26,4 (22,5)		27,1 (22,6)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ43: Εμπόδια συμμετοχής - Ανά κατηγορία πηθισμού

	Οικογενειακό εισόδημα		Εκπαιδευτικό επίπεδο			
	Αρκέι	Δεν αρκέι	Κατώτερη/ Μέση	Μεσαριακική / Ανώτερη	Ανώτατη	
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	79,1 77,4 (76)	88,4 87,9 (87,8)	82,2 82,2	87,7 82,1 (79,7)	82,1 80,4 (77,6)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	47,5 42,8 (30,1)	44,7 40,7 (26,4)	45,6 45,6	47,6 44,2 (30,9)	45,8 42,6 (27,6)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	17,5 (14,1)	21,8 (16,7)	22,3	19,9 (15,1)	16,9 (11,9)	
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	64,5 65,1 (56)	50,5 50,2 (38,5)	52,4	59,0 57,8 (45,4)	62,8 62,8 (53,5)	
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	30,6 33,7 (29,8)	31,2 29,8 (28,5)	29,9	31,4 31,2 (29,6)	31,6 32,6 (31,1)	
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	5,3 (2,6)	6,1 (5,6)	8,2	6,5 (2,7)	2,4 (3,8)	
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη θετική μου εργασία μου	22,3 (19,3)	23,6 (24)	29,1	17,3 (17,5)	19,8 (22,1)	
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	64,9 62,9 (58,3)	61,5 61,7 (54,4)	62,3	68,7 57,6 (57)	64,1 60,8 (60,8)	
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	21,8 (16,8)	31,2 (23,6)	37,8	26,2 (19,6)	14 (10,5)	
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	42,7 40,6 (36,8)	52,2 48,6 (48,2)	56,1	38,9 43,8 (41,6)	42,6 42,6 (36,6)	
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	18,1 (14,8)	24,7 (16,4)	32,4	15,9 (11)	13,2 (10,5)	
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	18,1 (13,9)	22,4 (16,7)	31,1	14,2 (11)	12,6 (10,2)	
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	60,2 67,5 (65,2)	74,5 73,8 (71,8)	73,2	71,3 67,5 (70,1)	57,9 62,5 (61,6)	
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	26,6 30,2 (28,1)	38,6 37,6 (31,3)	44,0	36,8 31,2 (29,9)	23 (23)	
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	41,5 49,6 (44,4)	44,9 46,8 (45,3)	46,3	42,9 46,3 (43)	45,3 44,8 (44,8)	
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	62,0 58 (49,9)	55,6 50,7 (44,7)	56,7	56,4 53 (48,8)	58,4 53,8 (53,8)	
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	29,4 (24,7)	31,7 (27,8)	38,1	25,5 (23,4)	25,9 (22,1)	
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	13,6 (9,4)	11,7 (9,6)	12,2	15,6 (10)	10,8 (7,8)	
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	12 (9,9)	16 (12,2)	18,9	10,4 (10,3)	11 (11,3)	
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	8,6 (6,6)	8,9 (6,7)	11,6	6,2 (5,5)	7,2 (6,7)	
Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον	4,5 (4,6)	9,7 (9,1)	11,8	2,6 (3,1)	5 (4,1)	
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	28,1 (25,8)	30,9 (27,5)	31,6	26,8 (25,1)	29,5 (30,8)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ44: Εμποδία συμμετοχής - Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Εκπαιδευτικό επίπεδο Πατέρα				Εκπαιδευτικό επίπεδο Μητέρας						
	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη			
	85,9	84 (82,4)	81,9	83 (82)	80,6	79,2 (76,6)	84,5	82,4 (81,7)	80,6	84 (82,3)	83,0
46,0	41,2 (29,3)	48,3	41,8 (29,2)	42,9	44,4 (23,9)	46,3	41,5 (29,6)	48,0	40,4 (30,9)	37,6	48,8 (15,6)
	21 (15,1)		19,2 (16,9)		18,8 (12,7)		21,5 (14,7)		17,5 (17)		21,2 (13,3)
52,3	55,6 (46,4)	61,8	58 (48,2)	62,8	63,9 (52,7)	54,4	54,5 (47,3)	60,4	60,2 (49,1)	62,4	62,6 (50)
30,1	30,2 (25,3)	32,7	32,7 (32,2)	29,1	34,4 (36,6)	33,0	30 (25,2)	29,9	30,6 (35,2)	27,7	44,7 (29,7)
	7,2 (5)		4,4 (3,5)		4,7 (2)		5,9 (4,6)		5,3 (2,8)		5,3 (4,7)
	25,1 (21,4)		22,6 (21,3)		17,3 (21,5)		25 (22,4)		22,9 (20)		12,2 (18,8)
63,0	61 (52)	67,3	62,9 (60,8)	56,6	64,2 (62,4)	65,3	61,3 (53,1)	61,6	65 (60,8)	59,6	56,5 (58,6)
	30,7 (24,2)		25,7 (15,8)		16 (13,7)		30,4 (22,7)		23,2 (17,2)		21,7 (11,7)
55,9	47,5 (44,8)	38,8	40,9 (39,5)	42,0	47,4 (37,1)	55,0	44,4 (45,5)	40,8	45,4 (39)	34,8	43,5 (30,5)
	26,7 (14,2)		16,8 (19,1)		16,8 (13,2)		25,8 (14)		16,9 (19)		16,2 (12,5)
	25,2 (13,7)		17,3 (17,4)		13,2 (15,6)		24,5 (13,6)		15,8 (18)		14,7 (14,1)
70,3	73,7 (69,9)	64,2	68,2 (65,9)	64,1	66,5 (66,3)	71,3	72,7 (68,4)	61,3	70 (68,4)	63,6	64,1 (64,8)
32,1	36,2 (28,3)	37,2	33,5 (32,7)	24,6	28,3 (26,8)	34,3	35 (28,7)	34,2	32,1 (32,2)	21,0	34,4 (24,2)
42,6	49,8 (43,3)	44,9	48,7 (45)	41,3	42,4 (47,3)	46,5	49,8 (44)	42,2	45,9 (44,1)	36,9	47,7 (46,9)
57,7	53,1 (42,8)	58,5	52 (52,3)	61,7	62,8 (53,7)	59,5	51,5 (44,3)	60,6	57,1 (50,9)	54,3	56,3 (53,1)
	31,3 (25,6)		31,4 (23,7)		27,2 (26,8)		31,7 (26,6)		30,7 (25,3)		26 (24,2)
	10,1 (7,9)		14,2 (12,5)		16,2 (9,3)		11,6 (7,9)		13,3 (12,9)		14,6 (8,6)
	15,5 (11,3)		12,5 (10,1)		13,6 (11,2)		16 (13)		11,4 (8,6)		14,6 (6,3)
	10,1 (6)		7,3 (6,8)		8,4 (7,8)		9,7 (6,6)		7 (6,6)		10 (3,9)
	10,1 (7,9)		4,5 (3,8)		4,7 (6,3)		9,7 (8,9)		4,8 (2,8)		2,3 (4,7)
	30,3 (23,2)		29 (28,9)		30,2 (32,2)		29,7 (24)		28,2 (28,6)		33,6 (32,8)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ45: Εμπόδια συμμετοχής - Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Μέλος σωματίου / συνδικάτου		Μέλος πολιτικού κόμματος / πολιτικής οργάνωσης		Μέλος εθελοντικής οργάνωσης-αυθλήτου						
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι					
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	75,7	85,1	83,9 (82)	77,4	83,3 (80)	83,6	82,9 (81,6)	78,8	82 (77,9)	84,2	83,2 (82,2)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	42,8	47,1	42,8 (28,5)	50,9	39,6 (28,6)	46,0	42,1 (28,5)	48,3	43,7 (31,3)	45,9	41,3 (27,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου			19,8 (15,6)		25 (11,4)		19,7 (15,5)		19,4 (15,4)		19,9 (15,2)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	61,8	57,2	57 (45,2)	62,3	54,2 (45,7)	57,6	57,5 (48)	57,0	57,9 (49,7)	58,3	57,4 (47,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	38,2	29,4	31,6 (30,5)	35,8	27,1 (32,9)	30,7	31,8 (28,9)	29,8	32,5 (32,3)	31,2	31,6 (28,6)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου			6,1 (4,3)		4,2 (4,3)		5,8 (4)		4,7 (5,1)		6 (3,8)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου			23,2 (20,8)		10,4 (25,7)		23,5 (21,1)		14,2 (20)		25,2 (21,6)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	57,0	65,1	61,7 (54,9)	62,3	58,3 (60)	63,5	62,5 (56,2)	68,0	58,9 (61,5)	62,6	63,3 (55,6)
Ο τρόπος επίδοσης, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιδεγώ			28,5 (21,4)		20,8 (17,1)		27,1 (20,2)		16,1 (20)		29,4 (20)
Δυσκοιλία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	42,8	47,9	45,7 (42,7)	35,8	35,4 (31,4)	47,5	45,5 (42,5)	39,9	39,4 (40)	48,3	46,3 (42,4)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση			22,2 (15,6)		16,7 (18,6)		21,5 (15,3)		15,9 (14,4)		22,9 (15,7)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση			20,7 (14,8)		22,9 (14,3)		20,1 (15,1)		13,4 (14,9)		22 (15,2)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	54,7	69,9	71,6 (69,5)	67,9	72,9 (72,9)	66,9	70,9 (67,8)	64,0	61,8 (66,2)	67,6	72,9 (68,6)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποίησης παρακολούθησης	23,7	34,0	36,9 (29,3)	22,6	22,9 (31,4)	32,7	34,8 (29,4)	24,5	27,4 (19)	33,6	35,9 (31,8)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	44,8	42,8	47,1 (44,7)	39,6	54,2 (44,3)	43,5	47,9 (44,8)	32,0	47,2 (41)	45,4	48,6 (45,5)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	58,6	59,1	53,9 (45,5)	59,6	63,8 (55,7)	59,0	53,9 (47)	54,4	54,4 (52,8)	59,8	54,3 (46,5)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον			32,9 (26,3)		25 (22,9)		31 (26,4)		19,4 (23,1)		33,4 (26,8)
Με εμπνέω προδρήματα υγείας			13,6 (9,3)		10,4 (8,6)		12,7 (9,3)		11,6 (6,2)		12,8 (10)
Αρκετά έχω μθει έως τώρα			14,3 (10,7)		8,3 (14,3)		14,3 (10,7)		11,2 (11,8)		14,9 (10,7)
Δεν μου σρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο			9,4 (7,3)		8,3 (7,1)		8,8 (6,7)		6 (4,1)		9,5 (7,2)
Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον			7,6 (6,2)		2,1 (8,6)		7,2 (6,6)		4,7 (6,2)		7,9 (6,8)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο			29,8 (26,2)		18,8 (30)		30,1 (26,2)		25,9 (26,2)		30,7 (26,6)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ46: Εμπόδια συμμετοχής - Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Πολιτική Αυτοποθέτηση		
	Δεξιά / κεντροδεξιά	Κέντρο	Κεντροαριστερά / Αριστερά
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	80,6	81,7	83,9 (83,5)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	41,9	50,7	40 (31,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	19,5 (8,2)		19 (19,5)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	63,6	63,4	60,6 (52,4)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολίων	30,2	25,4	26,3 (33,5)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	5,3 (5,7)		6,6 (3,7)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	26,8 (22,2)		19 (18,9)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	69,5	63,4	56,9 (61,6)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	31 (14,6)		15,6 (18,3)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	41,9	50,7	46,7 (46,3)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	18,8 (13,9)		16,3 (16,5)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	20 (11,4)		14,8 (16,5)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	70,6	69,0	66,4 (64,6)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	29,5	23,2	28,5 (26,2)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	45,3	33,8	43,1 (54,9)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	58,6	59,2	53 (45,7)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερα προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	37,3 (27,8)		22,1 (26,8)
Με εμπνέει/προσβλήματα υγείας	9,5 (8,9)		15,3 (8,5)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	15,5 (8,9)		5,8 (9,8)
Δεν μου σρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	14,2 (8,2)		3,6 (6,1)
Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον	8,9 (5,1)		3,6 (7,3)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	33,7 (26,6)		21,2 (30,5)
			85,9 (82,3)
			38 (26,4)
			14,9 (14,9)
			52,7 (51,3)
			30,7 (29,5)
			5,3 (2,8)
			20,3 (22,1)
			64,2 (53,6)
			26,7 (22,1)
			44 (39,5)
			20,9 (17,4)
			19,7 (15,1)
			68,2 (68,2)
			28,6 (29,2)
			49,2 (44,6)
			56 (50)
			32,4 (27,9)
			10,7 (7,2)
			15 (12,6)
			6,7 (6,2)
			8,6 (8,7)
			30,6 (24,4)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ47: Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας ; (έως 3 επιλογές)

Με βάση την συμμετοχή ή όχι σε σεμινάρια/ εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος

ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011		Έχει συμμετάσχει	Δεν έχει συμμετάσχει
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων		53,7 (53,4)	55,1 (55,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών		21,9 (16,9)	20,9 (18,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		3,1 (3,9)	4,1 (5,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων		25,5 (22,4)	25,6 (25,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολίων		5 (5,9)	5,6 (5,9)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		0,1 (0,2)	0,2 (0,7)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη θεώρηση της θέσης εργασίας μου		1,5 (1,1)	4,1 (2,5)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω		14,5 (11,6)	10,5 (6,5)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		3,4 (0,8)	2,6 (2,2)
Δυσκοχία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο		15,7 (15,5)	13,5 (17,5)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		0,7 (0,7)	0,6 (0,7)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		0,5 (0,7)	0,2 (0,2)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται		18,1 (15,9)	14,4 (17,3)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης		3,5 (3,6)	3,2 (2,5)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων		7,5 (6,5)	8,8 (7,1)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα		8,3 (11,8)	6,9 (7,1)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		1,7 (0,7)	2,8 (2)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας		3,1 (2,1)	3 (3,6)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		0,7 (1,3)	2,2 (0,5)
Δεν μου σρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		0,1 (0,3)	0,9 (1,2)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον		1,1 (2)	2,8 (2,4)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		2,6 (2,8)	4,9 (2,4)
Άλλο		1,5 (-)	1,3 (-)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα		1,2 (-)	1,5 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ48: Τα 5 σημαντικότερα εμπόδια με βάση την επαγγελματική ιδιότητα (Δεδομένα για τα έτη 2013, 2011)

Μισθωτοί δημοσίου τομέα	Μισθωτοί ιδιωτικού τομέα	Αυτοαπασχολούμενοι (Ελεύθ. επαγγελματίες / Ιδιοκτήτες επιχειρήσεων)	Άνεργοι
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων (47,8%)	1. Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων (53,2%) (50,2)	1. Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων (51,2%) (50,6)	1. Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων (60,9%) (66,0)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών (24,8%)	2. Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων (34,2%) (30,8)	2. Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων (38,6%) (35,0)	2. Έλλειψη πληροφορήσεως και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται (21,2%) (20,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων (22,3%)	3. Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών (25,2%) (21,1)	3. Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών (19,2%) (Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο (17,8)	3. Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο (18,7%) (21,7)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο (16,6%)	4. Έλλειψη πληροφορήσεως και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται (15,1%) (13,7)	4. Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορούν να τα παρακολουθήσω (14,4%) (-)	4. Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών (18,4%) (15,7)
Έλλειψη πληροφορήσεως και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται (15,9%)	5. Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορούν να τα παρακολουθήσω (14,8%) (Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο (12,9))	5. Έλλειψη πληροφορήσεως και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται (14,1%) (17,5)	5. Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορούν να τα παρακολουθήσω (9,6%) (-) Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα (8,5)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ49: Ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας; (έως 3 επιλογές) - Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Περιοχή						Τομέας απασχόλησης			
	Αθήνα	Θεσ/ίκη	Πάτρα	Ηράκλειο Κρήτης	Λάρισα	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Δημόσιος τομέας	
ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011										
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	52,3 (55,4)	55,1 (56,3)	63,1 (54,2)	62,5 (45)	44,6 (56,3)	49,6 (49,6)	55,2 (56,3)	58,5 (56,4)	46,7 (-)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	22,8 (18,8)	20,2 (17,9)	19,7 (17,5)	15,8 (15,8)	24,8 (14,3)	23,6 (17,4)	17,5 (12,7)	20,9 (19,7)	25,7 (-)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	3 (5,3)	4,5 (3,3)	2,5 (9,2)	2,5 (1,7)	5,8 (4,2)	5,1 (2,8)	1,9 (2,3)	3,3 (6,1)	3,3 (-)	
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	26 (25,8)	24,7 (19,6)	20,5 (23,3)	31,7 (21,7)	24 (24,4)	30,7 (29,8)	25,3 (21,6)	24,7 (22,2)	21,7 (-)	
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	7 (7)	4,9 (5)	1,6 (4,2)	2,5 (5,8)	3,3 (4,2)	6,7 (4,3)	5,2 (4,2)	4,1 (7,2)	5,9 (-)	
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	(0,3)	0,4 (0,4)	(-)	0,8 (1,7)	(-)	(0,7)	0,6 (-)	0,2 (0,3)	(-)	
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	2,8 (2)	2,1 (1,3)	3,3 (2,5)	1,7 (1,7)	1,7 (1,7)	3,1 (1,1)	4,5 (2,3)	1,6 (1,9)	2 (-)	
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	13,6 (8,2)	9,1 (8,8)	11,5 (6,7)	18,3 (10)	14 (16)	16,1 (9,2)	11 (5,6)	12 (10,3)	15,1 (-)	
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	1,8 (1)	5,3 (1,7)	4,1 (3,3)	3,3 (1,7)	3,3 (1,7)	6,3 (2,1)	3,2 (0,9)	1,8 (1,3)	3,3 (-)	
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	12,7 (13,3)	14,8 (17,1)	18,9 (23,3)	17,5 (22,5)	19 (18,5)	11,8 (19,1)	12,3 (22,5)	16,3 (13,5)	16,4 (-)	
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,5 (0,7)	0,8 (1,3)	0,8 (0,8)	0,8 (-)	0,8 (-)	(1,1)	(0,9)	1,1 (0,4)	0,7 (-)	
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,5 (0,7)	(0,4)	(-)	(-)	0,8 (-)	(0,4)	(0,5)	0,5 (0,4)	(-)	
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	14,4 (15,1)	17,3 (15,4)	19,7 (21,7)	25 (18,3)	15,7 (19,3)	18,1 (13,8)	13 (19,2)	17,1 (16,8)	14,5 (-)	
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	2,8 (2,5)	4,1 (4,2)	3,3 (2,5)	4,2 (5)	4,1 (2,5)	2,4 (3,5)	1,9 (3,8)	4,1 (2,8)	3,9 (-)	
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	6,5 (5,7)	6,2 (10)	8,2 (10,8)	19,2 (5)	8,3 (4,2)	9,4 (7,1)	6,5 (8,5)	7,7 (6,4)	9,9 (-)	
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	8,1 (10,1)	5,8 (11,3)	6,6 (11,7)	10,8 (5)	8,3 (5)	7,1 (7,4)	7,8 (7)	7,8 (11,3)	9,2 (-)	
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	1,8 (1,2)	2,1 (1,7)	1,6 (1,7)	0,8 (1,7)	5,8 (0,8)	0,8 (0,7)	4,5 (2,8)	2,1 (1,2)	2,6 (-)	
Με εμποδίζουν προαήθημα υγείας	3,3 (2,7)	3,7 (2,9)	(4,2)	2,5 (3,3)	4,1 (1,7)	2,8 (2,8)	1,9 (3,8)	2,7 (2,2)	5,9 (-)	
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	1,3 (1)	2,5 (1,3)	0,8 (0,8)	(0,8)	(-)	0,4 (-)	3,2 (0,9)	1,3 (1,3)	(-)	
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	0,2 (0,8)	0,8 (0,4)	(-)	0,8 (2,5)	0,8 (-)	0,8 (0,7)	(0,9)	0,5 (0,6)	(-)	
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πηέον	1,8 (2,7)	2,1 (1,3)	0,8 (2,5)	3,3 (2,5)	(0,8)	2,8 (1,8)	2,6 (1,4)	1,4 (2,6)	(-)	
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	4,5 (3,2)	1,6 (2,5)	4,1 (6,7)	2,5 (0,8)	2,5 (2,5)	3,5 (2,5)	3,2 (0,5)	3,5 (4,2)	2,6 (-)	
Άλλο	1,5 (0,7)	1,6 (-)	1,6 (-)	1,7 (-)	(-)	0,8 (0,7)	0,6 (0,5)	1,3 (0,1)	3,3 (-)	
ΔΔ/ Κανέναν ιδιαίτερα	1,5 (2,3)	0,8 (1,7)	3,3 (0,8)	0,8 (2,5)	(2,5)	0,8 (4,3)	1,9 (1,4)	1,1 (1,3)	2 (-)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ50: Εμπόδια συμμετοχής. Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρείς)

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Θέση στην ιεραρχία		Έτη απασχόλησης / εργασιακής εμπειρίας					Πάνω από 30 έτη
	Επιπέδευ	Δεν επιπέδευ	Έως 5 έτη	6 - 10 έτη	11 - 20 έτη	21 - 30 έτη		
ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011								
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	53,2 (49,4)	54,7 (57,3)	59,2 (62,5)	58,3 (55,3)	54,9 (57)	54,4 (51,9)	45,9 (45,5)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	20,4 (17,7)	22,5 (17,8)	11,7 (7,5)	23,7 (21,3)	31,1 (27,6)	19,5 (16,2)	8,8 (3,9)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	3,3 (5,1)	3,7 (4,7)	2,5 (3,8)	2,2 (6,1)	3,3 (6,5)	4,7 (3,8)	2,9 (2,6)	
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	27,9 (26,6)	24 (22,3)	14,2 (12,5)	23 (17,8)	27,3 (25,1)	26,1 (27,4)	30,6 (32,9)	
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	5,9 (8,5)	4,5 (4,6)	4,2 (7,5)	4,3 (5,6)	5,5 (4,9)	5,3 (6,1)	5,3 (7,2)	
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	(0,2)	0,3 (0,5)	(0,6)	(-)	0,5 (0,3)	(-)	(2)	
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη θετική της θέσης εργασίας μου	2,2 (2,4)	2,5 (1,5)	0,8 (0,6)	0,7 (1)	1,8 (1,6)	3,7 (2,9)	4,1 (2,6)	
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	14,1 (9)	12,4 (9,2)	10 (13,1)	14,4 (9,6)	12,8 (7,6)	12,1 (10,5)	15,9 (5,3)	
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	3,3 (1,5)	3 (1,5)	5 (0,6)	2,2 (2,5)	3,3 (1,1)	2,9 (1,6)	2,4 (2)	
Δυσκοιλία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	13 (13,3)	16,4 (18,2)	15,8 (20,6)	17,3 (12,7)	17 (15,4)	13,2 (18,5)	10,6 (15,1)	
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,2 (0,7)	1 (0,6)	1,7 (0,6)	(-)	0,8 (1,1)	0,8 (0,6)	(0,7)	
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,2 (0,7)	0,3 (0,3)	1,7 (-)	(-)	0,5 (1,4)	(-)	(-)	
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	18,3 (15,3)	15,4 (17,2)	21,7 (19,4)	20,9 (17,3)	15,8 (17,8)	16,6 (14)	12,4 (14,5)	
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	2,9 (4,8)	3,8 (2,2)	6,7 (2,5)	6,5 (3,6)	2,3 (4,6)	3,2 (1,6)	1,8 (2,6)	
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	9,4 (8,7)	7,2 (5,9)	10 (3,8)	5,8 (3,6)	6,5 (6,8)	9,5 (10,2)	8,8 (7,9)	
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	9,6 (11,4)	6,6 (8,5)	8,3 (8,8)	7,2 (7,1)	7,5 (7,8)	8,2 (13,1)	7,6 (10,5)	
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	1,8 (1,5)	2,4 (1,3)	1,7 (-)	0,7 (1)	1,5 (1,1)	2,9 (2,5)	3,5 (1,3)	
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	3,7 (2,9)	2,5 (2,8)	3,3 (3,1)	4,3 (4,1)	2,3 (2,4)	3,7 (1,3)	2,4 (4,6)	
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	1,6 (0,2)	1 (1,3)	(0,6)	(0,5)	1 (0,8)	1,6 (0,6)	2,9 (2,6)	
Δεν μου σφέει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	(0,7)	0,7 (0,8)	1,7 (1,3)	(-)	(0,3)	0,5 (1)	0,6 (2)	
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πηέον	1,6 (1,5)	1,7 (2,5)	0,8 (1,3)	(1)	1,3 (-)	0,5 (3,5)	7,6 (7,2)	
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	4,1 (1,7)	3 (3,8)	2,5 (4,4)	1,4 (3)	3 (2,4)	4 (2,5)	5,9 (3,9)	
Άλλο	1 (0,2)	1,7 (0,4)	1,7 (0,6)	1,4 (-)	0,5 (0,3)	1,3 (0,3)	2,9 (0,7)	
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα	1,4 (2,4)	1,3 (1,9)	0,8 (0,6)	(2,5)	0,5 (1,6)	1,8 (2,5)	3,5 (2,6)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ51: Εμπόδια συμμετοχής. Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικούς; (έως τρείς)

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

	Φύλο		Ηλικία			
	Ανδρας	Γυναίκα	18-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55 ετών και άνω
	ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011					
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	55,2 (51,6)	52,9 (58,8)	63,3 (61,7)	53,3 (55,9)	53,5 (52,4)	47,6 (44,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	14,2 (13,8)	30,4 (23,7)	12,1 (14,6)	36,5 (31)	19 (14,4)	7,5 (3,4)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	1,9 (4)	5,4 (6)	1 (5,1)	3,5 (3,6)	4,8 (4,8)	3,2 (7,4)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	30,4 (29,2)	19,7 (15,6)	21,7 (15,8)	30,4 (26,3)	21,7 (22,7)	28,3 (31,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	5,2 (7)	5,2 (4,4)	5,3 (8,7)	4,8 (3,6)	5,3 (6,3)	5,9 (6,3)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	(0,4)	0,4 (0,4)	0,5 (0,4)	(-)	0,2 (-)	(2,3)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	3 (1,8)	1,9 (1,9)	0,5 (0,8)	1,3 (0,3)	3,9 (3)	3,7 (4)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	14,7 (8,6)	10,9 (9,8)	15,5 (11,9)	13,3 (8,8)	12,4 (9,1)	11,2 (6,3)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	2,4 (0,7)	3,9 (2,7)	2,4 (0,8)	2,7 (1,4)	3,2 (1,8)	4,3 (2,3)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	12,4 (15)	18 (18,7)	15,9 (15)	13,6 (14,8)	15,8 (18,4)	14,4 (18,8)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,3 (0,8)	1,1 (0,4)	0,5 (0,4)	0,3 (0,8)	1,4 (0,5)	(1,1)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	(0,6)	0,7 (0,2)	(0,4)	(0,5)	0,5 (0,3)	1,1 (0,6)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	16,8 (15,3)	16,7 (18,5)	19,3 (20,2)	17,1 (17,5)	15,8 (14,1)	15,5 (14,2)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	3,1 (3,5)	3,7 (2,5)	8,2 (3,2)	2,1 (4,4)	3 (2,3)	1,6 (2,3)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	9,1 (7,6)	6,5 (5,6)	7,7 (4,7)	8,5 (4,9)	7,3 (10,3)	9,1 (5,1)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	6,7 (10,4)	9,1 (8,1)	8,2 (7,1)	5,9 (9,3)	8,5 (10,6)	9,6 (10,2)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	3,1 (1,7)	0,9 (0,8)	0,5 (1,2)	1,1 (0,8)	3,4 (1,8)	3,2 (1,7)
Με εμποδίζουν πρακτήρια υγείας	2,5 (2,5)	3,7 (3,3)	1,4 (2,8)	2,1 (2,7)	4,3 (2)	3,2 (5,1)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	1,9 (0,6)	0,4 (1,5)	(0,4)	1,1 (0,5)	1,1 (0,8)	3,2 (2,3)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	0,6 (1,1)	0,2 (0,2)	1 (0,8)	(0,3)	0,5 (0,8)	0,5 (1,7)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον	2,8 (2,4)	0,4 (1,9)	(-)	0,8 (-)	0,9 (3,5)	7,5 (6,3)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	4,8 (3,5)	1,5 (2,5)	3,4 (5,9)	1,6 (1,4)	4,3 (2,5)	5,3 (4)
Άλλο	1,3 (0,1)	1,5 (0,6)	1,9 (-)	0,3 (-)	2,1 (0,8)	1,6 (0,6)
ΔΑ/ Κανέναν ιδιαίτερα	1,6 (2,1)	0,9 (2,1)	0,5 (2)	(1,9)	2,7 (2,5)	1,6 (1,7)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ52: Εμπόδια συμμετοχής. Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρείς)

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Οικογενειακή κατάσταση		Έχετε παιδιά (κάτω των 18 ετών)		Αριθμός παιδιών:	
	Άγαμος/η	Έγγαμος/η	Ναι	Όχι	1	2
	Πάνω από 2					
ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011						
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	60,3 (59,1)	51,8 (52,7)	52,2 (53,4)	51,8 (55,4)	50,9 (58)	53,2 (51,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	6,7 (3,8)	27,4 (23,3)	39,3 (39)	7,2 (1)	35 (33)	41,5 (39,5)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	4,1 (6,8)	3,2 (4,1)	3 (4,2)	3,6 (5,4)	4,3 (3,8)	1,1 (3,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	25,4 (23,2)	25,7 (24)	24,5 (22,7)	26,4 (24,6)	23,9 (24,1)	24,9 (24,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	5,5 (6,5)	5 (5,7)	4,3 (5,5)	6,3 (6,3)	5,6 (3,3)	3,4 (7,8)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	(0,3)	0,2 (0,5)	0,4 (0,2)	(0,6)	0,4 (-)	0,4 (0,4)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	3,5 (1,8)	2,1 (1,9)	1,4 (1,7)	4,4 (1,9)	0,4 (2,8)	2,6 (1,2)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	13,4 (12,9)	12,8 (7,6)	12,3 (8,3)	13,2 (9,7)	13,2 (8)	10,6 (8,9)
Ο τρόπος επίδοσης, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	2,3 (0,9)	3,2 (1,7)	2 (1,3)	4,7 (1,6)	0,9 (2,4)	2,6 (0,4)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	15,7 (17,6)	14,5 (16)	13,5 (14,6)	16,8 (18)	14,5 (15,6)	10,6 (12,8)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,3 (1,2)	0,8 (0,5)	0,5 (0,4)	1,1 (0,9)	0,9 (-)	(0,4)
Δεν έχω τα υψιστατικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,3 (-)	0,3 (0,6)	0,2 (0,6)	0,8 (0,3)	(-)	0,4 (1,2)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	19,2 (19,1)	15,7 (15,6)	14,6 (15,7)	18,5 (17,3)	14,1 (16)	16,2 (14,3)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	5,5 (1,5)	2,5 (3,7)	2,3 (4)	3,3 (2,4)	3,8 (4,2)	1,1 (3,1)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	7,9 (5,6)	8,1 (7,3)	7,6 (8,7)	8 (5,4)	6 (9)	9,1 (7,8)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	8,5 (10,6)	7,5 (9,1)	7,8 (9,1)	7,4 (9,8)	7,7 (13,7)	8,7 (5)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερα προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	2 (0,6)	2,2 (1,6)	2,5 (1,9)	2,5 (0,9)	5,1 (2,8)	0,8 (1,6)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	3,2 (2,1)	3 (3,1)	3 (2,5)	3,9 (3,1)	3,8 (1,4)	1,1 (2,3)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	0,6 (1,2)	1,5 (0,8)	0,5 (0,8)	2,5 (1)	0,4 (0,9)	0,4 (0,8)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	0,9 (0,9)	0,2 (0,7)	(0,9)	0,6 (0,6)	(0,9)	(0,8)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πηέον	1,2 (0,9)	2 (2,7)	0,7 (1,1)	3,6 (3)	0,9 (1,9)	0,8 (0,8)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	4,4 (4,1)	3,1 (2,7)	2,7 (2,3)	3,9 (3,7)	3,8 (0,9)	1,9 (3,1)
Άλλο	2 (-)	1,2 (0,5)	0,5 (0,2)	2,8 (0,4)	(0,5)	0,8 (-)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα	0,6 (2,1)	1,6 (2,1)	0,9 (0,6)	2,2 (3,3)	1,3 (0,5)	0,8 (0,8)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ53: Εμπόδια συμμετοχής. Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρείς)

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011	Οικογενειακό εισόδημα		Εκπαιδευτικό επίπεδο		
	Αρκεί	Δεν αρκεί	Κατώτερη / Μέση	Μεσαλιευτική / Ανώτερη	Ανώτατη
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	49,3 (48,4)	58,9 (61,6)	53,2	55,5 (60,5)	54,3 (51,2)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	22,6 (18,9)	20,5 (16,5)	18,1	25,3 (20,3)	22,6 (17,4)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	2,9 (5,1)	4 (4,5)	5	3,6 (5,2)	1,7 (3,2)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	30,7 (28,1)	20,8 (18,5)	23,1	27,3 (23)	26,7 (25,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	5,1 (6,2)	5,2 (5,6)	4,6	4,9 (4,1)	6 (6,4)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	0,2 (0,2)	0,2 (0,7)	0,2	0,3 (-)	(0,3)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	1,7 (1,2)	3,2 (2,5)	3,8	1,6 (0,7)	1,4 (2,6)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	13,7 (9,6)	12,4 (8,5)	11,8	16,6 (14,1)	11,7 (9,9)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	2,4 (0,6)	3,5 (2,5)	4,4	2,6 (2,1)	1,7 (0,3)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	13,7 (13,9)	15,9 (19,6)	14,1	16,6 (15,1)	14,5 (15,4)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,7 (0,9)	0,6 (0,4)	0,8	0,3 (0,7)	0,7 (0,6)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,2 (0,5)	0,5 (0,4)	0,6	(-)	0,2 (0,3)
Έλλειψη πληροφορήσης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	14,4 (15,8)	19 (17,6)	16,6	19,5 (17,9)	15 (12,8)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	2,2 (3,1)	4,5 (3,1)	3,2	3,2 (4,5)	3,8 (1,7)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	9,1 (7,4)	7,1 (6,2)	7,1	9,1 (5,2)	8,1 (7,3)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	8,4 (1,1)	7,2 (7,8)	5,9	9,4 (7,2)	8,8 (14,5)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερα προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	2,1 (1,9)	2,3 (0,7)	3,2	0,6 (1)	2,1 (1,5)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	3,1 (2)	3,1 (3,8)	3,2	3,6 (3,1)	2,6 (1,2)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	1 (0,8)	1,4 (1,1)	2,1	1 (0,7)	0,5 (1,2)
Δεν μου στέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	0,5 (0,3)	0,2 (1,3)	0,4	0,3 (0,7)	0,5 (0,9)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον	0,9 (2,2)	2,6 (2,2)	2,9	(0,7)	1,7 (0,9)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	3,3 (2,9)	3,5 (3,3)	2,9	2,6 (1,7)	4,8 (4,7)
Άλλο	1,2 (0,2)	1,6 (0,5)	1,9	1 (0,3)	1,2 (0)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα	1,9 (0)	0,8 (0)	1,9	0,6 (0)	1,2 (0)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ54: Εμπόδια συμμετοχής. Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικούς; (έως τρείς)

Ανά κατηγορία πλήθους

	Εκπαιδευτικό επίπεδο Πατέρα			Εκπαιδευτικό επίπεδο Μητέρας		
	ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΙΤΗ 2013, 2011					
	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	55 (55,4)	54,7 (54,5)	50,5 (51,2)	53,9 (53)	55,4 (56,5)	51,5 (54,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	20,5 (19)	22,7 (17,2)	22,4 (14,6)	20,7 (19,1)	22,8 (19)	22 (7,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	3,1 (5,2)	4,4 (5,2)	2,6 (3,4)	3,8 (4,7)	3,7 (6,6)	1,5 (0,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	24,8 (23,8)	26,4 (22,1)	26,6 (27,3)	24,3 (24,1)	27,1 (23,5)	26,5 (24,2)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	5 (4,7)	4,4 (6,5)	6,8 (8,8)	5,3 (4,9)	4,4 (7,3)	7,6 (6,3)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	0,2 (0,5)	0,2 (0,5)	(-)	0,2 (0,5)	0,2 (0,3)	(0,8)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	3,1 (1,8)	2,2 (2,2)	1,6 (1,5)	3,4 (1,7)	2 (2,5)	(0,8)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	12,1 (8,2)	14,2 (10,9)	13,5 (8,3)	13,1 (8,9)	14 (8,9)	9,8 (10,2)
Ο τρόπος επίδοσης, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	3,2 (2,4)	3,5 (0,8)	0,5 (-)	3,4 (2,4)	3,3 (0,5)	(-)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	16 (19)	13,5 (13,9)	14,5 (13,2)	14 (18,2)	15,1 (17)	18,2 (7)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,9 (0,2)	(1,6)	1,6 (0,5)	1 (0,3)	0,4 (1,3)	(0,8)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,4 (0,3)	0,4 (0,5)	(0,5)	0,5 (0,2)	0,2 (0,8)	(0,8)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	16,7 (17,4)	16,9 (16,9)	15,6 (13,7)	16,7 (18,2)	17,5 (14,9)	14,4 (16,4)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	3,4 (2,3)	3,6 (3,5)	3,1 (4,9)	3 (2,4)	2,8 (3,3)	6,8 (5,5)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	7,6 (6,1)	7,8 (6,8)	9,9 (9,3)	7,9 (7)	7,4 (7,3)	10,6 (5,5)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	7,2 (8,1)	8 (9)	8,9 (15,1)	7,6 (9)	6,8 (8,6)	12,1 (16,4)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερα προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	2,5 (1)	2,2 (1,1)	1 (2,9)	3 (1,4)	1,5 (1,3)	0,8 (1,6)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	3,4 (3,1)	3,3 (3)	1,6 (2)	4,1 (3,1)	2,2 (3,3)	1,5 (0,8)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	1,6 (0,8)	0,4 (-)	2,1 (2,4)	1,6 (0,9)	0,7 (0,3)	1,5 (2,3)
Δεν μου στέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	0,4 (0,5)	0,4 (0,8)	0,5 (1,5)	0,3 (0,5)	0,4 (0,8)	0,8 (2,3)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον	2,5 (2,7)	0,4 (1,4)	2,1 (0,5)	2,1 (3,4)	1,3 (0,3)	(-)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	3,6 (2,4)	3,6 (3)	3,1 (5,4)	4,1 (2,1)	2,4 (4,3)	4,5 (3,9)
Άλλο	2 (0,5)	1,1 (0,3)	0,5 (-)	2,1 (0,5)	0,4 (0,3)	1,5 (-)
ΔΑ/ Κανένα ιδιαίτερα	1,6 (2,6)	1,1 (1,6)	1 (1,5)	1,8 (2,3)	0,4 (1,5)	2,3 (3,1)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ55: Εμπόδια συμμετοχής. Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικούς; (έως τρείς)

Ανά κατηγορία πλήθους

	ΔΕΛΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011					
	Μέλος συμμετέχου / συνδικάτου		Μέλος πολιτικού κόμματος / πολιτικής οργάνωσης		Μέλος εθελοντικής οργάνωσης-σπληλόγου	
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	55,9 (48,9)	53,8 (56)	56,3 (50)	54,3 (54,9)	57,5 (57,9)	53,5 (53,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	18,6 (13,2)	22,3 (18,9)	20,8 (11,4)	21,7 (18,2)	21 (18,5)	21,8 (17,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	2,5 (1,3)	3,7 (5,7)	4,2 (-)	3,5 (5,2)	3,4 (3,1)	3,4 (5,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	28,4 (29,5)	24,9 (22,5)	18,8 (17,1)	25,8 (24,3)	24,9 (24,1)	25,8 (23,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σσοχολιών	4,7 (8,1)	5,2 (5,4)	4,2 (7,1)	5 (5,9)	6,9 (5,6)	4,7 (6)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	(-)	0,2 (0,5)	2,1 (-)	0,1 (0,4)	0,4 (0,5)	0,1 (0,4)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	1,3 (0,9)	2,8 (2,1)	2,1 (2,9)	2,5 (1,8)	1,3 (2,6)	2,8 (1,7)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	14,4 (9,4)	12,6 (8,9)	16,7 (15,7)	12,9 (8,6)	15 (9,7)	12,5 (8,9)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	1,7 (-)	3,3 (1,9)	4,2 (-)	3 (1,6)	2,6 (2,1)	3,1 (1,4)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	13,6 (13,7)	15,1 (17,2)	8,3 (5,7)	15,1 (17,2)	13,3 (14,4)	15,2 (16,9)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,4 (0,9)	0,7 (0,6)	(1,4)	0,7 (0,6)	0,4 (0,5)	0,7 (0,7)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	(0,9)	0,4 (0,3)	(-)	0,3 (0,4)	(-)	0,4 (0,5)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	17,4 (13,2)	16,5 (17,4)	18,8 (24,3)	16,7 (16,1)	14,6 (15,4)	17,3 (16,8)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	3,4 (3)	3,4 (3,1)	6,3 (2,9)	3,3 (3,1)	2,6 (0,5)	3,6 (3,6)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	9,7 (8,1)	7,6 (6,5)	12,5 (5,7)	7,8 (6,9)	6,9 (4,6)	8,4 (7,3)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	7,6 (13,7)	7,9 (8,4)	6,3 (10)	7,8 (9,4)	8,6 (13,3)	7,6 (8,7)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερα προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	2,1 (2,1)	2,2 (1,1)	2,1 (-)	2,2 (1,4)	0,4 (2,1)	2,6 (1,2)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	2,1 (2,6)	3,3 (2,8)	(1,4)	3,2 (2,8)	2,6 (1)	3,2 (3,1)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	1,3 (1,7)	1,2 (0,7)	2,1 (-)	1,1 (1)	(1)	1,5 (0,9)
Δεν μου στέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	(0,4)	0,5 (0,8)	(-)	0,4 (0,8)	(-)	0,5 (0,9)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον	1,3 (3,8)	1,9 (1,8)	(5,7)	1,7 (2)	0,4 (3,1)	2,1 (2)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	5,1 (2,6)	3,1 (3,2)	2,1 (-)	3,6 (3,3)	3,4 (1,5)	3,5 (3,4)
Άλλο	1,7 (-)	1,3 (0,4)	2,1 (-)	1,4 (0,4)	(0,5)	1,8 (0,3)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα	1,3 (1,7)	1,2 (2,2)	(4,3)	1,3 (1,9)	1,7 (1,5)	1,1 (2,2)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ56: Εμπόδια συμμετοχής. Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό; (έως τρείς)

Ανά κατηγορία πλήθυσμού

ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2013, 2011	Πολιτική Αυτοποθέτηση		
	Δεξιά / κεντροδεξιά	Κέντρο	Κεντροαριστερά / Αριστερά
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	43,8 (55,7)	53,3 (53,7)	57,3 (55,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	18,9 (19)	21,2 (21,3)	19,2 (15,4)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	2,4 (2,5)	2,9 (6,7)	2,9 (4,4)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	33,7 (27,8)	27,7 (23,2)	21,3 (26,4)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολικών	3,6 (11,4)	5,8 (8,5)	5,9 (4,6)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	(0,6)	(-)	0,3 (0,8)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	5,3 (3,8)	1,5 (2,4)	1,9 (2,1)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	15,4 (5,1)	12,4 (11)	13,9 (7,7)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	3 (0,6)	2,2 (-)	3,2 (2,3)
Δυσκοιλία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	16,6 (10,8)	15,3 (23,8)	14,4 (15,4)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,6 (-)	1,5 (0,6)	1,1 (1)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	(-)	0,7 (-)	0,3 (0,8)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	21,9 (25,9)	19,7 (12,2)	15,7 (17,7)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	4,7 (1,9)	2,2 (3)	2,9 (3,1)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	10,7 (7,6)	8,8 (9,8)	10,1 (9,5)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	5,9 (12,7)	7,3 (7,9)	10,7 (8,7)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερα προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	2,4 (3,2)	0,7 (2,4)	4 (1,3)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	1,8 (1,9)	5,8 (3)	2,4 (1,3)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	0,6 (0,6)	(0,6)	2,4 (0,8)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	1,2 (1,3)	(0,6)	0,3 (0,5)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον	1,8 (1,3)	0,7 (0,6)	2,1 (3,6)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	4,1 (2,5)	0,7 (5,5)	5,6 (3,6)
Άλλο	0,6 (1,3)	1,5 (-)	1,6 (0,3)
ΔΔ/ Κανέναν ιδιαίτερα	1,2 (0,6)	2,9 (0,6)	0,8 (2,1)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ57: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας ;

Με βάση την συμμετοχή ή όχι σε σεμινάρια/ εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος

	Έχει συμμετάσχει	Δεν έχει συμμετάσχει
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	35,2	44,2 (46)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	13,1	12,3 (7,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		0,9 (1,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	17,8	12,3 (12,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	2,0	0,9 (1,8)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		0,1 (-)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου		0,1 (0,7)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	4,5	4,6 (4,9)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλέγω		1,3 (0,2)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	4,7	3,1 (4,9)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		0,3 (0,3)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		0,1 (-)
Έλλειψη πληροφορήσης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	6,6	5,9 (4,9)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	1,4	1,1 (1,3)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	2,0	2,6 (2,3)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	12,7	3,5 (4,7)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		0,8 (0,2)
Με εμπνέουν προβλήματα υγείας		2,1 (1)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		0,3 (0,8)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		0,1 (0,2)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλῆθον		0,7 (1)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		0,5 (1,1)
Άλλο		0,8 (-)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα		1,2 (-)
		42,7
		44,1 (47,9)
		11,6 (9,3)
		0,9 (2,7)
		13,8 (11,5)
		1,7 (2)
		(-)
		2,6 (0,8)
		1,7 (1,4)
		1,1 (0,7)
		5,9
		3,2 (4,9)
		0,6 (0,3)
		(-)
		4,3 (5,8)
		0,6 (0,2)
		2,6 (1,9)
		1,3 (1,9)
		1,3 (0,7)
		1,5 (2,7)
		0,4 (0,2)
		0,6 (0,5)
		1,3 (1)
		2,6 (1,2)
		0,6 (-)
		1,5 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ58: Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΛΟΓΗ. Τα πέντε σημαντικότερα εμπόδια με βάση την επαγγελματική ιδιότητα

Μισθωτοί δημοσίου τομέα		Μισθωτοί ιδιωτικού τομέα		Αυτοασφαχοπούμενοι (Έλευθ. επαγγ. / Ιδιοκτ. επιχ.)		Άνεργοι	
2016	2013(2011)	2016	2013(2011)	2016	2013(2011)	2016	2013(2011)
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	36,9% (-)	Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	42,2% (43,3)	Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	42,8% (43,9)	Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	50,4% (56,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	14,6% (-)	Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	17,3% (16,0)	Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	21,9% (16,6)	Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	9,6% (8,5)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	7% (-)	Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	14,8% (9,2)	Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	10,5% (7,3)	Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	8,2% (7,5)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	9,6%	Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορούν να παρακολουθήσω	4,1%	Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο
	5,7% (-)	8,9%	Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	10,0%	3,9% (6,1)	9,6%	4,5% (4,7)
		7,1%	(4,6)	6%	3,3%	7,4%	3,1%
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορούν να παρακολουθήσω	4,5% (-)	Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορούν να παρακολουθήσω	3,8%	Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορούν να παρακολουθήσω	Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα
	7,1%	7,1%			3,3%		

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ159Α: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας ; Ανά κατηγορία πηθηθυσμού

	Αθήνα	Θεσ/ίκιο	Πάτρα	Ηράκλειο Κρήτης	Λάρισα					
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	83,7	42,4 (46,6)	85,0	46,9 (47,9)	79,2	50,8 (51,7)	84,0	50 (39,2)	82,9	34,7 (49,6)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	47,6	13,2 (8,2)	36,7	10,7 (8,8)	47,9	9,8 (7,5)	64,9	8,3 (10)	35,4	14,9 (9,2)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		1,2 (2,5)		0,8 (1,3)		-3,3		(-)		1,7 (1,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	58,4	12,9 (13,3)	60,0	14 (9,2)	42,7	13,9 (10)	66,0	12,5 (13,3)	59,8	9,9 (10,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σασολιών	32,8	1,2 (2,2)	30,3	1,6 (1,7)	21,9	(-)	29,8	0,8 (2,5)	32,9	2,5 (2,5)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		(-)		(-)		(-)		0,8 (-)		(-)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου		1,3 (0,8)		0,8 (0,4)		0,8 (0,8)		-0,8		1,7 (-)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	64,5	4,6 (2,5)	65,4	0,8 (2,9)	50,0	0,8 (2,5)	64,9	5 (5)	65,9	4,1 (5,9)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		0,8 (0,3)		2,1 (0,4)		1,6 (0,8)		-0,8		2,5 (-)
Δυσκοιλία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	42,8	3,3 (3,8)	53,1	3,7 (5)	58,3	3,3 (5)	45,7	1,7 (9,2)	47,5	2,5 (5,9)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		0,2 (0,3)		0,4 (0,8)		0,8 (-)		0,8 (-)		0,8 (-)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		0,2 (-)		(-)		(-)		(-)		(-)
Έλλειψη πληροφορήσεως και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	65,0	5,1 (5,2)	68,2	6,2 (6,3)	70,5	4,1 (4,2)	66,0	5 (6,7)	71,8	5,8 (4,2)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικού παρακολούθησης	32,8	1 (0,7)	31,1	1,2 (0,8)	29,5	-0,8	33,3	-0,8	32,9	1,7 (0,8)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	42,5	2 (1,5)	43,0	0,8 (2,1)	38,5	2,5 (5,8)	45,7	7,5 (1,7)	48,8	4,1 (1,7)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	59,2	2,3 (3,8)	60,5	2,1 (4,6)	51,1	3,3 (1,7)	57,0	4,2 (2,5)	66,7	3,3 (0,8)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		0,7 (0,2)		0,8 (1,3)		0,8 (-)		(-)		4,1 (0,8)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας		1,5 (1,3)		2,9 (2,5)		-3,3		1,7 (2,5)		4,1 (0,8)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		0,3 (0,5)		0,8 (0,8)		(-)		-0,8		(-)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		0,2 (0,2)		0,8 (0,4)		(-)		-1,7		0,8 (-)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον		1,3 (1,5)		0,8 (0,8)		0,8 (0,8)		(-)		(-)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		2 (1,7)		0,4 (0,4)		1,6 (0,8)		(-)		0,8 (1,7)
Άλλο		0,8 (0,7)		0,4 (-)		1,6 (-)		0,8 (-)		(-)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα		1,5 (2,3)		0,8 (1,7)		3,3 (0,8)		0,8 (2,5)		-2,5

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ59B: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας ; Ανά κατηγορία ηλικιακού

	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Δημόσιος τομέας				
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	84,7	40,9 (41,1)	81,2	44,8 (47,9)	83,3	47,8 (47,9)	83,3	36,8 (-)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	47,3	12,2 (8,5)	44,6	9,7 (7)	45,2	12,3 (9,1)	50,8	13,8 (-)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		0,4 (0,7)		1,3 (1,4)		1,3 (2,5)		(-)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	60,8	17,3 (17)	56,4	17,5 (9,4)	59,1	11,2 (10,7)	52,4	7,9 (-)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολίων	31,5	1,6 (1,4)	28,7	-0,9	32,7	1 (2,5)	27,0	2 (-)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		(-)		(-)		0,2 (-)		(-)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου		1,2 (1,4)		1,9 (1,4)		0,6 (0,9)		0,7 (-)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	69,1	3,9 (3,5)	62,0	1,3 (1,9)	62,7	3 (3,5)	58,7	6,6 (-)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		1,6 (0,7)		2,6 (0,9)		0,6 (0,1)		2 (-)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	44,1	2,8 (5,3)	48,5	1,9 (8,5)	46,9	3 (3,6)	54,0	5,9 (-)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		-0,4		-0,9		0,6 (0,1)		0,7 (-)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		(-)		(-)		0,2 (-)		(-)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	71,9	7,5 (5)	68,3	0,6 (7)	64,9	5,4 (4,6)	63,1	3,3 (-)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	35,0	0,4 (1,4)	30,7	1,3 (0,5)	32,9	0,8 (0,6)	24,2	2 (-)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	46,8	2 (1,4)	40,6	2,6 (2,8)	43,7	2,4 (2,2)	37,4	4,6 (-)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	59,2	2 (3,2)	56,6	1,9 (1,9)	60,8	3 (3,9)	54,4	3,3 (-)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		-0,4		2,6 (0,5)		1 (0,4)		1,3 (-)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας		1,6 (2,5)		1,9 (2,8)		1,4 (0,9)		3,9 (-)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		0,4 (-)		1,3 (0,9)		0,2 (0,6)		(-)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		0,4 (-)		-0,9		0,5 (0,3)		(-)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον		0,8 (1,1)		2,6 (0,5)		0,8 (1,2)		(-)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		2 (1,4)		1,3 (-)		1,1 (1,4)		1,3 (-)
Άλλο		0,4 (0,7)		0,6 (0,5)		0,5 (0,1)		2 (-)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα		0,8 (4,3)		1,9 (1,4)		1,1 (1,3)		2 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ60: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας; Ανά κατηγορία πηγή/θυσίου

	Θέση στην ιεραρχία		Έτη απασχόλησης / εργασιακής εμπειρίας						
	Εποπτεύει	Δεν εποπτεύει	Έως 5 έτη	6 - 10 έτη	11 - 20 έτη	21 - 30 έτη	Πάνω από 30 έτη		
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	77,1 42,4 (41,6)	86,7 45,1 (49,7)	88,5 49,2 (51,3)	92,0 51,8 (47,7)	84,4 42,9 (49,2)	78,2 43,8 (45,2)	77,4 38,2 (40,1)		
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	46,1 11,8 (7,7)	46,2 12,4 (8,9)	25,9 6,7 (5)	50,0 10,1 (12,2)	57,9 19,3 (12,4)	44,4 11,3 (7)	35,5 2,4 (1,3)		
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού ..	1 (2,2)	0,8 (1,9)	0,8 (1,3)	1,4 (3,6)	0,3 (0,8)	1,6 (2,5)	0,6 (2,6)		
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	61,9 15,1 (15)	55,9 11,5 (10,3)	56,8 6,7 (6,3)	56,0 12,9 (11,2)	56,4 11,8 (11,9)	60,2 12,7 (11,8)	63,4 20,6 (19,1)		
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολικών	30,7 1,4 (2,7)	30,9 1 (1,5)	28,5 1,7 (3,1)	32,0 1,4 (1)	31,7 1 (2,2)	29,9 1,3 (1,6)	34,4 0,6 (2)		
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	(-)	0,1 (-)	(-)	(-)	0,3 (-)	(-)	(-)		
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη ..	1 (1,2)	1,1 (0,5)	0,8 (-)	(-)	0,8 (0,3)	1,3 (2,2)	2,4 (0,7)		
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	65,0 3,9 (4,1)	62,3 3,3 (2,7)	63,3 3,3 (4,4)	56,0 2,9 (5,1)	64,8	66,9 5 (2,9)	57,6 2,9 (1,3)		
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	1 (0,2)	1,4 (0,5)	1,7 (0,6)	-0,5	1,5 (0,3)	1,1 (0,3)	1,8 (0,7)		
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	41,6 3,3 (3,9)	50,0 3,1 (5,5)	44,6 3,3 (5)	52,0 4,3 (4,6)	46,9	49,2 1,8 (5,7)	39,1 3,5 (4,6)		
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	-0,7	0,7 (0,1)	0,8 (0,6)	(-)	0,8 (0,5)	0,3 (0,3)	(-)		
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	(-)	0,1 (-)	(-)	(-)	0,3 (-)	(-)	(-)		
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια ..1	67,0 5,9 (4,6)	66,8 4,7 (5,6)	63,3 10,8 (10)	73,5 7,2 (4,6)	66,7	65,8 4,2 (4,5)	68,5 2,9 (5,9)		
Δεν δίνεται δεξιάωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	30,1 0,4 (1,2)	32,9 1,3 (0,5)	30,7 1,7 (0,6)	40,0 1,4 (-)	38,2	23,3 0,5 (0,6)	29,3 0,6 (0,7)		
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	42,6 2,4 (3,4)	43,2 2,7 (1,4)	38,5 5 (1,9)	32,0 0,7 (0,5)	44,0	47,9 3,4 (2,2)	46,7 2,4 (3,9)		
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	55,6 2,9 (4,4)	60,9 2,5 (2,8)	50,0 2,5 (2,5)	73,7 2,9 (1)	63,1	57,0 2,9 (5,4)	49,5 3,5 (4,6)		
Δεν θεωρείται ιδιαίτερα προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	0,8 (0,7)	1,1 (0,3)	(-)	-1	1 (0,3)	1,3 (0,6)	1,8 (-)		
Με εμποδίζουν προαθήματα υγείας	2,2 (1)	1,6 (2,3)	1,7 (2,5)	1,4 (3,6)	1,8 (1,6)	2,4 (0,3)	1,8 (2)		
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	0,4 (-)	0,3 (0,8)	(-)	-0,5	-0,5	0,8 (0,3)	0,6 (1,3)		
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	-0,2	0,6 (0,4)	0,8 (1,3)	(-)	(-)	0,5 (0,6)	0,6 (-)		
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον	1 (1,2)	0,8 (0,9)	0,8 (-)	(-)	0,5 (-)	-1,6	4,7 (4,6)		
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα ..	1,2 (1,2)	1,4 (1,1)	0,8 (2,5)	0,7 (0,5)	1,3 (0,8)	0,8 (1,3)	3,5 (1,3)		
Άλλο	0,4 (0,2)	1 (0,4)	(0,6)	0,7 (-)	0,3 (0,3)	1,1 (0,3)	1,2 (0,7)		
ΔΔ/ Κανέναν ιδιαίτερα	1,4 (2,4)	1,3 (1,9)	0,8 (0,6)	(2,5)	0,5 (1,6)	1,8 (2,5)	3,5 (2,6)		

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ6.1: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας ; Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Φύλο				Ηλικία							
	Ανδρας		Γυναίκα		18-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55 ετών και άνω				
	Αριθμός	Ποσοστό (%)	Αριθμός	Ποσοστό (%)	Αριθμός	Ποσοστό (%)	Αριθμός	Ποσοστό (%)	Αριθμός			
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	80,5	46,3 (45,2)	86,8	41,4 (49,5)	92,0	54,1 (51,8)	84,7	44 (47,4)	80,9	41 (47,4)	79,6	40,6 (36,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	40,7	7,2 (5,7)	52,2	18,2 (12,7)	21,3	6,3 (7,9)	67,5	21,3 (13,7)	49,0	10,8 (7,1)	32,6	3,2 (2,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		0,7 (1,8)		1,1 (2,3)		-1,6		0,8 (1,1)		1,6 (1,8)		0,5 (5,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	61,7	15,3 (16,4)	53,8	10 (5,2)	60,0	11,6 (9,1)	64,2	13,1 (12,6)	54,7	11 (9,8)	54,1	18,2 (19,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	34,4	1,3 (2,1)	27,0	1,1 (1,7)	28,4	1,9 (3,6)	29,6	1,3 (1,1)	33,3	0,9 (1,5)	29,8	1,1 (2,3)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		(-)		0,2 (-)		(-)		(-)		0,2 (-)		(-)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη		1,6 (1)		0,4 (0,4)		0,5 (-)		0,3 (-)		1,8 (2)		1,6 (0,6)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	63,0	3,6 (3,1)	63,7	3,3 (3,3)	64,0	2,4 (3,2)	67,5	3,5 (4,1)	62,0	4,6 (2,5)	59,8	2,1 (2,8)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		1 (0,1)		1,5 (0,8)		0,5 (-)		0,8 (0,3)		1,1 (0,8)		3,2 (0,6)
Δυσκοιλία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	39,6	2,2 (4,6)	55,4	4,3 (5,4)	43,2	2,4 (4,3)	43,2	2,1 (4,9)	50,4	4,3 (5,8)	49,2	3,2 (4)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		0,3 (0,4)		0,6 (0,2)		0,5 (0,4)		0,3 (0,3)		0,7 (0,3)		-0,6
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρ.		(-)		0,2 (-)		(-)		(-)		0,2 (-)		(-)
Έλλειψη πληροφορήσεως και ενημέρωσης για τα σεμινάρια	67,6	4,5 (4,9)	66,0	6,3 (6)	65,3	7,7 (7,5)	65,3	4,5 (3,6)	66,9	4,6 (4,8)	70,2	5,9 (6,8)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	32,0	1 (0,8)	32,5	0,7 (0,6)	31,1	2,4 (-)	34,2	0,3 (1,6)	33,4	0,9 (0,5)	28,1	0,5 (0,6)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	43,4	2,8 (2,5)	42,7	2,2 (1,5)	31,5	2,4 (1,2)	43,8	2,9 (1,9)	44,6	2,3 (3)	48,6	2,7 (1,7)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθ....	59,2	2,4 (3,5)	58,8	3 (3,1)	57,3	3,4 (1,6)	57,3	1,9 (2,5)	60,7	2,5 (4,5)	59,5	3,7 (4,5)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερα προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		1,3 (0,4)		0,6 (0,4)		-0,8		0,5 (-)		1,6 (0,5)		1,6 (0,6)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας		1,6 (1,7)		2,2 (2,1)		1 (2)		1,3 (1,9)		2,5 (1,3)		2,1 (2,8)
Αρκείτά έχω μάθει έως τώρα		0,4 (0,3)		0,2 (0,8)		(-)		0,3 (0,5)		0,5 (0,5)		0,5 (1,1)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		0,4 (0,6)		0,2 (-)		0,5 (0,8)		(-)		0,5 (0,5)		0,5 (-)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον		1,3 (1,3)		0,4 (0,6)		(-)		0,3 (-)		0,5 (1,5)		4,3 (2,8)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα...		1,8 (1,5)		0,6 (0,6)		1,4 (2,4)		0,5 (0,5)		1,8 (0,8)		1,6 (1,7)
Άλλο		0,9 (0,1)		0,6 (0,6)		0,5 (-)		(-)		1,4 (0,8)		1,1 (0,6)
ΔΔ/ Κανένας ιδιαίτερα		1,6 (2,1)		0,9 (2,1)		0,5 (2)		-1,9		2,7 (2,5)		1,6 (1,7)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ62: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας ; Ανά κατηγορία πηθυσμού

	Οικογενειακή κατάσταση				Έχετε παιδιά (κόριτ των 18 ετών)				Αριθμός παιδιών:					
	Άγαμος/η		Έγγαμος/η		Ναι		Όχι		1		2			
	Αριθμ	Ποσο%	Αριθμ	Ποσο%	Αριθμ	Ποσο%	Αριθμ	Ποσο%	Αριθμ	Ποσο%	Αριθμ	Ποσο%		
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	86,1	49 (49,4)	82,4	42,2 (45,9)	82,3	41,2 (46)	82,0	42,4 (47,6)	84,5	38,5 (49,5)	79,3	43,4 (45,3)	80,0	43,3 (35,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	23,7	3,8 (1,5)	54,8	15,4 (11,3)	67,4	23,4 (18,8)	35,4	2,8 (0,4)	64,2	22,2 (15,6)	68,5	26,4 (19,8)	82,6	16,7 (28,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		1,2 (3,5)		0,8 (1,4)		0,4 (0,9)		1,7 (2,8)		0,9 (0,9)		0,4 (0,4)		(3,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	62,1	16,3 (21,1)	56,3	11,6 (11,9)	58,8	9,2 (10)	54,1	15,4 (13,4)	52,9	9,4 (9,9)	58,7	8,3 (11,2)	78,3	10 (5,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	33,1	1,5 (3,5)	30,1	1 (1,3)	29,3	0,9 (1,1)	33,0	1,1 (2,5)	31,0	1,3 (0,5)	27,7	0,4 (1,9)	23,9	1,7 (-)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		(-)		0,1 (-)		0,2 (-)		(-)		0,4 (-)		(-)		(-)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη ..		1,5 (0,3)		0,9 (0,9)		0,9 (0,9)		1,7 (0,6)		0,4 (1,4)		1,5 (0,8)		(-)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να παρακολουθήσω	65,6	2,5 (3,5)	62,4	3,8 (3)	64,6	4,1 (3,4)	63,7	3 (3)	65,2	4,3 (2,8)	58,2	3,4 (3,9)	88,9	6,7 (1,9)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		0,3 (0,3)		1,6 (0,5)		1,1 (0,2)		2,2 (0,6)		(0,5)		1,5 (-)		3,3 (-)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	45,8	4,1 (5,9)	47,4	2,8 (4,5)	44,7	2 (4,2)	52,8	5,2 (5,5)	46,5	1,7 (4,7)	38,0	1,5 (3,9)	58,7	5 (1,9)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολ.		0,3 (0,6)		0,5 (0,2)		0,5 (0,2)		0,3 (0,4)		0,9 (-)		(0,4)		1,7 (-)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακ.		(-)		0,1 (-)		0,2 (-)		(-)		(-)		0,4 (-)		(-)
Έλλειψη πληροφορήσης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που ..	65,2	6,7 (6,5)	67,4	4,7 (4,9)	66,8	3,6 (4)	70,5	6,6 (6,4)	68,4	4,7 (4,2)	65,4	2,6 (3,9)	60,9	3,3 (3,8)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	34,9	1,5 (-)	31,3	0,7 (1)	31,1	0,7 (1,3)	32,3	0,8 (0,3)	29,9	1,3 (0,9)	29,3	(1,2)	41,9	1,7 (3,8)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	39,7	2,9 (2,6)	44,5	2,4 (1,9)	45,0	2,5 (1,7)	43,5	1,9 (2,4)	46,0	2,6 (1,9)	42,9	2,6 (0,8)	48,9	1,7 (5,7)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθ....	57,2	2,6 (4,1)	59,9	2,7 (3)	59,9	2,7 (2,7)	60,2	2,5 (3,9)	64,2	1,3 (3,3)	54,7	4,5 (2,3)	58,1	-1,9
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		1,2 (-)		0,9 (0,6)		1,4 (0,4)		1,1 (0,4)		3 (0,9)		0,4 (-)		(-)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας		1,7 (0,9)		2 (2,2)		2,1 (1,7)		2,2 (1,9)		2,6 (0,9)		1,1 (1,6)		5 (5,7)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		-0,3		0,5 (0,6)		0,2 (0,6)		0,8 (0,4)		(0,5)		0,4 (0,8)		(-)
Δεν μου σρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		0,6 (0,6)		0,2 (0,2)		(0,4)		0,6 (0,3)		(0,5)		(-)		(1,9)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον		0,3 (0,6)		1,2 (1,2)		0,4 (-)		1,9 (1,8)		0,9 (-)		(-)		(-)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		0,6 (1,8)		1,6 (0,9)		1,4 (0,8)		1,7 (1,5)		2,6 (-)		0,8 (1,2)		(-)
Άλλο		0,9 (-)		0,7 (0,5)		0,2 (0,2)		1,9 (0,4)		(0,5)		(-)		(-)
ΔΑ/ Κανένα ιδιαίτερα		0,6 (2,1)		1,6 (2,1)		0,9 (0,6)		2,2 (3,3)		1,3 (0,5)		0,8 (0,8)		(-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ63: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας; Ανά κατηγορία πλήθους

	Οικογενειακό εισόδημα		Εκπαιδευτικό επίπεδο			
	Αρκεί	Δεν αρκεί	Κατώτερη / Μέση	Μεταλυκειακή / Ανώτερη	Ανώτατη	
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	79,1 37,8 (41,3)	88,4 50,1 (53,6)	82,2 42,6	87,7 47,4 (52,9)	82,1 43,1 (42,7)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	47,5 14,4 (10,4)	44,7 10 (6,4)	45,6 10,1	47,6 14,6 (8,9)	45,8 12,6 (9,3)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	64,5 15,9 (15,3)	50,5 10,1 (7,8)	52,4 12,4	59,0 12,3 (9,6)	62,8 13,8 (14,8)	
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	30,6 1,7 (1,4)	31,2 0,6 (2,5)	29,9 1,3	31,4 0,6 (1,4)	31,6 1,4 (1,5)	
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου	0,2 (-)	(-)		0,3 (-)	(-)	
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου	0,5 (0,6)	1,6 (0,9)	1,7	0,6 (0,7)	0,7 (1,2)	
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα ..	64,9 3,8 (3,6)	61,5 3,2 (2,7)	62,3 2,5	68,7 3,9 (4,8)	61,2 4,3 (4,4)	
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	0,9 (0,3)	1,6 (0,5)	2,3	0,6 (0,3)	0,5 (-)	
Δυσκοιλία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	64,9 2,7 (4,5)	52,2 3,5 (5,5)	56,1 2,5	38,9 3,2 (4,5)	43,1 3,8 (3,8)	
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,3 (0,5)	0,5 (0,2)	0,6	0,3 (-)	0,2 (0,3)	
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	0,2 0	0	0,2	0	0	
Έλλειψη πληροφορόφορης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	60,2 5 (5,1)	74,5 5,6 (5,6)	73,2 6,3	71,3 5,8 (5,8)	57,9 3,8 (3,8)	
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	26,6 0,9 (0,9)	38,6 1 (0,5)	44,0 0,6	36,8 0,6 (0,3)	17,7 1,4 (0,9)	
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	41,5 3,1 (2,5)	44,9 2,1 (1,6)	46,3 2,3	42,9 2,6 (1,7)	40,1 2,9 (1,5)	
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	62,0 2,7 (4,3)	55,6 2,6 (2,2)	56,7 2,7	56,4 1,6 (2,1)	62,9 3,3 (7,3)	
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	1,2 (0,6)	0,8 (0,2)	1,5	0,3 (-)	1 (1,2)	
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	2,1 (1,4)	1,8 (2,4)	2,1	1,9 (1,7)	1,7 (0,9)	
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	0,5 (0,6)	0,2 (0,4)	0,6	0,3 (0,7)	-0,6	
Δεν μου σρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	0,3 (-)	0,2 (0,7)	0,2	0,3 (0,7)	0,5 (0,6)	
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον	0,9 (0,8)	1 (1,3)	1,3	(-)	1,2 (0,6)	
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	1,4 (1,5)	1,1 (0,7)	1,3	1 (1)	1,7 (1,7)	
Άλλο	0,7 (0,2)	0,8 (0,5)	1,3	0,3 (0,3)	0,5 (0,3)	
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα	1,9 (2)	0,8 (2)	1,9	0,6 (1)	1,2 (1,5)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ64: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας ; Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Εκπαιδευτικό επίπεδο Πατέρα						Εκπαιδευτικό επίπεδο Μητέρας					
	Στοιχειώδης		Μέση		Ανώτερη / Ανώτατη		Στοιχειώδης		Μέση		Ανώτερη / Ανώτατη	
	85,9	45 (47,7)	81,9	44,4 (46,6)	80,6	40,1 (44,4)	84,5	44,2 (45,8)	80,6	44,6 (47,8)	83,0	41,7 (47,7)
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	46,0	10,3 (9,2)	48,3	13,6 (8,7)	42,9	14,6 (5,9)	46,3	10,5 (9,6)	48,0	14,7 (8,1)	37,6	11,4 (3,9)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών		1,1 (2,3)		0,9 (1,9)		0,5 (1,5)		1,1 (2,1)		0,9 (2,3)		-0,8
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου	52,3	11,9 (11,8)	61,8	14,2 (12,3)	62,8	13,5 (12,2)	54,4	11,2 (12,2)	60,4	14,9 (11,6)	62,4	14,4 (11,7)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	30,1	1,3 (1,4)	32,7	0,2 (1,9)	29,1	3,1 (3,4)	33,0	1,1 (1,5)	29,9	0,9 (2,5)	27,7	2,3 (2,3)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		0,2 (-)		(-)		(-)		0,2 (-)		(-)		(-)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση ...		1,1 (0,6)		0,9 (0,8)		1,6 (1)		1,5 (0,9)		0,9 (0,8)		(-)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να..	63,0	3,6 (2,3)	67,3	3,3 (4,6)	56,6	3,6 (3,4)	65,3	3,4 (2,4)	61,6	3,3 (3,5)	59,6	4,5 (5,5)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		1,6 (0,8)		1,1 (-)		(-)		1,6 (0,8)		1,1 (-)		(-)
Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	55,9	3,2 0	38,8	2,9 (0)	42,0	3,1 0	55,0	3 0	40,8	3,5 0	34,8	2,3 0
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		0,5 (-)		-0,8		1 (0,5)		0,7 (-)		0,2 (0,8)		-0,8
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακοή.		(-)		0,2 (-)		(-)		0,2 (-)		(-)		(-)
Έλλειψη πληροφορήσης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	70,3	4,7 (5,6)	64,2	5,6 (4,9)	64,1	6,3 (5,4)	71,3	4,8 (6,3)	61,3	5,9 (4,1)	63,6	6,1 (5,5)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	32,1	1,1 (0,2)	37,2	0,7 (1,6)	24,6	1 (1)	34,3	1 (0,5)	34,2	0,4 (0,8)	21,0	1,5 (1,6)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	42,6	2,3 (1,9)	44,9	2,2 (1,6)	41,3	4,2 (3,4)	46,5	2,3 (2,4)	42,2	2,2 (1,8)	36,9	5,3 (1,6)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά ..	57,7	2,2 (2,3)	58,5	3,1 (3,5)	61,7	2,6 (6,3)	59,5	2,5 (2,4)	60,6	2,2 (3,8)	54,3	4,5 (7)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		0,9 (0,2)		1,3 (0,3)		0,5 (1,5)		1,3 (0,3)		0,7 (0,5)		0,8 (0,8)
Με εμπνέζουν προβλήματα υγείας		2,5 (2,1)		1,3 (1,6)		1,6 (1,5)		2,6 (2,1)		1,3 (1,8)		0,8 (0,8)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		0,7 (0,5)		(-)		-1		0,5 (0,5)		-0,3		0,8 (0,8)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		0,4 (-)		0,4 (0,3)		-1,5		0,3 (-)		0,4 (0,3)		-2,3
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον		1,4 (1,8)		0,4 (0,3)		0,5 (-)		1,1 (1,8)		0,7 (-)		(-)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα ..		1,1 (0,8)		1,8 (1,1)		1 (2,4)		1,6 (0,8)		0,9 (1,3)		1,5 (2,3)
Άλλο		1,4 (0,5)		0,2 (0,3)		(-)		1,5 (0,5)		-0,3		(-)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα		1,6 (2,6)		1,1 (1,6)		1 (1,5)		1,8 (2,3)		0,4 (1,5)		2,3 (3,1)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ65: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικότερο εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας ;

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Μέλος ομάτoύ / συνδικάτου		Μέλος πολιτικού κόμματος / πολιτικής οργάνωσης		Μέλος εθελοντικής οργάνωσης-σουλόγου						
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι					
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	75,7	85,1	42,8 (48,2)	77,4	45,8 (42,9)	83,6	44,2 (47,2)	78,8	45,9 (47,7)	84,2	43,8 (46,8)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	42,8	47,1	12,3 (9,3)	50,9	10,4 (4,3)	46,0	12,3 (8,8)	48,3	13,3 (9,7)	45,9	11,9 (8,3)
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		0,4 (0,4)	1 (2,4)		2,1 (-)		0,9 (2,1)		0,9 (1,5)		0,8 (2,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	61,8	57,2	13,1 (10,6)	62,3	10,4 (14,3)	57,6	13,1 (11,8)	57,0	10,7 (13,8)	58,3	13,4 (11,6)
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών	38,2	29,4	1 (1,7)	35,8	2,1 (1,4)	30,7	1 (2)	29,8	1,7 (1,5)	31,2	1 (2)
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		(-)	0,1 (-)		(-)		0,1 (-)		(-)		0,1 (-)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου		0,8 (0,4)	1,1 (0,8)		2,1 (1,4)		1 (0,7)		0,4 (1)		1,2 (0,7)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	57,0	65,1	3,6 (3,2)	62,3	6,3 (4,3)	63,5	3,4 (3,1)	68,0	6 (4,6)	62,6	2,9 (2,9)
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ		0,4 (-)	1,4 (0,5)		2,1 (-)		1,2 (0,4)		1,7 (0,5)		1,1 (0,4)
Δυσκοχλία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	42,8	47,9	3,4 (4,9)	35,8	2,1 (2,9)	47,5	3,1 (5)	39,9	3 (2,6)	48,3	3,1 (5,3)
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση		(0,9)	0,5 (0,2)		-1,4		0,4 (0,3)		(-)		0,5 (0,4)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την ...		(-)	0,1 (-)		(-)		0,1 (-)		(-)		0,1 (-)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	54,7	69,9	5,8 (5,3)	67,9	2,1 (12,9)	66,9	5,5 (4,8)	64,0	5,5 (6,7)	67,6	5,3 (5)
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικού παρακολούθησης	23,7	34,0	0,9 (0,7)	22,6	2,1 (-)	32,7	0,9 (0,8)	24,5	0,9 (-)	33,6	0,9 (0,9)
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	44,8	42,8	2,7 (1,7)	39,6	2,1 (-)	43,5	2,5 (2,2)	32,0	2,1 (1)	45,4	2,7 (2,3)
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμι...	58,6	59,1	2,4 (2,9)	59,6	4,2 (4,3)	59,0	2,5 (3,2)	54,4	3,4 (5,6)	59,8	2,5 (2,8)
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον		0,8 (0,9)	1 (0,3)		2,1 (-)		1 (0,4)		0,4 (-)		1,1 (0,5)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας		1,7 (1,3)	2 (2)		-1,4		2 (1,9)		1,7 (0,5)		2 (2,1)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα		(1,7)	0,4 (0,2)		(-)		0,3 (0,5)		-0,5		0,4 (0,5)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο		(0,4)	0,4 (0,3)		(-)		0,3 (0,4)		(-)		0,4 (0,4)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον		0,8 (1,7)	0,9 (0,8)		-4,3		0,9 (0,8)		-0,5		1,1 (1,1)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο		2,1 (0,4)	1,1 (1,4)		2,1 (-)		1,3 (1,2)		0,4 (-)		1,5 (1,4)
Άλλο		1,7 (-)	0,5 (0,4)		2,1 (-)		0,7 (0,4)		-0,5		0,9 (0,3)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα		1,3 (1,7)	1,2 (2,2)		(4,3)		1,3 (1,9)		1,7 (1,5)		1,1 (2,2)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ66: Η πρώτη επιλογή. Για σας προσωπικά, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας ; Ανά κατηγορία πλήθους

	Πολιτική Αυτοτοποθέτηση			
	Δεξιά / κεντροδεξιά	Κέντρο	Κεντροαριστερά / Αριστερά	
Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων	30,5 33,7 (44,9)	33,8 40,9 (46,3)	38,0 45,9 (49)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών	10,9 13,6 (7,6)	8,5 10,9 (9,8)	14,3 9,1 (7,2)	
Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου		2,2 (3)		0,3 (2,1)
Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων	22,7 20,7 (13,9)	29,6 11,7 (11)	13,9 13,1 (13,8)	
Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων σχολίων	2,3 (0,6)	2,8 1,5 (4,9)	2,0 1,1 (1,5)	
Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου		(-)		(-)
Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη θεώρηση της θέσης εργασίας μου		2,4 (2,5)		0,8 (0,8)
Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω	3,9 4,7 (2,5)	5,6 3,6 (3,7)	5,7 4,5 (1,8)	
Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ	1,8 (0,6)	0,7 (-)	1,3 (0,5)	
Δυσκοιλία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο	1,6 3 (3,2)	8,5 4,4 (6,1)	4,5 3,2 (3,3)	
Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	(-)	1,5 (-)		0,8 (0,8)
Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση	(-)	0,7 (-)		(-)
Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται	8,6 7,7 (5,7)	4,2 5,1 (2,4)	8,2 4,8 (6,7)	
Δεν δίνεται βεβαίωση πιστοποιητικό παρακολούθησης	1,6 0,6 (0,6)	0,0 1,5 (0,6)	1,2 0,8 (0,8)	
Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων	1,6 2,4 (1,9)	0,0 5,1 (3,7)	2,0 2,7 (2,6)	
Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα	16,4 2,4 (4,4)	7,0 2,2 (3,7)	10,2 2,9 (3,1)	
Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον	0,6 (1,9)	(-)		2,1 (-)
Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας	1,2 (1,9)	3,6 (1,8)		0,8 (0,8)
Αρκετά έχω μάθει έως τώρα	(0,6)	(0,6)		0,5 (-)
Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο	0,6 (-)	(-)		0,3 (0,3)
Είμαι πολύ μεγάλος / η για να μάθω πλέον	0,6 (1,3)	0,7 (-)		1,1 (1,3)
Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο	1,8 (1,9)	(1,8)		2,1 (1,5)
Άλλο	0,6 (1,3)	(-)		1,1 (0,3)
ΔΑ/ Κανένας ιδιαίτερα	1,2 (0,6)	2,9 (0,6)		0,8 (2,1)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ67: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Με βάση την συμμετοχή ή όχι σε σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος

	Έχει συμμετάσχει	Δεν έχει συμμετάσχει
Διευκολύνσεις από την εργασία	29,3	18,8
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	12,0	12,6
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	27,4	20,8
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	35,5	36,8
Βελτίωση του μισθού	39,0	45,5
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	23,1	25,6
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	38,9	36,2
Βελτίωση γνώσης	0,7	0,0
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,4	0,0
Άλλο	1,9	2,0
Κανένα / ΔΑ	2,4 (-)	3,3 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ68: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Με βάση την επαγγελματική ιδιότητα

	Επαγγελματική Ιδιότητα							
	Μισθωτοί δημοσίου τομέα	Μισθωτοί ιδιωτικού τομέα	Ελεύθ. επαγγ. / Ιδιοκτ. Επιχ.	Άνεργοι				
Διευκολύνσεις από την εργασία	36,6	49,7 (-)	50,0	35,1 (42,4)	16,8	15,7 (7,3)	10,9	13,6 (5)
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	15,8	13,4 (-)	15,8	11,3 (11,1)	7,2	12,1 (6,1)	11,7	16,5 (11,6)
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	20,4	16,6 (-)	18,4	14,6 (13,6)	33,2	20,2 (22,3)	24,5	13,6
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	35,9	19,1 (-)	33,3	29 (22,7)	30,4	21,1 (16,2)	42,3	40,9 (31,8)
Βελτίωση του μισθού	46,1	32,5 (-)	41,2	38,1 (44,7)	23,2	25,1 (18,8)	53,6	39,5 (50)
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	20,1	22,3 (-)	20,2	20,7 (21,1)	30,0	30,8 (35)	24,5	30,1 (30,5)
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	35,9	34,4 (-)	36,8	28,7 (22,7)	46,4	36 (37,3)	32,5	27 (24,2)
Βελτίωση γνώσης	1,1		0,0		0,0		0,4	
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,0		0,0		0,8		0,0	
Άλλο	0,7	1,9 (-)	0,0	1,9 (3)	3,6	3,9 (5,4)	2,6	2,3 (2,2)
Κανένα / ΔΑ		1,3 (-)		2,8 (-)		3,9 (-)		2,3 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ69Α: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Περιοχή							
	Αθήνα	Θεσ/ίκη	Πάτρα	Ηράκλειο Κρήτης	Λάρισα			
Διευκολύνσεις από την εργασία	29,4	21,3	13,5	24,6 (23,3)	26,6	26,9 (16,7)	22,0	23,1 (19,3)
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	13,3	6,2	9,4	14,8 (12,5)	22,3	16 (8,3)	11,0	10,7 (9,2)
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	25,8	26,4	22,9	14,8 (16,7)	20,2	10,9 (10,8)	23,2	19,8 (10,1)
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	37,1	37,1	39,6	27 (21,7)	27,7	29,4 (21,7)	32,9	24,8 (20,2)
Βελτίωση του μισθού	43,9	37,1	41,7	39,3 (39,2)	40,4	38,7 (39,2)	39,0	29,8 (49,6)
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	22,2	28,7	14,6	27,9 (26,7)	27,7	34,5 (30,8)	31,7	33,9 (22,7)
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	35,0	42,7	44,8	32 (27,5)	30,9	32,8 (21,7)	43,9	30,6 (32,8)
Βελτίωση γνώσης	0,4	0,0	0,0		2,1		0,0	
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,4	0,0	0,0		0,0		0,0	
Άλλο	1,5	1,7	3,1	3,3 (5)	5,3	0,8 (1,7)	0,0	1,7 (4,2)
Κανένα / ΔΑ				2,5 (-)		4,2 (-)		0,8 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ69Β: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Τομέας απασχόλησης						
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Δημόσιος τομέας			
Διευκολύνσεις από την εργασία	19,9	28,3	24,3 (23,5)	22,7	23,1 (24,1)	42,9	49,3 (-)
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	11,8	13,1	9,9 (5,6)	11,8	13 (10,7)	15,1	15,8 (-)
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	27,6	19,2	17,1 (14,1)	25,3	17,5 (19,4)	21,4	15,8 (-)
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	41,2	22,2	28,3 (22,5)	34,7	33,2 (24,6)	39,7	19,7 (-)
Βελτίωση του μισθού	39,4	51,5	34,2 (45,1)	39,4	34,9 (39,9)	45,2	34,2 (-)
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	25,8	28,3	23 (28,2)	23,8	26,3 (27)	17,5	23 (-)
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	33,9	37,4	16,4 (26,3)	40,9	34,8 (26,2)	34,1	34,2 (-)
Βελτίωση γνώσης	0,0	0,0		0,9		0,0	
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,0	0,0		0,4		0,0	
Άλλο	2,7	1,0	1,3 (4,2)	2,4	2,4 (3,2)	0,0	2 (-)
Κανένα / ΔΑ		2,4 (-)	5,9 (-)		2,2 (-)		1,3 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ70: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Ανά κατηγορία πληθυσμίου

	Θέση στην ιεραρχία		Έτη απασχόλησης / εργασιακής εμπειρίας										
	Εποπτεύει	Δεν εποπτεύει	Έως 5 έτη	6 - 10 έτη	11 - 20 έτη	21 - 30 έτη	Πάνω από 30 έτη						
Διευκολύνσεις από την εργασία	27,6	24,0	26,7 (21,9)	26,1	16,7 (20,6)	19,0	21,6 (18,3)	24,7	25,9 (25,9)	30,4	33,2 (26,4)	19,6	16,3 (21,1)
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	10,6	13,3	14,7 (10,6)	10,1	11,7 (4,4)	18,0	19,4 (13,2)	11,6	19,6 (17)	13,1	8,8 (6,1)	9,8	4,8 (2,6)
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	23,6	25,5	15,5 (16,2)	28,3	14,2 (17,5)	24,0	19,4 (13,2)	22,0	15,8 (16,5)	25,8	14,1 (17,8)	29,3	21,1 (21,7)
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	36,0	35,6	28,4 (23,7)	45,7	34,2 (35,6)	41,0	38,8 (27,4)	34,8	29,1 (20,8)	30,8	26,8 (20,7)	34,8	21,7 (17,8)
Βελτίωση του μισθού	35,7	44,4	36,1 (42,5)	44,2	42,5 (45)	45,0	37,4 (34,5)	42,7	33,9 (44,6)	40,0	32,1 (34,7)	32,6	30,7 (36,8)
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	25,2	23,4	25,9 (27,7)	21,7	28,3 (26,9)	25,0	27,3 (27,4)	25,6	26,1 (24,1)	23,5	25,5 (29,3)	22,8	27,1 (29,6)
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	43,2	35,1	30,3 (24,7)	34,8	35 (26,9)	41,0	27,3 (31,5)	38,7	34,7 (26,5)	36,9	30,2 (27,1)	40,2	24,1 (22,4)
Βελτίωση γνώσης	0,6	0,3		0,0		1,0		0,3		0,8		0,0	
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,0	0,3		1,4		0,0		0,0		0,0		0,0	
Άλλο	0,9	2,5	3,1 (3,4)	2,2	0,8 (3,4)	2,0	2,2 (2,5)	0,9	2,8 (2,2)	3,1	2,1 (4,8)	2,2	4,8 (4,6)
Κανένα / ΔΑ			3 (-)		2,5 (-)		2,2 (-)		0,3 (-)		3,4 (-)		7,2 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ71: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Ανά κατηγορία πληθυσμίου

	Φύλο		Ηλικία				
	Άνδρος	Γυναίκα	Ηλικία				
			18-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55 ετών και άνω	
Διευκολύνσεις από την εργασία	25,4 24 (24,1)	25,1 27,2 (22,2)	26,7 18 (20,2)	27,6 28,3 (26)	24,0 27,2 (25,9)	23,5 23,2 (17,6)	
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	7,0 6,3 (6,4)	18,0 21,8 (15,2)	6,7 12,1 (7,9)	21,4 24,1 (18,4)	11,7 8,5 (6,3)	5,6 4,3 (3,4)	
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	26,9 16,6 (17,1)	22,6 15,8 (17,3)	26,7 16,5 (16,2)	17,7 13,6 (14,8)	25,4 16,1 (17,6)	31,8 21,1 (21)	
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	34,1 28,1 (22)	38,1 30 (25,6)	37,3 40,3 (32,8)	33,3 29,4 (23,8)	39,4 27,4 (20,7)	31,8 20 (15,3)	
Βελτίωση του μισθού	36,4 34,1 (35,3)	47,3 34,1 (45,3)	41,3 39,8 (45,8)	40,3 34,8 (36,7)	45,7 33,4 (40,6)	35,2 28,6 (33,5)	
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	27,1 25,5 (26,1)	20,8 27,7 (28,9)	25,3 24,3 (23,3)	23,5 29,9 (27,9)	26,0 22,8 (26,2)	20,1 30,3 (33,5)	
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	39,3 30,8 (29,1)	36,3 31,5 (23,7)	36,0 35,9 (31,6)	43,2 34 (26,6)	36,3 30,4 (24,2)	35,2 21,6 (26,1)	
Βελτίωση γνώσης	0,2	0,7	0,0	0,8	0,3	0,6	
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,4	0,0	1,3	0,0	0,0	0,0	
Άλλο	2,9 2,7 (4)	0,9 2,4 (2,5)	1,3 1,5 (4)	2,5 2,1 (1,6)	1,7 3 (4,5)	2,2 3,8 (4)	
Κανένα / ΔΑ	3,2 (-)	2,2 (-)	1 (-)	0,3 (-)	3,9 (-)	6,5 (-)	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ72: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Οικογενειακή κατάσταση				Έχετε παιδιά (κότρω των 18 ετών)		Αριθμός παιδιών:							
	Άγαμος/η		Έγγαμος/η		Ναι	Όχι	1		2		Πάνω από 2			
	Αριθμός	Ποσοστό (%)	Αριθμός	Ποσοστό (%)	Αριθμός	Ποσοστό (%)	Αριθμός	Ποσοστό (%)	Αριθμός	Ποσοστό (%)	Αριθμός	Ποσοστό (%)		
Διευκολύνσεις από την εργασία	28,9	21,6 (22,9)	24,0	26,9 (23,5)	24,0	26,4 (25,2)	25,3	27,7 (21,9)	24,1	23,9 (21,2)	25,7	26,1 (30,6)	21,7	37,3 (15,1)
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	5,5	3,5 (2,4)	14,8	17,2 (12,9)	19,6	24,6 (22)	7,9	4,5 (0,4)	21,4	25,6 (16,5)	15,8	23,5 (23,6)	28,3	27,1 (37,7)
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	24,9	15,5 (22,1)	24,9	16,4 (15,2)	23,5	14,4 (13,6)	25,7	18,4 (19,9)	22,5	16,2 (15,1)	23,5	13,3 (12,4)	28,3	13,6 (15,1)
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	36,4	31,3 (31,5)	36,0	28,2 (20,2)	38,0	29,4 (20,6)	31,5	26,3 (25,6)	37,4	26,1 (19,3)	42,1	33 (21,7)	26,1	27,1 (22,6)
Βελτίωση του μισθού	44,3	44,2 (42,1)	40,3	30,2 (38,3)	41,5	30,5 (37,5)	40,1	30,7 (40,8)	47,6	30,8 (35,4)	39,9	29,9 (40,7)	21,7	32,2 (30,2)
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	25,7	27,2 (27,9)	23,5	26,2 (27)	21,2	23,5 (24,6)	28,1	29,3 (29,3)	19,3	26,1 (25,5)	21,3	21,2 (24,8)	21,7	23,7 (22,6)
Να γίνεται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	39,1	31,6 (28,2)	37,5	30,8 (26,4)	39,9	34,9 (28,2)	34,6	24,3 (25,9)	44,4	32,5 (28,3)	38,3	39 (26,7)	34,8	28,8 (35,8)
Βελτίωση γνώσης	0,4		0,4		0,5		0,3		0,5		0,5		0,0	
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,8		0,0											
Άλλο	2,4	2,3 (3,5)	1,8	2,7 (3,4)	1,2	1,8 (2,5)	2,4	4,2 (4,2)	1,6	1,7 (4,7)	0,0	1,9 (0,8)	4,3	1,7 (-)
Κανένα / ΔΑ		2,3 (-)		2,8 (-)		1,8 (-)		5 (-)		0,9 (-)		2,7 (-)		(-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ73: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Οικονομειακό εισόδημα		Εκπαιδευτικό επίπεδο				
	Αρκεί	Δεν αρκεί	Κατώτερη / Μέση	Μεταλυκειακή / Ανώτερη	Ανώτατη		
					Μεταλυκειακή / Ανώτερη	Ανώτατη	
Διευκολύνσεις από την εργασία	28,9	21,2	23,9 (18,7)	26,9	25,8 (23,4)	31,0	29,2 (23,3)
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	12,8	11,6	14,7 (10,5)	9,9	14,7 (11,3)	11,2	12,7 (8,7)
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	26,2	23,3	15,5 (18,7)	20,2	19 (15,8)	32,1	18,7 (22,4)
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	34,3	37,9	28,8 (25,6)	39,2	33,7 (26,1)	30,7	25,1 (21,5)
Βελτίωση του μισθού	37,0	46,7	38,3 (46)	46,9	36,6 (38,1)	34,9	31,1 (27,6)
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	23,6	24,7	28,8 (28,2)	22,4	25,8 (29,2)	24,9	25,8 (27,9)
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	40,7	34,7	28,4 (23,8)	30,1	33,7 (29,2)	43,3	37,3 (32,3)
Βελτίωση γνώσης	0,4	0,5		0,9		0,0	
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,0	0,5		0,0		0,6	
Άλλο	1,4	2,6 (2,9)	2,6 (4)	2,3	2,3 (4,5)	2,2	2,9 (2,6)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ74: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Ανά κατηγορία πρήθμισμού

	Εκπαιδευτικό επίπεδο Πατέρα			Εκπαιδευτικό επίπεδο Μητέρας		
	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη	Στοιχειώδης	Μέση	Ανώτερη / Ανώτατη
Διευκολύνσεις από την εργασία	23,7 (23,3)	25,5 (24,3)	28,6 (21)	21,9 (24)	26,8 (23)	31,2 (22,7)
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	11,6 (11,3)	13,5 (9)	11,7 (7,3)	10,0 (11,1)	16,5 (9,9)	11,3 (4,7)
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	22,0 (16,7)	25,5 (16,6)	28,6 (20)	22,6 (15,1)	25,9 (19,5)	27,0 (18,8)
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	35,1 (21,7)	37,4 (24,8)	35,2 (26,8)	38,7 (20,8)	31,5 (25,6)	42,6 (28,9)
Βελτίωση του μισθού	43,2 (42,5)	43,9 (39,8)	34,7 (29,3)	45,7 (41,8)	40,8 (39)	36,2 (28,9)
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	24,5 (27,9)	24,2 (25,9)	23,5 (27,8)	26,1 (29)	22,4 (23,3)	26,2 (32,8)
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	34,1 (22,1)	38,7 (26,7)	42,9 (42,9)	35,0 (22,6)	41,7 (31,1)	39,0 (38,3)
Βελτίωση γνώσης	0,5	0,6	0,0	0,5	0,6	0,0
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	1,4
Άλλο	2,5 (3,7)	1,8 (3,3)	1,0 (2,9)	3,0 (4,3)	1,6 (2,8)	0,0 (1,6)
Κανένα / ΔΑ	3,8 (-)	2 (-)	1 (-)	3 (-)	2,2 (-)	3,1 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ75: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Ανά κατηγορία πληθυσμού

	Μέλος σωματείου / συνδικάτου		Μέλος πολιτικού κόμματος / πολιτικής οργάνωσης		Μέλος εθελοντικής οργάνωσης-συνλόγου	
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Διευκολύνσεις από την εργασία	33,9	24,7 (22,5)	20,8	25,5 (23,5)	25,8	24,7 (23,5)
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	12,3	14,5 (10,1)	15,1	12,2	13,2	13 (9,8)
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	29,2	15,6 (17)	15,1	25,6	23,8	16,3 (15,9)
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	30,4	29,3 (23,9)	47,2	35,5	35,1	29,7 (23,5)
Βελτίωση του μισθού	36,8	34,3 (41,4)	45,3	41,2	38,4	35,6 (40,9)
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	24,6	26,2 (27,3)	26,4	23,8	25,8	26,4 (27,5)
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	38,6	29,4 (26,9)	37,7	38,0	45,0	27,6 (25,8)
Βελτίωση γνώσης	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0	0,5
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον	0,0	0,3	0,0	0,2	1,3	0,0
Άλλο	2,9	2,3 (3)	0,0	2,1	1,3	2,6 (3,1)
Κανένα / ΔΑ	1,7 (-)	2,9 (-)	(-)	2,8 (-)	0,9 (-)	3,1 (-)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΠ76: Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε;

Ανά κατηγορία ηλικιακού

	Πολιτική Αυτοτοποθέτηση			
	Δεξιά / κεντροδεξιά	Κέντρο	Κεντροαριστερά / Αριστερά	
Διευκολύνσεις από την εργασία	32,0 (24,7)	23,9 (27,4)	27,5 (23,6)	24,5 (23,6)
Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο	11,7 (10,1)	7,0 (12,8)	10,1 (7,7)	12,8 (7,7)
Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων	27,3 (15,8)	21,1 (14,6)	27,9 (18,5)	17,6 (18,5)
Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση	37,5 (24,1)	47,9 (28,7)	32,0 (23,1)	29,6 (23,1)
Βελτίωση του μισθού	35,9 (42,4)	42,3 (45,7)	38,1 (38,7)	38,4 (38,7)
Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται	26,6 (31)	25,4 (28)	18,6 (27,7)	27,7 (27,7)
Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση	37,5 (31)	43,7 (28)	40,1 (27,9)	29,3 (27,9)
Βελτίωση γνώσης	0,8	0,0	0,0	
Να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον				
Άλλο	0,0	2,8 (2,4)	2,4 (4,4)	1,9 (4,4)
Κανένα / ΔΑ	1,2 (-)	1,5 (-)	1,1 (-)	1,1 (-)

Παράρτημα 2
Το ερωτηματολόγιο
της έρευνας

Καλημέρα/καλησπέρα σας. Ονομάζομαι .....και σας τηλεφωνώ από την εταιρία ερευνών κοινής γνώμης MARC. Αυτήν την περίοδο διενεργούμε μία δημοσκόπηση για λογαριασμό των επιστημονικών ινστιτούτων της ΓΣΕΕ και της ΓΣΕΒΕΕ. Η έρευνα αφορά άνεργους και εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα, με στόχο να καταγραφούν τα εμπόδια αλλά και τα κίνητρα συμμετοχής σε σεμινάρια, εκπαιδευτικά προγράμματα και γενικά οποιαδήποτε οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα αφορά το επάγγελμά τους.

1. Εσείς είστε:

1. Μισθωτός ιδιωτικού τομέα, πλήρους απασχόλησης
2. Μισθωτός ιδιωτικού τομέα, μερικής απασχόλησης
3. Αυτοαπασχολούμενος / ελεύθερος επαγγελματίας
4. Ιδιοκτήτης μικρής επιχείρησης
5. Άνεργος

{ Αν δεν ανήκει σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες, α) πρώτα αν υπάρχει κάποιος άλλος στο σπίτι που να ανήκει στον εξεταζόμενο πληθυσμό β) αν όχι, ευχαρίστησε και κλείσε την συνομιλία}

2. Συνολικά, πόσα χρόνια εργάζεστε; (έτη απασχόλησης / εργασιακής εμπειρίας):

—

3. Τομέας απασχόλησης

1. Εμπόριο
2. Μεταποίηση (Βιομηχανία/Βιοτεχνία)
3. Υπηρεσίες

4. Στην εργασία σας, εποπτεύετε άλλους εργαζομένους ή όχι;

Ναι

Όχι

5. Έχετε συμμετάσχει ποτέ σε κάποιο σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα που αφορούσε το επάγγελμά σας; εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος.

1. Ναι
2. Όχι-> ερ 8

Αν ναι

6. Πότε ήταν η τελευταία φορά που συμμετείχατε σε κάποιο σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα που αφορούσε το επάγγελμά σας;

1. Τους τελευταίους 12 μήνες (Μέσα στο 2011)
2. Από το 2007 έως και το 2010
3. Πριν το 2007 ->ερ 8

7. Πόσα σεμινάρια έχετε παρακολουθήσει τα τελευταία πέντε χρόνια για το επάγγελμά σας;

Αν όχι

8. Με ποιους άλλους τρόπους μαθαίνετε όσα θεωρείτε αναγκαία για την εργασία σας;

1. Ενημερώνομαι από το διαδίκτυο (Ιντερνετ)
2. Μελετώ σχετικά βιβλία ή εξειδικευμένα περιοδικά
3. Μέσω της καθημερινής ενημέρωσης κατά την εργασία μου
4. Από άλλους συναδέλφους
5. Δεν χρειάζεται να γνωρίζω κάτι παραπάνω για να κάνω αποτελεσματικά τη δουλειά μου
6. Άλλο...

9. Τους επόμενους 12 μήνες θα επιθυμούσατε να συμμετάσχετε σε κάποιο σεμινάριο που αφορά το επάγγελμά σας; (για βελτίωση των επαγγελματικών σας γνώσεων και δεξιοτήτων)

1. Ναι
2. Όχι

10. Θα σας διαβάσω μία σειρά λόγων για τους οποίους αρκετοί άνεργοι και εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα παρακολούθησαν ή επιθυμούν να παρακολουθήσουν κάποιο σεμινάριο που αφορά το επάγγελμά τους. Θα ήθελα να μου πείτε ποιοι από αυτούς τους λόγους αποτελούν για σας σοβαρό κίνητρο συμμετοχής και ποιοι όχι. (Ναι / Όχι)

- Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου
- Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές
- Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός/η στην εργασία μου
- Για να βρω μια καλύτερη εργασία
- Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα
- Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή
- Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου
- Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα

- Για να αποκτήσω τη βεβαίωση/πιστοποιητικό συμμετοχής
- Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα
- Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης
- Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής/οικογενειακής ζωής
- Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο
- Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου

11. Ποιον από αυτούς τους λόγους που μου αναφέρατε θεωρείτε πιο σημαντικό;

1. Για να διατηρήσω τη θέση εργασίας μου
2. Για να αυξήσω τις οικονομικές μου απολαβές
3. Για να είμαι περισσότερο αποδοτικός/η στην εργασία μου
4. Για να βρω μια καλύτερη εργασία
5. Γιατί μου αρέσει να μαθαίνω καινούργια πράγματα
6. Γιατί η εκπαίδευση πρέπει να διαρκεί σε όλη μας τη ζωή
7. Γιατί έτσι δίνω ένα καλό παράδειγμα στα παιδιά μου
8. Γιατί στο παρελθόν δεν μπόρεσα να σπουδάσω όσο και όσα ήθελα
9. Για να αποκτήσω τη βεβαίωση/πιστοποιητικό συμμετοχής
10. Για να αυξήσω τα τυπικά μου προσόντα
11. Για να είμαι πιο ολοκληρωμένος πολίτης
12. Για να ξεφύγω από προβλήματα της προσωπικής/οικογενειακής ζωής
13. Για να συναντήσω καινούργιους ανθρώπους και να βελτιώσω το κοινωνικό μου δίκτυο
14. Για να αξιοποιήσω τον ελεύθερο χρόνο μου

12. Θα σας διαβάσω τώρα μία σειρά λόγων τους οποίους αρκετοί άνεργοι και εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα ανέφεραν ότι τους δυσκόλεψαν στην παρακολούθηση ενός σεμιναρίου/ εκπαιδευτικού προγράμματος που αφορούσε το επάγγελμά τους; Θα ήθελα να μου πείτε ποιοι από αυτούς τους λόγους αποτελούν για σας σοβαρό εμπόδιο συμμετοχής σας και ποιοί όχι. (Ναι / Όχι)

- Κόστος συμμετοχής των σεμιναρίων
- Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών
- Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου
- Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων
- Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών
- Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου
- Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου
- Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω
- Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ
- Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο

- Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση
- Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση
- Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται
- Δεν δίνεται βεβαίωση / πιστοποιητικό παρακολούθησης
- Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων
- Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα
- Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον
- Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας
- Αρκετά έχω μάθει έως τώρα
- Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο
- Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον
- Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο

13. Για σας προσωπικά, ποιός είναι ο σημαντικότερος λόγος, το σημαντικό εμπόδιο που αποτρέπει την συμμετοχή σας σε σεμινάρια σχετικά με το επάγγελμά σας;

1. Κόστος συμμετοχής
2. Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας παιδιών
3. Έλλειψη χρόνου λόγω φροντίδας άλλου συγγενικού προσώπου
4. Έλλειψη χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων
5. Έλλειψη χρόνου λόγω άλλων ασχολιών
6. Αρνητική τοποθέτηση της οικογένειας ή των φίλων μου
7. Η παρακολούθηση σεμιναρίων δεν παίζει κανέναν ρόλο στη βελτίωση της θέσης εργασίας μου
8. Τα σεμινάρια πραγματοποιούνται σε ημέρες και ώρες που δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω
9. Ο τρόπος επιλογής, δεν νομίζω ότι έχω πιθανότητες να επιλεγώ
10. Δυσκολία μετακίνησης προς τον τόπο που γίνεται το σεμινάριο
11. Δεν έχω τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση
12. Δεν έχω τα ουσιαστικά προσόντα που απαιτούνται για την παρακολούθηση
13. Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τα σεμινάρια που γίνονται
14. Δεν δίνεται βεβαίωση / πιστοποιητικό παρακολούθησης
15. Μεγάλη διάρκεια σεμιναρίων
16. Η ποιότητα και η οργάνωση των σεμιναρίων δεν είναι στα επιθυμητά επίπεδα
17. Δεν θεωρείται ιδιαίτερο προσόν στο εργασιακό μου περιβάλλον
18. Με εμποδίζουν προβλήματα υγείας
19. Αρκετά έχω μάθει έως τώρα
20. Δεν μου αρέσει να παρακολουθώ σεμινάρια, μου θυμίζουν το σχολείο
21. Είμαι πολύ μεγάλος/η για να μάθω πλέον
22. Μπορώ να μάθω με άλλους τρόπους αυτά που θα μάθαινα σε ένα σεμινάριο
23. Άλλο....

14. Ποιο από τα παρακάτω θα σας διευκόλυνε να παρακολουθήσετε ένα σεμινάριο που θα σας ενδιέφερε; (έως τρεις απαντήσεις)

1. Διευκολύνσεις από την εργασία
2. Υπηρεσίες απασχόλησης παιδιών κατά το σεμινάριο
3. Καλύτερη ποιότητα υλοποίησης των σεμιναρίων
4. Αναγνώριση των προσόντων που αποκτώνται με την παρακολούθηση
5. Βελτίωση του μισθού
6. Περισσότερη πληροφόρηση για τα σεμινάρια που πραγματοποιούνται
7. Να γίνονται με εξ αποστάσεως εκπαίδευση
8. Άλλο...

---

15. Τα τελευταία 5 χρόνια, δηλαδή από το 2007 και μετά, συμμετείχατε σε άλλου τύπου οργανωμένο σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα γενικής μόρφωσης / παιδείας; Που δεν αφορούσε το επάγγελμά σας;

1. Ναι
2. Όχι-> 18

Αν ναι

16. Πότε ήταν η τελευταία φορά που συμμετείχατε σε κάποιο σεμινάριο / εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή εκπαιδευτική δραστηριότητα γενικής μόρφωσης / παιδείας;

1. Τους τελευταίους 12 μήνες
2. Από το 2007 έως και το 2010

17. Συνολικά πόσα σεμινάρια γενικής μόρφωσης / παιδείας έχετε παρακολουθήσει τα τελευταία πέντε χρόνια;

-----

18. Φύλο

1. Άνδρας
2. Γυναίκα

19. Έτος γέννησης:

-----

20. Οικογενειακή κατάσταση

1. Άγαμος/η ->23
2. Έγγαμος/η
3. Διαζευγμένος/η
4. Χήρος/α

21. Έχετε παιδιά (κάτω των 18 ετών)

1. Ναι
2. Όχι

22. Αριθμός παιδιών:

—

23. Με το οικογενειακό εισόδημα που έχετε σήμερα , σε ποια κατηγορία οικογενειών θα λέγατε ότι ανήκετε;

1. Σε αυτές που ζουν άνετα και μπορούν να αποταμιεύουν
2. Σε αυτές που τα καταφέρνουν ίσα-ίσα να καλύψουν τις υποχρεώσεις τους χωρίς μεγάλες δυσκολίες
3. Σε αυτές που χρειάζεται να κάνουν περικοπές για να καλύψουν τα απολύτως αναγκαία ή
4. Σε αυτές που δεν φτάνουν ούτε για τα αναγκαία και χρειάζονται επιπλέον χρήματα για να καλύψουν τις απολύτως βασικές τους ανάγκες

24. Εκπαιδευτικό επίπεδο

1. Δεν έχει τελειώσει το Δημοτικό
2. Δημοτικό σχολείο
3. Γυμνάσιο
4. Λύκειο
5. ΙΕΚ
6. ΤΕΙ
7. Πανεπιστήμιο
8. Μεταπτυχιακό πρόγραμμα (Master's)
9. Διδακτορικό δίπλωμα

25. Εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων

	Πατέρας	Μητέρα
Δεν έχει τελειώσει το Δημοτικό	☐	☐
Δημοτικό σχολείο	☐	☐
Γυμνάσιο	☐	☐
Λύκειο	☐	☐
ΙΕΚ	☐	☐
ΤΕΙ	☐	☐
Πανεπιστήμιο	☐	☐
Μεταπτυχιακό πρόγραμμα (Master's)	☐	☐
Διδακτορικό δίπλωμα	☐	☐

26. Συμμετοχή στα κοινά

Ναι	Όχι	ΔΑ	Μέλος σωματείου / συνδικάτου
Ναι	Όχι	ΔΑ	Μέλος πολιτικού κόμματος/ πολιτικής οργάνωσης
Ναι	Όχι	ΔΑ	Μέλος εθελοντικής οργάνωσης

27. Πολιτικά θα λέγατε ότι ανήκετε στον χώρο

1. Της Δεξιάς
2. Της κεντροδεξιάς
3. Του κέντρου
4. Της κεντροαριστεράς
5. Της Αριστεράς
6. Δ.Α.

Παράρτημα 3
Ομάδα Εστίασης –
ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Ομάδα Εστίασης – Συμμετέχοντες

α/α	Όνοματεπώνυμο*	Ιδιότητα
1	Δέσποινα Βαλάση	Επιστημονικό στέλεχος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
2	Δημήτρης Βεργίδης	Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών
3	Χρήστος Γούλας	Διευθυντής ΙΝΕ ΓΣΕΕ και ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ
4	Μάχη Καραγιάννη	Γενική Διευθύντρια PLANET ΑΕ – Εταιρεία Μελετών
5	Δέσποινα Καρακατσάνη	Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
6	Μανώλης Κουτούζης	Αν. Καθηγητής Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου
7	Παρασκευάς Λιντζέρης	Εκτελεστικός Διευθυντής ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
8	Δημήτρης Πρίφτης	Διευθυντής του Κέντρου Ανάπτυξης Ελληνικού Εμπορίου (ΚΑΕΛΕ) της ΕΣΕΕ
9	Αγγελική Λίτσιου	Στέλεχος Γενικής Γραμματείας Διά Βίου Μάθησης
10	Γιάννης Παπαδημητρίου	Πρόεδρος ΔΣ και Διευθύνων Σύμβουλος ΚΕΚ ΔΙΑΣΤΑΣΗ
11	Ελευθερία Ρώμα	Επιστημονικό Στέλεχος της Στέγης Ελληνικής Βιομηχανίας (ΣΕΒ)
12	Νίκος Φωτόπουλος	Επ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Συεντεύξεις - συμμετέχοντες

Κωδικός	Φύλο	Ηλικία	Εργασιακή κατάσταση (έτη επαγγελματικής εμπειρίας)	Συμμετείχε*	Δεν συμμετείχε*
Σ1	Γ	31	Μισθωτή (7)	X	
Σ2	Γ	26	Μισθωτή (8)	X	
Σ3	A	30	Μισθωτός (6)	X	
Σ4	A	40	Μισθωτός (21)		X
Σ5	Γ	30	Μισθωτή (16)	X	
Σ6	Γ	47	Άνεργη (15)	X	
Σ7	A	43	Μισθωτός (18)		X
Σ8	Γ	35	Μισθωτή (6)	X	
Σ9	A	42	Μισθωτός (14)	X	
Σ10	A	40	Μισθωτός (6)	X	
Σ11	Γ	35	Άνεργη (10)	X	
Σ12	Γ	35	Άνεργη (10)	X	
Σ13	A	35	Άνεργος (5)	X	
Σ14	A	39	Ελεύθερος επαγγελματίας (22)		X
Σ15	A	44	Ελεύθερος επαγγελματίας (22)	X	
Σ16	A	45	Ελεύθερος επαγγελματίας (21)	X	
Σ17	Γ	40	Ελεύθερος επαγγελματίας (22)		X
Σ18	A	39	Ελεύθερος επαγγελματίας (12)	X	
Σ19	Γ	28	Ελεύθερος επαγγελματίας (5)	X	
Σ20	A	26	Άνεργος (2)	X	
Σ21	Γ	27	Άνεργη (3)	X	
Σ22	A	30	Ελεύθερος επαγγελματίας (5)	X	

* Τα τελευταία πέντε έτη

Ο Θανάσης Καραλής είναι Καθηγητής Διά Βίου Μάθησης και Εκπαίδευσης Ενηλίκων στο Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Πανεπιστημίου Πατρών. Έχει διδάξει σε προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα θέματα σχεδιασμού και αξιολόγησης στην εκπαίδευση ενηλίκων. Είναι μέλος της Μονάδας Διασφάλισης Ποιότητας (ΜΟΔΙΠ) του Πανεπιστημίου Πατρών και Διευθυντής του Εργαστηρίου Παιδαγωγικών Ερευνών και Επιμόρφωσης στο Τμήμα όπου υπηρετεί. Συνεργάζεται με το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο από το 1998 και είναι μέλος ΣΕΠ και συντονιστής της θεματικής ενότητας «Σχεδιασμός, Οργάνωση και Αξιολόγηση» (ΕΚΕ 51) του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση Ενηλίκων».

Έχει συνεργαστεί ως ανεξάρτητος εμπειρογνώμονας και ερευνητής με δημόσιους και κοινωνικούς φορείς (ενδεικτικά: ΙΝΕ ΓΣΕΕ, ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, ΓΓΔΔΜ, ΕΚΕΠΙΣ) και έχει συμμετάσχει σε 33 ερευνητικά προγράμματα στο πεδίο της διά βίου μάθησης και της εκπαίδευσης ενηλίκων, σε 16 από τα οποία ήταν επιστημονικός υπεύθυνος. Το δημοσιευμένο ερευνητικό του έργο περιλαμβάνει περισσότερες από 100 εργασίες στην ελληνική, αγγλική και γαλλική γλώσσα, μεταξύ των οποίων και 10 βιβλία. Είναι μέλος της American Evaluation Association, μέλος της Commission for Professors of Adult Education, μέλος του Επιστημονικού Συμβουλίου του ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ και ιδρυτικό μέλος και μέλος του ΔΣ της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

